

ČESKÝ PRAVOPIS

*mluvnická a pravopisná cvičení
pro 5. až 8. postupný ročník*

M L A D Í P Ř Á T E Ľ É

Dostáváte do rukou novou učebnici, která vám bude po celý rok pomáhat ve vaší školní práci. Bylo zapotřebí mnoha pracovitých rukou, než na ni byl vyroben ze dřeva papír, hodně přemýšlení, aby byla napsána tak, aby se vám z ní dobře učilo. Na její výrobě se podíleli výtvarníci, pracovníci tiskáren a kniháren. Jak vidíte, v knížce, kterou budete brát téměř denně do ruky, je skryto mnoho poctivé práce, vykonávané s láskou pro vás. Můžete se za ni odvděčit tím, že budete s učebnicí zacházet šetrně, že ji budete udržovat v takovém pořádku a čistotě, aby se z ní mohli napřesrok učit vaši mladší spolužáci. Způsobíte tím radost svým rodičům i učitelům. Pomůžete šetřit naše lesy a dokážete, že si umíte vážit lidské práce. Přejeme vám, abyste měli s novou učebnicí hodně úspěchů v učení.

STÁTNÍ PEDAGOGICKÉ
NAKLADATELSTVÍ, N. P.

ČESKÝ PRAVOPIS

Mluvnická a pravopisná cvičení

PRO 5. AŽ 8. POSTUPNÝ ROČNÍK
VŠEOBECNĚ VZDĚLÁVACÍCH ŠKOL

1956

STÁTNÍ PEDAGOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ PRAHA

Zpracovali František Omelka, Oldřich Horák, Josef Hubáček,
Čeněk Charous. Recensovali František Šebek, univ. prof.
dr. Vladimír Šmilauer, Karel Tupý

Schváleno výnosem ministerstva školství ze dne 30. prosince
1955, č. 85 347/55/AI/1. v prvním vydání jako pomocná
kniha pro školy všeobecně vzdělávací

Je povinností každého Čecha, aby znal dobře svůj rodný jazyk. K tomu náleží i znalost pravopisu.

Účelem této knihy je usnadnit trvalé osvojení si základů českého pravopisu. Obsahuje dostatek cvičení k tomu, o čem se žáci ve škole učí. Je určena žákům 5. až 8. postupného ročníku všeobecně vzdělávacích škol. Umožňuje samostatné docvičování probrané látky pravopisné, v níž se chybí.

Knihy obsahuje 57 oddílů. Každý oddíl je věnován určitému pravopisnému jevu.

Jednotlivé oddíly začínají poučením (v rámečku), jež je nutno před cvičením pozorně pročíst a promyslet.

Většina oddílů se dělí na části A, B, C. V části A jsou snazší úkoly (učivo 5. post. ročníku), v části B poněkud obtížnější (učivo 6. a 7. post. ročníku), v C nejtěžší (učivo 8. post. ročníku).

Učitel žákům radí, které úkoly jednotlivých částí jsou pro ně nejvhodnější. Zjistí-li na př. v 8. třídě, že některý žák neovládá ještě základní učivo o podstatných jménech a pod., uloží mu procvičovat úkoly v části B, po př. i v A. Žáci si nejdříve zopakují poučku (v rámečku), dobře promyslí návod k úkolu, pozorně přečtou celý text cvičení, uvědomí si, jak budou pracovat a kterých pouček použijí, a teprve potom cvičení napíší. Po ukončení svou práci pozorně přečtou, zdůvodní pravopisné jevy a chyby opraví.

Každá část je zakončena diktátem, který žáku nadiktuje učitel nebo spolužák. Diktáty si může žák sám zkontrolovat a tak zjistit, jak příslušnou látku zvládl. Udělá-li v diktátě mnoho chyb, procvičuje úkoly v příslušné části znovu.

Chce-li se učitel přesvědčit, zdali žák ovládá učivo většího tematického celku v plném rozsahu (na př. y, ý, — i, í po obojetných souhláskách ve slovním základu, podstatná jména a pod.), použije souhrnných cvičení.

Při docvičování pravopisu je důležité, aby žáci navazovali na poznatky získané v mluvnici, neboť o ně se opírají při odůvodňování pravopisu. Mají-li pravopis správně odůvodňovat, musí dobře ovládat slovní a větný rozbor. Z toho důvodu je k pravopisným cvičením připojen oddíl „Skladba“, který je souborem příkladů na procvičování rozboru větného.

Autoři

A ieště musím pochválit tebe, tebe, česká řeči, jazyku z nejtěžších mezi všemi, jazyku z nejbohatších všemi významy a odstíny, řeči nejdokonalejší, nejcitlivější, nejkadencovanější ze všech řečí, které znám nebo jsem slyšel mluvit.

Chtěl bych umět napsat vše, co dovedeš vyjádřit; chtěl bych užít aspoň iedinkrát všech krásných, určitých, živoucích slov, která jsou v tobě. Nikdy isi mi neselhala; jen já jsem selhával, nenacházeje ve své tvrdé hlavě dosti vědomí, dosti povzletu, dosti poznání, abych to vše přesně vyjádřil.

Musel bych žít sterým životem, abych tě plně poznal; doposud nikdo nezhlédl vše, co isi; ieště isi před námi, tajemná, překypující a plná dalekých výhledů, budoucí vědomí národa, který vzestupuje.

(Karel Čapek)

VELKÉ A MALÉ ZAČÁTEČNÍ PÍSMENO

S velikým začátečním písmenem píšeme:

1. Jména vlastní, t. j. jména

- a) *osob*: Jaroslav, Božena, Břetislav, Klement Gottwald, Alois Jirásek;
- b) *zvířat*: Hektor, Brok, Ořech, Straka;
- c) *zeměpisná*: Haná, Čechy, Evropa, Švýcarsko, Argentina; Praha, Moskva, Londýn; Beskydy, Radhošť, Sněžka; Morava, Labe, Dunaj, Volha; Cypr, Island, Ceylon, Madagaskar; Orion, Mars, Jupiter (nebeská tělesa); Země, Měsíc, Slunce (ve významu hvězdářském);
- d) *národů*: Čechové, Rusové, Francouzi;
- e) *přídavná přivlastňovací utvořená ze jmen osobních*: Jaroslavův, Boženin, Břetislavova, Novákův.

Když se jméno vlastní skládá ze jména přídavného a podstatného, píšeme:

- a) *Oboje se začátečním písmenem velikým, když oboje má význam jména vlastního*: Karel Čtvrtý, Malá Asie, Uherské Hradiště, Lužičti Srbové, Divoká Orlice, Vysoké Tatry.
- b) *Jméno přídavné s písmenem velikým a podstatné s malým, když přídavné je významu vlastního a podstatné obecného*: Vlárský průsmyk, Bílá hora, Českomoravská vrchovina, Národní divadlo, Československá republika, Sovětský svaz.

2. Názvy spolků a společností:

Sokol, Pěvecké sdružení moravských učitelů, Hlahol, Česká filharmonie.

3. Tituly knih, časopisů, hudebních skladeb a pod.:

Kytice (od K. J. Erbena), Psohlavci (od Al. Jiráska), Ohníček, Pionýrské noviny, Literární noviny, Rudé právo, Prodaná nevěsta (od B. Smetany), Raněný (socha od Štursy).

4. Slova oslovovací v dopisech:

Ty, Tebe, Ti, Tě, Tebou, Vy, Vás, Vám, Vámi, Tvůj, Váš.

5. Ustálené zkratky:

PO, JZD, KSČ, MNV, SSSR, ČSR.

Poznámky:

1. *Přídavná jména* utvořená z vlastních jmen zeměpisných, na př. brněnský (průmysl), evropský (veletok), dunajský (přístav), český (lid) atd., píšeme s malým písmenem, mají-li obecný význam. (Jsou-li významu vlastního, píší se s velkým písmenem: České Budějovice, Moravský Písek, Uherský Brod.)

Rozlišujeme:

gottwaldovský kraj = kterákoli krajina na Gottwaldovsku;

Gottwaldovský kraj = úřední název přesně vymezeného území, jeden z 19 krajů, na něž je rozdělena Československá republika.

2. *Jména svátků a památných dnů* píšeme takto:
 - a) Dušičky;
 - b) Nový rok - 1. ledna, ale: nový rok = celý příští rok; Veliký pátek, Svátek práce, Den znárodnění;
 - c) vánoce, velikonoce, hromnice, letnice.
3. *Pozor!*
Jirásek — jiráskovský sloh, Smetana — smetanovská harmonisace.

A

1. *Napište 20 jmen chlapců a děvčat!* (Na př.: Mirek, Božena . . .)
2. *Napište jména a příjmení 10 známých českých spisovatelů!* (Na př.: Alois Jirásek, Božena Němcová . . .)
3. *Napište jména 10 měst!*
4. *Napište 5 jmen řek, 5 jmen pohoří a 5 jmen hor!*
5. *Napište správně tato slova:*

pes -rok, kočka -icka, -eský kraj, -eská -řebová, hora -íp, bitva na -ílé -oře, -oravská řeka, -strava, -ltavský proud, -ltava, -adějevova „-ladá garda“, -orava, -utná -ora, -rněnské okolí, -rno, jsem -ech, mluvím -esky, -lzeň, -lzeňský.

6. *Doplňte a napište!*

Ze zeměpisu.

Při řece -oravě se prostírají dvě nížiny. Od severu až po -apajedla se táhne -ornomoravský -val. Je to úrodná -aná, proslulá -anáckým ječmenem. Od -apajedel na jih leží -olnomoravský -val, obývaný veselými -lováky.

Východní část země zabírá -alašsko a -ašsko s památným -adhoštěm a -ysou -orou. Jsou tam -odslavice, rodiště -rantiška -alackého. Na -esko-moravské -rchovině bydlí -oráci.

7. Diktát.

Na první spartakiádě.

Jenda Novotný byl na první spartakiádě v Praze. Nejvíce se mu líbil průvod pražskými ulicemi. Pochodovali v něm pionýři z Čech, z Moravy a ze Slovenska. Bouřlivě byli pozdravováni také polští, němečtí, maďarští, bulharští a jiní hosté. Jenda nikdy nezapomene na rozsáhlé cvičiště na Strahově.

Své návštěvy v Praze využil také k prohlídce Národního divadla, Hradčan, musea, památného Vyšehradu a jiných pražských pamětihodností.

B

8. *Napište jména 15 chlapců nebo děvčat!*

9. *Napište jména 5 pohoří, 10 hor a 10 řek!*

10. *Napište jména 10 států!*

11. *Napište správně!*

-unaj, -ltavský kraj, -ysá -ora, -olín, -ichý -ceán, -tará -oleslav, -radec -rálové, -radecké nádraží, -roměříž, -roměřížsko, -usové, -tař, -lovan, -rancouzské území, -eské písně, -oděbrady, -oděbradská kyselka, -herské -radiště.

12. *Napište správně!*

a) Milý -arle! Chci k -obě přijet. Těším se nejen na -rno, ale i na -oravský kras s -acochou. Až přijedu, uděláme si program vycházek pro -rněnsko i pro zájezdy do jiných -oravských krajů v okolí -vitavy a -vratky. Jen -ě prosím o brzkou odpověď. Těší se na -ebe a srdečně -ě zdraví -vůj -enda.

b) Vážený pane -učero, byl jsem potěšen -aším pozváním, abych k -ám přijel a pobyl u -aší rodiny několik dní. Rád k -ám přijedu. Chtěl bych si s -ámi porozprávět o barevných fotografiích. Také bych chtěl s -ámi nebo s -aším synem navštívit -lzeň a -omažlice. Těším se na shledanou a upřímně -ás zdravím. -áš -ladimír -eselý.

c) Vážení soudruzi! Závodní rada našeho podniku schválila návrh z řad osazenstva, abychom pro -ás uspořádali mimořádnou brigádu. Naši montéři -ám bezplatně opraví všechny poškozené stroje. Navštívíme -ás v neděli 30. května. Přejeme -ám hodně zdaru v práci a těšíme se na shledanou s -ámi.

13. *Doplňte a napište!*

Z dopisu.

Milá Vlasto! Posílám -i srdečný pozdrav z -rahy. Kdybys věděla, jak je zde krásně! Ale začnu hezky od začátku. Z -ottwaldova jsme vyjeli před šestou hodinou. Na -řerovském nádraží jsme přesedli do -ražského rychlíku. Zanedlouho jsme spatřili -eskomoravskou -rchovinu. A již jsme byli v -eské -řebové. Když jsme projížděli -ardubicemi, hlavním městem -ardubického kraje, vzpomněli jsme si na -ardubický perník a v -olíně na -olínskou čokoládu. U -eského -rodu mě -enda upozornil na historickou planinu -ipanskou. Cesta úrodnými -eskými kraji nám rychle ubíhala. Než jsme se nadáli, -raha ležela před námi...

14. *Diktát.*

Po stopách Boženy Němcové.

Letos o prázdninách jsem byl na návštěvě u svého strýce v severovýchodních Čechách na Náchodsku. Jednoho dne jsme se vydali do těch míst, o kterých píše Božena Němcová ve své slavné Babičce.

Z Náchoda jsme přijeli do České Skalice, kde jsme si prohlédli museum. Pak jsme šli k ratibořickému zámku a k Starému bělidlu. Dlouho jsme mlčky stáli u Viktorčina splavu, hleděli do vod Úpy a představovali si šťastné dětství Barunky Panklové.

Rád bych poznal i Domažlicko a jiné české i slovenské kraje, kde žila naše milovaná spisovatelka po svém provdání za Josefa Němce.

C

15. *Napište správně!*

-ladislav, -edřich -metana, -metanovská hudba, -svatopluk -ech, -ugoslavie, -razilie, -védsko, -ugoslávský kraj, -umunský petrolej, řeka -ýn, -ýnské víno, -lpské ledovce, -ínský porcelán, -rancouz, -olandan, -výcarské hodinky, -ibiřské řeky, hora -ontblank, -uezský průplav, město -ew -ork, chata v -lpách, -ondýnská mlha, planety -aturn a -eptun.

16. *Doplňte a napište!*

-olák, -ngličan, hora -ount -verest, sopka -esuv, -erné -oře, -tlantický -ceán, -anamský -růplav, -eskomoravská -rchovina, -ilé -arpaty, -aderské -oře, -meričan, město -ím, -olandské tulipány, -talingrad, -abský břeh, -lovan, -oskva.

17. Četls -áchův „-áj“? Znáš „-hlas písni -eských“ a „-e stínu lípy“? Odebíráš časopis -ionýr? Co děláš o -ánocích? Těšíš se na -elikonoce?

Přál jsi rodičům šťastný -ový rok? Kde je -uezský -růplav a -růliv -ibraltarský? Znáš některé pověsti o -elkém pátku? Četls verše -erudovy a -ládkovy? Viděli jsme v kině -orské a -védké pobřeží.

18. Náš obchod.

O -ánocích dostal -ohdan několik knížek. Nejvíce jej upoutal -iráskův román „-usitský král“ a nový zeměpisný atlas. Na -ový rok se zhloubal do studia. Vyhledával v atlase různá -vropská i -imoevropská místa, s nimiž obchodujeme.

Nejcilejší obchodní spojení máme se -ovětským -vazem. Dovážíme některé druhy strojů, výrobky -talingradského -raktorstroje, nerosty z bohatých -ibiřských nalezišť, známý -ruzínský čaj a -krajinské obilí. My zase dodáváme svým -ovětským přátelům textilní výrobky -eských, -oravských a -lovenských továren, -ottwaldovskou obuv, výborné motocykly značky -awa ČZ a j.

Z -ižní -vropy dovážíme -ulharský a -ugoslávský tabák, naftu z -umunsk, -talskou ranou zeleninu, z -aďarska známé -aďarské bagouny. Mnoho čaje a rýže nám dodává -ínská -idová republika, koření máme hlavně z -ndie.

Kvalitní výrobky našeho průmyslu jdou z -eskoslovenské republiky do -sijských zemí, do -meriky i -friky a některé až do vzdálených končin -ustralských.

19. Diktát.

Boj pracujících za mír.

Prostí lidé, ať jsou to Čechové, Rusové, Němci, Maďaři, Angličané, Číňané nebo Američané, nepocítují k sobě nepřátelství.

Naslouchají klasické hudbě německého genia Beethovena, polského Chopina, ruského Čajkovského, českého Smetany a Dvořáka. Čtou díla sovětských, českých, francouzských, anglických, italských a jiných spisovatelů. Obdivují se výsledkům bádání pokrokových vědců celého světa, ať se týkají naší zeměkoule, Měsíce, Marsu, Jupitera nebo jiné planety. Vědí, že všemu lidstvu více prospěje, popluží-li po Atlantickém a Indickém oceánu lodi s potravinami a surovinami, než kdyby tam pluly válečné lodi a ponorky.

Proto pracující lidé všech evropských, asijských, amerických, afrických a australských zemí bojují za trvalý mír.

ODDÍL 2

DĚLENÍ SLOV

1. **Slova s předponami slabičnými a slova složená** rozdělujeme podle toho, jak byla utvořena, na př.: ob-chod, roz-um, zlo-zvyk, oka-mžik, pod-obojí, noc-leh, vši-chni.
Podle zřetelného dělení při slabikování můžeme však tam, kde není skupiny souhláskové, dělit: ro-zum atd.
2. **Slova nesložená** (jednoduchá) dělíme takto:
 - a) Je-li mezi dvěma samohláskami jediná souhláska, patří vždy k slabice následující, na př.:
vy-so-ký, ná-ro-dy, ko-ře-ny, mi-lo-va-ti.
 - b) Je-li mezi dvěma samohláskami několik souhlásek, dělíme je podle původu slova, na př.:
pan-ský (t. i. pán a přípona -ský), moc-ný (moc + ný), kost-mi (kost + mi), seda-dlo (seda + dlo).
3. **Nepoznáme-li, jak vznikla souhlásková skupina,**
 - a) přiřazíme celou souhláskovou skupinu k slabice následující, na př.:
do-sti, bu-blati, lá-ska, se-stra, ci-tron;
 - b) nebo ji můžeme dělit, na př.:
dos-ti, bub-lati, lás-ka, ses-tra, cit-ron.

Poznámky.

1. *Neslabičná předložka* se píše vždycky na týž řádek, na kterém se začíná slovo následující, na př.:

k i esu . . .

s ovocem . . .

nebo:

k le-

su . . .

s ovo-

cem . . .

2. *Jednoslabičná slova* (na př.: vůz, skok, plot) nikdy nerozdělujeme.

A

Rozdělte na slabiky!

1. Doma, jediný, malina, kopati, tabule, domácí, lavice, zíratí, šedivý, konati.
(Vzor: po-vy-ku-je.)
2. Nesprávný, zlozvyk, výkres, prospěch, přístup, neštěstí, vespolek, výstřel, doprava, vyspalý, poprositi, pozlacený, potřásti, výprodej, sešli se, nejjednodušší, nejjistější, někdo, nikdo, některý.
3. Hořký, hláska, večerní, hustý, tlustý, tenký, babička, bedna, zedník, rodný, nevinný, týdenní, lesklý, úhledný, nemocný, vodník, vrátný, vyšší, radostně, dražší.
4. Pozdraviti, půjdu, zastaviti, pozyedl, posvítíl, zahrada, zavřel, došli, záblesk, nejjasnější, papírový, choditi, hodiny, hleděti, plechový, školní, všichni, měkký, rozzlobiti, babiččin, prozraditi, zájmeno, přijde, přijmeme, trojúhelník.

B

Rozdělte na slabiky!

5. Vysočina, laciný, dožítí se, veselice, lidový, horalé, kypěti, sázeti, kupovati, navázati.
6. Podvod, nebezpečí, rozdrobiti, vetšelec, půjdeme, přijdu, poddaný, odlehlý, souhláska, přečtený, nasbírati, přístroj, podnes, dohnati, potrubí, výcvik, výprodej, nejjedovatější, záznam, besídka, moravský, vzhledný, hlásný, význam, sloupský, pozvánka.
7. Předmět, poschodí, půjdu, záclona, přeskočiti, posbírati, poctivý, dobrodruh, povzdech, výskok, dozníti, sešli se, zahvízdal, leckdo, lavina, dověděti se, kamenitý, vysekati, kýchati, lesklý, skalní, výkonnost, bitka, měkký.

C

Rozdělte na slabiky!

8. Výsledek, dostihy, vyšli, přízrak, výslovnost, nacvičovali, nejbližší, neblahý, bezesný, nedbalý, strašlivý, alpský, letadlo, kyvadlo, krásný, pastva, sovětský, polský, dobrý.
9. Přervati, otevřel, domněnka, bezečtný, výzva, nejsnazší, průzkum, půjdeme, sejdem se, někdo, některý, nikdo, nahnul se, všichni, arabský, vztekly, říkadlo, divadlo, smetiště, rodiště, synovský, bystrý, francouzský, mysliti, doskočil, prchlivý, rozumný.

ROZDĚLOVACÍ ZNAMÉNKA

Rozdělovací znaménka jsou: tečka (.), čárka (,), závorky (), středník (;), dvojtečka (:), uvozovací znaménka („“), vykřičník (!), otazník (?), pomlčka (—). Jimi se stává psaná řeč srozumitelnější.

Tečka

Tečku píšeme:

- Na konci oznamovací věty.* Na př.: Pracuji v zahradě. Prší. Blýská se.
- Za řadovými číslovkami.* Na př.: 2. (druhý), 3. (třetí), 100. (stý), 25. února, 37. stránka, I. oddíl, 16. §.
- Za zkratkami.* Zkratky se vždy končí souhláskou. Př.: t. j. (to je), t. r. (tohoto roku), atd. (a tak dále), Frant. (František), Jos. (Josef), dr., inž.

Tečku nepíšeme:

- V označení oddílů, paragrafů (§) a stran, stojí-li řadová číslovka za svým podstatným jménem,* na př.: v oddílu I, v § 18 na str. 26 čteme ...
- V datu vyjádřeném zlomkem,* na př.: 25/2 1948, ale: 25. února 1948.
- Za zkratkami, které znamenají míry, váhy, peníze, chemické značky a vzorce,* na př.: m, km, l, kg, dkg, Kčs, h, O, H, NaCl.
- Za ustálenými zkratkami,* na př.: ČSR, SSSR, KSČ, ČSM, MNV, MŠ, JZD, PO, OB.

Vykřičník

Vykřičník píšeme:

- Ve větách rozkazovacích,* na př.: Piš! Pracuj samostatně!
- Ve větách zvolacích,* na př.: Tu je krásně! To je práce!
- Za 5. pádem,* na př.: Bratře! Milý otče!
- Za citoslovcem, stojí-li samostatně,* na př.: Ach! Ouvej! Běda!

Otazník

Otazník píšeme za větami tázacími nebo za slovy, jimiž se tážeme, na př.: Proč miluješ svůj mateřský jazyk? Jak jedná pionýr? Kdy? Co?

Dvojtečka a uvozovky

a) **Dvojtečku píšeme při výčtu, na př.:**

Města na Hané jsou: Olomouc, Prostějov, Přerov, Kroměříž. — Je šest dílů světa: Asie, Amerika, Afrika, Evropa, Austrálie, Antarktis. — Týden má sedm dní: pondělí, úterý, středu, čtvrtek, pátek, sobotu a neděli.

b) **Dvojtečka a uvozovky se kladou, uvozují-li přímou řeč, na př.:**
J. A. Komenský řekl: „Škola bez kázně je jako mlýn bez vody.“

c) **Do uvozovek někdy dáváme (zvláště tehdy, když by povaha slova byla nejasná):**

názvy knih, na př.: „Babička“ od B. Němcové;

názvy hudebních skladeb, na př.: Smetanova „Prodaná nevěsta“, Dvořákova „Humoreska“;

názvy časopisů, na př.: „Mladá fronta“, „Ohníček“;

názvy spolků, organizací a různých kroužků, na př.: divadelní spolek „Tyl“, tělovýchovná organizace „Tatran“, čtenářský kroužek „Havlíček“ a pod.

Čárka

Podrobné poučení o čárce je v oddílu 4.

A

1. Zkrate!

Na příklad, toho času, tohoto měsíce, doktor, Josef, a podobně, Valašské Meziříčí, Česká Třebová, ulice, pan.

2. Vyjádřete značkami (zkratkami)!

Koruna, haléř, litr, metr, decimetr, kilogram, centimetr, gram, hektolitr, dekagram, kilometr.

3. Doplňte vynechané tečky, otazníky, vykřičníky!

Čemu nerozumíš V sobotu odpoledne míváme prázdnou Vypravuj zajímavou příhodu Kde se tu bereš Čti pozorně Žáci jeli na exkursi do JZD Pomáhej mamince O čem přemýšlíš

4. Tvořte z každé trojice slov po jedné větě oznamovací, rozkazovací, tázací!

Bratr — psát — úkol. Dědeček — vypravovati — pohádka. Hoši — pouštět — drak. Děti — ošetřovati — květiny. Spoluzáci — učit se — cizí jazyky.

5. *Doplňte tečky, otazníky a vykřičníky!*

„A jak ty se jmenuješ“ zeptala se Chocholka kuřátka, které sedělo zrovna na kraji

„Já jsem přece kuřátko“

„Budeme ti říkat Paleček“

„Jej, Paleček“

„A tobě Pipinka“

„A mně“

„Drobeček“

„Mně taky Drobeček Mně taky“ volala kuřátka

„To nejde, kuřátka“

„Jak tedy“

„Čiperka Líbí se ti to“

„Líbí“

„A jak mně, maminko“ vyzvíдалo nedočkavé kuřátko

„Tobě Zvídalka“

(J. Prchal: Chocholka)

6. *Doplňte tečky, otazníky, vykřičníky!*

Prostě stařenka.

Po ulici šli chlapec a děvčátko. A před nimi šla stařenka. Bylo velmi kluzko. Stařenka uklouzla a upadla.

„Podrž mi knížky“ vykřikl chlapec, dal děvčátku svoji brašnu a běžel babičce pomoci.

Když se vrátil, děvčátko se ho zeptalo: „To je tvoje babička“

„Ne,“ odpověděl chlapec.

„Maminka“ podivila se kamarádka.

„Ne“

„Tak tedy teta. Nebo nějaká známá“ tázalo se děvčátko dále.

„Ale ne. Ani to, ani to,“ s úsměvem řekl chlapec. „Je to prostě stařenka.“

(Podle V. A. Osejovové.)

7. *Diktát. (Uvozovky nepište!)*

Ráno v rodině.

Vstávej, Jeníku! Kolik je hodin? Už bude sedm. Rychle se oblékej! Je už snídáně? Káva je na stole. Kde máš rukavice? Vezmi si i šálu! Máš v aktovce všechny sešity? Početní sešit jsem už popsal. Kup si nový! Nezapomeň na svačinu! Na shledanou, maminko! Dej pozor na auta! Co bude k obědu? Hrníček od medu.

B

8. *Zkratke!*

Vlastní rukou, severní šířka, západní délka, jižní šířka, okresní, a tak dále, a jiné, číslo, Brandýs nad Orlicí.

9. *Doplňte uvozovky!*

Četl jsem Erbenovu Kytici, Babičku od B. Němcové, Jiráskovy Psohlavce, Robinsonku Marie Majerové, Mrštíkův Rok na vsi, Dva roky prázdnin od J. Verna, Fadějevovu Mladou gardu, knihu Timur a jeho parta od Arkadije Gajdara.

10. *Doplňte tečky, otazníky a vykřičníky!*

Tři kamarádi.

Víta ztratil svačinu O velké přestávce všechny děti svačily, jen Víta stál stranou

„Proč nejíš“ zeptal se ho Kolja

„Ztratil jsem svačinu“ odpověděl Víta

„To je zlé,“ řekl Kolja a ukousl si velký kus bílého chleba „Do oběda je ještě dlouho“

„A kde jsi ji ztratil“ zeptal se Míša

„Nevím,“ řekl tiše Víta a odvrátil se

„Jistě jsi ji měl v kapse a má se nosit v brašně,“ řekl Míša

Voloda se na nic neptal Přistoupil k Víťovi, rozlomil krajíc chleba s máslem na polovic a podal půl kamarádovi se slovy: „Tu máš, jez“

(Podle V. A. Osejevové.)

11. *Diktát.*

Naše písničky.

Ve škole jsme zpívali tyto písničky: U panského dvora náš Vitoušek orá. Kam ty jedeš, můj Jeníčku? Prší, prší, jen se leje. Proč jsi k nám nepřišel? Kudy, kudy, kudy cestička? Já do lesa nepojedu. Tancuj, tancuj! Tluče bubeníček, tluče na buben. Kam, panenky, kam jdete? Vrtí sa, dívča! Pásla ovečky v zeleném háječku. Pod našimi okny teče vodička. Spi, děťátko, spi! Jede, jede poštovský panáček. Proč bychom se netěšili? Letěla husička. Sívá holubičko, kdes byla? Černé oči, jděte spat! Na tom pražském mostě konvalinka roste. Žezuličko, kde jsi byla?

C

12. *Utvořte správné zkratky!*

Ve výslužbě, odborný lékař, okresní školní inspektor, Božena Němcová, Karel Jaromír Erben, voják, poručík, nadporučík, generál, dělnický do-

pisovatel, spisovatel Říha, učitel Janeček, ředitel Valenta, soudruh Novotný, občanská legitimace.

13. Vyjádřete značkami nebo vzorci!

Čtvereční metr, národní podnik, ar, hektar, krychlový decimetr, železo (Ferrum), sodík (Natrium), Československá republika, Pěvecké sdružení moravských učitelů, Československý svaz mládeže, Ústřední výbor Komunistické strany Československa.

14. Doplněte tečky, otazníky a vykřičníky!

Slon a Gulja.

Gulja šla s maminkou do zoologické zahrady
„Kdo tam bydlí “ ptala se cestou
„Lvi, tygři a medvědi,“ odpověděla matka, „a slon “
„A jak vypadá slon “
Matka v tu chvíli o něčem přemýšlela a neodpověděla
„Je velký nebo malý“
„Malý,“ roztržitě řekla matka, převádějíc Gulju přes ulici, po které
jelo mnoho aut
„Menší než na obrázku “
„Menší Jen pojd“
V zoologické zahradě si Gulja mezi stromoradím sedla na bobeček
a radostně zvolala:
„Tady je slon“
„Kde “ ptala se matka a ohlédla se
„Tady “
Gulja zvedla něco se země Na dlani jí leželo červené slunečko s černými
tečkami
„Guljinko, to není slon Slon je o něco větší Hned ho uvidíš“

(Jelena Iljina: Čtvrtá překážka)

15. Doplněte tečky, otazníky a vykřičníky!

Synové.

a) Dvě ženy nabíraly vodu ze studně Přišla k nim třetí A staříček dě-
deček usedl na kámen, aby si odpočinul

Povídá jedna žena druhé: „Můj synek je obratný a silný, nikdo ho
nepřemůže “

„A můj zase zpívá jako slavík,“ říká druhá „Nikdo jiný nemá takový
hlas “

Třetí žena mlčí Sousedky na ni naléhají: „Pověz nám i ty něco o svém
synovi “

„Co mám povídat “ říká žena „Není na něm nic zvláštního “

b) A tak ženy nabraly plná vědra vody a šly Stařeček za nimi Ženy jdou, zastavují se Voda šplíchá Ruce i záda je bolí

Tu jim vyběhnou vstříc tři chlupci

Jeden dělá kotrmelce a přemety, ženy se na něho se zalíbením dívají Druhý zpívá písničku, zpívá jako slavík Ženy pozorně poslouchají A třetí přiběhl k matce, vzal jí těžká vědra a nesl je

Ženy se ptají stařečka: „Tak co, jací jsou naši synové“

„A kde jsou“ odpovídá stařík „Já vidím jen jednoho syna“

(Podle V. A. Osejevové.)

Diktát.

Ze školy.

Krok měl tři dcery: Kazi, Tetu a Libuši. Které jehličnaté stromy znáš? Podej mi zkumavku! Doplňujte vynechaná znaménka! Mezi šelmy náleží na př. vlk a lev. Jak se vypočítá obvod kruhu? Dej ten součet do závorky! Na Moravě jsou tyto úvaly: Hornomoravský, Dolnomoravský a Dyjsko-svratecký. Opiš následující cvičení! Kdo četl Jiráskovy „Psohlavce“? Jan Neruda napsal: „Bude-li každý z nás z křemene, je celý národ z kvádrů.“ Kdo z vás odebírá „Pionýrské noviny“? Největší české řeky jsou: Labe, Vltava, Ohře a Sázava.

ČÁRKA

I. Čárkou oddělujeme:

1. **Stejnorodé členy větné, nejsou-li spojeny spojkou a, i, nebo.**
Na př.: Učitelé, učitelky, chlapci a děvčata se shromáždili v tělocvičně. — Ve školní zahradě ryjeme, okopáváme, štěpujeme a zaléváme. — Bratr čte večer knihu nebo noviny.
2. **Rozvitý volný přístavek.** Na př.: Vítězslav Nezval, jeden z našich největších básníků, napsal Zpěv míru.
3. **Pátý pád.** Na př.: Václave, dej pozor! Kam utíkáš, Věro? Jak se ti to, chlapče, mohlo přihodit?
4. **Citoslovce.** Na př.: Brrr, to je zima! Ach, to bolí!
5. **Věty v souvětí souřadném, nejsou-li spojeny spojkami a, i.**
Na př.: Slunce zářilo, pole vydechovala radostnou vůni jara, skřivan zpíval.
6. **Věty vedlejší od hlavní.** Na př.: Frantík požádal Jendu, aby mu vysvětlil početní příklad. — Víím, že se polepšíš. — Jsem zvědav, kdo se přihlásí. — Nevím, kde se ta věc ztratila.

Věta vedlejší začíná:

- a) *podřadícími spojkami*: aby, ačkoli, ať, až, by, byť, jak, jelikož, jestliže (také slova s příklonným -li: přijdeš-li), ježto, kdyby, když, než, poněvadž, protože, sotvaže, třebas, zda, zdali, že;
 - b) *vztažnými zájmeny*: kdo, co, jaký, který, čím, jenž;
 - c) *vztažnými příslovci*: kde, kudy, odkud, kam, kdy, jak, proč.
7. **Věty vložené.** Na př.: Jednou, bylo to na začátku podzimu, přijela k nám babička.

Poznámka.

Někdy píšeme čárku i před spojkou a, na př.:

1. *má-li význam spojky „ale“*
(Hnala se bouře, a rolníci pracovali dále.);

2. *má-li význam vysvětlovací*
(Chceme vytvořit nový, a to lepší svět.);
3. *následuje-li za spojkou „a“ jiná spojka* (na př. a když, a že, a protože);
(Koupil jsem si knihu za ušetřené peníze, a proto z ní mám radost. — Jeli jsme na venkov, a že se nám tam líbilo, zůstali jsme tam celý měsíc.)
4. *spojuje-li věty hlavní, mezi něž je vsunuta věta vedlejší.*
(Řekl, co měl na srdci, a rychle odešel. — Vykonal jsem, co nám bylo uloženo, a pak jsme šli na hřiště. — U kamen sedělo několik žen, které tu byly na besedě, a starý mistr seděl na kamnech. — Sláb jenom ten, kdo ztratil v sebe víru, a malý ten, kdo zná jen malý cíl. — Mnozí hledají štěstí, kde ho není, a diví se, že je nemohou nalézt.)

II. Čárkou neoddělujeme:

1. Stejnorodé, souřadně spojené členy větné jen v některých zvláštních případech.

- a) Jsou-li spojeny slučovací spojkou *a, i, ani*, na př.: Miluji lesy a louky a pole. — Dětem se líbily pohádky i pověsti. — U této staré knihy neznáme jména překladatelova ani vydavatelova.
- b) Většinou členy v poměru vylučovacím, kde jsou spojky *nebo, anebo, či*, na př.: Je-li pak to pravda nebo ne? — Teď anebo nikdy! — Tušíš či netušíš? —
nebo spojky označující totožnost, na př.: Šofér neboli řidič. — Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka. Náš stát provedl socialisaci čili zespolečenštění velkého kapitálu.
- c) V ustálených spojeních beze spojky, na př.: Páni slibovali sedlákům hory doly. — Daleko široko nebylo živé duše. — Musíte se držet svých práv zuby nehty.

2. Různorodé členy větné neoddělujeme čárkou zpravidla:

- a) Různorodé přívlastky (t. j. takové přívlastky, mezi něž nemůžeme vložit spojkou *a, i, nebo, a to*), na př.: První československý dělnický prezident Klement Gottwald. — Severní Ledové moře. — Dřevěná valašská chalupa. — Rozbitý starý kamenný kříž.
- b) Přísluvečná určení navzájem nesouřadná, na př.: V Praze dne 5. května 1945.

3. Souřadné věty hlavní nebo vedlejší, jsou-li spojeny spojkou *a, i* — nebo rozlučovací spojkou *nebo, anebo*, na př.: Sovětská armáda hnala fašisty od Stalingradu až do Berlína a osvobodila Evropu od strašné nadvlády. Václav dělal z proutí píšťalky nebo šplhal po stromech. — Nevěděl, zda sní nebo bdí.

4. **Vložené věty, když pozbyly své větné platnosti, na př.: Já už se tam myslím nedostanu.**
5. **Vedlejší věty, když pozbyly své větné platnosti, na př.: Ať si říká kdo chce co chce.**
6. **Spojku jako (neuvádí-li výčet), než (nenásleduje-li za ní úplná věta), na př.: Myslivci lasičku milují jako trn v oku. — Prohlížel si ho víc udiveně než zlostně.**

Při četbě knih a časopisů věnujte pozornost případům, kdy píšeme a kdy nepíšeme čárku!

A

Doplňte čárkami a napište!

1. V jehličnatých lesích rostou smrky jedle a borovice. — Skřivani vlaštovky čápi a jiní ptáci se vrátili z teplých krajín. — Vlaky auta tramvaje trolejbusy lodí a letadla jsou dopravní prostředky. — Školní besídku navštívili učitelé rodiče pozvaní hosté chlapci děvčata. — Ve školní zahradě jsou rybízové keře angrešt višně třešně jabloně hrušně ořechy švestky a jiné druhy ovocných keřů a stromů. — Český jazyk počty a ruský jazyk jsou hlavní vyučovací předměty. — Při výstavbě našeho státu pomáhají dělníci rolníci inženýři spisovatelé učitelé lékaři a mnozí jiní pracovníci. — Božena Němcová Karel Jaromír Erben Josef Václav Sládek Václav Řezáč a četní jiní spisovatelé psali krásné knihy pro mládež.
2. Chlapci se koulovali sáňkovali a lyžovali. — Motory závodních aut hučely burácely a ohlušovaly. — Žáci čtou píší kreslí zpívají cvičí. — Knihy nás poučují vzdělávají vychovávají zušlechťují. — Vítr vane fouká fičí duje skučí kvílí a burácí. — Dnešní učňové pracují v továrnách studují stále se vzdělávají. — Atomovou energii tvoříme veliká díla budujeme i léčíme. — Opravdový pionýr se řádně učí poslouchá mluví slušně neodmlouvá a neopisuje.
3. Cyklisté atleti lukostřelci kanoisté a jiní sportovci se pečlivě připravovali na veřejné vystoupení trenovali cvičili závodili a vítězili. — Dospělí dělníci dělnice mistři učňové uředníci a ostatní zaměstnanci kráčeli v májovém průvodu usmívali se jásalí a provolávali slávu republiky. — Jablka hrušky třešně citrony a jiné druhy ovoce posilují naše zdraví chutnají a osvěžují. — Filmová představení divadelní hry koncerty přednášky a rozhlas nám poskytují zábavu poučují vzdělávají i vychovávají.

— Julius Fučík Jan Šverma Klement Gottwald a jiní uvědoměli vlastenci se postavili nebojácně proti fašistům zápasili bojovali klesali a vítězili.

4. Víťame vás dědečku! — Rád bych tě navštívil milý příteli ale nyní nemohu. — Sbohem maminko! — Na shledanou pane Nováku! — Ani nevíš Věrko jakou radost jsi mi způsobila! — Jiří co jsi to zase provedl? — Je mi tu bez tebe maminko smutno! — Kam tak spěcháš Břetislave? — Vzhůru již hlavu národe! — Tebe bych národe tebe bych nepřezil!
5. V životě narazíš na mnoho překážek ale nesmíš se jich zaleknout. — Mému spolužáku hrozilo propadnutí ale v posledním čtvrtletí se vzpamatoval. — Dobře vychovaný mladý člověk ví že se má chovat k starým lidem uctivě. — Mládež i dospělí se stále učí aby co nejvíce prospěli své vlasti. — Ve všem je možno dosáhnout dohody když jsou lidé rozumní. — Vážíme si vědeckých badatelů protože svou prací obohacují náš život. — Téměř všemu se naučím již ve škole poněvadž při vyučování dávám pozor.
6. Pravopisná zkouška.

Ve třídě je dnes nápadné ticho. Žáci sedí na svých místech listují v knihách učí se píší. Všichni si přejí aby ještě nezvonilo. Budou zkoušeni z pravopisně obtížných slov. Konečně zazvonilo. Soudruh učitel řekl: „Chlapci a děvčata zopakujeme si obtížná slova. Mikulko Nováku Zelinko Jeřábková a Vojtová pojďte k tabuli!“ Vyvolaní žáci píší na tabuli do sloupců jednotlivá slova: vzpomněl bystrý objednal zítra zapomněl vjezd podpatky atd. Ostatní píší zároveň do sešitů. Při kontrole se zjistilo že Mikulka Novák Zelinka a Jeřábková napsali slova bez chyby. Posléze je vyzkoušena celá třída. Náladu žáků vystihují Mikulkova slova: „Soudruhu učiteli to máme radost že zkouška dopadla dobře!“

7. Diktát.

Na Starém bělidle.

Bylo to stavení neveliké, ale hezoučké. Před okny byla zahrádka. V ní rostly růže, kosatce, lilie, tulipány, fialky a rezeda. Za domem na stráni byla sušárna. Na podzim se v ní sušily švestky, křížaly, hrušky a ořechy. Tehdy se tam často zatoulali chlapci. Babička vždycky hned poznala, že nějaké ovoce zmizelo. Žertem volávala na chlapce, že jí tam švestek ořídali. Jeník a Vilém se pokoušeli zapírat, ale moudrou babičku neoklamali.

(Podle B. Němcové.)

Doplňte čárkami a napište!

8. Četli jsme Wolkeru Nezvala Horu Vančuru a Jilemnického. Znáte hudbu Smetanovu Dvořákovu Fibichovu Janáčkovu Sukovu a Křičkovu? Viděli jste některé obrazy Alšovy Mánesovy Brožíkovy Kašparovy Úprkovy Lolkovy a Švabinského? Čech Lech Krok Přemysl Libuše Kazi Teta a Horymír jsou postavy ze starých pověstí. O čem jste se učili v dějepise zeměpise biologii a chemii?
9. Chlapci pojďte cvičit! Jendo začni! Karle pomoz mi! Pokračuj Milane! Jirko a Zdeňku proč necvičíte? Staňo skoč doprava! Pozor hoši všichni najednou! Ráz dva řádně Karle ráz dva! Točte se chlapci doleva!
10. Boženo pojď sem! Co víš o Brnu Přerově Olomouci a Ostravě? Vypravuj plynne abychom viděli že ses řádně učila! Ostatní sledujte co nám Božena poví. Kdyby udělala chybu upozorněte ji! Až skončí posoudíme co uměla jak vypravovala a jak se při tom chovala.
11. Učili jsme se že Božena Němcová napsala „Babičku“ v nejtěžší době svého života. Nevíš co znamená ten shluk lidí? Jsem zvědav jak to dopadne. Šli jsme do parku kde byla uspořádána veliká slavnost. Chlapci se otázali spolužáka odkud se přistěhoval. Na rozcestí jsme se rozmýšleli kterou cestou se máme dát. Matka div neomdlela radostí když se setkala s pohřešovaným synem. Nepřišel jsem k vám protože mi onemocněl bratr. Sypali jsme ptáčkům zrní aby neměli hlad. Chceš-li být dobrým pracovníkem uč se!
12. Herakles.

Řecký hrdina Herakles o němž bylo napsáno mnoho krásných pověstí šel kdysi po úzké cestě. Najednou spatřil před sebou zvíře jež zvedlo hlavu a chtělo ho kousnout. Hrdina se nezalekl. Rychle se připravil k boji zasadil zvířeti několik ran kyjem a myslel že nyní bude moci jít klidně dále. Ale jaký byl jeho úžas když viděl že zvíře rychle roste! Za chvíli bylo třikrát větší než dříve. Jeho vzezření bylo takové že šla z něho hrůza. „Však já si s tebou poradím!“ pomyslel si Herakles. Vrhle se znovu prudce na záhadné zvíře bušil do něho kyjem a zasadil mu dvojnásobný počet ran. Netvor však rostl a rostl stával se hroznějším útočnějším nebezpečnějším a ohromnějším takže nyní již zabíral celou cestu. Udatný Herakles třebaže byl nadán nadlidskou silou pomalu umdlél. S čela se mu řinul pot kyj v rukou těžkl a klesal.

Náhle se objevila Athena bohyně moudrosti a pravila: „Zadrž Herakle a ustaň se svými ranami! Chceš vědět jak se jmenuje netvor s nímž zá-

pasíš? Jeho jméno je Svár. Přestaneš-li ho dráždit bude hned tak maličký jak byl z počátku.“

13. Jak rostou hrdinové.

a) Julius Fučík napsal: „Hrdinou je člověk který v rozhodném okamžiku udělá to co udělat má.“ Jsou lidé hlavně mladí kteří se dovedou tak nadchnout postavou v knize nebo příkladem vynikajícího pracovníka sportovce umělce učence že jsou hned přesvědčeni že vykonají něco stejně hrdinského. Něco o čem by se hovořilo psalo co by je učinilo rázem slavnými. Je správné stane-li se hrdinský čin naším vzorem hrdinové však nerostou přes noc. Nestačí zamilovat se pouze do výsledku práce hrdiny do hrdinského činu. Je třeba vzít si vzor z celé životní cesty po níž kráčel hrdina a po ní pak krok za krokem postupovat ke stejnému cíli.

b) Jak vyrůstala v hrdinku Zoja Kosmoděmjanská? Již jako malá školáčka věděla jaké jsou její povinnosti. Nikdy nedovolila aby jí bratr vypočetl početní úkol byť byl sebetěžší. Seděla nad příklady třeba dlouho do noci dokud sama nepřišla na řešení. Říkala že se neučí jen pro hezkou známku a pro slávu ve škole nýbrž pro život. Důsledně dodržovala sliby svědomitě plnila pracovní plán. Jednou jí matka oznámila že koupila lístky na Čajkovského V. symfonii kterou Zoja zvláště milovala. Nešla však na koncert protože měla naplánovanou hodinu u Lydie Ivanovny kterou učila číst a psát.

Tím že se zbavovala pohodlnosti slabosti a sobectví tím že byla přísná sama k sobě vyrůstala v člověka čistého silného v člověka milujícího vše krásné a spravedlivé. A když přišel nejtěžší okamžik jejího života byla tak silná že smrt pro vlast nebyla pro ni ničím strašným.

Tak rostou hrdinové.

(Podle Mladé fronty.)

14. Diktát.

J. V. Sládek: Rodné mluvě.

Má rodná mluvo, ty drahý skvoste,
jediný z velkého odkazu dědů,
který jsi přetrval v svatosti prosté
všechnu jich slávu, všechnu jich bědu,
nádheru králů, velikost věků
a vše, co do prachu zhrouceno s ní,
tak plna tklivosti a mužného vděku,
jak znělas od věků, na věky zni!

Doplňte čárkami a napište!

15. Před nádražím v čekárně i na nástupišti je plno ruchu. Odjíždějí staří i mladí ženy muži i děti. Když se ozve signál tlačí se všichni ke kolejím. Pozor aby vás nepřejel vlak! Pane vrátný má vlak zpoždění? Nevím pane Nováku ale hned to zjistím. Občané počkejte vlak pojedě za deset minut! Jendo Mirku vlak je tu! Pane průvodčí je to vlak k Přerovu? Ano.
16. Vstupte soudruzi výstava je otevřena! Pojď Marto začneme od počátku! Hleď tati to jsou skvělé kresby! Ovšem náš starý Mánes Aleš Kašpar samí ilustrátoři! Víš že z toho Alšova „Slabikáře“ jsem se ještě i já učil? To je krása vid'! Je ale jen v kresbách nikoli v četbě. A ty písňe balady říkadla a průpovědi jež tak krásně zobrazil Mánesův štětec a Alšovo pero! Nevím zdali vy mladí máte z nich takovou radost jakou jsme mívali my. Je to umění čisté a dokonalé ale přece prosté hluboce prožité pochopitelné a národní. Pamatuj že v tom jsou Mánes i Aleš mistry!
17. Vltava.

Ještě ji nikdo nezhudebnil do poslední její kapky do jejího posledního skrytého úsměvu. Ještě ji nikdo nenakreslil ani nenamaloval nepopsal ani nezbásl tak jak je když se čistounká třpytí v jarním slunci světlá zvučná slavná oblá a prostá zcela dívčí v těchto mladých dnech nebo když za soumraku vplouvá do Prahy nekonečně modrá a třpytná atlasovými brokátovými žehavými odrazy světelné triumfální dráhy rozsvícené Prahy. Podívaná nad všechny podívané krása krás nejskvostnější půvab celé Prahy i s jejím nebem paláci a zahradami a se vším všudy co je tu krásy a podívané.

(K. Čapek: Obrázky z domova)

18. Z našeho kraje.

Je to ten kout mezi Úpou a Metují mezi Babiččiným údolím a mírnou kotlinou Jiráskova Hronova. Je to kraj mírných a poněkud chudých políček březových hájků a dvojí památky: po Boženě Němcové a Aloisu Jiráskovi.

Co se Boženy Němcové týče snad by byl ještě ledacos věděl můj nebožtík dědeček ze Žernova jenže toho jsem se zapomněl ptát dokud byl chudák starý živ. Ale můj tatínek dosud pamatuje pana otce z ratibořického mlýna který až do stáří byl šelma veliký a potom bláznivou Viktorku. Neboť vězte že nezemřela tak jak stojí psáno v Babičce. Žila ještě velmi dlouho malá s drobným kulatým a svrasklým obličejíčkem prý jako jablíčko a chodila žebrot i k Čapkům na Žernov. Přišla a slova neřekla dokud

nedostala kus chleba. Jen se tuze zlobila a vykrákala mého tatínka za vlasy když za ní kluci daremní pokřikovali.

(K. Čapek: Obrázky z domova)

19. Rodný kraj.

Rodný kraj nebo přesněji řečeno kraj ve kterém jsme prožili léta svého dětství není vůbec žádný zeměpisný kraj nýbrž spousta míst a tajemných zákoutí se kterými jsme měli co dělat když jsme byli malí. Na příklad místo kde rostly lopuchy a dodávaly nám své ježaté kuličky. Místo kde jsme se koupali. Mez na které jsme chytali cvrčky a ještěrky. Hospoda ve které jsme dostávali rohlík a párek když jsme putovali do Hronova za dědečkem a babičkou. Jasan v jehož koruně jsme sedávali a hrušeň kam jsme chodili krást hrušky. A tak dále: jsou to tisíce míst ze kterých každé bylo svět pro sebe. Každé mělo svou roční dobu ve které zjevilo své nejvlastnější tajemství.

(K. Čapek: Obrázky z domova)

20. Mapa.

Krásné jsou mapy zemí a plné tajemných značek. Ovšem ne ty strakaté kde jsou jen červené žluté a zelené státy a černé železnice ale ty mapy kde nížina je malována zeleně jako nejkrásnější louka a kopečky jsou natřeny takovou žitnou plavou barvou která se podobá vyschlé hlíně a úrodě do běla uzralé. A pak vyšší hory jsou hnědé jako skály a ještě vyšší hory jsou postupně temné to už je holý kámen. A tam kde vidíš jen bílé tečky a plošky leží věčný sníh. A pak jsou tu modré žilky to jsou řeky. Klikatí se tak že je člověk musí sledovat. A blankytná jezera natřená nebeskou barvou zrcadélka ve kterých se neobrazí ani jeden mráček modře čárkované bažiny a moře věčně modré a dokonce tečkovaná poušť která se podobá hromádce písku. Chtěl bys býti všude chtěl bys žít se všemi tvory na světě; chtěl bys vše znát všude se zastavit nasycen únavou a věděním.

(Podle Karla Čapka.)

21. Československo-sovětské přátelství.

Těšili jsme se na ně učili jsme se jejich mateřštině luštili písmo jejich jazyka sháněli jeho učebnice nahlíželi do nich potají v pracovní době v dílnách v kancelářích v chalupách. Nikdo nás k tomu nenutil ani nenabádal. Bylo to jediné naše svědomí a vědomí že je to jazyk slovanského národa pravdymilovného a svobodomyšlného který v čele všech národů dnes nese rudý prapor s kladivem a srpem prapor pokroku a svobody. Jsme hrdí na přátelství tohoto národa který dal světu Puškina Tolstého Gorkého Erenburga a Lenina. Jsme hrdí na přátelství národa tak jasné mysli tak pevného charakteru tak nezdolné trpělivosti a tak nesmírně obětavé statečnosti.

Konečně jim tedy stojíme tváří v tvář. Vzájemně si tiskneme ruce a snažíme se vyznati svým sovětským bratrům co cítíme v těchto historických chvílích. Není ovšem pravého přátelství bez vzájemného pocitu hrdosti na přítele. To je to co nás dnes zavazuje. Musíme se vynasnažit aby hrdost kterou pocítujeme my pocítoval i náš přítel aby to byl pocit obapolný.

(Podle časopisu „Svět“ z 1. VI. 1945.)

22. Diktát.

Školní zahrada.

Po letech kráčím kolem tvých záhonů, naše školní zahrado! Vzpomínám na chvíle, které jsme zde prožili. Zas vidím Bártu, Horáka, Kučeru, Malinu, Rybu a jiné spolužáky. Opět slyším hlas soudruha učitele: „Tak, hoši, do toho!“

Nemusel nás ani pobízet. Vždyť jsi nám, zahrado, otvírala nový svět. To nebylo jen rytí, sázení, pletí, okopávání, zalévání! Učila jsi nás, jak se očkují ovocné stromy, jak se štěpují, prořezávají, ošetřují. I mnoho jiných krásných, ušlechtilých, užitečných prací jsme v tobě poznali.

Jsme ti vděční za to, že jsi nás vychovávala k houževnatosti, otužilosti, vytrvalosti, nepoddajnosti. Dnes víme, že jsi nás připravovala pro život.

PŘÍMÁ ŘEČ

Uvedeme-li to, co někdo říká (zvláště v rozmluvě), přímo tak, jak to bylo řečeno, nazýváme takové vyjádření *přímou řečí*.

V písmu dáváme přímou řeč do uvozovek. Přímou řeč uvádíme zpravidla větou zvanou uvozovací. Je-li uvozovací věta před přímou řečí, oddělujeme ji dvojtečkou. Stojí-li uvozovací věta za přímou řečí nebo je-li do ní vložena, oddělujeme ji čárkami.

Uvozovací věta může býti:

1. Před přímou řečí:

President Klement Gottwald řekl: „U nás je ještě hodně rozšířena pověra, že tělesná práce, práce rukou, je něco horšího a nižšího než práce hlavou.“

2. Za přímou řečí:

„U nás je ještě hodně rozšířena pověra, že tělesná práce, práce rukou, je něco horšího a nižšího než práce hlavou,“ řekl prezident Klement Gottwald.

„Kam jdeš?“ otázal se otec.

„Pojď se mnou!“ vyzval hoch.

3. Uprostřed přímé řeči:

„U nás je ještě hodně rozšířena pověra,“ řekl prezident Klement Gottwald, „že tělesná práce, práce rukou, je něco horšího a nižšího než práce hlavou.“

B

1. *Opište tento článek! Při tom si dobře všimněte uvozovek! Přímou řeč podtrhněte!*

Leninská pravda.

Dva bratři pracovali dlouho, dřeli se, hrbili, ale pravdy nepoznali. Kdysi uslyšel jeden z nich tichý hovor: „Jenom jediný člověk zná pravdu. Jmenuje se Lenin a žije v Petrohradě.“

Bratr šel toho člověka hledat. Před továrnou potkal dělníka a potichu se ho zeptal: „Kde najdu tady Lenina?“ — „Pojď se mnou, dovedu tě k němu,“ řekl ten dělník.

Přišli do obyčejného pokoje. Přistoupil k nim člověk, nebohatě, ale čistě oblečený. „Dobrý den, soudruzi,“ přivítal je ten člověk, „copak mi řeknete hezkého?“

Vyprávěl mu bratr, jak hledal pravdu. „Udělal jsi dobře,“ povídá Lenin, „žes přišel hledat pravdu do továrny. Tam ji nejdříve poznáš.“

(Podle sovětské pohádky.)

2. *Doplňte vynechaná znaménka!*

Kapka vody.

Na cestě světem spadla kapka vody do okna pokoje a setkala se tam s jinými kapkami.

Slunce s vámi pozdravila kapka.

I s tebou pozdravily kapky domácí.

Odkud jsi zeptala se nejstarší kapka.

Dnes jsem se teprve osvobodila ze zajetí člověka jako kapka potu na jeho ruce.

A kde jsi byla předtím?

Ani nevím odpověděla naše kapka.

Ráda bych vzdychla kapka domácí věděla něco o moři.

Co bys chtěla vědět o moři?

Jak je daleko.

(Podle J. V. Plevy.)

3. *Řeč nepřímou změňte na řeč přímou tím, že uvozovací větu dáte v 1. a 3. příkladu za přímou řeč, ve 2. a 5. příkladu před přímou řeč a ve 4. příkladu dovnitř přímé řeči!*

1. Maminka se tázala, kde jste byli tak dlouho.

2. Tatínek nám řekl, abychom pracovali poctivě a přesně.

3. Hlasatel oznámil, že ledy na Vltavě se již pohnuly.

4. Přísloví praví, že kdo se za svůj jazyk stydí, hoden potupy všech lidí.

5. Fr. Lad. Rieger řekl, že v práci a vědění je naše spasení.

4. *Řeč přímou změňte na řeč nepřímou!*

Pro knihu.

„Co tam kutíte?“ zvolal soudruh učitel.

„Tureček brečí,“ hlásil ochotně nějaký souseď.

„Proč pláčeš?“ otázal se soudruh učitel.

„On má hlad,“ řekl ochotný souseď.

„On ztratil peníze na oběd,“ ozval se spolužák Řehák. „Nejedl a teď má hlad.“

„To není pravda,“ volala Anička, „on si koupil místo oběda knížku.“

5. *Doplňte vynechaná znaménka a opište!*

Pokus.

Nina Sergějevna řekla Udělejte takový pokus. Dejte na dvě sklíčka med. Jedno sklíčko položte na zem a druhé položte na kousek barevného papíru. Pozorujte, na které sklíčko si včela sedne dříve.

Za chvíli bylo na sklíčku s modrým papírem plno včel.

Modrý papír musí být lépe vidět, protože si včely sedají na něj řekl Víta.

Správně řekla Nina Sergějevna. Teď chápete, proč mají rostliny krásné barevné květy — červené, modré, žluté, růžové?

Proč? nepochopili jsme.

Proto, aby lákaly včely.

(Podle N. Nosova.)

6. *Diktát.*

Národ sobě.

Občané v Jeseném se domlouvali, jak přispějí na stavbu Národního divadla v Praze.

Někdo zavolal: „Vypočítejte, co stojí cihla!“ Kdosi vypočítal, že jedna cihla je za šest haléřů.

A již se ozval hlas: „Dávám na pět cihel!“ „Já dám na osm!“ volal někdo z kouta.

„A já, děti,“ povídá nějaká stařenka, „dám na šest. Více nemám.“

Jakýsi zámožný sedlák hodil furiantsky na stůl několik penízů a zvolal: „Dávám na deset!“

V dolním koutě světnice vstal nějaký starší muž. Přišel těžkopádným krokem ke stolu a vyndal z kapsy sáček. Vysypal z něho všechny penízky a řekl čtverácky: „Když dal můj hospodář na deset, to já dám na jedenáct cihel.“

(Podle Antala Staška.)

C

7. *Uvozovací větu dejte za přímou řeč!*

Jirka se ptal: „Kolik je hodin?“

Maminka se tázala překvapeně: „Kam tak spěcháš?“

Mařenka odpovídala: „Máme odpoledne mičurinský kroužek.“

Jenda volal: „Půjdeme na naše mičurinské políčko!“

Jírka se chlubil: „Budeme rýt a uhrabovat záhony.“

Anička je překřikovala: „Budeme pěstovat léčivé byliny.“

Toník se přidal: „Nasejeme heřmáněk, šalvěj a mátu pepřnou.“

Maminka projevila radost: „Tak to vám přeji hodně úspěchů.“

Tatínek děti pochválil: „Co vypěstujete doma, nemusíme kupovat v cizině.“

8. Uvozovací větu dejte doprostřed přímé řeči!

„Bude-li každý z nás z křemene, je celý národ z kvádrů,“ napsal Jan Neruda.

Tatínek poznamenal: „Však se tě zima zeptá, cos dělal v létě.“

„Nebude-li pršet, nezmoknem,“ žertoval strýc.

Soudruh učitel vyzval žáky: „Nerozumíte-li něčemu, poraďte se se svým spolužákem!“

„Neříkej hop, dokud jsi nepřeskočil,“ radi přísloví.

Vítězslav Nezval napsal: „Zpívám zpěv míru, volám lid!“

„Bratře Čechu, shod' černou hazuku!“ volal Karel Havlíček Borovský.

Husitský chorál zpívá: „Nepřátel se nelekejte, na množství nehleďte!“

9. Uvozovací větu dejte před přímou řečí

„Dobrý den,“ pozdravila Marie.

„Vítám tě, Marie,“ odpověděla Jiřina.

„Kam se chystáš?“ ptala se Marie.

„Půjdu pomáhat na družstevní pole,“ chlubila se Jiřina.

„Mohu jít s tebou?“ žadonila Marie.

„Pojď, bude nám veseleji a více uděláme,“ svolila Jiřina.

„To jsem ráda,“ těšila se Marie.

10. V následujícím cvičení řekněte a napište všechny řeči nepřímé jako přímé! Dejte však pozor, abyste věty uvozovací nekladli stále jen před přímou řečí!

Dětský svět.

Tatínek upozorňuje Jendu, aby se podíval, že nad lesem letí letadlo.

Jenda se dívá na letadlo a potom se ozve, proč letadlo nespadne.

Táta chvíli přemýšlí a potom říká nahlas, že letadlo má křídla a že letadlo táhne vrtule, která se rychle točí.

Jenda chce vědět, kdo točí tou vrtulí.

Otec vysvětluje, že vrtuli pohání motor.

Jenda se zase ptá, co žene motor.

Tatínek odpovídá, že se motor pohání benzinem.

Zvědavý Jenda by se rád dověděl, kde se bere benzin.

Tatínek vysvětluje, že se dělá z nafty.

To Jendovi nestačí a táže se, kdo jim dává naftu.

Otec odvětí, že se nafta čerpá ze země.

Jenda chce vědět, kdo dal naftu do země a proč...

11. *Doplňte vynechaná znaménka!*

a) Medvěd se ptá zajíčka Co pláčeš A jak nemám plakat odpovídá zajíček Liška mi vlezla do chaloupky a nedá se vyhnat Neplač já ji vyženu pravil medvěd Nevyženeš nařikal zajíček Vyženu odpověděl medvěd Nevyženeš Už jiní vyháněli ale nevyhnali nařikal zajíček

b) Vyběhla stařenka naproti starouškovi Ach můj holoubku je dobře že ses vrátil No byls u kupce Byl A co ti kupec dal Kus zlata jako koňská hlava A kde je to zlato Proměnil jsem je za koně A kuň kde je Proměnil jsem ho za vola No a vůl kde je Proměnil jsem ho za berana A berana kde máš staroušku ptala se stařenka Proměnil jsem ho za jehlu A jehla Ale přelézal jsem plot a jehlu jsem ztratil No dobře že ses aspoň sám vrátil

12. *Diktát.*

Pan Brouček v úzkých.

Konečně promluvil Žižka: „Babský strach pomátl tvůj rozum. Kde by člověk příštích věků mohl přijít mezi své dávné předky? Toho bohdá nikdy nebude, abychom měli takové potomky!“

Mávl prudce rukou a pobídl bělouše k jízdě.

„Upalte ho!“ zvolal hněvivý Chval a jel dále za Žižkou.

„Upálíme ho!“ vzkřikl zuřivý dav a shrnul se na ubohou nevinnou oběť.

Polekaný Brouček úpěnlivě žebroňil: „Smilujte se! Smilujte se!“

„Pro zbabělce a zrádce nemáme smilování!“ zvolal tvrdě Vacek Bradatý. „Marně skuhráš o svůj bídný život, jehož jediným bohem byl zajisté břich a svatyní plný sud.“

„Ať je sud jeho rakví!“ navrhoval někdo z davu.

„Dobře tak! Upalme ho v sudě!“ přisvědčilo bouřlivě množství.

(Podle Svatopluka Čecha.)

TVRDÉ A MĚKKÉ SOUHLÁSKY

1. Po tvrdých souhláskách píšeme v českých slovech vždycky **y (ý)**:

hy:		hýl		rozhýčkaný		stohy
chy:		chytrák		nechybíš		mouchy
ky:		Kyjov		rozkývati		potoky
ry:		rýč		narýsovat		dvory
dy:		Dyje		zadýchal se		sudy
ty:		tykev		motýli		dráty
ny:		nýty		vraným		dílny

2. Po měkkých souhláskách píšeme v českých slovech vždycky **i (í)**:

ži:		život		přežitek		v kůži
ši:		šibal		přešívá		věší
či:		čipera		začínáme		točí
ři:		řidič		zaříditi		na moři
ci:		cibla		necítíme		moci
ji:		jídlo		zajímavý		hájí
di:		dítě		choditi		hadi
ti:		ticho		pleticha		nositi
ni:		nití		měnili		sedni!

Poznámka.

V mnohých slovech cizích je tomu naopak, na př.: historie, kilogram, bicykl, cyklista. (Viz oddíl 15!)

A.

1. V následujících slovech doplňte y(ý), i(í)!

a) D-chtivý, h-řil, ch-še, N-mburk, r-bník, t-den, t-gr, r-tíř, n-brž, k-vadlo, ch-běti, d-m, d-namit, h-l, ch-táme, k-j, n-ty, r-chlík, t-kadlo.

b) C-t, Č-na, d-vadlo, J-hlava, n-čema, ř-čka, š-lhavý, t-síc, ž-ně, c-vka, č-cháme, d-tě, J-lemnice, n-ž-na, š-roč-na, ž-ravý, š-bř-nky, Ř-p, c-zina.

c) D-mka, c-kán, k-slík, d-lna, n-ní, J-čin, r-padlo, Ř-m, t-kev, š-dlo, t-cho, t-den, ž-rafa, t-kadlo, ř-zek, š-ndel, t-čka, souc-t.

2. Napište v 1. pádě množného čísla!

a) Břeh, čára, cesta, hřeben, louka, týden, hora, pluh, pramen, kniha, sud, suk, sýr, oběd, mrak, moucha, zvon, hora, plech.

b) Noc, potok, život, hoch, vlaštovka, trn, had, hrad, mistr, kámen, srna, drak, dvůr, špaček, klobouk, skřivan, králík, dar, brouk, kat, vlk.

3. Napište, o čem se vypravuje:

vlast, propast, smrt, hloupost, žalost, radost, rtuť, pěst, nit, kost, měď, nůž, koš, dlaň, kouř, meč, pec, kyj, lítost, moc.

Vzor: o vlasti . . .

4. Doplněte v následujících slovech y (ý), i (í)!

Zaj-mavé, pokr-tec, přeš-je, zan-toval, před-vo, př-ch-stal, nož-kem, vyt-kali, zař-zen-, neh-bej!, čtverač-na, pok-vuje, nec-telný, pot-li se, všud-byl, nepřej-c-, zamíř-li, zan-kl.

5. Diktát.

Jaro v Klenčí.

Jaro se přihnulo se všech stran. Po jívách se zaleskly stříbrnou šedí kočičky. Bílé břízy si první vpletly do vlasů jemné, jako ze zlata vytapané lístky. Po mezích svítily hvězdičky mochen.

Před školou na kamenných stupních sedí v řadě děvčátka. Hanýžka Královic stojí před nimi, prstíčkem po nich ukazuje a počítá: „Stojí javor u potoka, říkají mu klíč, na koho to slovo padne, musí z kola pryč!“

(Podle J. Š. Baara.)

B.

6. Napište v 1. pádě množného čísla!

Kára, vitr, stuha, rak, závod, tulák, úsek, plot, ubožák, úklon, pára, křemen, sklad, lupen, šípek, voják, výhled, kuna, pruh, potok, potah.

7. Napište, o čem se mluví!

Kořist, labuť, poctivost, událost, pouť, stráň, hrud, upřímnost, závist, nůše, vlast, loď, kouř, růže (jedna), pěst, zlost, síň, věž, meč, kraj.

8. Doplňte vynechané samohlásky!

Z mládí Jana Nerudy.

Nad Jelen-m př-kopem a dál k Bubenč- bývaly ovocné sad- a aleje jablon-, hrušn- a hlavně švestek. Tam to srdce Jen-kovo na podzim táhlo nejmocněj-. Vžd-t t- dozrávaj-c-, modraj-c- švestk- př-mo volaly: Trhejte nás! A malostransk- kluk Neruda, kter- neměl v kapse n-kd-an- krejcaru, rád poslouchal jej-ch volán-. Že dobře lezl po stromech, pochlubil se už sám. Ale pravidelně se našli lidé, kteř- neměli pro jeho lezecké uměn- an- pro jeho švestkové touh- porozuměn-. Byli to hlídač- alej-.

(Podle J. Fučíka.)

9. Diktát.

Zapálení vysoké pece.

Hudba hrála hymny. A Bednář si myslel: Ještě nikdy jsem neslyšel znít hymny jako dnes. Musím si všechno dobře zapamatovat. I ty prapory, vlající ve větru, i to nezvyklé zimní slunce. I lidi, pestřící se všude kolem a zakrývající malé vlaječky na dlouhých šňůrách. I toho mládence, který vylezl až na vrchol čističe plynu, musím si zapamatovat.

Na věky však nezapomenu, jak soudruh Zápotocký vzal z rukou pionýra planoucí pochoděň a vážně kráčel k vysoké peci.

(Podle Jiřího Marka.)

€

10. Doplňte a napište!

Ch-še, k-slík, pěš-na, k-selina, r-bíz, c-vk-, t-skopis, ř-dký, t-kadlo, d-chadlo, ž-vobyt-, zar-tě, nyn-, hod-na, n-kdo, ch-trák, vyh-nulý, nař-kal, č-lý, r-sovadlo, ž-žala, d-ka, d-vka.

11. Napište v 1. pádě množného čísla!

Led, běloch, řád, brloh, vrak, slet, divoch, vydra, zákon, úsek, Polák, Maďar, černoch, hoch, pták, tulák, kocour, Rumun, Bulhar, špaček.

12. Napište, o čem se mluví!

Příd, nenávist, stať, ctnost, závist, kád, stráň, čeled, kapraď, závrať, kost, nemoc, žerd, plst, zed, vichřice, závěj.

13. Doplňte vynechané samohlásky!

Jan Neruda: Balada o polce.

Na návsi je převeselo. Polka sed- v zlat-ch san-ch,
před n-mi dva vran- koně, plno pestr-ch pentlí na n-ch,

nad n-mi jak v mladém jaře t-síc písn- vzduchem jása,
kolem n-ch se t-sní, víř-, skáče, plesá veská chasa.
Polka sed- v zlat-ch san-ch, chce až k vzdálenému městu —
„Nuže jeď už, milá polko, šťastnou cestu, šťastnou cestu!
T- se budou v pyšném městě, co to př-šlo ze vsi, d-vat,
budou nož-čkami šoupat, bok- vzpírat, bujně zpívat!“

Diktát.

Štěstí a radost.

Ach, to byl svátek v celé Višňové!

Ženské smýčí po komorách, přecpávají slamníky voňavou žitnou slámou, cepem mláčenou, pronásledují pavouky v koutech, honem chvátají zaříznout nějakou tu kvokavou slepici na nudlovou polívku. Všem hrají ruce radostí a oči jim svítí: půl praporu rudoarmějců zůstane posádkou v naší Višňové.

Nad střechami do fialového soumraku lítají rakety, červené, zelené, rozprskávají se jako hejna kuřátek hvězd, vlekou za sebou zlaté ohony jak komety, nebo se rozstříknou v brunátně ohnivé koule a všechny píší po nebi, že máme svobodu, že nám Rusové zachránili život, že nám přinesli mír.

(Podle Jana Drdy.)

ODDÍL 7

by – bi

Po obojetné souhlásce **b** píšeme v základu slova většinou měkké **i – í**.

Tvrdé y – ý v základu slova píšeme:

v základních slovech *býti, obyčej, bystrý* — *bylina, kobyla, býk* — *babyka, Bydžov, Přibyslav* a ve slovech od nich odvozených.

Poznámka.

Rozlišujte y-ý a i-í

a) v základu slova: obyčej, bída, blahobyť;

b) v zakončení: zlobil, trubice, babička.

A

Doplňte, odůvodněte pravopis a úkoly napište!

1. Sb-rati, nový b-t, ab-ch, b-dák, b-tva, dob-tek, ob-vatel, náb-tek, rozb-tý, ob-čejný, přib-vá, hb-tý, odeb-rati, odb-t, blahob-t, b-dlišť, sb-rka.
2. Živob-tí, ob-dlí, zab-tý, ob-lí, úb-tek, neb-valý, neb-vati, b-č, ob-čej, ub-rati se, neb-vá, kdyb-chom, b-kovec, nab-zeti, přib-tý, zb-tek.
3. Pionýři sb-rali léčivé b-liny. Poslali mě naši k vašim, ab- přišli vaši k našim. Leží Jano zab-tý, rozmarýnou přikrytý. Tys mohla chodit po svobodě jako rybička v b-stré vodě. Kdysi b-val takový ob-čej. Na jaře přib-vá dne a ub-vá noci. Družstevníci prodávali přeb-ty potraviny, které vyrobili nad plán.
4. Nepůjdu domů, nepůjdu domů, b-l b-ch doma b-t. B-tva u Stalingradu rozhodla druhou světovou válku. Ve světlých a vzdušných b-tech mají horníci krásný nový náb-tek. Těžké strojírenství je základem našeho blahob-tu. Kde b-vá často sluníčko, tam b-vá zřídka lékař. Naše děti již nevědí, co je b-da.
5. Utvořte 15 příbuzných slov k těmto slovům:
bystrý, bylina, obyčej, býti, býk.

6. *Uvědomte si, kde jde o y — ý a i — í v základu slova, kde v zakončení, a cvičení napište!*

Místo světnice a světnička říkávají na venkově jizba a jizb-čka. Ruské pohádkové knihy se dětem velmi zalíb-ly. Slova se skládají ze slab-k. Voda odkapávala pryžovou trub-cí. Roztoku vůčihledě ub-valo. Obrazy b-ly zavěšeny na ocelových hřeb-čcích. Školní pomůcky jsou uloženy v kab-netě. Náš Mourek si nejraději hraje s klub-čkem. V okolí nových továren stavíme pro dělníky překrásná b-dliště. Z knihy vypadla stará zažloutlá podob-zna.

7. *Diktát.*

Na vesnici.

Moji rodiče koupili v Bystřici domek, který je nyní naším obydlím. Je to obyčejné stavení u horské bystriny. Obyvatelé vesnice se snaží zachovati její svéráz a lidové obyčeje. O blahobytu tu dříve nebylo ani řeči. Nikdo neměl nazbyt. Rostlo tu jen nízké obilíčko, zarostlé všelijakým býlím. Obyvatelé se bídne živili prací v lesích a sbíráním léčivých bylin. Dnes se tu žije radostně. Obyvatelé pracují v blízké továrně. Ubývá starobylých baráček a vyrůstají moderní byty. Většina stavení je obílena a lidé si tu bydlí jako v palácích.

B

Doplňte, odůvodněte pravopis a napište!

8. Nab-ti pušku, neob-dlený, dob-ti hradu, nab-dka, ub-hati, b-linný čaj, b-střina, nepřeb-rej!, sb-ječka, kob-lka, odb-vati, rozb-ječ, přib-tek, ob-vatel, blahob-tný, nerozb-tné sklo, B-lá hora, hb-tý chlapec.
9. Slab-ka, neob-čejná, krupob-ti, ob-tný dům, Přib-slav, nezb-tný, b-ložravec, ob-lnice, dob-rka, B-střice, sněhob-lý, Třeb-č, vlnob-tí, zab-ják, nejb-střejší, pob-zeti, b-strozraký, hb-tě.
10. Nab-j, Jeníčku, nab-j flintičku! Nevyb-rej, nepřeb-rej, ab-s nepřeb-ral! Uč se vytrvale, neboť čas ub-há jako voda! Sb-ječka je nerozlučnou družkou horníka. Do oken aut se dává nerozb-tné sklo. Na B-lé hoře sedláček oře - ale dnes již na družstevním lánu. Sb-rejte léčivé b-liny, b-linné léky jsou nejlacinější. Kob-lka šedá kovat se nedá, kováři nechce stát.
11. *Utvořte co nejvíce příbuzných slov od slova býti!*
12. *Uvědomte si, kde jde o y — ý a i — í v základu slova, kde v zakončení, a cvičení napište!*

Bezohlední dob-vatelé zotročili koloniální národy. Frantík slíb-l, že mi půjčí velmi zajímavou knihu. Nikdy se nesmíš chlubit cizím peřím!

Nadb-tečné zásoby družstevníci volně prodávají. Bouře b-la provázena silným hromob-tím. Jakého člověka nazýváme hrub-ánem? Lehce nab-l, lehce pozb-l. Promítací přístroj je skryt v oddělené, bezpečné kab-ně. Jezdectvo b-lo vyzbrojeno lehkými karab-nami. Někteří naši předkové pohřb-vali své mrtvé v rozlehlých pohřeb-štích, obyčejně za vodou. Řeka Labe se vine úrodným Polab-m.

13. Diktát.

Slabikanti slabikovali ze slabikářů. Nečekané krupobití nadělalo mnoho škod. Žižka zahynul při dobývání Přibyslavě. Stroje jsou nezbytnou součástí naší výroby. Hanácká nížina je obilnicí Moravy. Knihy mi pošlete dobírkou! Bystřice nad Pernštýnem je starobylé město. Sněhobílá prostěradla voněla sluncem. Vlnobití pohazovalo rybářskými bárkami. Za vesnicí tekla bystrý potůček. Prací a přemýšlením nabýváme zkušeností.

C

Doplňte, odůvodněte pravopis a napište!

14. Neob-dlený, lab-rint, zb-dačelí nezaměstnaní, b-lkovina, Sib-lla, dobré b-dlo, Bab-lon, kromob-čejný, úb-tě, neodb-ta, starob-lý ob-čej, praob-vatelé, B-džov, b-cí nástroje, Kralická b-ble, b-son, Zb-roh, Kob-lisy.
15. Vytrvalé b-lí, nab-ják, ob-nadlo, neob-čejně, ryb-z, Sib-ř, nab-ječ, bab-ka, střelhb-tý, B-strouška, V. B. Třeb-zský, ob-dlený, sb-hati se. praob-čejný, již jedenáctá odb-la.
16. Mladí komsomolci zakládají v neob-dlených pustinách nové mohutné sovchozy. J. A. Komenský napsal spis „Lab-rint světa a ráj srdce“. Koloniální národy žijí v porobě, hladu a b-dě. O mnoha lidech se říká, že je dobré b-dlo pálí. Polární záře je v našich krajích kromob-čejným úkazem. Mnoho mladých lidí v kapitalistických státech hyne denně úb-těmi. Nevzali jsme s sebou nic, po všem je veta, jen b-bli Kralickou, Lab-rint světa.
17. Naši chemici vynalezli postřík, který ničí škodlivé b-lí. V každé lékárnice má b-ti pořádné ob-nadlo. V minulém roce se urodilo neob-čejně mnoho ryb-zu. Leoš Janáček napsal operu „Liška B-strouška“. Sib-ř je ob-lnicí a zásobárnou SSSR. Vylekaný zajíc zmizel střelhb-tě v mlázi. V. B. Třeb-zský napsal sb-rku povídek „Pod doškovými střechami“. K velkoměstu se sb-hají dopravní linky se všech stran. Poslední b-tva vzplála, dejme se na pochod!
18. *Uvědomte si, kde ide o y — ý a i — í v základu slova, kde v zakončení, a cvičení napište!*

Sušené b-liny ukládala bab-čka do krab-c a kornoutů. V jakých ob-dlích b-dlili pralidé? Dokud b-l Kub-ček malý, mazlil se i slovy. Říkal: žab-čka.

neb-čko, trub-čka, krab-čka, skob-čka. Leoš Janáček si velmi oblíbil lašské zpěvy a tance. B-1 jednou jeden kouzelník, ten v ledném b-dlel hradu. Přeb-tečné zásoby si jednotlivé továrny mezi sebou vyměňují nebo prodávají. Práce se sb-ječkou b-la obtížná, ale Jendovi se líb-la.

19. *Diktát.*

Chmurné dětství.

Bydleli jsme v chudém bytě, který měl konopí ve spárech mezi břevny. Bylo to takové starobylé obydlí. Moje lože bylo mezi peci a oknem a vybíhalo až do podpeci. Ten kout mi působil málo radosti.

Začal jsem sám vydělávat. Chodil jsem po dvorech a sbíral kosti, hadry, papír a hřebíky. Takových zbídačelých dětí pobíhalo městem mnoho. Přebíraly smetiště a střelbítě prolezly každý lidský příbytek. Byly neodbytné, a proto byly často bity.

Nasbírané odpadky jsem prodával hadrníkovi. Peníze jsem dával babičce. Dívala se na mé pěťáky a často tiše plakala.

ODDÍL 8

ly — li

Po obojetné souhlásce *l* píšeme v základu slova většinou měkké *i* — *í*. Tvrdé *y* — *ý* v základu slova píšeme:

v základních slovech *slyšeti*, *mlýn*, *blýskati se* — *polykati*, *plynouti*, *plýtvati* — *lýko*, *lysý*, *lýtko*, *lyže* — *pelyněk*, *vzlykati*, *slynouti* a ve slovech od nich odvozených.

Poznámka.

Rozlišujte *y-ý* a *i-í*

a) v základu slova: *lyska*, *líška*, *slyšitelný*;

b) v zakončení: *nalil*, *malíř*, *políčko*.

A

1. Doplněte, odůvodněte pravopis a úkoly napište!

Bl-skalo se, *l*-tko, *l*-pa, hlasitě *vzl*-kali, *bl*-zko, *sl*-b, *L*-sá hora, *nesl*-ňte prsty!, *l*-čené střevíce, *ml*-nář, *ukl*-dněte se!, *pol*-kal *vel*-ká sousta, *nel*-tuj mne!, čistý *l*-mec, *l*-žářská dráha, *sl*-šíš dobře?, *ml*-nice, *pl*-ce, *l*-stopad, *rozl*-tá voda.

2. *Ml*-nek, *kl*-č, *l*-dová píseň, *pl*-ne po vodě, *ml*-n, *l*-hový vaříč, *l*-ný hoch, *kl*-ka, *nebl*-skej očima!, *l*-tost, *l*-pový *l*-st, *ml*-nářská chasa, *l*-ška, rozkvetlá *l*-ska, sváteční *úkl*-d, zralé *mal*-ny, *pl*-ží se *nesl*-šně, silný *l*-ják.

3. Užijte ve větách těchto slov:

lýčený — *líčený*, *blýská se* — *blízká*, *lyska* — *líška*, *lysá* — *lísá*, *lyže* — *líže*.

4. Doplněte a napište!

L-lo jako z konve. Nad horami se *bl*-ská. Všude se červenaly zralé *mal*-ny. Znáš pohádku „Kouzelný *ml*-nek?“ Neztrať *kl*-č od domu! *L*-pový květ je léčivý. Blízko, *bl*-zoučko jsou prázdniny. Je-li pak to pravda nebo ne, že *pl*-ne dudáček po vodě? Znáš pověst o Přemyslových *l*-čených střevících?

5. Maminka přinesla nový l-hový vaříč. Teta mě vl-dně přivítala. Kolem obcházel hl-dač se psem. Pionýři zpívali krásné l-dové písně. Hned za městem se vypíná mohutný pl-nojem. Z ml-ře se kouřilo od rána do večera. Nesl-buj, co nemůžeš splnit! Zabl-sklo se a hned poté uhodilo. Přišel podzim a s ním bohatá skl-zeň ovoce. Pracuj na ml-metr přesně!
6. *Uvědomte si, kde jde o y — ý a i — í v základu slova, kde v zakončení, a cvičení napište!*

K 1. máji byly ul-ce svátečně vystrojeny. Máš na svém kole odrazové skl-čko? Odtud je překrásná vyhl-dka! Kterí mal-ři malovali obrazy z vašeho kraje? Upl-nulá voda škody nenadělá. V rámci družby poslaly nám slovenské děti celý bal-k knih. Našel jsi již jetelový čtyrl-stek? Z čeho se vyrábí svítipl-n? Hoši si sestrojili důmyslný vodní ml-nek. Máš raději lesy l-stnaté nebo jehl-čnaté? Koulelo se, koulelo červené jabl-čko.

7. Diktát.

Ve mlýně.

V klínu hor a stínu košatých lip blízko horského potoka byl neveliký mlýn. Daleko bylo slyšet klapot mlýnského kola. Ve mlýnici bývalo rušno. Po sklizni přiváželi rolníci obilí, takže bylo co mlíti. Někdy přicházel mlynářský chasník mezi mleče. Všichni ho vlídně vítali. Mlynář i mlynářka zářili spokojeností. Stárek dovedl poutavě líčit taškařiny mlynářské chasy. Zvlášť zajímavě vypravoval lidové pověsti. Chasa žertovala a zpívala z plných plic. Všichni litovali, když stárek odcházel. Musel jim slíbit, že zase brzy přijde.

B

Doplňte, odůvodněte pravopis a úkoly napište!

8. Sl-nouti, pel-něk, sl-tování, l-d, prosl-chá se, l-bivá píseň, žalostný vzl-kot, spl-vavý závoj, l-dnaté město, nepl-tvejte!, rozlehlá pl-nárna, l-choběžník, nedosl-chavý, pl-skanice, bl-skavá cetka, bohatá skl-zeň, sl-čný mládenec, jedovatý pl-n, česká l-teratura, červené l-čko.
9. Svítipl-n, válečná l-tice, mlhy se rozpl-nuly, kočka se l-sá, l-chotivý hlas, hora Ol-mp, vl-dné přijetí, nel-tostný boj, ul-ce, jel-to, posl-šte!, nel-dský, republ-ka, Al-k, El-ška, mazlavá hl-na, pel-ňkový odvar, upl-nulý rok, úl-sný zrádce, svárl-vý návštěvník.
10. Čas je nel-tostný soudce. Naše l-dově demokratická republ-ka bojuje soustavně za mír. S úctou vzhl-žíme k svému presidentu. Je to opravdu l-choběžník? Přibl-žil se téměř nesl-šně. Křovím se nenápadně pl-žila l-ška. Prchl-vost je špatný rádce. Byl pozdní, nevl-dný podzim. Brzy nastanou jarní pl-skanice. Vypověděli jsme nel-tostný boj válkám.

- 11.** *Uvědomte si, kde jde o y — ý a i — í v základu slova, kde v zakončení, a cvičení napište!*

Pil jsi již pel-ňkový odvar? Většina venkovských domů je kryta pevnou břidl-cí. Ukažte na mapě Evropy, kudy vedla trať Praha—Berl-n—Var-šava! Četli jste již knihu „Jak se kal-la ocel“? Vyjmenujte některé l-šaje! Byli jste již v Praze—Karl-ně? Ukažte na mapě, kde je Kral-cký Sněžník! Malují u vás l-dové mal-řky krasl-ce? Vzduch je složen převážně z kysl-ku a dusíku. L-kožrouti nadělají v našich lesích mnoho škod. Vyhýbej se svárl-vým l-dem jako ohni! Leoš Janáček byl horl-vým sběratelem l-dových písní.

- 12.** *Diktát.*

Naše krásná země oplývá přírodním bohatstvím. Jiráskova díla jsou klenoty české literatury. Každá věc má svůj líc i rub. Po cestě od mlýna se blížilo vojsko. Neplivejte na zem! Jeho tělo halil splývavý plášť. Voda v řece tiše plynula. Strýc nás vlídně přivítal. Ostravsko je velmi lidnatý kraj. Nejkrásnější cesta na Lysou horu je ze Starých Hamrů. Po ramenou jí splývaly deštěm zplhlé vlasy. Zpívejte krásné lidové písně!

C

Doplňte, odůvodněte pravopis a napište!

- 13.** Pl-tké řeči, nestravitelná hl-za, pl-cník lékařský, pl-šová látka, l-knavý dlužník, l-kožrout, kal-ch, Kol-n, Vol-ň, lepkavá bl-zna, kol-břík, kol-savý prospěch, divadelní kul-sa, až se zal-kal, rozkvetlé l-l-e, l-bozvučná řeč, nenahl-žej!, upl-nulý čas, rozkvetlý l-lek.
- 14.** Bílá pl-seň, mrazuvzdorný l-šejník, L-sá nad Labem, sl-bný začátek, sl-zký rosol, sl-mák zahradní, Dal-bor, zdravé l-žování, dol-čný přednět, el-psa, Fil-p, pl-nný obal, lehký hl-ník, Hl-nsko, kal-šníci, l-bozvučná báseň, zvon ul-tý z kovu, sl-diti, Dal-mil, mil-metr.
- 15.** Pl-cník lékařský kvete brzy na jaře. L-kožrouti ničí naše jehl-čnaté lesy. Husité měli ve znaku kal-ch, proto jim také říkali kal-šníci. Kol-ne, Kol-ne, stojíš v pěkné rovině. Lepkavá bl-zna je jednou z hlavních částí květu. Záhon zářil rozkvetlými l-l-emi. Skály i kmeny stromů byly obaleny l-šejníkem. Sl-bný začátek ještě neznamená dobrý konec. Nouze prý naučila Dal-bora housti. Nejmenší ptáci jsou kol-bříci.
- 16.** *Uvědomte si, kde je y — ý a i — í v základu slova, kde v zakončení, a cvičení napište!*

Česká „ul-čka“ je náš národní způsob hry kopané. Když byl Pavl-k malý, říkali mu Mal-k nebo také Mal-ček. Kořenářka nasbírala plný uzl-k

léčivých byl-n. Kterou příponou jsou tvořena slova: Karl-ček, uzl-ček, kol-ček, mazel-ček, bal-ček a špendl-ček? Urči přípony ve slovech: malý kol-k, uhl-k, bal-k, skrbl-k, špendl-k! Úzké pásy polí a pol-ček svědčí o zastaralém způsobu hospodaření. Okolo ml-na červená hl-na. Slalom patří k nejobtížnějším l-žařským závodům. Svárl-vé straky odnesou kdejakou bl-skavou cetku.

17. Diktát.

Z řeckého bájesloví.

Hora Olymp prý byla kdysi sídlem řeckých bohů. Proslýchalo se, že na lysém vrcholu žije sličný Apollo, líbezná Afrodite i Ares s blýskavou přilbou, bůh válečné litice. Zeus byl jejich vlídným otcem i nelítostným soudcem. Na koho zanevřel, s tím neměl slitování. Řeckému lidu se líbily pověsti o bozích. Proto vzhlížel k tajemné hoře se zalíbením a posvátnou úctou. Když se nad olympským vrcholem zablýsklo, domníval se, že klid mezi bohy byl porušen hádkou. Řekové totiž přisuzovali svým bohům i lidské vlastnosti jako svárlivost úlisnost, hněv i prchlivost.

Přešla staletí. S rostoucí vzdělaností se rozplynula i sláva posvátné hory. Jen lidové báje o ní se zachovaly v řecké literatuře dodnes.

ODDÍL 9

my — mi

Po obojetné souhlásce **m** píšeme v základu slova většinou měkké **i — í**. Tvrdé **y — ý** v základu slova píšeme:

v základních slovech *my, mýti, hmyz — mysliti, myliti se, myš — hlemýžď, mýto, mýtiti — zamykati, smýkati — dmýchati, chmýří, Lito-myšl* a ve slovech odvozených.

Poznámka.

Rozlišujte **y-ý** a **i-í**

a) v základu slova: mýdlo, umínil si, úmyslně;

b) v zakončení: oznámil, jasmín, maminka.

A

1. Doplňte, odůvodněte pravopis a napište!

M- žáci, m-dlo, m-č, m-sa, zm-je, um-vadlo, nesm-sl, kom-n, vým-sl, M-loš, m-lý, rozm-sliti, m-r, m-slivec, m-ska, Přem-sl, zam-šený, m-sto, m-chati, om-l, m-lím se, m-mo něho, m-slitel.

2. M-lka, m-nerálka, m-š, prům-sl, sm-šenina, m-nistr, vysm-čiti dvůr, m-hala se, hlem-žď, m-tina, sm-ch, sm-r, m-to, odm-kati, m-nulý rok, sm-k, m-řiti, m-lost, chm-ří, m-nulost, m-vali hlad, m-jeme se, podm-nka, zam-káme, vzpom-nka.

3. M- se nebojíme žádné práce. Šel za ním m-slivec s perem na kloboučku. Těžký prům-sl je základem našeho blahobytu. Kdo málo m-slí, ten se často m-lí. Na slunné m-tině se m-hali pestří motýli. Z m-nulosti se učíme pro budoucnost. Spotřeba m-dla je měřítkem kultury národa. M-r ubráníme, budeme-li za něj poctivě bojovat. Staré české pověsti vykládají o Přem-slovi, Nezam-slovi, Křesom-slovi. Kdo dobře m-ří, ten málo chybuje.

4. Mým nejm-lejším potěšením byl velký barevný m-č. Přem-šlej a nevěř nesm-slům! Prvním socialistickým m-nistrem školství byl Zdeněk Nejedlý. Sm-ch je zdravé koření. Při vstupu do města se obyčejně vybíralo m-to. M-šičko, m-š, pojď ke mně blíž! Dej m- to! Veselá m-sl půl zdraví. Dnes má nejlepší práci M-loš. V zatačce dostalo auto sm-k.

5. *Užijte ve větách těchto slov:*

myli — milý, my — mi, mýti — míti, umývá se — umívá, myjí — míjí.

6. *Uvědomte si, kde jde o y — ý a i — í v základu slova, kde v zakončení, a cvičení napište!*

I z malého sem-nka vyrostе veliký strom. Zavazuj tkaničky střevíců vždy jen na sm-čku! Em-l a Jarom-r byli nerozluční kamarádi. Nikdy nelej m-dliny k ovocným stromům! Roste ve vaší obci jasm-n? Dnes om-tají zedníci velké plochy zdí strojem. Kolik osm-n má celek? Um-něný člověk je ve společnosti neoblíbený. Om-ly jsou lidské, ale nepříjemné. Odvaha je jednou z podm-nek úspěchu.

7. *Diktát.*

V myslivně.

Na pokraji lesní mýtiny má myslivec Kalina roztomilé obydlí. Bílá omítka jeho domku se ostře odráží od tmavé lesní zeleně. Myslivec Kalina je dobrý střelec, ale také milý člověk. Má dva hochy, Přemysla a Miloše. Bývají často mimo domov. Provázejí otce na obchůzkách za dřevorubci, kteří mýtí lesy a dřevo smýkají do údolí. Občas se kolem chlapců mihne pes Hektor. Prohání myši, zastaví se u hlemýždě a chňapá také po hmyzu. Bojí se jen zmijí. Když je otec dobré mysli, usmívá se a vypravuje chlapcům různé příhody. Nejraději o svátečních střelcích, kteří ukvapeně míří a střílejí bez rozmyšlení. Jejich omyl mívá někdy i nemilé následky. Když se stmívá, vracejí se hoši domů.

B

Doplňte a napište!

8. Km-tavé světlo, m-dlář, malom-slný člověk, m-cha v páteři, pom-je, m-nerální vody, jarní m-za, sm-sl, dobrom-slný člověk, dobrý úm-sl, m-cí houba, m-slivna, správná m-šlenka, m-rum-lovný národ, m-mořádný úkaz, rozm-sli se!, zák-m-t světla, člověk m-ní, přem-šlej dobře!, jakm-le.
9. M-nulý čas, nem-losrdný vykořisťovatel, zm-lili se, m-ší díra, m-nul se s povoláním, stm-vá se, zam-kati, průsm-k, um-stiti se, Litom-šl, m-líme se, m-dliny, om-la ránu, nastalo sm-ření, sm-šek, m-str vysoké sklizně, dům-slná hra, m-rný požadavek, m-lí soudruzi, přesm-čka.
10. Nad bažinou km-talo nepatrné světýlko. Přijď k nám hned, jakm-le se vrátíš! Napřed přem-šlej, pak mluv! Co si člověk pevně um-ní, to také splní. Byl to jen nepatrný světelný zák-m-t. Rozm-sli si, Mařenko, rozm-sli! Malom-slný člověk brzy ztroskotá. Naše m-nerální vody mají dobrou pověst i za hranicemi. Nejlépe se dělají píšťalky v době jarní m-zy. Kolik sm-slů má člověk?

11. O přestávce jsme řešili hádanky a přesm-čky. Přijdou k nám m-lí hosté. Vždyť je to jen m-rný požadavek. Je to opravdu dům-slný stroj. Učme se od sovětských m-strů vysoké sklizně! Sanitní sestra ránu pečlivě om-la. Naši hoši se um-stili jako první. Byl to takový veselý sm-šek. Čas nem-lo-srdných vykořisťovatelů u nás dávno m-nul.

12. *Uvědomte si, kde jde o y — ý a i — í v základu slova, kde v zakončení, a cvičení napište!*

Dříve dm-chali kováři do výhně kovářským měchem, dnes mají elektrické dm-chadlo. Lenochovi je každá zám-nka dobrá k přerušení práce. Ve kterém Jiráskově románu jste četli jméno Aksam-t? Používáte v kreslení karm-nové barvy? Ukaž na mapě, kudy bys cestoval do Vysokého M-ta! Které nerosty obsahují křem-k? Ve kterém románu píše Al. Jirásek o Litom-šli? Náš lid byl vždy m-rum-lovný. Není hezké, musíš-li být každou chvíli napom-nán. Viděli jste již medvídko m-vala?

13. *Diktát.*

Na mýtnici.

Dříve bylo cestování obtížné. Po neschůdných cestách se ploužily formanské vozy jako hlemýždi. Před městem stával domek, v němž bydlel mýtný. Tam vozka zaplatil mírný poplatek, zvaný mýto. Neminulo hodiny, aby mimo mýtnici někdo neprojel. Silnice byla zatarasena silným trámem. V noci na něm kmitala mihotavým plamenem lampa. Mimo-jedoucí musel zastavit. Marné byly námitky, že již několikrát platil. Těžko se s tím smiřoval a nerad vyndával drobné mince.

V noci byla mýtní služba zvláště nepříjemná. Někdy forman město úmyslně objel, aby se vyhnul plácení mýtného.

C

Doplňte a napište!

14. M-líř, m-s Dobré naděje, rozkvetlá m-rta, dm-chati, houslový sm-čec, výbušná m-na, m-kroskop, m-šenec, nesm-slný boj, sm-šlená povíčka, m-mojdoucí, m-mořádně velký, vesm-r, velký m-slitel, nesm-rné bo-hatství, nem-losrdný, mořská m-le, zlom-slný člověk, škodlivý hm-z, m-zivá naděje, m-lovník dobré hudby.

15. M-lné domnění, dobrom-slná žena, štíhlý m-naret, sm-říme se, sm-šenina, m-sí těsto, čas pomalu m-jí, M-levsko, m-stodržící, m-rné pahorky, jiného sm-šlení, malá m-rka, slavná m-nulost, zm-lená ne-platí, jemné chm-ří, m-strná rána, nikdo není neom-lný.

15. Uhlíř hlídal dýmající m-líř. M-kulov je město na jižní Moravě. Škodlivý hm-z je nutno soustavně ničit. Um-š správně držet houslový sm-čec? Bohatství naší země je nesm-rné. V. I. Lenin byl velký socialistický m-slitel. Používáte často m-kroskopu? Zabránit válkám je m-mořádně veliký úkol. Již moje m-rta v odkvětě a m-lý ještě ve světě.
16. Pověz, co víš o městu Sm-rně! Je možné, aby byl člověk neom-lný? Nad městem se tyčil štíhlý m-naret. Pověz, kudy bys cestoval do M-lána! Nikdy se nesm-říme s podněcovateli války. V kterém roku byla defenestrace pražských m-stodržících? Ukaž, kde leží Vysoké M-to! Viděli jste medvídko m-vala? Vrať m- m-lého z ciziny, květ blaha mého jediný! Zasej, má m-lá, zasej len, vzpom-nej na mne každý den!
17. *Uvědomte si, kde jde o y — ý a i — í v základu slova, kde v zakončení, a cvičení napište!*

Ukaž na mapě, kde leží m-s Dobré naděje! Mam-nka je nejkrásnější slovo, lepší ještě nikdo nevym-slil. Z malého plam-nku bývá často nesm-rný požár. V koutě stála malá kam-nka s plechovým kom-nkem. Co víte o Dalim-lově kronice? Kam-lka toho ještě mnoho neumí, nejraději si hraje s kam-nky. Slabý km-nek se ulom-l u samé země. Pračlověk používal k dopravě m-mořádně těžkých nákladů sm-ku. Přem-šliví novátoři vym-slili mnoho dům-slných strojů. Km-n roste divoce na mnohých horských loukách. Zlom-slní nepřátelé používají každé zám-nky k ohrožení m-ru.

18. *Diktát.*

Milá vzpomínka.

Je to již minulost, ale vzpomínky na ni jsou mi velmi milé. Nikdy mi nezmizí s očí kmitavé světlo ohníčku v jurtě a dobromyslné tváře mongolských pastevců, mých hostitelů.

Byli ke mně mimořádně milí. Vzpomínám si jasně, jak jeden z nich, mistr v chovu velbloudů, mi řekl při loučení: „Vy i my jsme měli dříve nemilosrdné vykořisťovatele. Dnes máme společný cíl. Přeji národům Československa nesmírně mnoho štěstí. Řekněte všem, že starý pastevec v mongolské stepi přemýšlí o míru a dobrou práci bojuje proti nesmyslným válkám. Myslí jen na to, jak lépe žít.“

(Podle Jiřího Hronka.)

ODDÍL 10

py — pi

Po obojetné souhlásce *p* píšeme v základu slova většinou měkké *i* — *í*. Tvrdé *y* — *ý* v základu slova píšeme:

v základních slovech *pýcha*, *pytel*, *pysk* — *netopýr*, *slepýš*, *pyl* — *kopyto*, *klopýtati*, *třpytiti se* — *zpytovati*, *pýřiti se*, *pykati* — *pýr* a ve slovech od nich odvozených.

Poznámka.

Rozlišujte *y-ý* a *i-í*

a) v základu slova: *píti*, *opýlený*, *pýr*;

b) v zakončení: *krupice*, *lepil*, *slepička*.

A

Doplňte, odůvodněte pravopis a úkoly napište!

1. Kop-tko, p-smo, pap-r, přep-ch, p-cha, p-seň, p-skatý, zp-vati, p-vo, p-šniti se, p-tlák, p-la, p-lný, p-tlík, p-lot, třp-titi se, p-sek, kop-tník, p-skati, p-r.
2. Náp-s, p-liny, strašp-tel, p-kati, klop-tati únavou, p-lovati, p-sař, p-šťala, rostlinný p-l, plaz slep-š, podp-s, zp-tovati, posp-chati někam, zap-suje, netop-r, zap-řila se, lep-me pap-r, šp-čatý kámen, p-šný páv, plný p-tel.
3. Kdo vynalezl tiskací p-smo? P-cha předchází pád. P-sní vypoví člověk radost i žal. Unavená hlídka již jenom klop-tala. Jednání středověkých soudů zap-soval krevní p-sař. Z p-tláka prý bývá nejlepší hajný. Dnes již mají naši dřevorubci elektrické p-ly. P-lot s třp-tivým letadlem klouzal nad letištěm. Z p-sku řeky Otavy ryžovali kdysi zlato.
4. Strašp-tel se bojí i vlastního stínu. Svou vinu si každý jednou odp-ká. Fujary jsou dlouhé pastýřské p-šťaly. Včely krmí své larvy medem a p-lem. Nepronásledujte slep-še, jsou užiteční! Každá pracovní smlouva musí být potvrzena podp-sy. Přírodosp-tci zp-tují důležité přírodní jevy. Neposp-chej tolik, abys neklop-tl! Jak létají netop-ři? O kom se říká, že kupuje kočku v p-tli?

5. Použijte ve větách těchto slov:

na písku — na pysku, pýcha — píchá, slepýš — slepiš, pyl — pil.

6. Uvědomte si, kde jde o y — ý a i — í v základu slova, kde v zakončení, a cvičení napište!

P-tlovina se vyrábí z konopí a pap-ru. Pap-ry se slepují bílou lep-cí pastou. Z jakostní pšenice se vyrábí krup-ce a krup-čková mouka. Semena se vyvinou jen z op-lených květů. Nejživějším koutem zoologické zahrady jsou klece s op-cemi a op-čkami. Pole zaplevelená p-rem málo rodí. Jaké slep-ce chovají ve vašem JZD? Ve školní zahradě se žáci rozdělili ve skup-ny a skup-nky. Na nástup-šti byly výkladní skříně s dětskými časop-sy.

7. Diktát.

V lese.

Myslivcův Jeník šel k potůčku pro písek. Cestou si zpíval veselou písničku. Pozoroval pilné včelky, které sbíraly s květů pyl. Na kraji lesa skřípaly pily dřevorubců. Piliny odletovaly na všechny strany.

Přes mýtinu přeběhl pyšný srnec. Jeho kopýtko se jen kmitalo. Na písčíně, do níž se opíralo slunce, se vyhříval slepýš.

U trpytivého pramene se hoch zastavil. Chtěl se napít. Pojednou o něco klopýtl a překvapením vypískl. Bylo to oko na zajíce. Nějaký pytlák je tam připíchl špičatým kolíkem k zemi. Jeník rychle naplnil pytlík pískem a pospíchal domů, aby oznámil otci zprávu o novém pytláctví.

B

Doplňte, odůvodněte pravopis a napište!

8. P-sanka, lehké p-rko, zazp-váme si, p-tláctví, p-tlovina, p-ti vodu, jednokop-tník, nesmíš klop-tnouti, nový p-lník, op-lená květina, p-řavka, hoch zap-skl, p-lná práce, jazykozp-t, odp-kal si trest, p-vovar, klop-tal domů, neposp-chej!, budeš zap-sovat?
9. Sp-tihněv, přírodozp-t, lep-ti sáčky, sp-sovateľ, p-chlavý bodlák, mělká p-sčina, hvězdný trp-t, p-tlácká puška, op-rali se, vrabec se čep-ří, roz-kvetlá p-voňka, trp-tivý sníh, nejp-šnější pták, pohádkový p-dimužík, malá p-lečka, drobný p-tlíček, netop-ří let, nevzp-rej se!, zatřp-tila se.
10. Do jakých p-sanek p-šete? Co je lehoučké jako p-rko? Dnes nemá nikdo bídy, aby musel p-tlačit. Rybář házel do proudu lesklou trp-tku. Jen z op-lených květů se vyvinou semena. P-lná práce je základem blahobytu. Kde je sládek, tam je stárek, tam je také p-vovárek. Můžeš klopýt-nout, ale nikdy nepadni! P-lník je velmi potřebný nástroj.

11. Sp-tihněv je malá vesnička nedaleko Napajedel. Umíš přírodopis? Moravský P-sek leží na trati Přerov—Břeclav. Nejsi-li v právu, nevzp-rej se! P-dimužáci jsou drobné pohádkové bytosti. Kam oko dohlédne, leží b-lý trp-tivý sníh. Kdo z vás pěstuje p-voňky? Na střeše se čep-řili vrabci. Loď najela na nebezpečnou p-sčinu. Alois Jirásek je náš nejoblíbenější sp-sovateL.

12. *Uvědomte si, kde jde o y — ý a i — í v základu slova, kde v zakončení, a cvičení napište!*

Zaprášenou ulicí projížděl krop-cí vůz. Kdo z vás by chtěl být námořním kap-tánem? Již jste se učili o lichokop-tnicích? Ukaž na mapě, kde je zámek Konop-ště! Probírali jste již místop-s Čech? Lépe je chlapsky vinu přiznat, než klukovsky zap-rat. Máte ve vaší obci národop-sný kroužek? Povězte, kde žije ptakop-sk! K čemu používají včely p-lového prášku? Podp-s v dop-su má být vždy čitelný. Lepší je hrst jistoty než p-tel naděje.

13. *Diktát.*

Pýcha předchází pád. Pějme píseň dokola okolo stola! Jsou lidé, které i dobré bydlo píchá. Seděla na písku, volala Matýsku. Dobrá hospodyně sebere každé pírkó. Hornictví a těžký průmysl jsou nejpevnější pilíře našeho blahobytu. Dobrý člověk nikdy neodpírá pomoci slabšímu. Pichlavým jazykem mnoho nepořídíš! Odedávna upírali lidé oči k třpytivým hvězdám vesmíru. Vytrvalá pilnost tě určitě dovede k vytčenému cíli. Z Jiráskových spisů čerpali lidé důvěru v lepší budoucnost. S oblibou zpíváme naše krásné národní písně.

14. *Doplňte, odůvodněte pravopis a napište!*

Nevyzp-tatelný, zelená p-ce, odklop-tal za roh, p-d (stará míra), p-hovaty obličej, starodávna p-ka, přep-chový automobil, sudokop-tník, hořká p-lulka, lichokop-tník, vytrvalý p-onýr, p-plavá práce, hrdop-šek, jazykozp-tec, mořští p-ráti.

15. Egyptská p-ramida, nepatrné p-skle, vysoké P-reneje, důležitý p-rit, p-tva, hrdinný p-rotechnik, p-tvorný obličej, dobrá p-stole, p-tná voda, vzácný rukop-s, nesvědomitý p-ják, zalep-ti dop-s, p-javice, plná šp-žka, sp-sovný jazyk, pevné sp-nadlo, opěrný p-liř, pevný p-st, staré p-semnictví, nezap-říš se?, přip-chnutý pap-r, neodp-rej pomoci!, p-sečný kraj, up-rati právo, nebezpečný sp-klenec, známý p-smák, důstojnický asp-rant, sp-nací špendlík.

16. Nejmhutnějšími památníky otrokářského řádu v Egyptě jsou p-ramidy. Nejvýživnější zimní krmivo je silážovaná zelená p-ce. P-thagoras byl

starověký matematik a přírodozp-tec. Hlavním úkolem p-onýrské organizace je pomoci v učebně výchovné práci školy. P-reneje odděluje Španělsko od Francie. Slyšeli jste již o rukop-su Zelenohorském? Ve středověku byla p-tva lidského těla velmi přísně zakázána. Kdo jsou sp-klenci proti míru? Co víte o práci p-rotechniků?

17. *Uvědomte si, kde jde o y — ý a i — í v základu slova, kde v zakončení, a cvičení napište!*

Co se dnes zdá nevyzpatelné, to zítra vyřešíme. Starý pap-r je pro naše pap-rny nepostradatelnou surovinou. Dnes topí naši top-či na dálkových tratích i hnědým uhlím, které je považováno za méněcenné top-vo. Pep-k tvořil zdobná slova: lep-tko, krup-čka, Pep-čka, kap-čka, kop-tko, slep-čka, op-čka, pap-rěk, škop-ček a p-rko. Kdo z vás viděl tančit kvap-k? Obránci míru se op-rají o vůli všeho pracujícího lidu. Husitští kop-níci bojovali dlouhými kop-mi a p-kami. Který národohospodář napsal knihu „Kap-tál“?

18. *Diktát.*

Pohledy z letadla.

Při čtení cestopisných zpráv v časopisech si ani neuvědomujeme, co všechno prožili jejich pisatelé. Mnohý z nich zbrázdil se zkušeným pilotem v přepychové kabině letadla celý svět. Přeletěl malebné Pyreneje a spatřil i obrovské pyramidy, které se pyšně vypínají z písečné pouště. Nad travnatou stepí Afriky upíral svůj zpytavý pohled na stáda mnohokopytníků i jednokopytníků, kteří pospíchali k řece napít se vody. V dáli zahlédl třpytící se velehorské ledovce, do nichž se opíralo slunce.

ODDÍL 11

sy — si

Po obojetné souhlásce s píšeme v základu slova většinou měkké i — í. Tvrdé y — ý v základu slova píšeme:

v základních slovech *syťý, sym, sýr — syrový, sychravý, usychati — sýkora, sysel, sýček — syčeti, sypati, syrup* a ve slovech od nich odvozených.

Poznámka.

Rozlišujte y-ý a i-í

a) v základu slova: *zasyčeti, sípavý, násyp;*

b) v zakončení: *poděsili, měsíček, dusivý.*

A

Doplňte, odůvodněte pravopis a úkoly napište!

1. S-ň, s-ňka, s-lný, nas-til se, ~~sr~~, s-tko, s-lnice, us-chá, na s-pce, zlos-n, s-la, s-náček, s-dlo, s-lák, rozs-pal, s-čí, s-rotek, us-nati, os-řelý chlapec.
2. Ús-lí, s-pe zrní, s-novská láska, s-vý holoubek, zas-lati zboží, s-ťka na motýly, s-chravý den, s-rový brambor, zas-pal jámu, tis-c, jemný zás-p, tis-cina, nerozs-pej!, s-čivý zvuk, tis-ciletí, pevný nás-p, tis-ckrát více, poslední tis-covka.
3. S-tý host, vys-pal, rozhlas vys-lá, prostorná předs-ň, studny vys-chají s-lná vys-lačka, zes-lený odpor, s-korka, s-sel, vys-lený poutník, s-ť na ryby, zmije zas-čela, ještě přis-p!, zákyně zes-lila, větší zás-lka, sladký, s-rup, s-tím se chlebem, hořící s-ra, s-rotčí peníze, us-luji o něco.
4. Shromáždili jsme se v prostorné s-ni. Četls pověst o s-lném Bivojovi? Jez do polos-ta, pij do polopita, vyjdou ti naplno léta. Naše družstevní mlékárny vyrábějí znamenité s-ry. Buď opatrný při přecházení s-lnice! Z jara vys-chají cesty rychleji než na podzim. Místo malých s-pek stavíme dnes velká obilní s-la. Praha je s-dlem presidenta a vlády. Čerešničky, čerešničky, čerešně, vy jste se mi rozs-paly na cestě. Na Starých Hamrech pět vzlykalo s-rot.
5. Sníh zas-pal cesty i chodníky. Byl s-chravý podzimní den. Pracuj každý s chutí us-lovnou na národa roli dědičné! S-vá holubičko, kdes

byla? Naše národní podniky rozes-lají zboží do celého světa. Víte, jak se vyráběly s-rky? Kolik je tis-ckrát tis-c? Přetopený kotel vydává s-čivý zvuk. Kolem hradiště býval pevný nás-p. Nezapomněls s-ťku na motýly?

6. S-tý hladovému nevěří. Kdy vys-lá rozhlas školní relace? V suchých letech vys-chají i studny. Musíme svůj odpor proti válce stále zes-lovat. Na vrchol hory dospěli horolezci značně vys-lení. Rybáři zatáhli loviště velkými s-těmi. Víš, jak s-čí zmije? Náš mičurinský kroužek dnes dostal zás-lku semen. S-ra hoří modravým plamenem. Poznáš s-korku?

7. *Použijte ve větách těchto slov:*

syť — v síti — síti, sýry — síry, sypala — sípala, u syna — usíná, syrový — sírový.

8. *Uvědomte si, kde jde o y — ý a i — í v základu slova, kde v zakončení, a cvičení napište!*

A já jsem s-nek z Polanky. Las-čky natropí mnoho škod v polích i lesích. Rostou ve vašich lesích brus-nky? Pionýři vyrobili budky pro špačky a rozvěs-li je po stromech ve školní zahradě. V některých budkách sil usadily s-korky. Štafety míru a přátelství se každoročně zúčastňují tis-ce našich občanů. Naši dělníci byli vždy nos-teli pokroku. Na zimu připravil myslivec pro lesní zvěř krytý zás-p. Není zdravé jísti jen mas-té pokrmy.

9. *Diktát.*

V zimě.

a) Byla zima, sníh zasypal dvůr i zahradu. Malý hoch se díval z před-síně na zápraží. Pozoroval hladové sýkorky a vrabce, kteří jako by prosili o kousek potravy. Hoch odskočil do síňky, vzal síto a nasypal na ně zrní. Maminka mu přisypala trochu máku a přidala kousek loje, syrové mrkve a několik drobtů sýra.

b) Chlapec vyšel ze síně na dvůr a vysypal všechno do krmítka. Část rozsypal i po zemi. Na rozsypaný zob se sběhly kromě ptáků i slepice a syčící husy. Hoch je sice odháněl, ale jeho úsilí bylo marné. Později přiletěl ze svého lesního sídla i datel. Silným zobákem usilovně zápasil s kouskem tvrdého loje. Ve chvíli byli ptáci nasyceni a posílení. Krmítko osířelo. Když večer malý synek usínal, měl na tváři spokojený úsměv. Víte proč?

B

Doplňte a napište!

10. Zás-p, ús-lí, přes-la, jez dos-ta!, pos-lni se!, s-novec, ubohá s-rotá, nenas-tný lakomec, us-luj o lepších výsledky!, os-řelé dítě, zavolej s-lněji!,

nenas-ta, s-pká hlína, zas-l obilí, děs-vá bouře, s-lácký výkon, s-rovátka, obs-lka k soudu, chutný s-reček.

11. Vítr s-lí, s-řovaná záclona, jsem nas-cen, přes-cený roztok, s-řokřídly hmyz, tis-ceré možnosti, zas-chati, dětské os-pky, nelidské nás-lí, přes-dlil do města, s-pavý hlas, s-rařství, dos-pal mouku, hnízdo v s-tí, rozs-val směsku, přes-pávali zrní, zelená os-ka, pilný s-řař, s-ce, hadí s-kot.
12. Kdo je v právu, nebojí se ani přes-ly. Vytrvalou dobrou prací pos-lujeme boj za mír. Us-lovná práce tě dovede k cíli. Kdo je ve vaší třídě nejs-lnější? Znáš pohádku o nenas-tném Otesánkovi? Družstevníci již zas-li všechno obilí. V horách burácela děs-vá bouře. To byl opravdu s-lácký výkon. Při výrobě s-ra zbývá s-rovátka. Víš, jak chutnají olomoucké s-rečky?
13. K večeru déšť zes-lil. Pověz, který roztok je přes-cený! Kterému hmyzu říkáme s-řokřídly? Každý z nás má dnes tis-ceré pracovní možnosti. Kdo s-dlival na Hradčanech? Rackové a divoké kachny hnízdí v s-tí rybníka. Rostou u vás os-ky? Os-řelo dítě o půl druhém létě. Poušť byla zvlněna četnými písečnými přes-py.
14. *Uvědomte si, kde je y — ý a i — í v základu slova, kde v zakončení, a cvičení napište!*

Poctivá práce ve škole, v továrnách i na polích pos-lí mír. Naše továrny rozes-lají své zboží do celého světa. Na bes-dku pozvali pionýři všechny děti i rodiče. S-chravé počasí bylo vážnou překážkou závodu. Požárníci oheň velmi rychle uhas-li. Znáte obraz „Hus-ta na Baltu“? Ve kterém moravském městě se vyráběly nejznámější s-rečky? Zbytečně jsme se všichni poděs-li. Lidé louky pokos-li i mandele odvozili. Lidské pomluvy jsou jako zmijí s-kot. K čemu se používá s-řídla?

15. *Diktát.*

Krásný den.

Sluníčko usilovně pražilo. Pod osikou seděl sytý cvrček. Protahoval si síťovaná křídélka a chválil krásný den.

„Ošklivý den,“ odporovala žížala a zarývala se hlouběji do vysychající země.

Zastavil se u nich silák mravenec. Vlekl sypkou hlínou těžké břemeno. „Proč se přete? Přijďte po západu slunce k našemu mraveništi! Je v násypu u silnice. Tam vám povím, jaký byl den.“

Cvrček i žížala přišli večer k mravenčímu sídlu. Mravenec vystrčil hlavu z temné síňky, jakých bylo v mraveništi tisíce. Ukázal jim výsledky celodenní usilovné práce mravenčího kolektivu a řekl: „Dnes byl nádherný den, protože se nám podařila krásná práce.“

(Podle V. A. Osejevové)

Doplňte a napište!

16. S-rnaté páry, os-dla, pisečné přes-py, s-tnice v oku, očekávaný s-gnál, přes-paci hodiny, houkající s-réna, s-rovodík, zaseté s-mě, s-mpatický člověk, s-ran amonný, pos-pátko, s-rník železnatý, s-vá holubička, zs-ňalý obličej, s-rovinka (houba), s-rnatý pramen, s-né moře, os-řelé včely.
17. S-biř, S-cilie, s-lenka (rostlina), s-ček, s-biřská tundra, vonná s-lice, s-lící lék, páchnoucí s-rovina, s-lozpyt, nejasná s-lueta, osvědčené s-řídlo, s-lurský útvar, uhličitan s-řičitý, S-rie, malý s-slík, tis-ceronásobný, s-rá země.
18. Kolonie se velmi houževnatě vymaňují z os-del a spárů kapitalistů. Z oken laboratoře vycházely s-rnaté páry. Pod písečnými přes-py Sahary jsou pohřbeny četné starověké osady. Po dlouho očekávaném s-gnálu závodníci odstartovali. Dříve byl měřen čas přes-pacími a slunečními hodinami. Nepřipustíme, aby ječící s-rény opět hlásily nebezpečí leteckých náletů. Sovětští lidé jsou velmi milí a s-mpatičtí. Kde jsou v naší vlasti léčivé s-rnaté prameny? Os-řelým včelám je třeba brzy dodat novou matku.
19. Roste u vás s-lenka nadmutá? Proč se říkalo, že s-ček věští nemocnému smrt? V kterém moři leží ostrov S-cilie? V kapitalistických státech bydlí mnoho pracujících ve sklepních bytech, které páchnou s-rovinou. Sušené a rozemleté telecí žaludky byly známým s-řídlem na srážení mléka. Které rostliny a kteří živočichové se nalézají v s-lurském útvaru? Ukaž na mapě S-rii! Dnešní S-biř je zásobárnou Sovětského svazu. Obzor na východě ohraničovaly s-luety Beskyd.
20. *Uvědomte si, kde je y — ý a i — í v základu slova, kde v zakončení, a cvičení napište!*

Ach, padá, padá ros-čka. Z devěts-lu prý připravovaly kořenářky účinné odvary proti devíti nemocem. Kdybys byl, Jeníčku, poslouchal matičku, nebyl bys nos-val po boku šavličku. Měs-c listopad se ohlás-l s-chravým počas-m. Ptáci se s-tili vys-chajícími bobulemi, veverky nos-ly do skryší poslední oříšky. Jaký je rozdíl mezi slovy pos-lati a pos-liti? Kdo nej-častěji užívá slov: kous-ček, nos-ček, mas-čko, křes-lko, os-lek, ps-ček a měs-ček? Užívá se u vás slova s-rup nebo s-rob? Napište správně slova: zavěs-l, pos-la, s-kora, obs-lka, ps-sko a zamís-tí!

21. *Diktát.*

V pionýrském táboře.

Ve stanech u řeky sídlili pionýři. Byli to silní a otužilí hoši. Za pěkných dnů podnikali výlety do okolí. Jednou zašli po lesní silnici až k sirným lázním.

Jejich vedoucí je poučil o sirovodíku, kyselině sírové, siřičité a různých síranech. Na zpáteční cestě našli osiřelého mladého sýčka. Mhouřil očka a vydával sípavé skřeky. Seděl u sítě za rybníkem a kolem něho kroužily mladé sýkorky.

Zvuk sirény hochy upozornil, že je čas k obědu. Odpoledne signalisovali. Jedni vysílali signály Morseovy abecedy, druzí hbitě „chytali“ obtížná slova: Sylva. Silvestr, Syrakusy, Syrie, Sicilie, osiky, Sinai a pod. Vyznali se v každé situaci.

ODDÍL 12

vy — vi

Po obojetné souhlásce *v* píšeme v základu slova většinou měkké *i* — *í*. Tvrdé *y* — *ý* v základu slova píšeme:

v předponě *vy-* a v základních slovech *vykati*, *vy*, *vysoký* — *vydra*, *výr*, *zvykati* — *žvýkati*, *výti*, *výskati* — *povyk*, *vyžle* a ve slovech od nich odvozených.

Poznámka.

Rozlišujte *y-ý* a *i-í*

a) v základu slova: výška, zvědavý, uviděli;

b) v zakončení: travička, pravil, stanoviště.

A

Doplňte, odůvodněte pravopis a napište!

1. V-let, v-sočina, v-tr, v-datný cv-k, vodní v-r, v-vrátil strom, všechno v-me, v-soká jedle, V-ktorka, v-šší dům, dobrý v-sledek, v-jeme věnec, nejv-šší hora, radostí v-ská, skvělé v-těžství, sova v-r, v-trvalost, v-žka, slunce sv-tí, rozsv-cená sv-ce, velká v-ška, kráva žv-ká, V-tek.
2. Záv-st, pevné v-dle, v-vrácený strom, V-šehrad, dlouhá chv-le, hezký v-kres, menší v-dlička, pouhá chv-lka, v-stižná v-zdoba, pořádná v-dlice, nepatrná chv-lička, velká v-hra, vlk v-je, rozv-klaný stůl, obraz v-sí, v-děl jsem, kovářská v-heň, v-sílačka, hbitě v-skočil, pěšina se v-ne, v-bíhá od startu, jen si zv-kej!, zdv-hám břemeno, v-svědčení.
3. Zoufalý v-křik, v-stava, šv-hadlo, v-borný prospěch, místní národní v-bor, zav-rám okno, nezáv-díme vám, dobrý v-sledek, v-trvalost, v-učování, pov-dej pohádku!, vrabci šv-toří, v-m o tobě, velký v-buch, tvrdý v-cv-k, zasloužený v-dělek, v-táme vás!, v-ce domů, nenadálá v-hra, v-chod slunce, nejv-ce lidí, silná v-chřice, malá v-ska, vydatný cv-k.
4. Kam pojedeme na školní v-let? V-sočina Českomoravská tvoří hranici Čech a Moravy. Rozv-řený písek donutil karavanu k odpočinku. V-ktorka sedávala za měsíčních nocí u splavu. Dobrá práce zaručuje dobré v-sledky. Nejv-šší hora Beskyd je Lysá hora. Sovětská armáda dobyla mnoho skvě-

lých v-těžství. V-trvalost vede k cíli. Žížka porazil křížáky na V-tkově hoře. Růžičko červená, proč se nerozv-jíš?

5. Dobře v-chovaný člověk nezná záv-sti. Po v-chřici zbyly z krásného lesa jen kupy v-vrácených stromů. Šemík s Horymírem skočil s v-šehradské skály do Vltavy. V-zdoba vaší třídy je opravdu v-stižná. Jak se ti podařil poslední v-kres? Mnoho lidí dovede v-hrát, ale málo jich dovede čestně prohrát. Po úbočí hory se v-nula pohodlná pěšina. Po odstartování v-běhli závodníci na trať. O v-sílání mezinárodních zápasů je velký zájem. Zv-k je železná košile.

6. Na mezinárodních v-stavách je o naše zboží veliký zájem. Kolik žáků vaší třídy má v-borný prospěch? Které národní v-bory znáte? Dobré v-sledky v-učování záv-sí na vaší pozornosti a v-trvalosti. Pov-dám, pov-dám pohádku o červeném kotátku. Zátopkovy úspěchy předchází soustavný a tvrdý v-cv-k. Nespoléhejte na v-hru, ale na práci svých rukou! Není v-sky v našem státě, která by neměla elektrické osvětlení, telefonní spojení a zajištěnou dopravu. Dovedeš přesně určit, kde v-chází slunce v první jarní den? Chceme, aby se na našem veřejném životě podílelo co nejv-ce občanů.

7. *Užijte ve větách následujících dvojic slov:*

výti — vlti, výr — vír, výři — víří, výra — víra, výská — víska, výška — vížka, zvyklá — zviklá, vysel — visel, vydal — vídal, vydána — vídána, vyla — vila — víla.

8. *Uvědomte si, kde je y — ý a i — í v základu slova, kde v zakončení, a coškní napište!*

Auta v-jela ze stanov-ště ve stanovený čas. Všichni pracující jsou stav-teli lepších zítřků. V kterém městě sídlí váš krajský národní v-bor? Kolik dev-tin má celek? Malá Ev-čka se již dnes těší na pionýrský šátek. Mladí hav-ři jsou vždy v čele soutěžení. O v-těži rozhodly až poslední chv-lky zápasu. Na lepší život si člověk snadno zv-kne. Byli jste již v Praze na V-šehradě? Dnes foukal čerstvý v-chodní v-tr. Nad horami sv-tá, vlašto-v-čka lítá.

9. *Diktát.*

Zrádný přítel.

Dva přátelé si vyšli do vysokého lesa. Tam uviděli medvěda. Ten, co měl pušku, vylezl na strom. Schoval se ve vidlici větvi. Druhý si lehl na vyschlou cestu. Ležel vytrvale jako vyvrácený strom.

Z lesa vyšel vysokánský medvěd. Ze zvyku očichal toho na zemi, obrátil se a odešel. Vydal se na pěšinku, která se vinula do hor.

Když už vyběhl hodně vysoko, přítel s puškou slezl se stromu. Vystrčil hlavu z křoví, pak opatrně vykročil a vyptával se: „Bratře, co ti to vyprávěl medvěd do ouška?“

Druhý vyskočil se země a odpovídal: „Povídal mi, abych si nezvykal mít přátele, kteří mě v nouzi zradí.“

(Podle L. N. Tolstého.)

B

Doplňte a napište!

10. Přežv-kující skot, v-běh pro hříbata, sv-tící hvězda, v-běr literatury, rozv-klaná lávka, zdv-hání břemene, halasný pov-k, v-sek masa, sv-žné děvče, krátká pov-dka, ohromující v-buch, v-znamný pracovník, důležitý v-nález, šv-tořivá vlašťovka, pevná v-ra, nezv-k, velký v-kon, rodinná v-chova, hroznové v-no, pokusná v-nice.
11. V-řivý v-tr, velká v-na, vzdálené v-tí, nedostupná v-šina, někomu v-kat, kovářská v-heň, neznámý v-nník, poraněná kv-čala, kos zahv-zdal, milá pov-nnost, rychlý v-voj, v-jel do pole, V-škov, trvanlivý v-robek, nev-nný člověk, V-tkov-ce, dietní v-živa, čestný v-kop, nespravedlivý v-směch, v-ňatek z románu.
12. V-stižný v-raz, nezv-klý pov-k, v-daří se v divadle, záv-děl někomu, V-lém, soudní v-slech, první v-straha, starý zv-k, v-ce slov, v-dina snů, zasetá v-kev, pohádková v-la, město V-mperk, v-žaduje pozornosti, v-běžek lesa, elektrický v-boj, zajímavý v-jev, V-ncenc, v-ola (hudební nástroj), V-zov-ce.
13. Při družstevních stájích jsou v-běhy pro dobytek. Které hvězdy sv-tí nejv-ce? V čítankách jsou v-bory z klasických děl literatury. Z hřiště se rozléhal halasný pov-k. Které pov-dky čtete nejraději? V-jmenuj některé v-značnější socialistické spisovatele! Dvacáté století je stoletím v-nálezů. Nejnovější důlní stroje dávají velký v-kon. V-jmenuj v-nné kraje naší vlasti!
14. V-řivý v-tr zahalil ulici oblakem prachu. Měsíční nocí se neslo táhlé v-tí psa. Lidská odvaha nezná nedostupných v-šin. V-děl jsi již živou kv-čalu? Jedním z charakteristických zvuků jara je kosí hv-zdání. Návštěva školních filmů je naší milou pov-nností. V-voj techniky a chemie je téměř ohromující. V-tkov-ce jsou železné srdce naší republiky. Četl jsi v-ňatek z románu „V-let pana Broučka?“ Byli jste již ve V-škově?
15. Jiří Wolker užíval v-stižných slovních v-razů. Četl jsi některou knihu od V-léma Mrštíka? Soudnímu jednání předchází podrobný v-slech. Štokholmská v-zva byla první v-strahou palicům války. Staré zv-ky a

obyčeje se udržely jen v některých krajích. Školní práce v-žaduje plné pozornosti jako každá jiná práce. V-ola je hudební nástroj. V-zov-ce jsou krásné valašské městečko. Hned za v-běžkem lesa se vlnilo rozlehlé jezero. U panského dvora náš V-toušek orá.

16. *Uvědomte si, kde jde o y — ý a i — í v základu slova, kde v zakončení, a cvičení napište!*

Rozv-jej se, růžičko červená! Kdysi žily v-dry ve všech našich řekách a potocích. Co v-te o v-voji života na zemi? Záhony byly lemovány živ-m plůtkem z barv-nku. Děv-n leží při vtoku Moravy do Dunaje. Učili jste se o Prokopu Div-šovi? Dobře v-chovaný člověk je vždy přesný a do-chv-lný. Roste někde ve vašem kraji div-zna velkokvětá? Čemu člověk jednou nav-kl, tomu těžko odv-ká. To je hlav-čka jako makov-čka. Na jev-ště v-stoupili svazáci a zazpívali za doprovodu klav-ru.

17. *Diktát.*

Africký prales.

Vstupuji do pralesa. V šerém přísvitu pod vysokými stromy se vine téměř neviditelná stezka. Kdo ji asi vyšlapal?

S vysokých stromů visí liany jako svislá tlustá lana. Nad vyšlapanou stezkou povykují ve větvích opice. Sedí ve vidlicích větví nebo svižně přebíhají se stromu na strom jako po visutém mostě.

Země vydechuje těžký pach půdy. S ním se mísí omamná vůně, kterou vydávají tropické rostliny. Když vystoupí slunce nejvýše, prales jako by vymřel. Žije však neviditelným životem četných zvířat, která bedlivě sledují každý pohyb nevidaného a nevídaného hosta.

©

18. *Doplňte a napište!*

Historické v-kopávky, nev-nný člověk, bledá záv-st, ozdobný v-kýř, malý v-klenek, první v-zva, sv-t luny, elektrická zdv-ž, sv-slý směr, důle-žitý v-rok, v-dří kožich, svatební v-bava, chodské v-sady, pohádková v-dina, rybářský nav-ják, zelená v-kev, záv-slý deník, v-voz zboží, v-záblý, v-ssavač prachu, nepatrný v-rostek.

19. Zralé v-šně, stav-tel, v-nná réva, lyžařská v-prava, v-čep lihovin, v-čet knih, rentabilní v-daj, v-nobraní, ozdobné v-čko, přesný v-kaz, slovesný v-d, V-deň, v-za (ryba), jasný v-klad, nadprůměrný v-kon, první v-kop, fantastická v-dina, světelné v-dmo, nev-domý člověk, v-v-klaný zub, v-těž.

20. V-kup obilí, v-květ národa, V-klef, vojenské v-ložky, v-ch slámy, v-lupek špatnosti, v-maz z pozemkové knihy, úřední v-měr, zelený v-nek, zajímavá v-něta (nálepka), houslový v-rtuos, cesta samý v-mol, v-sitka (navštívenka), škodlivý v-měsek, hloupý v-mysl, chemický v-par, V-sla, prvek v-smut, v-sutý most.
21. Četls o historických v-kopávkách ve Starém Městě u Uh. Hradiště? Středověké domy byly ozdobeny mnohá štíty a v-kýři. V moderních domech jsou elektrické zdv-že pro dopravu osob i zboží. V minulosti se u nás hodně nosily v-dří kožichy i čepice v-drovky. Které v-sady mívala středověká města? Rybář opatrně otáčel nav-jákem. V kapitalistickém tisku je jen nepatrné množství nezáv-slých časopisů. Mohli bychom v-vážet desetkrát v-ce zboží, kdybychom je stačili v-robit. V-ssavač prachu je nepostradatelnou pomůckou ve větších podnicích.
22. Každý poctivý pracovník je stav-telem šťastné budoucnosti. Lyžařské závody ve V-sokých Tatrách soustředily mnoho lyžařů. Za kapitalismu bylo v každé obci několik v-čepů lihovin. Slovácká v-nobraní mají starou a slavnou tradici. V-zy jsou známé ryby ruských vod. Základem dobrých v-sledků školní práce je jasný v-klad učitele. Nadprůměrné pracovní v-kony jednotlivců zv-šují v-robnost našich továren. Obsahem horečnatých snů jsou fantastické v-diny. Pověz, co v-š o světelném v-dmu! Nev-domí lidé nosí bílé hole.
23. Na zdařilém v-kupu obilí záv-sí naše zásobování. Smetanova díla jsou v-květem naší hudební tvorby. Náboženský reformátor V-klef byl předchůdcem Husovým. Slaměné v-chy označují ve v-norodých vesnicích soukromý v-čep v-na. Jednotlivé druhy v-n jsou označeny ozdobnými v-nětami. V-nikající housloví v-rtuosové se zúčastnili letošního Pražského hudebního jara. Některé polní cesty byly samý v-mol. Do kterého moře se vlévá V-sla? Kde jsou stavěny v-suté mosty?
24. *Uvědomte si, kde jde o y — ý a i — í v základu slova, kde v zakončení, a cvičení napište!*

Na lav-čkách v parku se v-hřívají zdraví i nemocní. Ta kněždubská věž, ta je v-soká! Na druhém sjezdu sociálně demokratické dělnické strany Ruska se rozdělili delegáti na bolšev-ky a menšev-ky. Z v-dřích kožišin se v-ráběly čepice v-drovky. Byl to sobecký, pánov-tý podiv-n. Kterou příponou jsou utvořena slova: konv-čka, pánv-čka, trav-čka, krav-čka, sov-čka? Máte již v-měr na ten nový byt? Která kapalina se v-pařuje nejrychleji? Neplodné pastv-sko uprav-li stavbaři na parkov-ště závodních vozů. Zasv-t mi, ty slunko zlaté! I sopka zdánlivě v-haslá může opět v-buchnout.

25. Diktát.

Starý družstevník.

Kdybyste viděli děda Kalinu, jak svižně vykračuje ve své vydrovce, neřekli byste, že již pobírá důchod. Je statný, vysoký, očka mu jen svítí šibalstvím. Pole a louky postoupil JZD, kde pracuje i nejstarší syn Vilém. Mladší syn Viktor je v Praze stavitelem. Bydlí na Vyšehradě.

Děd by nevydržel bez práce. Příliš si na ni zvykl. Věnuje se pěstování vinné révy. Je pyšný na družstevní vinici, lemovanou višňovou alejí. Nejvíce starostí má vždy před vinobráním. Staví do vinice hasťoš ve vybledlých šatech, aby odháněli švitořivé vrabce a špačky.

Největší radost má, když může poradit i zkušeným vinařům.

fy — fi; zy — zi

Po obojetné souhlásce *f* píšeme v základu slova většinou měkké *i* — *í*. Tvrdé *y* píšeme ve slově *fysika* a ve slovech od něho odvozených. (Kromě toho v některých cizích slovech, která se vyskytují jen zřídka, na př. *zefyr* a pod.)

Po obojetné souhlásce *z* píšeme v základu slova většinou měkké *i* — *í*. Tvrdé *y* — *ý* v základu slova píšeme v základních slovech *brzy* (ale *brzičko*), *jazyk*, *nazývati* a ve slovech od nich odvozených.

Poznámka.

Rozlišujte *y-ý* a *i-í*

a) v základu slova: *jazýček*, *zívati*, *nazývaný*;

b) v zakončení: *kluziště*, *plaziti*, *hrozivě*.

A — B — C

Doplňte a napište!

1. Vonná *f*-alka, chutný *f*-k, *f*-ala letní, vítr *f*-čí, *f*-alková vůně, *f*-kový list, *F*-lip, *f*-alová barva, velká *f*-gura, *F*-lomena, malá *f*-gurka.
2. Hodina *f*-siky, *f*-liálka (pobočka), *f*-nance (peněžnictví), *f*-sikální pokusy, *F*-nsko, *f*-nančník, *f*-sikální síň, *f*-liální obchod, *F*-nský záliv, důkladný *f*-ltr, *f*-nanční otázka, *f*-ltrovaný roztok, *f*-latelista (sběratel známek), *f*-sický zeměpis.
3. *F*-siologie, *zef*-r, *f*-gurální kresba, *f*-ltrace vody, *f*-siologický proces, *f*-losof, *f*-latelie, *f*-siolog.
4. Přijď *brz*-!, až *z*-tra, krutá *z*-ma, *brz*-čko, *oz*-vali se, český *jaz*-k, lepší *z*-třek, *naz*-val ho, malý *jaz*-ček, *z*-mní krajina, *z*-třejší den, *jaz*-kový kurs, *z*-momřivý člověk, *z*-vá nudou, *podz*-mní den, *vyz*-val k boji, *muz*-ka, *benz*-n, *z*-mník, *oz*-val se, *z*-dka, *hroz*-nka.
5. Dvoj*jaz*-čný nápis, *vyz*-vavé chování, *jaz*-kozpyt, *muz*-kální sluch, Jan Sladký Koz-na, cizojaz-čný rozhovor, *vz*-vali své bohy, až *poz*-tří, *proz*-ravý člověk, *Z*-kmund, zasetý *oz*-m, čistý *z*-nek, *z*hluboka *zaz*-val, *z*-skati něco, *podz*-mní počasí, *z*-nkový plech, *z*-skuchtivý boháč, daleká *ciz*-na, *z*-skali jsme, *poz*-nkovaná nádoba, neznámý *ciz*-nec.

6. Valašské Mez-říčí, zelený z-molez, bude z-ma, dvojjaz-čný nápis, přijď brz-!, Z-ta, Krokova dcera Kaz-, Sez-movo Ústí, z-štný člověk, Kaz-mír, vez-r (turecký ministr), z-mnice, jaz-kový kurs, meluz-na, u Z-chů, přez-ravý domýšlivec, citlivý jaz-ček, nez-štný přítel, z-rá do dálky, z-mničné chvění.
7. F-alky jsou nejmilejší jarní květiny. F-ky se k nám dovážejí z teplých krajin. Víte, kdy kvetou letní f-aly? Ve výkladní skříni byly pěkně řezané šachové f-gurky. Nezapomeňte, že máte z-tra f-siku! Městská prádelna má řadu f-liálních sběren. Banky a spořitelny jsou f-nanční střediska. Kdo z vás je dobrý f-latelista? Víte, jak se f-ltruje voda? Kdo již četl „F-losofskou historii“ od Aloise Jiráka?
8. Jaký je rozdíl mezi slovy brz- a brz-čko? Jak se do lesa volá, tak se z lesa oz-vá. Co můžeš udělati dnes, neodkládej na z-třek! Letošní z-ma byla celkem mírná. Kdo se za svůj jaz-k stydí, hoden potupy všech lidí. Navštěvujte pilně kursy jaz-ka ruského, ale nezapomínejte na svůj jaz-k mateřský! Na jaře pytel deště a hrst bláta, na podz-m hrst deště a pytel bláta. O našem národě se vždy říkalo, že je to národ muz-kální. Dnes vyrábíme tolik umělého benz-nu, že jsme soběstační. Víte, odkud přivážíme sladké roz-nky?
9. V mez-národních rychlících jsou dvojjaz-čné i vícejaz-čné nápisy. Jan Sladký Koz-na zemřel za práva Chodů. Proz-ravý člověk nedělá nic bez důkladného rozvážení. Na Vítkově hoře poraz-li Žižkovi husité Z-kmundovy křížáky. STS soutěžily při seti oz-mů. Kdo z vás již z-skal Fučíkův odznak? Ciz-nci radí Prahu mez- nejkrásnější města světa. Podz-mní sluníčko nehřeje, nepálí. Socialistický člověk není z-skuchtivý.
10. *Uvědomte si, kde jde o y — ý a i — í v základu slova, kde v zakončení, a cvičení napište!*

Který panovník raz-l první české mince? Soudruh Mez-horák sestrojil důmyslný elektrický voz-ček. Kamz-ci patří k nejvzácnějším obyvatelům Tater. Který z ciz-ch jaz-ků je pro nás nejpotřebnější? Podz-m se chýlí ke konci, oz-my krásně vzešly. Primitivní národové z neznalosti přírodních zákonů vz-vali mnoho bohů a tím si omez-li možnosti poznání. Vysvětlete vznik slova kaz-svět! Houževnatou prací zaraz-me všem kaz-mírům chuť k válce.

11. Diktát.

Před večerem dědy Mráze.

Byla zima. Vítr fič-l, meluzina zpívala divokou píseň a sníh šlehal do oken. Lidé se zimomřivě krčili u kamen. Ve světnici u Zichů bylo teplo. Filip a Filomena se těšili na dědu Mráze, který přijde již brzy, brzičko.

„Chtěla bych panenku, čokoládové figurky a knlo fíků,“ řeklo děvčátko, které mělo trochu mlsný jazyček. „Já bych chtěl album na známky,“ toužil horlivý filatelista. „Mám několik nových finských známek. Také bych si přál některou lehčí Fibichovu skladbu a knížku o fyzikálních pokusech. A cizojazyčný slovník, to by bylo pěkné! Až budu velký, pojedu do ciziny. Proto musím získat co nejvíce jazykových znalostí.“

Večer zírali oba šťastně na dědu Mráze. Holčička dostala kromě čokolády panenku ve fialových šatech a chlapec vše, co si tak toužebně přál. Dlouho do noci se ozývaly ve světnici hlasy šťastných dětí.

SOUZVUČNÁ SLOVA S OBOJETNÝMI SLABIKAMI

Souzvukná slova stejně znějí, ale jejich význam a pravopis je různý:

Po *b*: bydlo — bidlo, byl — bil, býlí — bílý, býti — bítí, byty — bity, dobýti — dobítí, nabyt — nabil, odbyl — odbil, pobyl — pobil, přibyl — přibil, ubyl — ubil, zbyl — sbil — zbil.

Po *l*: blýská se — blízká, lýčený — líčený, lýčí — líčí, lysá — lísá se, lyska — líska, lyže — liže, slynou — slinou (7. p. j. č. od slina).

Po *m*: my — mi, myji se — míjí, mýlí se — míli, myly — milý, mýti — mítí, umývá se — umívá, umýval — umíval.

Po *p*: na pysku — na písku, pýcha — píchá, pyká — píka, pyl — pil, slepýš — slepiš, zpychnouti — spíchnouti.

Po *s*: sypati — sípati, sýra — síra, syrový — sírový, sýry — síry, syta — síta, sytí — síti (obilí) — v síti, u syna — usíná.

Po *v*: vydal — vídal, vydám — vídám, vyla — vila — víla, výr — vír, výra — víra, výři — víři, vysel — visel, výská — víska, výška — vížka, výti — víti, zvyklá — zviklá.

Po *z*: brzy — brzičko, nazývati — zívati.

A — B

Doplňte, odůvodněte pravopis a napište!

1. Brz-, brz-čko, vlčice v-la, lesní v-la, nová v-la, s-tí ho, začíná s-ti, ryba v s-ti, zelené s-tí, velká p-cha, p-chá jehlou, m-ly se, m-lý hoch, pták l-ska, keř l-ska, b-ti doma, b-ti někoho, naz-vati se, z-val únavou, v-sel ředkvičku, obraz v-sel, u s-na, us-ná únavou, plaz slep-š, slep-š papír, m- přijdeme, dej m-!
2. Bl-ská se, bl-zká bouře, přib-l k nám, přib-l desku, b-l doma, b-l mě, nové l-že, l-že se, um-vá se, um-vá na jedničku, květinový p-l, p-l vodu, byla s-ta, drátěná s-ta, velká v-ška, ozdobná v-žka, v-ská radostí, malebná v-ska, zelené b-lí, b-lý dům, dobré b-dlo, dřevěné b-dlo, vodní v-r, sova v-r, psi začali v-ti, v-ti věnce. α

3. Pob-l u nás, pob-l střechu plechem, lipové l-čí, l-čí se, m-ji se, m-ji křížovatku, zač p-ká?, stará p-ka, s-pati zrní, š-pati při nachlazení, vidím v-ra, pevná v-ra, naz-vati se, z-vati únavou, sovy v-ři, voda v-ři, s-rový brambor, s-rový zápach, na kozím p-sku, na hromadě p-sku, m-lí se, dlouhou m-li, l-sá hlava, l-sá se, ub-lo vody, děvče ub-lo haďa, odb-l mě, hodiny odb-ly, l-čený provaz, l-čený údiv.
4. Um-val nádobi, um-val básně, kus s-ra, s-ra je žlutá, žena zv-klá nepohodě, zv-klá úmysl, v-dal všechny síly, v-dal ho často, kus s-ry, chutné s-ry, v-dám ti ho, v-dám tě, m-ti se mýdlem, m-ti hlad, nové b-ty, nab-l zkušenosti, nab-l pušku, zb-l kousek, zb-l mě.
5. Naše třída v-je věnce k l. máji. Ženy si m-ly uprášené obličej. Psi prý v-ji na měsíc. M-lý příteli, přijed' brz-čko! Koncem školního roku si zajedeme na L-sou horu. V-dal jsi v lese často v-ra? B-l potrestán, protože b-l své spolužáky. Kočka se k tobě l-sá. V-ra ve vítězství šílila Sovětskou armádu. To dítě je již s-to. Včely sbírají p-l. Dobře se nám daří, máme dobré b-dlo. Kohout sedí na b-dle. Nenabírej vodu do s-ta! Žíznivý poutník p-l dychtivě vodu. Denně jsem ho v-dal.
6. Celou zimu jsem s-pal ptáčkům. P-cha předchází pád. Kočka se často um-vá. Nemocný při řeči s-pal. Bl-ská se na časy. Milada prý um-vá počty jen někdy. Kde tě p-chá? To je bl-zká vesnice. V-sel jsem všechna koupená semena. Pes si l-že poraněnou tlapku. Dítě v-ská velkou radostí. V babiččiných pohádkách vystupovaly v-ly. Ukaž nám ty nové l-že! I malá v-ska může zrodit velikého člověka. Jak naz-váte tuto hru? Provaz v-sel na silné větví. Vy se něco naz-váte! Ukaž m-, kde se stavějí nové v-ly! To všechno m- ještě nevíme.

7. Diktát.

Souzvukná slova.

Pobyl u nás až do večera. Již jedenáctá odbila, a lampa ještě svítila. Slepice přespávají nejraději na bidle. Když je bouře blízka, stále se blýská. Koho píchá dobré bydlo? Každý člověk se někdy mýlí. Kdo chce mít čisté ruce, musí se často mýti. My pionýři máme rádi svou vlast. Děvče bylo již syto. Maminka prosívá mouku sítem. Babička je zvyklá časně vstávat. Psi vyjí jako vztekli. Rolník vysel všechnu pšenici. Kabáty visely ve skřini. Hajný zastřelil starého výra. Nemocný zub se snadno vyviklá. Pevná víra a vytrvalá práce pro mír zabrání válce. V rákosí u rybníka hnízdí lyska. Přemysl prý nosil lýčené střevíce. Víte, jak kvete líska? To jistě nebylo lýčené překvapení.

CIZÍ SLOVA S I PO TVRDÝCH SOUHLÁSKÁCH A S Y PO MĚKKÝCH SOUHLÁSKÁCH

1. Po tvrdých souhláskách *h, ch, k, r, d, t, n* píšeme v českých slovech vždycky *y — ý*, na př.: nohy, chytrý, kyselý, rybář, sudy, tykev, ženy.

V cizích slovech po tvrdých souhláskách často píšeme *i*, na př.: historie, chinin, kilogram, Amerika, diktát, textil, universita.

2. Po měkkých souhláskách *ž, š, č, ř, c, j, d, t, ň* píšeme v českých slovech vždycky *i — í*, na př.: čich, šití, židle, uříznouti, cibule, jinovatka, dílo, tikot, sníh.

Po *c* často píšeme v cizích slovech *y*, na př.: Cyril, bicykl, cyklista, cyklostyl, cyklon, cyklus, cypřiš, cylindr a pod.

Poznámka.

Jste-li na pochybách, jak napsat cizí slovo, podívejte se do Pravidel!

B

Doplňte a napište!

1. Elektr-ka, Amer-ka, Afr-ka, C-ril, d-ktát, k-logram, tur-sta, k-lometr, cent-metr, legit-mace, školní kron-ka, c-rilské písmo, lokomot-va, stavební mater-ál, techn-ka, c-klista, k-no, rad-o, Ind-án, klar-net, Mar-e, papr-ka, řečnická tr-buna, vojenská un-forma, závodní bic-kl.
2. Dlouhé stud-e, un-versita, matemat-ka, geometr-e, známá h-storie, c-klus přednášek, botan-ka, zajímavá d-skuse, d-vise vojska, milosrdná samar-tánka, závodní c-klist-ka, krásná melod-e, nový motoc-kl, August-n, vzácný or-ginál, vynikající pian-sta, prasklá pneumat-ka, poslední rubr-ka, san-tní auto, nebezpečná serpent-na, motoc-klová soutěž.
3. Houslové tr-o, jasný ultramar-n, c-přiš (strom), pojistný vent-l, barevný tr-kot, vent-lační otvor, věčná loter-e, man-festační nástup, opt-cký klam, zdravý organ-smus, or-entační bod, daleký or-ent, perspekt-vní plán, c-klost-lovaná zpráva, zpívej pian-ssimo!, plast-cká hmota, romant-cká pověst, sachar-n, stan-olový obal.

4. Pon-klovaný nástroj, matr-ční list, t-tulní strana, barevný d-agram, d-etní strava, vzácný d-amant, text-lní průmysl, van-lkové pečivo, mírová polit-ka, nebezpečná havar-e, magnet-cké póly, bakter-ologický rozbor, min-sterský výnos, Konstant-n, margar-n, vyvýšené pod-um, apr-lový žert.
5. Stear-nové svíčky, stud-jní st-pend-um, větrný c-klon, známý techn-k, zajímavá theor-e, T-bet, jodová t-nktura, vznešený t-tul, národní tr-kolora, záchvat malar-e, známý matr-kář, n-kot-nový postřik, Pek-n, klin-cké ošetření, produkt-vita práce.
6. Adm-n-strace časopisu, art-st-cké vystoupení, bar-kády, botan-cké sbírky, uhelné br-kety, moravské d-alekty, vynikající d-r-gent, skleněný c-lindr, gen-ální nápad, harmon-cká hudba, ch-rurgický zákrok, Ind-án.
7. *Vyhledejte v Pravidlech a opište 10 cizích slov s i nebo y!*
8. *Diktát.*

Z dopisu žákyně.

... A nyní něco z našeho života. Dnes jsme psali diktát. Děvče, to byla učiněná hrůza! Představ si — samá cizí slova! Dokud to byla jména vlastní, jako Amerika, Afrika, Ferdinand, Augustin a Cyril — z toho jsem si těžkou hlavu nedělala. Ale co následovalo!

Však Ti je napíše, pokud jsem si je zapamatovala: legitimace, kronika, cyklista, elektrika, studie, universita, centimetr, radio, bicykl, serpentina, kilogram, turista, samaritánka, pneumatika, motocykl — a více si jich už ani nevzpomenu. Jsem velmi zvědavá, jaký bude výsledek.

C

Doplňte a napište!

9. C-přišový háj, podařená kar-katura, Kr-st-án, per-od-cký časopis, ner-skuj život!, sk-opt-kon, stat-st-ka úrazů, sympat-cký člověk, c-lin-dr-cký tvar, Řezáčova tr-logie, stinný c-přiš, akt-vní pracovník, an-linové barvy.
10. Motoc-klové závody, d-plomat-cká řeč, mohutné fort-ssimo, chro-n-cký zánět, imun-ta vůči nemoci, ind-viduální názor, umělecké in-ciálky, sociální inst-tuce, in-ciat-vní návrh, kont-nentální podnebí, nesprávná man-pulace, mater-alismus, opt-mist-cká řeč, humor-st-cká parod-e, závodní c-klist-ka, vývojové stad-um, objekt-vní příčina.
11. Sat-r-cký román, takt-cký postup, vyzdobený vest-bul, veter-nář, deskr-pt-va, med-cina, arch-tekt, ch-n-nový lék, vzácná plat-na, c-klost-l, kr-t-cký rozhovor, hospodářská kr-se, pr-mář v nemocnici, prakt-kant,

kand-dátka, ar-tmet-ka, zajímavý d-alog, d-ktátorské rozhodování, nebezpečný exper-ment, socialist-cká human-ta, kvant-ta, labyr-nt, sent-men-tální nálada, další var-ace.

12. Trad-čni slavnost, pr-mit-vní obydlí, estet-cká výchova, int-mní beseda, logar-tmické tabulky, red-gování časopisu, un-versální klíč, kosmopolit-smus, plicní sanator-um, dramat-cká hra, ant-cká vzdělanost, ant-kvar-át, ar-stokracie, reorgan-sace podniků, subskr-pce, zpívejte un-sono!

13. Na studiích.

C-r-l odjel na jedenáctiletou střední školu do krajského města, vzdáleného mnoho k-lometrů. V městě viděl elektr-cké vozy pouliční dráhy, množství automobilů, c-klistů a motoc-klistů. Zvědavě se zastavoval u admin-strací obrázkových listů, u k-n, u obchodů s text-liemi, s rad-ovými přístroji i u ant-kvar-átů.

A což teprve ve škole! Knihy byly plny cizích slov a zajímavých d-a-gramů, že mu z toho šla až hlava kolem. Vždyť studoval matemat-ku, geometr-i, h-stor-i, později i deskript-vu a botan-ku. Pak půjde na un-ver-situ, poněvadž si oblíbil med-cinu. Chce být jednou pr-márem sanator-a. Jeho přítel Ferd-nand by rád na techn-ku. Bude prý arch-tektem.

14. Diktát.

Statečný lékař.

V africké kolonii vypukla malarie. Lékaři neměli chininu, proto vysílali radiem zprávu o hrozící katastrofě. Primář sanatoria, vzdáleného tisíce kilometrů, zprávu zachytil. I se svými praktikanty nasedl do sanitního letadla a spěchal do ohroženého kraje.

Jejich cesta měla dramatický průběh. Dostali se do větrného cyklonu, v němž jim hrozila havarie.

Když konečně šťastně přistali, byli radostně přivítáni. Vždyť přinášeli lék, jehož každý prášek měl v boji proti zhoubným bakteriím cenu diamantu. Krise byla brzy zažehnána.

Statečný lékař obdržel od ministerstva zdravotnictví čestný diplom. Po návratu uspořádal pro kandidáty medicíny cyklus přednášek o boji proti tropickým chorobám.

ODDÍL 16

u — ú — ů

1. ú píšeme:

A. **na začátku slov**, na př.: úřad, úsměv, úraz, úloha, útulek;

B. **po předponě a na začátku druhého členu složeniny**, na př.:

bezúhonný = bez + úhonný, neúrodný = ne + úrodný,
zúčastniti se = z + účastniti se,
trojúhelník = troj + úhelník,
dolnoújezdský = Dolní Újezd;

C. **ve slovech ocún a strakapúd**;

D. **v citoslovcích bú, cukrú, vrkú a pod.**

2. ů píšeme:

A. **uprostřed slov** (v příbuzném slově nebo v jiném tvaru téhož slova píšeme o, na př.: vůz — voziti, nůše — nositi, nůž — nožík, půjdeme — pojed!);

B. **na konci slov** (na př.: domů, dolů a pod.).

A

Doplňte a napište!

1. -těcha, ne-rodná, -plně, -těk, -cta, -bytek, -raz, -der, pevná h-lka, -činek, -kol, -děs, -klid, -čes, -zký, -dolí, -kryt, -div, -hoz, -jezd, -leva, -lisný, v-z.
2. -loha, -lomek, -lovek, -nava, -pal, nep-jde, -plněk, -prava, -roda, -sek, -schova, -silí, -spěch, -spora, -sudek, -šklebek, dřevěný k-l, -trata, -tulek, -vaha, -žas, m-žeme.
3. D-m, st-l, ke stol-m, milý -směv, n-žky, p-jčiti, z-stati, dol-, pot-ček, n-ž, vzh-ru, bratr-v, mnoho les-, zelených smrk-, p-jdeme, nest-jme!, -lek, do nových sud-, z-staň!, k voz-m, pom-žeš?, -plný.
4. -směv, nem-žeme, -hlí, m-j kabát, -řad, včelí -l, k rodič-m, -nor, r-žový, zp-sobiti, pevná k-že, malá -sta, k dom-m, -terý, jdeme spol-, libá v-ně, h-lka, -myslně.

5. Pravo-hlý troj-helník, ne-hledný, ne-plný, ne-cta, ne-navný, ne-roda, ne-spěch, ne-tulná, ne-rodný rok, čtyř-helník, mnoho-helník, ne-čast, z-častniti se, -hlopříčka, bez-spěšný.

6. *Diktát.*

Potok.

Z blízkých lesů se žene úzkým korytem potůček. Ubíhá do údolí. Splavuje dolů s úhorů neúrodnou půdu. Teče lukami plnými vůně různých květin a planých růží. Zahýbá v ostrém úhlu kol úhledných domků. Protéká úrodným úvalem. Je lemován řadami vrb, topolů a keřů. Míjí osamělý dvůr státního statku. Pak teče kolem úrodných lánů jednotných zemědělských družstev. Za nimi ve skupinách stromů zůstává již úplně ukryt našim zrakům.

B

Doplňte a napište!

7. -bočí, -čast, neod-vodněný, -čet, -děl, -helník, -hor, -hoř, -hloměr, pot-ček, -mluva, -mrtí, -nos, -padek, -plavice, -rok, -sečka, z les-.
8. -sečný, dv-r, -skalí, -skok, -služný, -střice, z-stává, -strk, -svit, -tisk, -tlak, -tržek, -val, -vazek, -vod, -vodník, -voz, -zkost, -žina, k topol-m.
9. Spořádaný -stup, bezd-vodně, -voz, -žas, sl-nce, p-sobiti, zp-sobný, -plněk, vzr-st, -svit, -služný, -spěch, oc-n, -prava, ne-spěch, p-lnoc, strakap-d, nezp-sob, d-myslný, b- (citoslovce), h- (citoslovce), vrk- (citoslovce), t-ze, chm-ra.
10. Dr-bež, ne-čast, ne-plný, tr-n, ne-navná, pr-chod, ne-stupně, pr-van, neml-va, ne-nosný, ne-slужná, od-vodněný, ne-váženě, ne-spěšně, p-l-noční, bez-čelný, pr-mysl, pr-zračný, str-na, p-liden, z-rodniti, pr-vodce.

11. *Diktát.*

Zahradníci.

Každý z nás zahradníků by chtěl vyzkoušet všechny druhy růží, tulipánů, kosatců, karafiátů, zvonků, mečíků, orlíčků, hořců a máků. Je to krásná, ale úmorná práce. Vždyť každý z těch květů má při nejmenším tucet odrůd. K tomu nutno přičíst několik set rodů a druhů jiných rostlin. Proto myslí zahradníci stále na nové a nové pokusy. Je jejich údělem, aby neustále mysli na budoucnost. To pravé a nejlepší zůstává stále před nimi. Každý úspěšný úrodný rok přidá jejich zahradám a sadům dalšího vzrůstu a nové krásy.

(Podle Karla Čapka.)

Doplňte, odůvodněte a napište!

12. -běl, -bor, -čel, -čin, -d, -daj, dr-bež, -dobí, -hlavní, -nava, -hrada, -hrn, -chvatně, -krojek, pr-kopník, -mor, -pěnlivý, -pěti, beze všech pr-tah-.
13. -pis, -porný, -prkem, -roven, r-znosti, -ryvek, -stiti, -straní, -strety, -tes, -žlabí, -tlocitný, p-vodní, -trapa, -trpný, -tvar, -věr, dr-bežárna.
14. Nesch-dný, bez-čelný, ne-prosný, z-žiti, bez-honný, oc-n, nez-častněný, vy-stil, vy-čtovali, nadpr-měrně, odr-da, nez-ročitelný, -klad, nezp-sobíme, strakap-d, ne-činný, ne-morně, -pěnlivá prosba, ne-myslný, ne-p-sobivý.
15. *Nacvičte dobře pravopis těchto slov:*

tuze, kužel, přezuvky, luna, chmura, blůza, buvol, družička, luza, tura, kultura, literatura, výhružný, vyhrůžka!

16. *Diktát.*

Mladí průkopníci.

Deset let ležela úrodná půda v pohraničí úhorem. Čekala na pracovitě ruce dobrovolníků. Přihlášily se tisíce nadšených mladých budovatelů z řad ČSM.

Mladí průkopníci se dali bez dlouhých průtahů do úmorné práce. Změnili mnoho neúhledných domů v útulné příbytky. S neúnavnou pilností zúrodnili půdu. Zúčastňovali se všech prací a jejich úsilí mělo úspěch. Dnes má každá vesnice v pohraničí řadu úpravných domů a urovnaných dvorů. Družstevní sýpky, stodoly a seníky se každoročně plní bohatou úrodou.

Změnilo se naše pohraničí, vesnice se naplnily radostným životem jásavého mládí. Tisíce jeho neúnavných budovatelů dnes již jen s úsměvem vzpomínají na původní stav svých útulných domovů.

SKUPINY bě — pě — vě — mě; — ie

1. Skupiny *bě, pě, vě, mě* píšeme většinou s *ě*:

bě: oběd, běžeti, slabě, bědovati, k tobě;
pě: pěkný, opět, trpělivý, pět, zpěv, napětí;
vě: vědět, větrík, pověřiti, zvědavý, devět;
mě: město, měsíc, uměti, země, měniti.

2. Ve slovech odvozených předponou *ob-* a *v-* píšeme *bje* a *vje*:

ob-jel, objed; ob-jednal, objednal, objednávka; ob-jevil, objevil,
 objev, objevitel, objevný; ob-jímati, objem, objemný;
 v-jeti, vjeti; v-jel, vjel-; v-jezd, vjezd.

3. Skupinu *mně* píšeme tam, kde v příbuzném slově nebo v jiném tvaru téhož slova slyšíme skupinu *-mn-*:

skromný — skromně; jemný — jemně; rozumný — rozumně;
 domnívati se — domněnka; pomník — vzpomněl, zapomněl, připomněl, rozpomněl se, pomněnka.

4. V cizích slovech slyšíme na konci *-ije*, ale píšeme *-ie*:

Asie, Indie, Arabie; Marie, Julie.

A

Doplňte, odůvodněte pravopis doplněných slov a cvičení napište!

1. Ob-d, odb-hnouti, slab- zapískal, v těžké dob-, půjdu k tob-, ob-dnati, vypravovat o sob-, b-lásek ovocný, rychlý b-žec, vyřízená ob-dnávka.
2. P-tikoruna, ob-t vlasti, trp-livý, přib-hnouti, zp-t, ob-ti rybník, p-kný obraz, b-lati se, vysp-lý hoch, b-žeti, úsp-šně, ob-dnal zboží, ob-m krychle, krásný zp-v.
3. Zv-davý, sv-tnička, loď v-la do přístavu, útlá kv-tinka, sv-tlý byt, Libuše v-štíla, v-tev, v-zd do dvora, v-řiti, dv- knihy, v-ta, dev-t kuřátek, lili-, Mari-, Juli-.
4. M-sto, odm-na, zem-, m-d, um-l, rozum-l, sm-šný, zпам-ti, m-síc m-l, sm-na, m-řiti, sm-lý chlapec, na strom-, vym-níl knihu, podm-t, um-ní, předm-t, jm-ní, zam-stnání.

5. Budování blahobytu.

Činnost naší vlády směřuje k zajištění rozkvětu naší vlasti. Naš vyspělý průmysl úspěšně slouží výstavbě socialismu v naší zemi. Z celého světa přicházejí objednávky našich strojů. Naše zemědělství má dodávat suroviny lehkému průmyslu a přispět plnou měrou k výživě obyvatelstva. Soukromohospodářští zemědělci by nemohli tento úkol splnit. Proto se sdružují k velkovýrobě v jednotná zemědělská družstva. Aby družstva mohla vyhovět potřebě, dodává jim průmysl zemědělské stroje. I vláda přispívá k úspěchu ve výrobě zemědělské i průmyslové. Na trhu se objevují v-ci v stále větší množství. Vyrůstající poptávka po předemtech denní potřeby i po věcech z oboru umění svědčí o vyrůstajícím blahobytu, který je výsledkem toho, že u nás není nezaměstnanosti. Velkou pozornost věnuje vláda i výstavbě obytných domů.

6. Vyhledejte a vypište z knihy, kterou právě čtete, po pěti slovech se skupinami bě, pě, vě, mě!

7. Diktát.

Závody v běhu.

Je květnové odpoledne. Svěží vánek zmiňuje vedro. Diváci netrpělivě čekají na zahájení závodů v běhu. Právě vjel na hřiště zmrzlinař. Zřejmě přijel vhod. Má plno odběratelů. Devět hochů se objevilo u startu. Výstřel. Závodníci běží s větrem o závod. Potlesk odměňuje pěkné výkony. Vede Miloš Nábělek. Ale pět metrů před cílem předběhl ho Slaměník. Bouřlivě pozdravován vběhl do cíle.

B

Doplňte, odůvodněte pravopis doplněných slov a cvičení napište!

8. Jde k ob-du, ob-mný balík, důležitý ob-v, sb-račka, slavný ob-vitel, vyb-hnouti, ob-ti zemi, p-vecký sbor, sp-chati, p-stitel růží.
9. Sv-řiti se, chv-ti se strachem, sv-ží ráno, auto v-lo do garáže, v-štecký duch, skv-lý v-dec, fotografi-, uv-dom-lý občan, Asi-, lesní zv-ř, vzrušující zv-st, Belgi-, Itali-, v-zd do nádraží.
10. Jm-ni, zapom-l, trvalá pam-t, mluví rozum-, rozum-l všemu, příjem-se poslouchá, počíná si skrom-, dom-nka, rozm-nil stovku, zapom-l, jez tem- hučí, dojem-, přim-řený, m-řítko, rozpom-l se, upřim- lituje, um-ní, umístěný prozatím-, učí se soukrom-, se zem-, pom-nka.
11. Národ sobě.

V době před sto lety nem-li jsme stálé divadlo. Po několikeré žádosti zemský výbor v Praze v-noval na jeho vystav-ní sedmdesát tisíc zlatých.

Příspěvek však nedostačoval. Bylo nutno zv-tšit jej sbírkami pod heslem Národ sob-. V budov- ještě nehotové byla 11. července 1881 zahájena činnost operou Libuší od Bedřicha Smetany. Ale již 12. září padl tento dům um-ní za ob-t' požáru. Zv-st o pohrom- se rychle rozb-hla po vlasti. Národ si uv-domil, že b-dovat nepomůže, že je třeba nových ob-tí. Porozum-ní pro budování českého stánku um-ní bylo tak veliké, že za m-síc byl sebrán celý milion. Brzy bylo divadlo znovu vystav-no a prvním představením v nové budov- byla op-t skv-lá Smetanova opera Libuše. Nadpis „Národ sob-“ nad oponou zv-stuje potomkům na v-čné časy, jakých ob-tí je schopen český lid, upřím- a v-rně milující svou vlast a svůj jazyk.

12. *Vyhledejte a vypište z Pravidel českého pravopisu po dvou slovech se skupinami* bě, bje, pě, vě, vje, mě, mně!

13. *Diktát.*

Objednávka.

Závodu byla svěřena větší objednávka obráběcích strojů ze Sovětského svazu. Zaměstnanci měli radost, že jim byla projevena důvěra v jejich práci. Na nástěnce se objevil závazek: Svědomitou a odpovědnou prací dokážeme vděčnost našemu nejvěrnějšímu příteli a spojenci — Sovětskému svazu. Stroje se rozběhly. Dělníci si rozumně rozplánovali práci tak, aby objednané stroje byly včas hotovy. Pracovali na dvě směny. Měsíc před stanovenou lhůtou práci dokončili. Odměnou jim bylo vědomí, že svou odpovědnou prací přispěli k utužení přátelství se sovětským lidem.

C

Doplňte, odůvodněte pravopis a cvičení napište!

14. Těžká ob-t, ob-m těles, v matčině ob-tí, pop-vek, národní uv-dom-ní, op-tovati, vlak v-l do nádraží, lékařská v-da, tém-ř.
15. Um-ní, zapom-l, zřejm- zklamal, vzájem- si pomáhají, rozum-l, pracuje cílev-dom-, šeptal tajem-, vyučuje soukrom-, mluví rozum-, les ztem-l, m-řící přístroj, chemi-, astronomi-, bakteri-.
16. Magalhaens. (Čtu magaljenš!)

Mezi slavné ob-vitele počítáme i sm-lého plavce Magalhaense. V-řil, že je možno ob-ti zemi. Aby potvrdil svou dom-nku, podnikl plavbu kolem sv-ta. Roku 1519 vyplul ze španělského přístavu s více než dv-ma sty námořníky jihozápadním sm-rem. Průb-hem cesty se někdy mírný vánek jem- opíral do lodních plachet, jindy ztem-lá obloha v-štila divokou bouří. Po m-sících plavby ztráceli námořníci dův-ru ve zdar odvážného

podniku. Magalhaens jim připom-l, že b-dování není ozdobou statečných mužů. Jeho vytrvalost a energi- je op-t vzmužila. U břehů Asi- Magalhaens zahynul. Ale jeho ob-t nebyla marná. Zbytek výpravy po dlouhé dob- vj-l do přístavu, z něhož kdysi vypluli. Magalhaensův zem-pisný ob-v m-l nedozírný význam.

17. O sluneční soustavě.

Dříve lidé neskrom- v-řili, že Zem- je středem celého sv-ta. V-da tuto dom-nku vyvrátila a poučila lidstvo, že Zem- je pom-rně nepatrným práškem ve srovnání s rozm-ry hv-zdných těles. Hv-zdáři ob-vují stále nové a nové hv-zdy, seskupené v sluneční soustavy. Slunečních soustav je nezm-rné množství. Prům-r a ob-m mnohých sluncí je daleko v-tší než prům-r a ob-m našeho Slunce. Hv-zdy jsou tak ohrom- vzdáleny, že sv-telný paprsek dosp-je z nich k nám až za tisíce let. V sluneční soustav-rozeznáváme slunce, ob-žnice a m-síce. Dlouho trvalo, než se člov-k odvážil ob-t zem-kouli. Nyní se zam-řuje na to, aby dosp-l se Zem- na M-síc a dále do hv-zdného vesmíru. Dokáže to? V-říme, že ano. Trp-livá a cílev-domá práce, opřená o v-du, uskuteční i to, co se zdá nyní neuv-řitelné.

18. *Vyhledejte a vypište z Pravidel českého pravopisu po pěti slovech se skupinami hlásek mě a mně a pět cizích slov zakončených na -ie!*

19. *Diktát.*

Jarní jitro.

Je měsíc květen. Jaké pěkné, usměvavé jitro! Vzduch se chvěje. Věje svěží větřík a příjemně hladí líce. Po obloze plují běloučké obláčky. Stále mění svůj tvar. Po zemi běží lehké stíny. Větve jabloní zmizely v květech. Listí osiky tajemně šelestí. Na lípě se objevují náznaky květů. Na trávě se třpytí rosné krůpěje. U strouhy se modrají pomněnky. V oblacích pje skřivánek. Ze sadu se ozývá zpěv pěnkavy. Nad loukou poletují běláskové. Usedají na květiny. Přes něšinu spěchají mravenci a běhají brouci. V prachu se jemně rýsují jejich stopy.

SPODOBA A SPLÝVÁNÍ HLÁSEK

1. Některé souhlásky jinak píšeme, než slyšíme a vyslovujeme.

Na př.: ve slově nízký slyšíme *s*, ale píšeme *z*,
 ve slově chléb slyšíme *p*, ale píšeme *b*,
 ve slově trh slyšíme *ch*, ale píšeme *h*.

Nevíme-li, jak se některé slovo správně píše, řekneme si *jiný tvar téhož slova nebo slovo příbuzné, kde po téže souhlásce následuje samohláska*, a řídíme se jeho pravopisem.

Píšeme *du b*, protože říkáme *pod dubem*,
 píšeme *tr h*, protože říkáme *na trhu*,
 píšeme *tu žka*, protože říkáme *několik tužek*,
 píšeme *nízký*, protože říkáme *nizoučký*.

2. Zapamatujte si dobře pravopis některých předpon a předložek:

- a) *ob-*: obchod, občas, obklíčil — jako obeplout;
roz-: roztrhati, rozsekati, rozpadnouti — jako rozeslati;
od-: odkliditi, odkvésti, odpočinek — jako odepsati;
- b) *pod*: pod chatou, pod stolem — jako pode mlýnem;
přes: přes řeku, přes hory.

3. Slyšíme jednu souhlásku, avšak píšeme dvě:

rozzuřiti, předpona *roz-* a základní slovo *zuřiti*,
 rozsaditi, předpona *roz-* a základní slovo *saditi*,
 oddaný, předpona *od-* a základní slovo *daný*,
 poddůstojník, předpona *pod-* a základní slovo *důstojník*.
 (O jiných předponách a předložkách viz oddíl 49.)

4. Zapamatujte si pravopis těchto slov:

než, až, už, když, již, jelikož, poněvadž!

A

Doplňte, odůvodněte pravopis a cvičení napište!

1. *h — ch*: Tr-, le-ce, sni-, střelný pra-, ře-tati, sto- slámy, vl-ký, bře-,
 vzdu-, ho-, prá- u domu, pstru-, prospě-.

- b — p:* Chlé-, zu-, ka-ka, holu-, o-chod, ~~sto~~- slámy, zou-ky, hro-, sto-ka, chalou-ka, o-sah, slu-ka.
2. *d — t:* Há-ka, pře-pona, souse-, o-počinek, hla-, dřevěný plo-, odtu-, nezralý plo-, pohá-ka, pru-ký, kuřá-ko, hromá-ka, zkrá-ka, sla-ký, o-pověď, nedobytný hra-, o-ku- .
- ď — t':* Bílá labu-, bramborová na-, lo-ka, sí-ka na motýly, dlouhá žer-, odpově-, dobrá pamě-, poj- sem!, kro- svůj hněv!
3. *z — s:* Blí-ký, ú-ký, ro-padnouti se, málo peně-, přine- vodu!, přive- uhlí!, vé-ti za ruku, obra-, prova-, prochá-ka, ro-adit žáky, obratný vo-ka, měkký vo-k, dubový le-, le- opatrně!
- ž — š:* Nů-, vodní srá-ky, dr- se dobře!, tě-ký, bě- domů!, tu-ka, jíti pě-ky, velká vý-ka, předlo-ka, malá ví-ka, zkou-ka, kolobě-ka.
4. *v — f:* Dě-če, Jose-, pozdra-, úsmě-, Ladisla-, hřbito-, strakaté kra-ky, le-, věte-, o-ce, zpě-, kone-, hně-, lo-ci.
5. *Napište po dvou větách s těmito slovy:* než, až, už, když, již, poněvadž!

6. *Doplňte a napište!*

Dravec.

Ostří- náleží k menším dra-cům. U nás je dosti ří-ký. Lítá obyčejně ní-ko a pru-ce. Do vě-ší vý-ky se pouští jen nera-. Natropí mnoho ško-mezí drobným ptactvem. Bývá nebe-pečný i vlašto-kám, našim nej-rychlejším le-cům. Jeho le- se vyrovná letu vlaštovek. Jako ši-ka žene se ostří- za vlaštovkou, a není-li překá-ky, je po ní veta. Zří-ka kdy uchvátí my-, poněva- se nemůže rychle spustit a- na samou zem. Je velmi opatrný. Na o-počinek se ubírá a- tenkrá-, kdy- je ji- tma..!

Člověku se ú-kostlivě vyhýbá. Jeho mládata bývala dříve přinášena na pra-ský trh ptačí. Lze je be- o-tíží ochočit. Kro-ký ostří- je ro-tomilý dru- a působí svému chovateli nejvě-ší rados-. Kdy- ho vypustí do polí, vrací se opě- domů.

7. *Doplňte a napište!*

Na houby.

Splnila se pře-pově-, že bude vl-ký a parný srpen. Téměř každý den se spustil krá-ký, teplý deš-. Le- byl pře- noc vždy plný hu-. Jaku- a Jose-si připravili bato- a několik nádo-. Nečekali na výcho- slunce. U- pře-svitáním se vydali do lesa. První hři- uviděl Jaku-. Opatrně ho vyloupl. Vytáhl nů- a hři- očistil. Hoši našli mnoho hři-ků, klou-ků, ry-ců a jiných hu-. Některé ji- nahlodal hlemýž-. Ale žádnou dosu- neprovrtal čer-. Brzy měli hoši plný bato- hu-. Do nádo- nasbírali ještě plno jaho-. Byl to veselý o-cho- domů. V polích bylo slyšet jejich smí- a zpě-.

8. Diktát.

Jestřáb.

Z největších dravců žije u nás zvláště jestřáb. Když se objeví na obzoru, vše hledá zděšeně úkryt před nebezpečím. Jen houf vran se ho nebojí. Jakmile vrány spatří svého nepřítele, ihned ho obklopí a svedou s ním prudkou půtku. Zřídka kdy se jestřáb zmocní některé útočící vrány. Je-li houf vran příliš početný, změní se zápas v lov, při němž lovci jsou vrány. Jen prudkým letem zachrání jestřáb svůj život.

B

Doplňte, odůvodněte pravopis a napište jen doplněná slova!

9. *h — ch:* Prá- dveři, kře-ký, dlu-, pru- země, dobrý návr-, tvaro-, letí na ji-, setřít pra-, bílý sní-, veselý smí-, le-ký.
- b — p:* Mnoho ozdo-, klu-ko, o-čas, ba-ka, žla- ve stáji, o-čan, slu-ka, ža-ka, muchola-ka, hlou-ka, tla-ka, lidská le-ka, ječné kru-ky, mladé dou-ky.
10. *d — t:* Zralý plo-, rozhle-, zří-ka, hříbá-ko, o-pouštětí, kre-ký, pru-ký, sou-ce.
- d — t:* Stará peče-, zdobená rukoje-, odpově-, čele-, lo-stvo, obě-.
- v — f:* Úzká lá-ka, uhelná páne-, s-árlivý chlapec, mlu-ka, slů-ko, kro-ky, hou-.
11. *z — s:* Me-, re-, ro-udek, řetě-, be-pečný, pro-ba, ro-čilí se, br-ký, paře-, ro-áhlý, pěkná náve-, dove- uhlí!, be-ubý.
- ž — š:* Mláde-, lů-ko, pu-ka, překá-ka, malá mu-ka, kostelní vě-, ob-tížná ve-, zajecí ků-ka, strá-ce, poslu- hostu!, Bo-ka, pěkná stu-ka.
12. *Užijte v 15 krátkých větách těchto slov: snad, než, až, už, když, již, poněvadž, jelikož!*
13. *Doplňte, odůvodněte pravopis a věty napište!*

Koroptev.

Koropte- oživuje náš domo-. Každý ji vidí rá-. Její bě- je rychlý, ale le- tě-ký a o-tížný. Hustý živý plo-, zvláště hlo-, ji chrání proti šků-cům. Když nenajde v nebe-peči skry-, přitiskne se k půdě. Její zabarvení splývá s barvou hru- a je tě-ko ji objevit. V obilí a v trávě nacházíme hojně ko-ropt-ích hníz-. Slepice opouští hnízdo s vejci jen zří-ka a na krá-kou dobu. Poku- sedí, kohoutek drží na blí-ku strá-. Ú-kostlivě pátrá, o-ku-

hrozí nebe-pečí. Potravou mladých koropt-í je hmy-, starších semena plevelé. Koropte- ni-dy a ni-de nedělá škodu. Kdy- v zimě mrá- promění vl-ký sní- v le-, koropte- se nemůže prohrabat k potravě a sužuje ji hla-. Kdy- teplý vítr a slunce o-straní le-, jsou koropt-e zachráněny. Mezi koropt-ími kohou-ky bývají o-čas pů-ky.

14. *Doplňte a napište!*

Z přísloví.

Nelituj po-kovničku, abys po-kovy neztratil! Pýcha pře-chází pá-. Hně- špatný rá-ce. Kdo chce spáti sla-ce, ať večerí krá-ce. Hla- je nejlepší kuchař. Dvakrá- měř, jednou ře-! Va- si času, cho- se práce, zahálky se stře- jak zrá-ce! Nechlu- se cizím peřím! Necho- se vším na tr-! Kdy-souse- jako me-, zvi ho na obě-! Dr- gro-, aby ti zlatý neutekl! Od včely me-, od hada je-. Ni-do není be- chyby. Špatný vo-ka, který neumí obrátit. Každý začátek je tě-ký. Jaký mla-, takový pla-. Ří-ká ná-štěva — vzácný host. Jestli příli- kvapíš, snadno je-ka lapíš.

15. *Diktát.*

V zimě.

Chlapci nemají rádi vlhkou zimu, ale prudký mráz, sníh a hladký led. Je to pro ně hezká zimní pohádka. Odpoledne vytáhnou sánky a hajdy na příkrý břeh, aby se mohli svézti dolů s větrem o závod. Čím větší výška a sráz, tím líp. Po hladké dráze jen to fičí. Často na to doplatí sousedův plot. Zřídka se přihodí těžší úraz. Večer se houf dětí vrací k chaloupkám. Pohání je hlad a myšlenka na útulný domov.

C

Doplňte, odůvodněte pravopis a napište!

16. *h — ch:* Vr- kouli, dru- ovoce, ne-ty, le-tati, ře-tati, podal návr-, příkrý vr-, skalnatý ostro-, pěkný slo-.

b — p: O-tíž, půva-, jeřá-, korá-, tr-ký chlě-, krotký so-, dravý su-

d — t: Vzhle-, osu-, o-pa-ky dřeva, po-pa-ky, sva-ba, o-plata, jahů-ka, se-ba, lahů-ka, o-půrce, o-ku- jdeš?

ď — ť: Havě-, kapra-, závra-, uzený sle-.

17. *z — s:* Ste-ka, mrá-, ro-edlina, be-právi, nebe-pečný úra-, nále-, ste-k po domově, pově- to -paměti!, pově- kabát!, vyle- výše!, be-ubý stařec, ro-tlina.

ž — š: Malá chý-ka, pestrá stu-ka, ostré nů-ky, drůbe-, zápra-ka do polévky, prá-ky.

• — f: Údi-, ka-ka, ředke-, cí-ka, hou- lidí, dobrý mra-, přezu-ky, zelený há-, bagdadský kali-.

18. *Užijte v 15 větách těchto slov: dokud, teď, neboť, než, až, přes, už, když, již, též!*

19. *Napište následující slova v jiné podobě nebo připište k nim slova příbuzná, aby byl jasný jejich pravopis!*

Slova: slůvko, loďka, mužský, výkaz, podpora, provaz, děd, dětství, kravka, pohružka, skládka, mlat, obtah, sluch, podložka.

Vzor: Slůvko: slůvek, slovíčko . . .

20. *Doplňte, odůvodněte pravopis a napište!*

Pomocník člověka.

a) So- žije v zemích severně o- 60. rovnobě-ky. Najdeme ho i na- 80. rovnoběžkou a někdy sestupuje a- k 52. rovnobě-ce. Vzhle- soba se nevyrovná vzhledu našeho jelena. Nohy má poměrně ní-ké. Paro- se obloukovitě zahýbá dopředu a je na konci lopa-kovitě ro-šířen. V zimě jeho srs- tvoří pokrý-ku až čtyři centimetry tlustou. Ani nejkrutější mrá-mu neuškodí. Nejra-ši se živí lišejníky, tučnou trávou pohrdá. Kro-ký so- je severním národům tím, čím je na příkla- Arabovi velblou-. Po-skytuje mléko, maso, kůži a šlachy, tahá le-ké sáně a není mu překá-kou ani pru-ký sva- a hla-ký le-. Kdy- napadne první sní-, Laponci své soby dobře hlídají, poněva- v té době jsou vlci nejnebe-pečnějšími šků-ci sobích stá-. Kro-cí sobi be- li-ského dohledu v krá-ké době zdivočejí.

b) Divocí sobi se shlukují do stá- a putují za potravou. Po utvrdlém sněhu se le-ce pohybují. Měkký sní- činí jejich bě- o-tížným a vydává je na pospa- vlkům. Ně-dy musí přeplavat i pru-ký prou- řeky. Nedostanou se všichni na druhý břě-. V době stěhování je přepadává vlk i medvě-a zabíjejí lo-ci. Divoký so- je velmi ostražitý. Kdy- stádo o-počívá, střídají se staré sobice v hlí-ce. Ji- při nejmenším nebe-pečí dává se stádo na útěk. Proto se na lo- divokých sobů vydávají jen náruživí lo-ci, kteří nedbají o-tíží a útra-.

21. *Doplňte a napište!*

Středověká pevnost.

a) Středověký hra- stál ve vý-ce na skalnatém výbě-ku. Kolem hradu se vinul kru- hrade- a pod nimi příko- o značné hlou-ce a šířce. Přepříko- se sklápěl padací mos-. V hradbách bylo několik řa- střílen. Hlavní

vě- byla hlásnice. Hlásný o-cházel její ocho-, o-ku- měl dobrý ro-hle-, a pozoroval kraj. Uvnitř hrade- bylo několik budo- pro pána a jeho čele-. Pro tě-ké provinilce byla po- zemi zřízena hladomorna. Bývala svě-kem mnohých útra-, ú-kostí a bě-, ne- hla- přivodil o-souzencovu smr-.

b) Kdy- nepřítel o-klíčil hra-, byl padací most zdvižen, a tak přístu-do hradu znemožněn. Ze střelen zazníval hlomo- střelných zbraní. Ne-přátelská dělostřelba způsobila často mnoho ško- na hradbách i pří-by-cích. Běda, padl-li hra- do rukou nepřítele. Posá-ka byla pobita. Dnes ro-padlá nádvoří zarůstají trsy kopři-. Některé hrady udržuje Národní kulturní komise jako stavitelské pamá-ky dávných do-. Na zdech hradů lpí po- a kre- po-aných, kteří musili na stavbě tě-ce robotovat.

22. Diktát.

Na trhu za starých časů.

Věra jela do blízkého města na trh. Nízko nad zemí se válely chuchvalce mlh. Od řeky zavál občas citelný chlad. Když slunce roztrhlo mlhavý rubáš, naskytl se Věřiným očím krásný obraz. Odevšad se k městu hrnuly proudy lidí a povozů. Vozkové práskali biči, koně vesele řehťali. Na mostě se proud trhovců ani netrhl. Na rozsáhlém náměstí byla hlava na hlavě. Dav hučel jako moře. Někde byly krámy s množstvím nádobí, jinde obuv a látky na šaty. Mládež se tlačila hlavně u malé budky, v níž se pro-dával sladký turecký med.

SOUHRNNÁ CVIČENÍ K ODDÍLŮM 1–18

A

1. V následujících slovech doplňte y (ý), i (i)!

Zah-bal, kon-ček, poch-buješ?, přet-žen-, přek-nuté těsto, pod-vaná, pokr-tec, zaj-mavý úkaz, zad-chan- hoch, nec-teln- kapitalista, zat-kač na záškodn-ka, veselý š-bal, unaven- poutn-k, unavené nož-čk-, š-c-stroj.

2. Napište v 1. pádě množného čísla!

Jelen, břeh, plot, kost, moucha, had, díra, drak, plod, štír, muž, hoch, noc, Čech, Maďar, Polák, papír, most, kámen, králík.

3. Napište, o čem se vypravuje:

rychlost, kůže, laň, záře, měsíc září, kopec, pout, ovce, moudrost, skříň, pilnost, kyj, nůž, stroj, oráč, píseň, kouř, radost, pec, nit.

4. Doplňte, odůvodněte pravopis a úkol napište!

Pevné ob-dlí, hb-tý hoch, nový ml-nek, pozdní l-tost, přem-šlivý žák, obtížná podm-nka, lichokop-tník, krásné p-smo, s-chravý den, s-vá holub-čka, v-trvalé ús-lí, skvělé v-těžství, tvrdý v-cv-k, přijď brz-!, dvojjaz-čný náp-s, f-alková vůně, drobné žab-čky, dej m- to!, m- se ne-bojíme, p-š brz-čko!, ne-sm-slný boj.

5. Utvořte co nejvíce příbuzných slov k těmto slovům:

obyčej, mlýn, mysl, pytel, sýr, zvyk!

6. Doplňte a napište!

a) -klid, -žas, -tulný, -směv, -činný lék, -hrada škody, -stí řeky, -terý? -sečný hlas, moderní -čes, posměšný -šklebek, -plný zmatek, černé -hlí, sluneční -pal, -navený poutník, -navná cesta, -ražené ucho, těžký -ráz, -ložený -kol, domácí -loha.

b) Ne-činná pomoc, ne-řední jednání, ne-ctivý chlapec, ne-klizený byt, ne-tulný pokoj, ne-navný pracovník, pře-rodný rok, pravo-hlý troj-helník, ne-plný seznam, z-kolovaná práce, ne-spěšný podnik, trestuhodná ne-cta, nez-částníš se?, ne-rodný rok.

c) Dubový k-l, jdu dom-, r-žový keř, soused-v pes, je vpřed-, letí vzh-ru, k vrat-m, na p-du, dřevěná k-lna, k letadl-m, ostré n-žky, pevná k-že, jdou spol-, tv-j n-ž, příjemná v-ně, pevná v-le.

7. Doplněte, odůvodněte pravopis a cvičení napište!

Závodní b-žec, neodkladná ob-dnávka, útulná sv-tnička, neúsp-šná práce, v dnešní dob-, v-říš?, b-lásek zelný, silná v-tev, Mari-, chutný ob-d, těžká ob-t, vysp-lá technika, vzdálený zp-v, netrp-livý pacient, zv-davý hoch, vůz v-l na dvůr, celý sv-t, Juli-.

8. Doplněte vynechané hlásky!

Plná kone-, pilné dě-če, tě-ký koš, jdu pě-ky, krásný obra-, motorová lo-ka, dobrá pamě-, nezralý plo-, drátěný plo-, náš Jose-, milý úsmě-, ostrý nů-, velká vý-ka, kostelní ví-ka, večerní prochá-ka, pevný prova-, dobrá odpově-, pevná sí-ka, mám hla-, krásná pohá-ka.

9. Doplněte a napište!

Blíží se jaro.

Jaro se blíží- každ-m dnem. Z j-hu př-létli černohlávc- a špačc-. Po plotě se procházej- proc-tlí pavouc-. Na zd- domu spatř-l Petr ž-vouc-knoflíčk-. Kd-ž po n-ch vztáhl ruku, knoflíčk- ut-kaly po zd-. Byla to slun-čka, která se probud-la ze zimn-ho spánku.

Blíží- se doba jarn-ho set-. Chlapc- se př-pravují na prác- ve školn-zahradě. Ch-staj- si kalendář pro set- zelen-n-. Nejprve zasej- semena otuž-lá vůč- chladu. A za n-mi všechna ostatn-.

(Podle N. Naděždiny.)

Doplněte vynechané hlásky!

10. Jaro děti.

Jakm-le na jaře slezl sníh, už jsme v-hledávali na v-sluní v-hřátá m-sta. Tam jsme se nedočkavě zouvali, ab-chom po dlouhé z-mní době dos-ta užili běhání na boso. Země b-la sotva trochu v-schlá. Hloub-li jsme v ní dol-čky, hráli jsme o fazole a v-hřívali se na m-lém slun-čku. Děvčata si ob-čejně hrála na „El-šku p-šnou“. Na v-schlých zahradách jsme sb-rali pecky z loňsk-ch švestek a v-b-rali z nich hořká jádra.

(Podle Josefa Lady.)

11. Oravské moře.

Ve veliké kotlině po- Babi horou v-rostla ora-ská přehrada. Spoutala d-voké vody Oravy, ab- slouž-ly člov-ku, ab- mu př-nášely blahob-t a štěst-. Toto malé moře zm-ní rá- celého kraje. V-robí m-liony k-lo-wattových hod-n elektr- n-, které ro-toč- kola nových h-tí a továren. Umožn-elektrifikac- nových zem-dělsk-ch dru-stev. Zm-ní nejen kraj-nu, ale i li-.

(Podle V. Pekárka.)

12. Diktát.

Co je pionýr.

Slova pionýr se užívá v rozličném smyslu. Kdo je dál než jiný, je pionýr. Každý úderník je svého druhu pionýrem. Pionýrské hnutí musí být pevně spjato se školou. Každého pionýra je možno charakterisovat jako pomocníka školy. Pionýři sami a ze své vůle pomáhají učitelům plnit poslání školy. Vždyť učitel všechno sám nezmůže!

Tam, kde je dobrá spolupráce mezi učitelem a pionýrskou organizací, dosahuje škola mimořádných úspěchů v práci.

(Podle Zdeňka Nejedlého.)

B

13. Doplňte vynechaná znaménka!

Setkání.

Jednoho večera mě na newyorské ulici zatahal kdosi za kabát. Pane, dejte mi patnáct centů zašeptal starší, špatně oblečený muž. Patnáct centů — a proč táži se.

Podívejte se řekl ten muž. Když mi dáte patnáct centů, mohu si koupit večeri.

Proč žebraíte táži se trochu překvapen, neboť nejsem z domova na žebračky zvyklý.

Protože nemám práci zní odpověď.

Nemůžete žádnou najít?

Ne, jsem příliš starý, je mi dvaasedesát.

Nemáte starobní pojištění?

Ne. Pracoval jsem na železnici jako pomocný dělník, ale nevydělal jsem tolik, abych si starobní pojištění mohl zaplatit.

Dal jsem mu patnáct centů; zdvořile poděkoval a zmizel ve shonu ulice.

(Podle J. Hronka.)

14. Následující nepřímou řeč změňte na řeč přímou! Dbejte, abyste užili všech tří způsobů umístění uvodovací věty!

Návrat.

Opálený voják nahlédl do kůlny.

Stará žena se ptala, kdo to přišel.

Voják, jehož bílé zuby blýskaly v opáleném obličejí, maminku pozdravil.

Matka vydechla radostně, že se synek vrátil živ.

Voják ji objal a ptal se, žijí-li také ostatní.

Maminka odpověděla, že žijí. Vykopali za fašistů jámy v zemi a v nich se schovávali. Potom se ptala, zdali viděl, jak spálili ves. Jen břízy zůstaly stát.

Voják maminku chlácholil, že to nic není, že se všechno znovu postaví. Ukazoval jí ruce, aby se podívala, že jsou celé a zdravé, že dovedou pracovat.

(Podle L. Voronkova.)

15. *Následující přímou řeč změňte na řeč nepřímou!*

Na letišti.

„Soudruhu pilote, řekněte nám, jak se létá na kluzáku!“ prosili chlapci, kteří si přišli prohlédnout letiště. „Já vám to raději předvedu,“ řekl pilot.

Zavolal skupinu pilotních žáků: „Chlapci, připravte se!“ „Ty, Jirko,“ vyzval nejbližšího chlapce, „vsedni do kluzáku!“ „Frantíku,“ nařídil jinému chlapci, „připevni Jirku k sedadlu!“ „A vy, chlapci, přineste lano!“ požádal ostatní. Dva nejsilnější postavil k letadlu: „Vy pevně držte!“

„Lanem vymrštíme kluzák do vzduchu,“ vysvětloval chlapcům. Potom zavelel ostatním: „Pozor, táhnout!“

„Pustit letadlo!“ poručil oběma silákům, když se lano napnulo. Ti pustili a letadlo se vzneslo. Chlapci nadšeně volali: „Letí, letí!“

„Jirka má štěstí,“ usmíval se pilot, „start se povedl.“

16. *Napište v 1. pádě množného čísla!*

Míra, pytlák, vor, obvod, úskok, mlat, silák, hluboký předklon, dcera, kámen, nebezpečný pád, komín, slavík, vysoký buk, široký rozhled, vana, věrný druh, krásný vodopád, dravý přítok, schůdný průsmyk.

17. *Napište, o čem se mluví!*

Ctnost, mozolnatá dlaň, mamutí kost, závratná rychlost, rudá růže, lodní příď, zajímavá událost, ostrý rýč, těžká práce, tajná jeskyně, závodní běžec, domovní klíč, marná naděje, stará borovice, nízký keř, pracovitý havíř, krásná kytice, otužilý horolezec, široká silnice, holubice míru.

18. *Doplňte, odůvodněte pravopis a napište!*

a) Neb-valý blahob-t, cesta ub-há, l-čené střevíce, l-čený úžas, dávná m-nulost, slunná m-tina, hloupá p-cha, p-chá jehlou, s-pu zrní, nachlazený sotva s-pá, elektrická zdv-ž, svatební v-bava, hodina f-siky, dvojjaz-čný nápis.

b) Nab-l pušku, nab-ti jmění, L-sá hora, l-satí se, bl-ská se, bl-zká vesnice, m-li okna, m-lá maminka, na s-pkém p-sku, p-skatá rostlina, rostlinný p-l, p-l mléko, plnotučný s-r, hořící s-ra, s-tý hoch, ryba

v s-ti, u s-na, us-ná únavou, v-ská radostí, horská v-ska, v-sel semena, obraz v-sel, v-dali se z peněz, v-dali se v městě, v-stižný v-raz.

19. *Utvořte a napište co nejvíce příbuzných slov k těmto slovům:*
bystrý, lyže, mýti, kopyto, sytý a vysoký!

20. *Následujících výrazů užíjte ve větách!*

Klavírní tr-o, apr-lový den, neprodukt-vní práce, známý ch-rurg, objekt-vní pravda, plast-cká hmota, magnet-cká střelka, lékařská klin-ka, Jiráskova tr-logie, známý opt-mista, dobrá or-entace, těžká havar-e, národní tr-kolora, neznámý gen-us, lidová pranost-ka, barevná in-ciálka, pojistný vent-l, veřejná man-festace, lesklý n-kl, námořní flot-la.

21. *Doplňte a napište!*

U samé zem-, v-zd do nádraží, sváteční ob-d, uv-dom-lá kázeň, ob-mná zásilka, stará pov-st, přijdu k tob-, plná sb-račka, lovná zv-ř, dobrá pam-t', malířské um-ní, výb-h pro dobytek, ob-l město, mluv rozum-!, je mi příjem-, rozum-l jsi?, říkám to upřím-, studuje dálkov-.

22. Pr-zračná tekutina, oc-n, -zkostlivá starost, od-vodněný strach, přemrštěný -čet, jedlé -střice, velký ne-spěch, strakap-d, nebezpečná -žina, volný pr-chod, zatrpklý neml-va, p-lnoční doba, -sečný rozkaz, bezd-vodná obava, dr-bež, ne-st-pný protivník, z-rodněná země, ne-vážená řeč, známý pr-vodce.

23. Čestný dlu-, hlasitý smí-, tvrdá le-ka, pevná slu-ka, pru-ký tok, hravé hříbá-ko, nečekaná o-pově-, uhelná páne-, nerozvážný mlu-ka, br-ký návrat, be-ubé štěně, strá-ce hradu, barevná stu-ka.

24. *Užijte ve větách těchto slov:*

než, už, až, když, již, snad, poněvadž, jelikož, dokud, teď, neboť, přes, též.

25. *Doplňte, odůvodněte pravopis a napište!*

a) Toman a lesní panna.

Večer pře- svat-m Janem
mluví sestra s Tomanem
Kam pojeděš, bratře m-lý,
v této pozdn- na noc ch--li
na kon-čku sedlaném,
č-stě v-šperkovaném?

Do Po-háj- k m-slivc-
musím ke s-é dě-č-c-;
znenadán- nemám stán-,
zas m- čekej o sv-tán-.
Dej, sestr-čko, dej novou
koš-ličku kmentovou,
kam-zolku r-žovou.

(F. L. Čelakovský)

b) U záhonku.

Po dešť- mrke- s-lně v-rostla. Toho dne se dět- po první pohádaly. M-ša řekl Dnes musíme mrke- řádně protřhat! Jak to protestovaly d--ky v-trhávat, kdy- jsme to samy sely? Já to trhat nebudu řekla Má-r-nka. Je mi mrkve l-to, ať roste všechna. L-to v-buchl Aljoša Pamatuj si poučoval Már-nku l-tost-vý zahradn-k b- špatně dopadl. Na záhonku husto a ve sklep- pusto!

Pro samé přen- a dohadován- se práce na záhonku zdržela. Stmívalo se ji-, kd-ž děti posp-chaly k domovu.

(Podle N. Naděždiny.)

26. Jízda králů na Slovácku.

Na -lovácku se zachovalo mnoho star-ch ob-čej-. Takovým zv-kem je i „j-zda král-“ o svatodušn-m pondělí.

Brz- po poledn- v-díme na návs- pr-vod jezdc-. Koně si p-šně v-kračují. Maj- na hrud-ch vel-ká pap-rová sr-ce. Na n-ch se m-hotají bl-skavá zrcá-ka. Zrak- d-vák- se up-rají ke král-, kter- jede uprostřed pr-vodu. Přes obl-čej mu v-sí v-šíváné -tuhy, ab- ho neb-lo možno poznat. Krále hl-dají pážata na b-lých kon-ch. Vpředu a vzadu jedou dalš- s-lní ochránc-. B-stře pozoruj- zlom-slné přespoln- chlapce, kteř- zam-šlejí krále -vrhnout - koně. Pr-vod doplňuj- v-volavači a „žebrác-“, kteř- sb-rají dar-.

J-zdu král- v-maloval s-tými barvam-al-ř -moža -prka.

27. Diktát.

Smutný den.

Ve světlém průřezu dílenských dveří se mihl člověk. Rány do železa přehlušily jeho první výkřik. Ale když člověk doběhl k lidem u lokomotivy, nespustil už Artem pozdvižené kladivo.

„Soudruzi! Lenin umřel!“

Kladivo pomalu sklouzlo s ramene.

„Cos to řekl?“ Artemova ruka sevřela jako do kleští kůži polokožíšku toho, jenž přinesl zvěst.

A ten, zasypán sněhem, těžce dýchaje, dutě a trhaně potvrdil: „Ano, soudruzi, Lenin zemřel.“

(Podle N. A. Ostrovského.)

C

28. Doplňte vynechaná znaménka a cvičení napište!

Na Kladno.

Byl 1 máj roku 1890 Kladenští horníci chystali důstojnou oslavu U Bu-dečských z toho bylo hodně řečí protože maminka se bála Krejčí byl však neústupný:

Já, Ladislav Budečský, zakladatel sociálně demokratické strany, socialistický redaktor, agitátor a revolucionář, bych měl sedět dnes doma? Ne, Betyňko — to ode mne nežádej! Povinnosti je nutno plnit. Kam by přišlo hnutí, kdyby jeho průkopníci a funkcionáři před nesnázemi zbaběle ustupovali a vyhýbali se plnění povinností? Neměj strach, dám na sebe pozor, ale půjdu

A co strážmistr sklesle namítala krejčová

Řekni, že jsem šel do brodeckého dvora vzít poklasnému míru na šaty rozhodoval krejčí

Pak ale vezmeš Toníka s sebou podvolujíc se prosila krejčová Chci mít alespoň trochu naděje, že dáš pozor, když budeš mít dítě na starosti Nechtěl bys přece, aby se mu něco stalo.

To bych nechtěl přiznával krejčí, hladě chlapce, který se k němu tulil, po kučeravé hlavě.

(Podle Ant. Zápotockého.)

29. V následujícím cvičení napište všechny řeči nepřímé jako přímé!

Zastavit práci.

Devátého prosince 1920 oznámil topič Neděla Krouskému, že policie obsadila Lidový dům. Toník se ptal, jak to bylo.

Neděla nevěděl a vyřizoval, že Kolbenka má přijít na pomoc. Toník hned běžel za Edou, aby vzbouřil ostatní dílny. Sám vyskočil na stroj a volal na soudruhy, aby zastavili práci, ale neodcházeli, že půjdou na pomoc.

Mistr protestoval, že se zbláznili, teď že se nesmi práce zastavit. Černý slevač ho zakřikl, aby se nepletl do dělnických záležitostí. Po krátké poradě se dal úderný oddíl na cestu k Lidovému domu.

(Podle Ivana Olbrachta.)

30. Napište v 1. pádě množného čísla!

Břeh, černochoch, velbloud, pionýr, pstruh, soustruh, horník, bojovník, zahrada, rychlost.

31. Napište, o čem jsme mluvili!

Hrst, pověst, lež, lítost, řeč, věž, past, zeď, starost, báseň, nemoc, žízeň, píseň, propast, slepice, zdvořilost.

Doplňte a napište!

32. a) Neobčejná událost, V. B. Třebzský, neměl sl-tování, pel-ňkový odvar, nekonečný vesm-r, nesm-slný boj, nev-zp-tatelné jednání, egyptská p-ramida, hučící s-réna, S-b-ř, p-sečné přes-py, v-dří kožich, V-deň, sv-slý směr, fantastická v-dina.

b) Střelhb-tý pohyb, neob-dlená vesnice, lakomý hrab-vec, v-kup ob-lí, zralé v-šně, V-klef, S-cilie, S-rie, P-reneje, vzácný rukop-s, M-kulov, M-lán, V-soké M-to, Kol-n, Vol-ně, L-sá nad Labem, Dal-m-lova kronika.

33. a) Kand-dát, c-klost-l, panopt-kum, c-lindr, trad-ce, pr-mit-vní, kosmopolit-smus, human-ta, logar-tmy, dramat-cký, c-klon, patr-ot, provisor-um, min-aturní.

b) Sat-r-cký, subskr-pce, rat-fikace, kvant-ta, takt-ka, d-agnosa, h-sto-r-e, d-ktátor, ant-kvar-át, kr-se, med-cina, d-alog.

Odůvodněte pravopis vynechaných hlásek a napište!

34. -hlavni nepřitel, nadpr-měrně, t-ra, kult-ra, t-ze, vyhr-žka, odr-da, v -strety, literat-ra, výhr-žný, bl-za, chm-ra, přez-vky, k-žel, strakap-d, -porný boj, pevný -tvar, -pěnlivá prosba, ne-hrazený schodek.

35. Ob-m těles, m-řící přístroje, národní uv-dom-ní, tajem- zašeptal, matčino ob-tí, vzájem- si pomohli, op-tovaná náklonnost, začal cílev-dom-, mluv rozum-!, rozum-l jsi?

36. *Následující slova s vynechávkami napište v jiné podobě tak, aby byl zjevný jejich pravopis!*

Dobrý návr-, starý korá-, půva- mládí, sla-ká jahů-ka, tajemné slů-ko, přísná pohrů-ka, sklá-ka materiálu, pestrá stu-ka.

Vzor: Dobrého návrhu...

Doplňte a napište!

37. V kraji bídy.

Li- na Hořov-cku se ž-vil v dobách Nerudových domác- v-robou hřeb-k-. B-la to tě-ká a v-s-lující práce celé rod-n- od noc- do noc-. Bohatli z ní jen -prostředkovatelé; pracuj-c- s b-dou uháj-li holé ž-vob-tí.

Sp-sovatel Jan Neruda na-štivil jednou tento kraj a hovoř-l s kovář-: Kolik hřeb-k- denně v-rob-te?

Inu, m- čt-ři zpracujeme denně dv- váh- železa.

A co v-děláte vš-chn- čt-ř- dohromad-?

Za váhu dostanem tř-cet krejcar-.

Ted- na jednoho patnáct krejcar- denně. A t-čh šedesát krejcar- z-stane jen vám?

Ano — tot-ž mimo to, co př-jde za -hlí a nádobí, a -hlí je drahé.

Kolik hod-n musíte denně pracovat?

Celý den, pane, toti-, co m- naz-váme dnem — n-kdy zač-náme ve tř- hod-n- ráno.

(Podle Jana Nerudy.)

38. Diktát.

U Leninovy rakve.

Na černém kamenném podstavci spočívá rakev. Její víko je z křišťálového skla. Lenin tam leží, jako by spal. Hlava s nádherně klenutým čelem genia spočívá na podušce. Vypadá tak, jak ho známe z nesčetných kreseb a fotografií. Tak, jak jsme ho viděli ve filmu. Zdvížené obočí nad poněkud šikmýma očima. Vous a černá, trochu prošedivělá bradka. Je oblečen v tmavou rubášku se stojatým límcem, na levé straně prsou se blyští řád. Ruce s krásnými štíhlými prsty se nehýbají.

„Je jako živý,“ šeptá jeden z nás.

„Ale vždyť on žije,“ vzpomínáme na slova básníka Majakovského.

(Podle Jiřího Hronka.

**PODSTATNÁ JMÉNA RODU MUŽSKÉHO:
PÁN, HRAD (TVRDÉ VZORY)**

1. pán	1. páni, -ové	1. hrad	1. hrady
2. pána	2. pánů	2. hradu	2. hradů
3. pánu, -ovi	3. pánům	3. hradu	3. hradům
4. pána	4. pány	4. hrad	4. hrady
5. pane!	5. páni!	5. hrade!	5. hrady!
6. pánu, -ovi	6. pánech	6. hradu, -ě	6. hradech
7. pánem	7. pány	7. hradem	7. hrady

Pravopis koncovek podstatných jmen se řídí vzory. Nevíme-li, jakou koncovku má mít podstatné jméno, určíme vzor, podle něhož se skloňuje, a řídíme se jeho pravopisem. Na př.:

I. Ps- byli na stráni.

Jaké *i—y* ve slově *ps-*?

Pes = 1. podstatné jméno rodu mužského životného,
2. v druhém pádě čísla jednotného má koncovku *-a* (psa),
proto se skloňuje podle vzoru *pán*.

Řekneme si: *Páni* (1. pád množ. č.) byli na stráni. — Protože v koncovce vzoru *páni* je měkké *-i*, napíšeme je také v koncovce podst. jména *psi* (1. p. množ. č.).

II. Viděl jsem ps-. (*i* nebo *y*?)

Viděl jsem *pány*. (4. p. množ. č.) — Proto: Viděl jsem *psy*. (4. p. množ. č.)

III. Vidím staré strom-. (*i* nebo *y*?)

Strom = 1. podstatné jméno rodu mužského neživotného,
2. v druhém pádě čísla jednotného má koncovku *-u* (stromu), proto se skloňuje podle vzoru *hrad*.

Vidím staré *hrady*. (4. p. množ. č.) — Proto: Vidím staré *stromy*. (4. p. množ. č.)

Poznámky.

1. Následuje-li za podstatným jménem *pán* jiné podstatné jméno, píšeme slovo *pán* krátce: *pan* Novák, *pan* prezident.

2. Některá podstatná jména rodu mužského neživotného mají v 2. p. č. j. koncovku *-a*, na př.: z lesa, do dvora.
3. V 6. pádě čísla jednotného může být u podst. jmen podle vzoru *hrad* koncovka *-ě* i *-u*: na hradě, o hradu. Po souhláskách *h*, *ch*, *k* bývá častěji *-u*: v Zábřehu, v klobouku.
4. Jména a příjmení píšeme v 3. a 6. pádě takto: Karlu Čapkovi, Aloisu Jiráskovi.
— Podobně: soudruhu Novákovi.
5. Některá podstatná jména podle vzoru *pán* mají v 1. pádě čísla množ. koncovku *-é*, na př.: Pražané, Moravané, pohané, sousedé a j.
6. Některá podstatná jména podle vzoru *pán* a *hrad* mají v 6. pádě množ. čísla koncovku *-ích*, na př.: o soudruzích, v lesích. Některá podstatná jména mohou mít v 6. pádě množ. čísla koncovku *-ich* nebo *-ách* (na hřibcích — na hřibkách, v obláčcích — v obláčkách, po kouscích — po kouskách, v Kloboucích — v Kloboukách, v Divácích — v Divákách, v Dušnicích — v Dušníkách), některá mají jen koncovku *-ách* (v Roztokách, v Žabovřeskách, v Lužánkách).
7. Zvláště pamatujte, že podle tvrdých vzorů se skloňují tato podstatná jména: datel, hranol, hýl, chochol, manžel, mol, motýl, mozol, topol, popel, účel, úhel, úl.

A

1. Napište se správnými tvary množného čísla!

V naší knize jsou vyobrazeni (pes, osel, čáp, holub, sokol, orel, kos, lev, tygr, medvěd, papoušek, koník, ježek, kapr, komár).

2. Napište v množném čísle!

V náčrtníku jsou nakresleny (strom, dům, snop, vůz, hřib, autobus, hrob, dopis, řetěz, kostel, dub, trám, šíp, klas, stůl).

3. Napište v množném čísle!

Vidím špačka, čápa, strom, dům, orla.
Jdu s rolníkem, koníčkem, řetězem, hochem, dopisem.
Na dvoře je vůz, trám, brouk, kůl, pes.
Před mrazem, komárem, zápasem, psem.
Nevěřím tomu psu, dopisu, trámu, provazu.

4. Doplňte správnými tvary!

Nastaly (mráz). V (domy) se topilo. (Příkop) zamrzly. (Špaček a skřivan) dávno odletěli. V (úvaly a lesy) ležela mlha. Venku zmlkly (zpěv). Před vánocemi se lovili (kapr). Všechny vánoční (stůl) byly plny sladkosti. Pod vánočními (strom) jsme našli dřevěné (vůz), plechové (autobus).

gumové (pes) a jiné hračky. — Stanul na (práh) nového života. Do ciziny vyvážíme mnoho (motocykl). Půjčil jsem knihu svému příteli (Josef Semela). Zanes to (soused Burda)! (Jenda) se nové brusle velmi líbily.

5. *Doplňte a napište!*

U sousedů mají bílé holub-. Holub- odletěli. Dívali jsme se za odlétajícími holub-. Červ- zalezli do země. Rybáři chytali ryby na malé červ-. V zoologické zahradě jsme se dívali na dva pštros-. Pštros- měli silné dráp-. Důležité zprávy bývaly dříve doručovány zvláštními posl-. Děti běhaly za pestrobarevnými motýl-. Motýl- neklidně poletovali. Z přístavu vyplouvaly velké koráb-. Přišel k nám s nejlepšími úmysl-.

6. *Diktát.*

Mezi zvířaty.

Jednoho dne hlásaly nápisy, že do města přijede zvěřinec. Tatínek slíbil Milanovi a Karlovi, že si tam zajdou. Oba hoši měli velikou radost a zasypávali otce zvědavými dotazy.

Konečně se dočkali. Zvěřinec přivezly automobily. Hbití dělníci zarazili do země vysoké sloupy, spojili je silnými trámy a zanedlouho byl stan hotov. Diváci se hrnuli dovnitř. Uviděli statné lvy, dravé tygry i bručící medvědy. Největší pozornost budili skalní orli, vyzbrojení ostrými drápy. V ohradě byli pyšní pávi, dlouhonozí čápi a cvičení psi.

B

7. *Doplňte a napište!*

Psal jsem Václav- dopis. Tatínek odeslal zprávu panu Václav- Skácel-. Co víš o tomto spis-? Četl jsem povídku o statečných hora-!. Ke krocán- se nepřibližuj s červenou barvou! Odpočíval jsem na starém pařez- u srubu. Kolik jsi zaplatil šofér-? Koroptev neunikla dravému ještřáb-. Jedl jsi vařené rak- a smažené losos-? Přihláška byla doručena každému občan-. Houbaři se vraceli s plnými uzl-.

8. *Napište v 1. pádě množného čísla!*

Pevný srub, husitský cep, jedlý hřib, ochotný povozník, odborný časopis, velký příjem, příval kalné vody, velký rak, železný jeřáb, prudký vítr, starý lev, dravý rys, čistě vypracovaný rys, škodlivý sysel, neústupný kozel, pomalý vůl, bílý holub, starý jez, ostrý dráp.

9. *Napište v množném čísle!*

Kovář kuje řetěz. Slyšel jsem drvoštěpa. Drvoštěp odešel do hor. Zvedl jsem těžký snop. Honicí pes běžel za koroptví. Sob žije v severních krajích.

Myslivec šel se psem. Koupil jsem holuba. Pštros zahrabává vejce do písku. Vrátil jsem se s krásným dojmem. Kos pěkně zpíval.

10. Napište v 5. pádě!

Syn, pan Svoboda, hoch, pes, soused Valenta, děd, soudruh Sucharda, občan, kmotr, sedlák.

11. Doplňte správnými tvary!

V cirkuse.

Na cirkusové představení se sešlo mnoho lidí. Mezi četnými (dělník) byli i (družstevník) z okolních vesnic. Produkce byla hojně navštívenai dětmi, zvláště nadšenými (hoch).

(Divák) obdivovali nemotorné (slon) i s jejich cvičiteli — (Ind). Pak se v aréně objevili mručiví (medvěd) s malými (pes), kteří pobavili obecenstvo svými veselými (výstup). Mně se však nejvíce líbilo číslo s cvičenými (holub) a (sokol). Mrštné (pohyb) akrobatů a jejich krkolomné cviky mezi (provaz) budily také zasloužený obdiv.

O přestávce obveselovali hlediště oblíbení (šasek) svými (vtip). Všichni návštěvníci se však už těšili na zkrocené (lev) a (tygr). (Pomocník) je ve hnali drátěnou chodbou, jež byla opatřena ocelovými (pás) a silnými (řetěz). Zvláště podráždění (lev) divoce řvali, lomcovali mřížemi, vzbuzovali hrůzu strašnými (zub) a ukazovali silné (dráp).

Druhého dne přinesly místní (časopis) zprávy o zdařilém představení.

12. Doplňte a napište!

Zajímavá hodina.

Děti se učily o našich ptá-. Soudružka učitelka jim ukázala vyobrazené čáp-, datl- a holub-. Na pěkných obraz- byli i jeřáb-, sokol- a hýl-. Obrázky s malými konipas- a rorýs- přinesli žáci z domu.

Čáp- a holub- poznali všichni chlapci. Čáp- jsou velmi dobře známi svými dlouhými nohama a svými hnízdy na střeších vysokých dom- nebo v korunách strom-. holub- zase pěstují v každé vesnici. Méně již znali jeřáb- se sokol-, kteří zase obývají naše les- Někteří žáci nepoznali malé konipas- a rorýs-.

Hodina o našich ptá- přinesla všem žák- mnoho poučení.

13. Diktát.

Vzájemná služba.

Lidé plní rozličné úkoly.

Družstevníci a samostatně hospodařící rolníci zásobují naše stoly. V létě vstávají časně, dříve než slunce vyjde nad vrcholy. Oni první slyší zaštěkat psy, zavrkat holuby, zazpívat kosy. Za chvíli zahřmí motory

traktorů. Obilná stébla se zlatými klasy padají pod ostrými zuby žacíh strojů. Fúry s těžkými snopy bývají zpevněny provazy. Když skřívání a kosi zmlknou, vracejí se družstevníci domů.

Pro zemědělce pracují zase dělníci. Vyrábějí pro ně traktory, automobily, přívěsné vozy atd.

Rolníkům i dělníkům usnadňují práci četní zaměstnanci v jiných povoláních.

C

14. *Napište se správným tvarem!*

V houštinách zpívali (kos). Hospodyně ničila škodlivé (mol). Laponci chovají užitečné (sob). Plním všechny otcovy (příkaz). U každého oceánu jsou veliké (záliv). Vinař hubí škodlivé (révokaz). Ve valašských (les) je velmi hezky. V New Yorku jsou nebetyčné (mrakodrap). Okenní rám byl provrtán malými (červ). (Červ) zničili nábytek. Které (plaz) znáte? Uhodily prudké (mráz). Koruna českých králů je vysázena vzácnými (drahokam). Lidé chrání přírodu před zhoubnými účinky (vítr) četnými (větrolam). Přístavy bývají chráněny pevnými (vlnolam).

15. *Napište v množném čísle!*

Jestřáb byl zastřelen. Výkres byl odevzdán. Výstup se zdařil. Mám holuba. Révokaz zničil úrodu. Lovec zastřelil lva. Viděli jste tetřeva? Rozkaz byl splněn. Vyhález byl vyzkoušen. Který vzácný kov znáte? Šakal nežije v našich krajích. Takový výjev se mi nelíbí. Viděli jsme konipasa. Rybář lovil lososa. Měl na udici červa. Vůl táhl těžký náklad. Kladka byla připevněna provazem. Páv je pyšný. Náš soused má páva. Hledejte podobný výraz!

16. *Napište v 1., 4. a 7. pádě množného čísla!*

Bílý holub, důležitý objev, dravý jestřáb, otcův příkaz, pružný sval, jedovatý plaz, statný lev, černý vlas, těžký úraz, hluboký les, ostrý dráp, hbitý pštros, pěkný výkres, dřevěný srub, dlouhý záliv, malý červ, úřední výnos, tenký stvol, velký tetřev, malý konipas, černý kos, dravý sup, rychlý posel, vzácný kov, zajímavý cestopis, nezvratný důkaz, zdravý hřib, bystrý sokol.

17. *Doplňte a napište!*

Datl- klovali do stromů. Sluneční paprsky procházely skleněnými hranol-. Rytíři měli přílby s pestrobarevnými chochol-. Ulovil jsem vzácného motýl-. Chlapci běhali za pestrými motýl-. Pokoj jeho popel-! Sbohem, ty údolí, vesničko s topol-! Dříve bývaly pořádány sbír'ky na dobročinné účel-. Mol- zničili kožich. Včelky poletovaly mezi úl-.

18. Slova v závorce napište v množném čísle!

Srdečně jsme se pozdravili s bratrskými (Rus). Řečník odpovídá na četné (dotaz). Proč se chovají poštovní (holub)? Které (časopis) odebíráte? Kam jste se podělý, moje mladé (čas)? Vrabci se rádi přiživují s (holub). Před cizími (pes) se měj na pozoru! Naše svoboda byla vybojována velkými (zápas). Kde je stanoviště (autobus)? Zboží se nakládá na loď ohromnými (jeřáb). Vrabci uletěli před (kos). Zajáci prchají před honičími (pes). Lovci chytají mladé (lev). Jiná země, jiné (mrav). Ve zvěřinci bývají (pštros, sup, sokol). Dříve žali obilí malými (srp). Rytíři měli na štítech (erb). Sovětští polární badatelé se vydali za novými (objev). Herec oživil děj veselými (výstup). Eskymáci kočují se (sob). Proč strkají (pštros) hlavu do písku? Smaragdy jsou vzácné (drahokam).

19. Diktát.

Budovatelé.

V pusté krajině ještě nedávno nad močály kroužili čápi. V lesích hnízdili datli. V houštinách bylo vidět tetřevy. A všude s motýly poletovala i hejna komárů.

Jednoho dne tam přijely vozy s jeřáby, trámy a sloupy. Objevily se i obrovské buldozery. Přijely také automobily s dělníky, řemeslníky a inženýry.

Dělníci skáceli pomocí buldozerů duby, topoly a jiné stromy. Vykopali základy továrny. Někdy museli zápasit i s přírodními živly.

Houževnatí pracovníci zvítězili nad překážkami. Smělí průkopníci splnili všechny úkoly. Močály zmizely. Čápi odletěli, datli s tetřevy se odstěhovali do blízkých lesů.

Místo pustiny jsou tam dnes továrny s útulnými domovy pracovníků.

ODDÍL 21

PODSTATNÁ JMÉNA RODU MUŽSKÉHO: MUŽ, STROJ (MĚKKÉ VZORY)

1. muž	1. muži, -ové	1. stroj	1. stroje
2. muže	2. mužů	2. stroje	2. strojů
3. muži, -ovi	3. mužům	3. stroji	3. strojům
4. muže	4. muže	4. stroj	4. stroje
5. muži!	5. muži! -ové!	5. stroji!	5. stroje!
6. muži, -ovi	6. mužích	6. stroji	6. strojích
7. mužem	7. muži	7. strojem	7. stroji

I. Mezi vesnickými obyvatel- nastal zmatek.

Co napíšeme ve slově *obyvatel-*? (*i* nebo *y*?)

Obyvatel = 1. podstatné jméno rodu mužského životného,
2. v 2. pádě jedn. č. má koncovku *-e* (obyvatele), proto se skloňuje podle vzoru *muž*.

Řekneme si: Mezi vesnickými muži (7. p. množ. č.) nastal zmatek.

V koncovce vzoru *muži* je *-i*, proto je napíšeme také v koncovce podst. jména *obyvateli* (7. p. množ. č.).

II. Cvičíme s kužel- (*i* nebo *y*?).

Kužel = 1. podstatné jméno rodu mužského neživotného,
2. v 2. pádě čísla jednotného má koncovku *-e* (kužele), proto se skloňuje podle vzoru *stroj*.

Řekneme si: Cvičíme se *stroji* (7. p. množ. č.). — Proto napíšeme:
Cvičíme s *kuželi* (7. p. množ. č.).

Poznámky.

1. Podstatná jména osob zakončená na *-el* mají v 1. pádě množ. č. koncovku *-é*, na př.: učitelé, stavitelé, buditelé.
2. Podstatná jména pomnožná místní jako Budějovice, Hodslavice mají v 7. pádě koncovku *-emi* nebo *-i* (před Budějovicemi nebo Budějovici).
3. Podstatná jména pomnožná hromnice a letnice mají v 3. pádě koncovku *-ům* nebo *-ím*, v 7. pádě koncovku *-emi* nebo *-i*.
Podstatná jména pomnožná vánoce, velikonoce mají v 3. pádě jenom koncovku *-ům*, v 7. pádě koncovky *-emi* nebo *-i*.
4. Skoro všechna podstatná jména zakončená na *-ec* mají v 5. pádě jedn. čísla koncovku *-če*: chlapče! otče!

5. Některá podstatná jména mohou mít v 1. pádě množ. čísla vedle koncovky *-i* také koncovku *-ové*: mužové, oráčové, rytířové. Jenom koncovku *-ové* mají tato podstatná jména: králové, otcové, strýcové.
6. Zvláště pamatujte, že podle měkkých vzorů se skloňují tato podstatná jména: cíl, hřídel, jetel, jitrocel, kachel, mandel, pytel, střechýl, svízel, šindel, kotel.
7. Podstatná jména jako nájemce, obhájce, původce, dárce a pod. se skloňují podle vedlejšího vzoru *soudce*. Mimo 1. a 5. pád jedn. čísla (*soudce* — *soudce!*) jsou tvary tohoto vzoru shodné se vzorem *muž*.

A

1. *Doplňte správnými tvary!*

Třída pozdravila soudruha (učitel). Pohádka o (král) skřítků. To je brnění (rytíř) z Buchlova. Dopis (Tomáš) Skálovi. Bílá hůl starého (slepec). O zlatém (klíč). O (myslivec) s plnovousem. V uhelném (kraj). U dolního (mlynář). U starého (kříž). Kořist (lovec) perel. O čarovném (plášť). Pohádka o (listonoš).

2. *Napište v množném čísle!*

Listonoš roznášel poštu. Míč se jen míhal. Spisovatel předčítal z vlastního díla. Stařec se procházel v parku. Pěvec zaníceně pěl. Velitel šel vpředu. Myslivec byl na čekané. Poddaní byli utiskováni králem i rytířem. Učitel nacvičoval píseň.

3. *Napište v množném čísle!*

Pekař nesl talíř s koláčem. Chlapec toužil po novém míči. Na keři kvetlo plno růží. Domovník odešel s klíčem. Vozka poháněl spřežení bičem. Cestovatel projížděl nehostinným krajem. Četl jsi knihu o vytrvalém běžci?

4. *Doplňte správnými tvary!*

Žáci šli na výlet s (učitelé). Četli jsme o vynikajících (stavitelé). Každý národ se chlubí slavnými (spisovatelé) a dobrými (vychovatelé). V zimních (měsíce) se spálí mnoho uhlí. Řemeslníci řezali ostrými (nože). Pokladny se otvírají patentními (klíče). Dorostenci spěchali za (cvičitelé). Hoši si hráli s malými (míče). Slyšel jsem pověsti o loupežných (rytíři). Jelen se ztratil mezi (keře). Četl jsem o (lovec) kožešin. Vojáci pochodovali za (velitelé). Čeští (učitel) byli za okupace pronásledováni. Poražení sportovci si stiskli ruce se svými (přemožitel). Buď vítán, milý (otec)! Vlak uhání k (České Budějovice). Mnozí naši (otec a strýc) bojovali po boku Sovětské armády za svobodu. Otec se vrátil z nemocnice před dvěma (měsíc).

5. *Diktát.*

Sportovní utkání.

Mirek se svými přáteli ujednal zápas v házené. Hrál se v sousedním městysi. Mirkovi přátelé chtěli být stůj co stůj vítězi, ale v prvním poločase byli jejich protivníci v převaze. Byli podporováni všemi místními obyvateli.

V druhé polovině zápasu se Mirkova skupina zlepšila. Hoši byli bouřlivě povzbuzováni přáteli, kteří se přijeli podívat na zápas trochu opožděně. V obecenstvu to vřelo jako v přetopeném kotli. Po ukončení zápasu nezbyvalo hlasateli než oznámit, že přespolní hosté jsou vítězi. Za pěkný úspěch vděčili hlavně svému cvičiteli.

B

6. *Utvořte správné tvary a cvičení napište!*

Byl jsem u (přítel). Rozumíš dobře (hlasatel)? Co víš o (umělec) Myslbekovi? Co víš o nejznámějším (vládce) starého Říma? Dík statečnému (obránce). Zajdi k (správce) revíru! Dověděl jsem se o (jezevec) a o dvounohém (škůdce) lesa. Na (peň) sedí motýl. To je pomník (cestovatel) Friče. Slyšel jsi o slavném (sochař) Štursovi?

7. *Napište v množném čísle!*

Polární cestovatel. O neznámém pisateli. Čistý kachel. Neohrožený krotitel. Na ocelovém hřídeli. Se starým dodavatelem. Dárce krve. O zrádci vlasti. O obyvateli pralesa. V mandeli žita. Svědomitý správce. Pilný tkadlec. Dovedný švec. S plným pytle.

8. *Napište v množném čísle!*

Cestovatel se dorozumíval s domorodým obyvatelem. Novinář psal o novém umělci. Dohodl jsem se s dodavatelem. Zajíc utíkal před pronásledovatelem. Děvče cvičilo s kuželem.

9. *Napište správně!*

Příслови praví: „Nehraď se plotem, ale (přátelé)!“ Odevzdal jsem žádost (jednatel) spolku. Učili jsme se o Kolumbovi, (objevitel) Ameriky. Asie byla prozkoumána odvážnými (cestovatelé). Čtli jsme zajímavé zprávy o (obyvatelé) Tibetu. Píšeme zlomky se stejnými (čitatelé a jmenovatelé). Mezi několika (dědicové) vznikl spor. Po (nepřátelé) nebylo ani stopy. Napsal jsem nesprávnou číslici v (dělitel). Dítě se popálilo žhavými (uhel). Mezi nejrozšířenějšími (hubitelé a ničitelé) ovocných stromů jsou housenky. Jejich zárodky bývají často i na (peň) stromu. U řezníka bylo

prodáno mnoho (lůj). Zkušenému (krotitel) se podařilo uklidnit po-
drážděné zvíře. Střecha byla pokryta (šindel). Okraje střech bývají v zimě
ověšeny (střechýle). Jiří z Poděbrad zaujímá význačné místo mezi českými
(král). Na výletě jsme projeli několika upravenými (městys). Strýc k nám
přijel před (vánoce). Vlak přijížděl k (Hodslavice).

10. *Diktát.*

Hokej.

Každého roku bývá uspořádáno mistrovství světa v ledním hokeji. Vybraní reprezentanti mnoha národů se sjíždějí i se svými cvičiteli do některé evropské země, aby tam zápolili o prvenství. Mistry tohoto sportu bývali Kanadané, kteří jsou jeho zakladateli. V roce 1954 zvítězil nad těmito učiteli hokeje Sovětský svaz. I mužstvo Československa hraje v ledním hokeji významnou roli.

Všem těmto sportovcům patří naše díky. Při mezinárodních utkáních se stávají nositeli a šířiteli myšlenky o spolupráci národů. Tak i oni přibližují lidstvo k vytouženému cíli — k trvalému míru.

C

11. *Napište v množném čísle!*

Učili jsme se o komolém kuželi. Na přetopeném kotli praskla pojistka. Jede s posledním mandelem. Dobyvateľ se přihnal na koni. Rytec vyryl značku. Soudce a porotce se odebrali k poradě. Slyšeli jste o nositeli Nobelovy ceny? Jdu s přítelem.

12. *Napište ve správném tvaru jednotného čísla!*

Jméno známého (učenec). Píst parního (kotel). Díra v (pytel). Hlava závodního (kůň). Surovému (dobyvateľ) města. Pole bez jediného (mandel). Otázka novému (soudce) z lidu. Hlavnímu (strůjce) odporu byl udělen přísný trest. Dítě se zbavilo úporného (kašel). Svědomitý žák dosáhl vytčeného (cíl).

13. *Napište správně!*

Řekové byli (nositelé) starověké kultury. Byli mezi nimi slavní (spisovatel). Nakonec podlehli makedonskému (podmanitel) Alexandru Velikému, známému (dobyvateľ) asijských zemí. Cvičili jsme s (kužele). Mezi hudebními (skladatel) zaujímá čestné místo Bedřich Smetana. Vytrvalí lidé jdou pevně za svými (cíle). Vůz byl zatížen mnoha (pytle). Mám to na (zřetel). Mezi (majitelé) sousedních polí vznikaly často spory. Mez (obyvatelé) dílů světa jsou značné rozdíly. O (učitelé) mluvíme jako o svých (přátelé). Zásilka nemohla být doručena, proto byla vrácena (odesílatel).

Sovětská armáda prošla vítězně mnoha městy a (městyse). Husité se nelekali ani daleko početnějších (nepřítel). Daruj šťávy, (jítrocel), na vše, co kde bolí! Zajíc se popásal v (jetel).

14. Diktát.

he

V jeteli bzučeli čmeláci. Dívky cvičily s kuželi. Na hřidelí byly objeveny kazy. V kotli syčela pára. Učňové besedovali se svými vychovateli. Rozloučili jsme se s obyvateli vesnice. Jdeme vytrvale za svými cíli. Mezi mandeli projížděl traktor s několika pluhy. Husité vítězili nad četnými nepřáteli. Poctivý hoch odevzdal nalezenou peněženku s mnoha penězi. Žáci jeli na výlet se soudruhy učiteli. Mějme na zřeteli dobrou pověst školy! Učili jsme se o významných spisovatelích. Statečný člověk se nedá zlomit žádnými svízeli. Chaloupka s ledovými střechy vypadala jako z pohádky. Na šindelích se často objevily trsy mechu. Na kachlích se neusazuje prach. Nehrej si se žhavými uhlí!

PODSTATNÁ JMÉNA ZVLÁŠTNÍ A ODCHYLNÁ

Některá podstatná jména mají v množném čísle skloňování odchylné od vzorů. Jsou to tato podstatná jména: přítel (nepřítel), kněz, kůň, peníz, člověk, host, den, bratr (= přívrženci hnutí a členové církevních řádů).

1. bratři	1. lidé	1. hosté	1. dni, dny, dnové
2. bratři	2. lidi	2. hostí, hostů	2. dní, dnů
3. bratřím	3. lidem	3. hostům	3. dnům
4. bratři	4. lidi	4. hosti, hosty	4. dni, dny
5. bratři!	5. lidé!	5. hosté!	5. dni, dny, dnové!
6. bratřích	6. lidech	6. hostech	6. dnech
7. bratřimi	7. lidmi	7. hostmi, hosty	7. dny
1. přátelé	1. kněží	1. koně	1. peníze*)
2. přátel	2. kněží	2. koňů, koní	2. peněz
3. přátelům	3. kněžím	3. koňům, koním	3. penězům
4. přátele	4. kněze	4. koně	4. peníze
5. přátelé!	5. kněží!	5. koně!	5. peníze!
6. přátelích	6. kněžích	6. koních	6. penězích
7. přáteli	7. kněžimi	7. koni, koňmi	7. penězi

*) iimiž platíme.

Poznámky.

1. Znamená-li podstatné jméno *bratři* rodné bratry, skloňuje se pravidelně: 1. bratři, 2. bratrů, 3. bratrům, 4. bratry, 5. bratři! 6. bratrech, 7. bratry. Znamená-li však přívržence nějakého hnutí nebo členy církevních řádů (Čeští bratři), skloňuje se jako podstatné jméno *stavení*.
2. Označujeme-li slovem *peníze* jednotlivé kusy ražených mincí, skloňujeme je pravidelně: 1. peníze, 2. penězů, 3. penězům, 4. peníze, 5. peníze! 6. penězích. 7. penězi.
3. Kromě vzorů *pán, hrad, muž, stroj* jsou pro podstatná jména mužského rodu dva vzory vedlejší, jež končí samohláskou: *předseda, soudce*. Podle vzoru *předseda* se skloňují mimo jiné podstatná jména *Piša, Průša, Váša*. *Vášica* a pod; 2. pád tedy zní: u soudruha *Piši, Průši, Váni*. *Vášici* atd. Podle vzoru *soudce* skloňujeme podstatná jména *správce, zrádce, strůjce, porotce* a pod. 5. pád zní: *soudce! strůjce! zrádce! porotce!*

Nahradte správnými tvary a napište!

1. Všem (lidé) se nezachováš. Staří Slované podávali (hosté) chléb a sůl. 9. květen 1945 patří k nejpamátnejším (den). Jan Amos Komenský byl posledním biskupem (Čeští bratři). Mezi našimi významnými spisovateli bylo několik (kněz). Lakomci mluví jen o (peníze). Vraní (kůň) vesele klusali. Po bitvě na Bílé hoře odešlo z našich zemí mnoho nekatolických (kněz). Věnuj se svým (host)! Smutný by byl život bez (přátelé).
2. Pracuj k tomu, aby všichni (člověk) jednou žili v štěstí a míru jako (bratr)! Donští kozáci provádějí na (koně) pravé divy. S nezapomenutelnými (den) našeho osvobození z fašistického jha je spjata vděčná vzpomínka na všechny, kteří položili své životy za vlast. Sovětští (člověk) jsou našimi (přítel) a spojenci. Vlastenečtí učitelé a (kněz) šířili národní uvědomění v zapadlých vískách. Sběratel zakoupil několik starých (peníz). Píši dopis soudruhu (Průša). Znáš Slovník jazyka českého od Pavla (Váša) a Františka Trávníčka? (Soudce), suď spravedlivě!

3. Na návštěvě.

a) Nedávno jsem byl s několika (přítel) návštěvou u nemocného spolužáka (Váša). Když nás spatřil, zvolal: „To jsou k nám vzácní (host)!“

Váša se již uzdravoval. Měl zájem o všechno, čemu jsme se učili v několika (den) jeho nepřítomnosti. Vypravovali jsme mu o Českých (bratr), kteří se k sobě chovali jako rodní (bratr). S pohnutím vyslechl životní osudy J. A. Komenského, největšího muže z řad Českých (bratr). Nejzajímavější bylo vypravování spolužáka (Sáša). Ten totiž vypravoval nemocnému (Váša) o husitech, kteří vítězili nade všemi (nepřítel) a (zrádce) českého národa. Oči mu plály nadšením, když mluvil o husitských (vojevůdce) a (kněz), o těžkých vozech tažených statnými (kůň), o zbraních, které tak drtivě padaly na hlavy (nepřátelé).

b) Potom se rozpovídal Váša. Krátí si dlouhé (den) četbou. Naposled četl Raisovu knihu „Mezi (lidé)“. Když je mu lépe, hraje šachy se svými staršími (bratr). Často si prohlíží svou sbírku starých (peníze). Ukázal nám ji. Nejvíce jsme se divili vzácným (peníze) z doby římské. Stálo ho to jistě mnoho (peníze). Přestože jsme se bránili, Váša daroval mně i mým (přítel) po jednom staročeském (peníz).

Potom přišel lékař. Vášova maminka řekla: „Nedá se, hochu, nic dělat, musíš se už se svými (host) rozloučit.“ Odcházeli jsme s přáním, abychom se s (Váša) za několik (den) sešli opět ve škole.

4. Diktát.

Za rozkvět našeho jazyka vdčíme také Českým bratrům. Poláci a Rusové sou naši slovanští bratři. Prodavač musí umět jednat s lidmi. Buďte

našimi hostmi! Na svatbu přijelo mnoho hostů. Byli jsme v Praze čtyři dni. Z výletu jsem zaslal pozdrav několika milým přátelům. Nikdy jsem se nezklamal ve svých přátelích. Mezi mými přáteli je mnoho sportovců. Mezi českými kněžími bylo v 19. století mnoho obětavých buditelů. Na družstevních polích již málokdy uvidíme pluhu tažené koňmi. Jsou věci, které nelze zaplatit penězi. Mezi staročeskými penízi vynikaly pražské groše. Byli jsme u spolužáka Hnilici. Zrádce vlasti, boj se soudu národa!

**PODSTATNÁ JMÉNA RODU ŽENSKÉHO:
ŽENA, NŮŠE, PÍSEŇ, KOST**

1. žena	1. nůše	1. píseň	1. kost
2. ženy	2. nůše	2. písně	2. kosti
3. ženě	3. nůši	3. písni	3. kosti
4. ženu	4. nůši	4. píseň	4. kost
5. ženo!	5. nůše!	5. písni!	5. kosti!
6. ženě	6. nůši	6. písni	6. kosti
7. ženou	7. nůši	7. písni	7. kostí
1. ženy	1. nůše	1. písně	1. kosti
2. žen	2. nůši	2. písni	2. kosti
3. ženám	3. nůším	3. písním	3. kostem
4. ženy	4. nůše	4. písně	4. kosti
5. ženy!	5. nůše!	5. písně!	5. kosti!
6. ženách	6. nůších	6. písních	6. kostech
7. ženami	7. nůsemi	7. písněmi	7. kostmi

Podstatná jména rodu ženského se skloňují podle vzorů *žena*, *nůše*, *píseň*, *kost*.

Vzor, podle něhož se podstatné jméno skloňuje, určíme podle koncovky prvního nebo prvního a druhého pádu jednotného čísla.

I. Děti se učily u stodol-. (*i* nebo *y*?)

Stodola = 1. podstatné jméno rodu ženského,

2. v 1. pádě jedn. čísla končí na *-a*, proto skloňujeme podle vzoru *žena*.

Řekneme si: Děti se učily u ženy (2. p. j. č.).

V koncovce vzoru *ženy* je *y*, proto je napíšeme také v koncovce podst. jména *stodoly* (2. p. j. č.).

II. Jdu pro novou židli-.

Jdu pro *nůši* (4. p. j. č.), proto napíšeme: Jdu pro novou *židli* (4. p. j. č.).

III. Osvěžujeme se koupelem-.

Osvěžujeme se *písněmi* (7. p. mn. č.), proto napíšeme: Osvěžujeme se *koupelemi* (7. p. mn. č.).

IV. Divili jsme se starým pověst-

- Divili jsme se starým *kostem* (3. p. mn. č.), proto napíšeme: Divili jsme se starým *pověstem* (3. ř. mn. č.).

Poznámky.

1. Podstatná jména místní jako Boleslav, Vlašim, Jaroměř, Olomouc a j. se skloňují podle vzoru *píseň*. (Do Boleslavě, Vlašimě, Jaroměře, Olomouce...) Ta z nich, která jsou zakončena na -m, -v, mívají však také sklonění podle vzoru *kost*. (Do Boleslavi, Vlašimi...)
2. Mnohá podstatná jména vzoru *kost* mají v některých pádech tvary podle vzoru *píseň*, na př.: pěst - pěstím (3. p. mn. č.), pěstích (6. p. mn. č.). — Jste-li na pochybách, podívejte se do Pravidel.

A

1. Podstatná jména napište ve spojení s příslušnou předložkou!

Do (škola, nádoba, stodola, svatba, hlava).

Vedle (budova, míza, bříza, kapsa, vosu).

Pro — 4. p. j. č. (bobule, cibule, fazole, chvíle, košile).

Za — 7. p. j. č. (krychle, koule, rokle, vrtule, židle).

O — 6. p. mn. č. (barva, chvíle, váza, země).

S — 7. p. mn. č. (šelma, sklenice, mapa, škeble, kuchyně).

2. Podstatná jména v závorkách nahraďte správným tvarem a cvičení napište!

Dej pozor na nebezpečné (vosu)! Bráním se (únava). Sedím na (země). Vojáci se vrátili z (bitva). Cestovatel byl v dalekých (země). Záhonky před školou byly osázeny pěknými (růže). Spadl s vysoké (skála). Turisté bývají uchvázeni (krásy) našich hor. Přišli jsme k vysokým (jedle). Trámy byly připevněny pevnými (skoba). Celá rodina se těšila na (neděle). Obdivuji se tvé pevné (vůle).

3. Podstatná jména v závorkách napište v množném čísle!

Na obzoru splývaly hory s (horou). (Chybou) se lidé učí. Kmeny se rozřezávají (pila). V obchodním domě jsme viděli malované (mísu a vázu). Rozhlas hlásil radostné (zprávu). Strmé (skála) lákají horolezce. Za letního večera (žába) skřehotaly. V podvečerních (chvíli) dědeček rád vypravoval o svých zkušenostech. Na spartakiádě cvičily děti s (krychle). Nikdy se nepřibližuj k běžícím (vrtule)!

4. Diktát.

Z přísloví.

V nouzi dá ti radu každý dobrý přítel, ale málokterý dá ti mouky pytel. Kdo se chválí, není hoden chvály. Nescházejí se hory s horami, ale lidé

s lidmi. Nikdo není bez chyby. Se slepicemi spát, s kohouty vstát. Tonoucí se chytá i břitvy. Dluh z mísy jídá. Pevnou vůlí všechno zmůžeš. Pracovitému bída jenom do okna hledí, do jizby přijít nesmí.

B

5. Podstatná jména napište ve spojení s příslušnou předložkou!

Z (Bratislava), bez (větev), do (skála), z (žíla), z (tráva), do (paměť), do (sláma), vedle (otep), beze (lest), z (krev), do (budova), bez (obuv), proti své (vůle), ze (šťáva), u (stodola), do (krása), u (lípa), z (hrst), bez (chuť), vedle (past), ke (zeď), bez (starost), do (konev), bez (nit), u (loď), ve (step).

6. Podstatná jména v závorkách nahraďte správnými tvary a úkol napište!

Před bronzovými (sochy). Pod vysokými (bříza). Nad některými (kapi- toly). Ve staré (tvrz). V dubové (rakev). S krásnou jarní (ratolest). Před neznámou (budoucnost). S pevnou (odhodlanost). Na příkré (hráz). Dvě (otep) slámy. Šel z (pout). Účinek hojivé (mast). Myška v (past). Byl na (schůze). Nános z úrodné (prst). U staré (vrba). Zápasil s (nemoc). Kterou (loď) odjíždíš? Vstávám s (píseň) na rtech. Pracuji s (radost). Přišli jsme k velkým (propast).

7. Napište v množném čísle!

Projíždím slavnostní branou. Průtrž mračen poškodila obytnou čtvrt. Na stráni vyrostla bříza. Kráva se pase na mezi. Svoboda naší vlasti byla vykoupena těžkou obětí. Letadla kroužila nad široou stepí. Venkované se shromáždili na návsi.

8. Doplňte vynechané koncovky!

Z přísloví.

Kdo za dveřm- poslouchá, sám o sobě slýchá. Kde není moudré hlav-, řádu nenajdeš. V nouz- poznáš přítele. Co neuspíš před půlnoc-, po půlnoc- nedospíš. Přibývá dne, ubývá zim-. Všude koukol mezi pšeníc-. Bez sol- a bez chleba je polovina oběda. Dávej s rozumem, ber s paměť-! První vyhrání z kaps- vyhání. Kdo se za svůj jazyk stydí, hoden potup- všech lidí. Vlídnu řeč- více získáš nežli seč-. Člověka po řeč-, bylinu po vůn- poznáš. Hosta vítáme chlebem a sol-. Proti své krv- bojuje, kdo svůj národ nemiluje. Zdvořilost- nezhřešíš. S chut- do toho, půl je hotovo.

9. Diktát.

Lov na mamuta.

Na mamutí stezce se objevily postavy oděné kožemi. Byli to lovci z pravěké osady. Sledovali stopy, které byly v zemi vyhloubeny mamutími tlapami. Náčelník pobízel družinu k rychlejší chůzi.

Pojednou muži stanuli. Na dně jámy, kterou včera vykopali a pokryli větvemi, stál mamut. Byl v pasti. Náčelník tlupy udělil rozkazy a za chvíli se ostrá kopí zaryla do mamutí hlavy. Obr dlouho odolával ranám, ale posléze ho síly opustily.

Potom nastalo pod korunami vysokých jedlí hodování. Bylo po nouzi. Lovci i jejich rodiny měli zase dosti potravy.

C

10. Podstatná jména napište ve spojení s příslušnou předložkou!

Na lodní (paluba), se (stíhačka), do (Břeclav), ve starých (báje), se (vzdělanost), bez (mosaz), na nekonečné (step), k (Čáslav), k (Vlašim), ve (směs), bez (ctnost), kromě (žerď), s (mouchy), k (Boleslav), nedaleko (Chrudim a Čáslav), nad (ssutiny — 7. p.), k (Přibyslav), s (poživatiny), za (Kroměříž — 7. p.), nad (Olomouc — 7. p.).

11. Napište v množném čísle!

Požárnická přilba. Na rozsáhlé stepi. Na ploutvi. Po širé pláni. Náhrdelník s perlou. Krev proudí cévou. Vonnou mastí. Koroptev se krčí za hroudou. Co s dotěrnou mouchou? Žasli jsme nad tou krásou. Za vysokou zdí. Před upravenou návší. Tvrdou pěstí. Správnou odpovědí. Hedvábnou nití. Pod hrází.

12. Doplnujte!

Mnohé národy se proslavily vzdělanost-, mravnost- a pracovitost-. Učte se cizím řeč-! Kudy byste jeli do Jaroměř-? Lidé vypověděli boj rozlehlým step-. náš stát obchoduje i s Brazil-. Vysazujeme pusté stráně jabloněm- a třešněm-. Buďte stále veselé mysl-! Vyspal jsem se na otep-slám-. Učili jsme se o mořských škebl-. Turista se nevydává na dalekou cestu v chatrné obuv-. Na Slovensku se pěstuje hodně vinné rév-. V zahradní restauraci bylo mnoho židl-. Na pokraji lesa jsou krásné bříz-. Obuvník sešíval botu pevnou dratv-. Žáci byli na výletě ve staré tvrz-. Starý muž se belhal o hol-. Všeho dosáhneš pevnou vůl-. V Příbram- jsou doly na stříbro. Na starém potrubí bylo mnoho rz-.

13. Diktát.

Výlet na hrad.

V neděli jsme se vydali na celodenní výlet. Šli jsme silnicí i pěšinami mezi poli. Před polednem jsme dorazili do vsi pod starobylym hradem. Mezi korunami sliv a jabloní jsme pohlíželi k mohutné tvrzi, která jako by vyrůstala ze skály.

Po chvíli příkrého stoupání jsme přišli k hradnímu vchodu, kde jsme se připojili k jiným turistům. Průvodce nám vypravoval, že hrad pochází z doby Přemysla Otakara II. Procházeli jsme úzkými chodbami, chladnými pokoji a komnatami. Navštívili jsme i zbrojnici se středověkými zbraněmi. Zbraně jsou udržovány v dobrém stavu, nebylo na nich ani stopy po rzi. Nakonec jsme si prohlédli i žalářní kobky a mučírnu pod zemí. Byli jsme rádi, když jsme se opět dostali z hluboké tmy na slunné nádvoří.

S prohlídkou památné tvrze jsme byli velmi spokojeni.

**PODSTATNÁ JMÉNA RODU STŘEDNÍHO:
MĚSTO, MOŘE, KUŘE, STAVENÍ**

1. město	1. moře	1. kuře	1. stavení
2. města	2. moře	2. kuřete	2. stavení
3. městu	3. moři	3. kuřeti	3. stavení
4. město	4. moře	4. kuře	4. stavení
5. město!	5. moře!	5. kuře!	5. stavení!
6. městě, -u	6. moři	6. kuřeti	6. stavení
7. městem	7. mořem	7. kuřetem	7. stavením

1. města	1. moře	1. kuřata	1. stavení
2. měst	2. moří	2. kuřat	2. stavení
3. městům	3. mořím	3. kuřatům	3. stavením
4. města	4. moře	4. kuřata	4. stavení
5. města!	5. moře!	5. kuřata!	5. stavení!
6. městech	6. mořích	6. kuřatech	6. staveních
7. městy	7. moři	7. s kuřaty	7. staveními

Podstatná jména rodu středního se skloňují podle vzorů *město*, *moře*, *kuře*, *stavení*. Vzor, podle něhož se podstatné jméno skloňuje, určíme podle koncovky 1. nebo 1. a 2. pádu jednotného čísla.

I. Mezi dvěma letadl- byla velká vzdálenost.

Co napíšeme ve slově *letadl-*? (*i* nebo *y*?)

Letadlo = 1. podstatné jméno rodu středního,

2. v 1. pádě jedn. čísla končí na *-o*, proto se skloňuje podle vzoru *město*.

Řekneme si: Mezi dvěma *městy* byla velká vzdálenost.

V koncovce vzoru *městy* je *y*, proto je napíšeme také v koncovce podst. jména *letadly*.

II. Po Lab- plují parníky. (*i* nebo *y*?)

Po *moři* plují parníky, proto napíšeme: Po *Labi* plují parníky.

III. V mrazivé chýši, tam ptáč- zbyla.

V mrazivé chýši, tam *kuřata* zbyla, proto napíšeme:

V mrazivé chýši, tam *ptáčata* zbyla.

IV. Mezi dvěma údolí- se táhl horský hřbet.

Mezi dvěma *staveními* se táhl horský hřbet, proto napíšeme:
Mezi dvěma *údolími* se táhl horský hřbet.

Poznámka.

Některá podstatná jména zakončená na *-ko*, *-čko* mají v 6. pádě množného čísla koncovku *-ách*: na jablkách, na kolečkách.

A

1. Nahraďte správnými tvary nebo doplňte a napište!

Máme sedadla s pohodlnými (opěradlo). Známe mnohá příslov-. Vrátil se bez (štěně). Vyletěl z křov-. Držel se zábradl-. Kráva bez (tele). Pes se (štěně). Kde jsou (štěně)? Bujná (hříbě) poskakovala. Jsme v pěkném údol-. Zakládám si na tom přátelstv-. Zajíc zmizel v obil-. Gottwaldov je známý obuvnictv-. Zmizel mezi stromov-. Ptáci přilétají k lidským obydl-.

2. Nahraďte správnými tvary a napište!

Před velkými (zrcadla). Mezi dvěma (železa). Pod těžkými (kladiva). Pod ptačími (křídla). Mezi železnými (zábradlí). Před novými (vítězství). Utíkal za našimi (hříbata). Nad několika (údolí). Přinesl růži s krásnými (poupata). V moderních bytech jsou koupelny s krásnými (umyvadla).

3. Napište správně!

Neplýtvěj zbytečně (slova)! Po (nebe) plují obláčky. Bedřich Smetana složil operu „Tajemstv-“. Lev je králem mezi (zvířata). Na (jaro) se ořezávají stromy. V českých dějinách se dočteme o mnoha (vítězství). Družstevníci vyjeli do blízkých (pole). Ve vesmíru jsou miliony (slunce). Doprava mezi vzdálenými zeměmi se děje (letadla). Mám knížku s pěknými (příslolí). Hoši rádi hovoří o (letadla). Occánské lodi plují bezpečně i po rozbouřených (moře).

4. Napište správně!

Čekali jsme tě o (poledne). V dnešní době věnujeme zvýšenou pozornost lidským (obydlí). Horské řeky tekou hlubokými (údolí). Námořníci projeli hlavními světovými (moře). Cizinec se obdivoval výstavným (náměstí) stověžatě Prahy. V nových městských čtvrtích jsou mezi jednotlivými (obydlí) zahrádky. V zimě topíme (uhlí). V suchých (obydlí) se zdravě bydlí. Babičky jsou rády mezi (vnoučata). Sovětská armáda dobyla mnoha slavných (vítězství).

5. Diktát.

Krásu jarního jitra je těžko vyliciti slovy. Kvočna ukryla kuřátka pod svými křídly. Pořádní žáci nenechávají v kině pod sedadly papírky. Rádi pracujeme na poli. Hvězdáři mívají dalekohledy s obrovskými skly. Cestování letadly je naprosto bezpečné. Traktory se rozjely do polí. Družstevníci usušili seno za krásného počasí. Naše vláda pečuje o zdraví všech občanů. Traktoristé posekali mnoho lánů obilí. Brno vyniká strojírenstvím a soukennictvím. Loďka byla poháněna dvěma vesly. Timurovci měli různá tajemství.

B

6. Nahraďte správnými tvary nebo doplňte a napište!

Ve starých dobách i veliké koráby byly poháněny (vesla). Zdrav- nad bohatstv-. Děti cvičí na mnoha (hřiště). Vítr se prohání po opuštěných (strniště). Na velkých (smetiště) bývají i cenné odpadky. V našich (příslaví) je mnoho moudrosti. Bez vytrvalého úsil- není úspěchu. Voda byla zadržena obrovskými (stavidla). Učíme se zacházet s (kružidla). Bydlíme v přízem-. Bylo deštivé počas-. Počítáme s velikými čisl-. Armáda je vyzbrojena moderními děl-.

7. Nahraďte správnými tvary nebo doplňte a napište!

Čas byl odměřován (kyvadla). Na podzim poletuje nad prázdnými (strniště) babí léto. Mravenci se dorozumívají (tykadla). Motýli poletovali nad (poupata) růží. Co si počneš s tím dědictv-? Mnohé naše kraje prosluly vyspělým zemědělstv-. Nad novými (bojiště) kroužili letci s bojovými (letadla). Kovářští pomocníci bušili na kovářinu obrovskými (kladiva). Octl se pod (kola) auta. Nedej se zlákat prázdnými (hesla)! Dříve se bojovalo dlouhými (kopí). Plzeň vyniká železářstv- a strojířstv-. V republice jsme všichni občané se stejnými (práva) a povinnostmi.

8. Napište správně!

Na školních (hřiště) se konávají turnaje v házené. Po (Labe) plují parníky. Badatelé věnují pozornost starým (pohřebiště). Voda se valila zdviženými (stavidla). Svatopluk Čech dovedl promluvit k českým (srdce). Dědeček se chlubí svými (vnoučata). Řídme se (Pravidla) českého pravopisu! Na nedalekých (brambořiště) se zvedaly kotouče dýmu z velkých (ohniště). Ovečka se pásala s několika (jehňata). Na staroslovanských (pohřebiště) byly učiněny cenné objevy. Haná je známá vyspělým (zemědělství).

9. Napište správně!

Sochař pracuje s jemnými (dláta). České země bývaly často válečnými (bojiště). Hledej poučení i mezi lidovými (příslaví)! Beskydy jsou proslulé

krásnými (návrší). Závodní loďka byla poháněna osmi (vesla). Letec se vznášel nad hlubokými (údolí). Podle podneb- rozeznáváme patero zemských pásů. Hvězdáři počítají s velkými (čísla). Na družstevních (pole) byla velká úroda. Máš rád podmásl-? Záslouhou bezpečnostních úřadů se okradený cestující zase shledal se svými (zavazadla). Koupili jsme vozík se dvěma (kola).

10. *Diktát.*

Přišli jsme k polím. Václavské náměstí bývá ozářeno mnoha elektrickými světly. V tělocvičně máme koně s dvěma dřevěnými madly a rám se šplhadly. Děvčata cvičí ráda se švihadly a kuželi. Štiplavý dým spáleniště stoupal k nebi. Nad poli a lukami jásali skřivani. Ve škole máme všechno pohodlí. Děvče umylo nádobí. V Československé republice se dobývá mnoho uhlí. Voraři se opírali o dno řeky dlouhými bidly. Nezdravé obydlí má na svědomí mnoho nemocí. Nejúrodnější území Čech je Polabí. Pacient pozbýl vědomí. Železniční trať vedla údolími mezi horami.

C

11. *Nahradte správnými tvary nebo doplňte a napište!*

Učili jsme se o lidských (plemena). Zmizel za (těžká vrata). Čapkovy divadelní hry se hrály na světových (jeviště). Zacházíte opatrně s novými (měřidla)? Co soudíš o tomto průmyslovém odvětv-? České zemědělstv- není myslitelné bez rozvitého ovocnářstv-. Umíš zacházet s koksovými (kamna)? Snopy se váží pevnými (povřísla). Poddaní roboťovali na vrchnostenských panstv-. Po (Labe) plují loďky. Má ruměnec na obou (lice). Vůz s několika prodanými (selata). Ránil ho zlými (slova). Umíš počítat s desetinnými (čísla)?

12. *Napište správně!*

Soukenictv- a plátenictv- jsou významná odvětv- našeho průmyslu. Dobře je v zimě za (kamna). Do dvora se vjíždělo velkými (vrata). Holandsko a Švýcarsko jsou země známé ušlechtilými (plemena) skotu. Drůbež ráda sedí na vysokých (bidla). Prodá se kvočna i s (kuřata). Na venkovských (pastviště) bývá veselo. Obrovské vzdálenosti byly překonány rychlými (letadla). Koupili jsme židle s pohodlnými (opěradla). „Prodaná nevěsta“ se hrála na mnoha cizích (jeviště). U těch našich (dvířka), u těch našich (vrata) zpívá tam slaviček za noc kolikrát. Chtěl bych malou světničku v podkrov-. Chobotnice uchopila svou kořist dlouhými (chapadla). Sestra umyla všechno nádob-. Procházel jsem se mezi úrodnými (pole). Vysazujeme ovocné stromov-. Vlídnyými (slova) zmůžeme více než výbuchem zlosti. Nejstarší vzdělanost vznikala podél údol- velkých řek. Na břehu rybníka rostlo husté rákos-. Zboží ze zahraničí se zdražovalo vysokými (cla). Hospodyně prodala kopu (vejce).

13. *Doplňte a napište!*

Pod mohutnými stavidl- přehradý hučí voda. Auta bývají opatřena registračními čísl-. Čínské hedváb- je proslulé. Podzemí Ostravy je provrtáno četnými šachtami, které sahají až do vzdáleného okol-. Děti si prohlédly přízem- divadla s pohodlnými sedadl- a plyšovými křesl- i chodby s velkými zrcadl-. Mezi moderními a středověkými plavidl- jsou obrovské rozdíly. Námořníci odstraňovali vodu, která vnikala do podpalub-, silnými čerpadl-. Trysková letadla přistávají na rozsáhlých letišť-. Rekreatanti byli spokojeni s chutnými jídl-. Kanoisté pluli po Lab-. Staré příslov- praví: „Kam nechodí slunce, tam chodí lékař.“ Jediným bohatstv-, které je nezničitelné, jsou vědomosti. Dobře rozlišujeme zdravé sebevědom- od samolibé domýšlivosti.

1. *Diktát.*

Naši družstevníci.

Rolníci v naší obci dlouho váhali, mají-li si založit JZD. Když se přesvědčili návštěvou u několika družstev v okolí o výhodách společného hospodaření, neplýtvali slovy, neoháněli se zvučnými hesly, ale začali jednat. Majitelé několika středních hospodářství vytvořili základ JZD. K prvním průkopníkům nového způsobu práce v zemědělství se postupně přidali všichni rolníci.

Dnes je celé okolí naší obce rozděleno na několik obrovských lánů, které družstevníci obdělávají v družném přátelství. Když se za krásného počasí objeví na širém poli kombajn a začne kosit a mlátit zlaté obilí, vzpomínají s úsměvem na doby, kdy se lopotili na svých drobných polích s kosami a obilí svazovali povřísky.

JZD prošlo i u nás různými úskalími. Vyskytlo se množství překážek, ale všechny byly zdolány vytrvalým úsilím družstevníků, kteří se řídí příslovím: „Jeden za všechny, všichni za jednoho.“

PODSTATNÁ JMÉNA

OČI, UŠI, RUCE, RAMENA, PRSA, KOLENA, NOHY

Podstatné jméno *oko* se skloňuje podle vzoru *město*. V množném čísle má však dvojí tvary:

a) 1. oka		b) 1. oči	
2. ok	oka na zajíce,	2. očí	jsou-li to
3. okům	oka na polévce,	3. očím	tělesné
4. oka	= oka na punčošce	4. očí	= údy
5. oka!	a pod.	5. očí!	
6. okách		6. očích	
7. oky		7. očima	

Podstatná jména *oči, uši, ruce, ramena, prsa, kolena, nohy* mají odchýlné tvary v těchto pádech (protože znamenají tělesné údy, které se vyskytují v párech):

1. oči uši ruce
2. očí uši rukou ... ramenou ... prsou kolenou ... nohou
(kolen) (noh)
3. očím ... uším
4. očí uši ... ruce
5. očí! uši! ... ruce!
6. očích ... uších ... rukou ... ramenou ... prsou kolenou ... nohou
(kolenech) (nohách)
7. očima .. ušima . rukama nohama

Nejde-li o tělesné údy, skloňují se tato podstatná jména podle příslušných vzorů, na př.: oko — oka (na zajíce), ucho — ucha (u hrnců), ruka — ruky (ukazující směr); pod nohami (stolu).

Poznámka.

Tvary přídavných jmen v přívlastku, který se vztahuje k 7. pádu *očima, ušima* atd., přizpůsobují se uvedeným tvarům. Proto říkáme a píšeme: modrým*ma* očima, bystrým*o* ušima, holým*o* rukama, rovným*o* nohama.

V následujících úkolech nahradte slova v závorkách správnými tvary a úkoly napište!

1. Díval se mu do (oči). Nosil ho na (ruce). Dědeček mívá bolesti na (prsa). Někdy si nařiká i na bolesti v (ramena). Pozoruj své okolí (bystré oči)! Neohmatávej jídlo (ruce)! V jeho (oči) byl hluboký smutek. Kdo nemá v hlavě, musí mít v (nohy). Draví ptáci mají na (nohy) drápy. Dítě leze po (kolena).
2. Tak se třásl strachem, že sotva stál na (nohy). Stůl stojí na (vratké nohy). Maminka koupila hrnec se dvěma (ucha). V (oči) mu to jen hrálo. Pytláci chytali zajíce do drátěných (oka). Nemohl jsem uvěřit svým (oči). Uneseš mě na (ramena)? Plazil se po (kolena). Babička nenechala nikoho odejít s (prázdné ruce).
3. Udělal mamince, co jí viděl na (oči). Krakonoš zakoulel (oči). Panečku, ten má za (uši)! Kabát mu sjel s (ramena). Z jeho (prsa) se vydral bolestný sten. Mluvíš-li s někým, dívej se mu do (oči)! Viděl jsem chlapce bez (ruce), který dovedl psát; psal (nohy). Nejvíce věříme tomu, co spatříme (vlastní oči) a zaslechneme (vlastní uši). Na rozcestí bývají dřevěné (ruka), které ukazují směr. Kůň dupal (nohy). Tak jsem se lekl, že mi kniha vypadla z (ruce).
4. V dřevěných (nohy) stolu vrtali červi. Hrdina z řeckých bájí nesl svět na svých (ramena). Místo odpovědi jsem pokrčil jen (ramena). Máme úctu k (upracované ruce). Je nepříjemné, když povolí na pŕnčoše rázem dvě (oko). Voda mi sahala až ke (kolena). V matčiných (oči) se zaleskly slzy radosti. Jsem menší než můj bratr, nesahám mu ani k (ramena). Matka přivinula dítě k (prsa). Polévka byla pokryta (mastná oka). Sestra držela dítě na (ruce).
5. *Diktát.*

Zajiskřilo se mu v (oči). Zajíc stříhal (uši). Tonoucí ucítil pevnou půdu pod (nohy). Nemocnému starci se vydral z (prsa) vzdech. Dřevorubci nesli silné větve na (ramena). Koník blýská (oči), koník stříhá (uši). Pasáci udupali hořící trávu (bosé nohy). Dědeček houpal vnuka na (kolena). Pocítil jsem bolest v (uši). Na polévce bylo mnoho (mastná oka). Nemohli jsme uvěřit (své oči). Dítě mělo v (obě ruce) plno hraček. Babička se u nás nikdy neobjevila s (prázdné ruce). Diváci si se zájmem prohlíželi výrobky dovedných (ruce).

KRÁCENÍ KMENOVÉ SLABIKY PODSTATNÝCH JMEN

Některá podstatná jména, která mají v 1. pádě jednotného čísla dlouhou kmenovou slabiku, krátí ji v různých pádech.

I. Podstatná jména mužského rodu.

1. důl	1. doly
2. dolu	2. dolů
3. dolu	3. dolům
4. důl	4. doly
5. dole!	5. doly!
6. dole	6. dolech
7. dolem	7. doly

Podobně krátí kmenovou slabiku tato podstatná jména: dům, dvůr, vůl, vůz, stůl, hrách, mráz, práh, chléb, líh, sníh (sněhu), vítr, kámen.

Podstatné jméno *pás* krátí kmenovou slabiku, jde-li o část těla (sahal mu do pasu); máme-li však na mysli jiný pás (na př. horký pás, zemský pás, kožený pás), pak nekrátí; do horkého pásu atd.

II. Podstatná jména ženského rodu podle vzoru žena a nuše.

Některá dvojslabičná jména vzorů *žena* a *nuše*, která mají první slabiku dlouhou, v některých pádech ji zkracují.

A. Jenom v 2. pádě množného čísla krátí:

bába — bab, bída — bēd, bouda — bud, dáma — dam, díra — děr, fůra — for, houba — hub, hrouda — hrud, chvála — chval, jáhla — jahel, áma — jam, jíva — jiv, kroupa — krup, mísa — mis, moucha — much, sláma — slam, slíva — sliv, smlouva — smluv, strouha — struh, touha — tuh, trouba — trub, víra — věr, žába — žaber, hrábě — hrabi, chvíle — chvil, míle — mil, svíce — svíc nebo svēc.

B. V 2., 3., 6. a 7. pádě množného čísla krátí:

1. skály
2. skal
3. skalám
4. skály
5. skály!
6. skalách
7. skalami

Podobně krátí: kráva, tráva, vrána, žába (zvíře), sáně, plíce. (Podstatné jméno sáně se může psát ve všech pádech s krátkou kmenovou slabikou; saně, saní, saním, saně, saně!, saních, saněmi.)

C. V 7. pádě jedn. čísla, v 2., 3., 6. a 7. pádě množ. čísla krátí:

1. lípa	1. lípy
2. lípy	2. líp
3. lípě	3. lípám
4. lípu	4. lípy
5. lípo!	5. lípy!
6. lípě	6. lípách
7. lípou	7. lípami

Podobně krátí: blána, brána, čára, dráha, kůra, míra, pára, rána, síla, váha, žíla, kůže, lžice, práce, láhev.

Poznámky.

1. Krátkou i dlouhou kmenovou slabiku mohou mít tato podstatná jména:
 - a) brána, pára: v 7. pádě jedn. čísla (branou-bránou);
 - b) kůra, míra: v 7. pádě jedn. čísla a v 3., 6. a 7. pádě množ. čísla (korou-kůrou, korám-kůram, korách-kůrách, korami-kůrami);
 - c) váha, kůže: v 7. pádě jednotného čísla a v 2., 3., 6. a 7. pádě množného čísla (vahou-váhou, vah-váh, vahám-váhám, vahách-váhách, vahami-váhami; koží-kůží atd.).
2. Ostatní dvouslabičná podstatná jména s první dlouhou slabikou nekrátí, na př.: hlína, hlíza, hříva kláda, štáva, víla, žláza a j.

III. Podstatná jména středního rodu.

A. Jenom v 2. pádě množ. čísla krátí:

jméno — jmen, dílo — děl, jádro — iader, játra — jater, záda — zad.

B. V 2., 3., 6. a 7. pádě množného čísla krátí:

léto — let, letům, letech, lety.

Při pochybnostech se podívejte do Pravidel českého pravopisu.

1. *Doplňte a napište!*

Byli jsme v lese na h-bách. Letos jsme nasbírali pět plných m-s jahod. Jednou r-nou dub nepadne. Hoši pobíhali mezi sk-lami. Dřevorubci seděli na kl-dách. Opřel se do dveří vší s-lou. Dělník dosáhl úspěchu svědomitou pr-cí. Pasák běžel za svou kr-vou. Dědeček rád vypravuje o svých mladých l-tech.

2. *Nahraďte správnými tvary a napište!*

Na mucholapku se chytilo mnoho (moucha). Pole se černalo samými (vrána). U městských (brána) stávali ozbrojenci. V pohádkové hře trpaslíci zpívali s krásnými (víla). Na mapě je mnoho zeměpisných (jméno). Koroptev se nám ztratila mezi velkými (hrouda). Brouzdali jsme se orosenou (tráva). Za vysokou (skála) je hluboká propast. Mnoho lidí se již otrávil jedovatými (houba). Před kolika (léto) jsi začal chodit do školy? Naši buditelé usilovali o jednotu národa ze všech (síla). Je těžko se usmívat nad prázdnou (mísa). Družstevníci měli mnoho pěkných (kráva). Před stavením leželo několik (kláda).

3. *Doplňte a napište!*

Za fašistické okupace jsme prožili mnoho strašných chv-l. Spojenými s-lami doma i za hranicemi získal náš národ opět svobodu. Hroby našich partyzánů a hrdinných sovětských vojáků nikdy nezarostou tr-vou. Pilnou pr-cí dosáhneme blahobytu. Staří Slované věřili, že v hájích je plno lesních v-l, skřítků a jiných bytostí. Hradební zdi neodolaly dělovým r-nám. Řekni několik podstatných jm-n! Tu rána za r-nou jako hrom dopadá. Na družstevním poli není velikých hr-d. Nejez neznámých h-b! Co víš o Prachovských sk-lách? Horší pastevci dávají kr-vám na krk zvonce. V horských chalupách ještě do nedávna vymazávali podlahy hl-nou. V příborníku bylo několik m-s. Některé nemoci se přenášejí m-chami. V městských br-nách bývaly stráže. Auto vezlo několik dlouhých kl-d. Bohatí Římané používali k těžkým pr-cím otroků.

4. *Doplňte a napište!*

V d-lech bývají hořlavé plyny. Sestra koupila kilogram zeleného hr-chu. Pravěcí lovci chytali mamuty do j-m. V ovocném stromožadí bylo i několik sl-v. Ryby dýchají ž-brami. Loď urazila dvacet m-l. Vesničané seděli pod kvetoucími l-pami. Celá místnost se ztratila v unikající p-ře. Dříve jedli lidé dřevěnými lž-cemi. Na talíři leželo několik ořechových j-der.

5. *Nahraďte správnými tvary a napište!*

Květiny byly spáleny pozdním (mráz). Klásky shrabujeme (hrábě). Netopýří prstvi jsou spojeny tenkými (blána). Do středověkých měst

se vcházelo několika (brána). Pod (práh) domu byla tajná skryš. Hrob byl zasypán čerstvou (hlína). Můj strýc bydlí v blízkosti uhelného (důl). Mikuláš Aleš vytvořil mnoho uměleckých (dílo). Krásný bývá přechod mezi žhavým (léto) a chladným podzimem. V kolika (léto) se stal tvůj bratr mistrem? Soudruh učitel nakreslil obraz několika (čára). Bujní koně pohazovali (hřívá). Český národ se posiloval v době okupace pevnou (víra) v lepší budoucnost. Nadšení diváci neskrblili (chvála). Dítě bylo vystrašeno velikou (žába).

6. *Diktát.*

Čtete v novinách příběhy pod čarou? Letadlo se ztratilo ve sražených vodních parách. O starých lipách se vypravují různé pověsti. Za starých dob se psávalo na pergamenových blanách. Kůň zatřepal hřívou. U nás máme hustou síť železničních drah. I za mrazu, sněhu a deště postupovali sovětští vojáci k vytčenému cíli. Ve volných chvílích se zaměstnávám rozličnými pracemi. Sovětské tanky se vyhýbaly nastraženým jámám. Vzduch v tropických krajinách je nasycen vodními parami. Pod košatou lipou bývá příjemný stín. V horských krajích se lidé živili výrobou hrabí a jiného domácího náradí. Zameť nejprve před svým prahem! Maminka má vždy v zásobě několik zavařovacích blan. Slyšel jsem již několik děl B. Smetany. V jádrech plodů je olej. Chlapcův obličej byl zčervenalý mrazem. Pomáhejme našim drahám! Horolezec zvítězil nad strmými skalami.

7. *Doplňte a napište!*

Tělo bylo zesláblé dlouhým p-stem. Celá příroda byla pod sn-hem. Co máš, má milá, za p-sem? Nemocný prožil mnoho strastí a b-d. Křeček si vyhrabal několik d-r. Splnili jsme závazky mírových sml-v. V rytířské komnatě hořelo mnoho sv-c. Krev proudí cévami a ž-lami. Co dovede maminka připravit z husích j-ter? V sobotu bude sběr starých l-hví. Přines sáček kr-p! V obchodním domě bylo několik elektrických tr-b.

8. *Nahradte správnými tvary a napište!*

Dýcháme (plíce). Sportovci byli nadšeni novou závodní (dráha). Po obou stranách horkého (pás) jsou mírné pásy. Zeměkoule byla po prvé obepluta před 400 (léto). Staří Slované si oživovali přírodu rusalkami a (víla). Hannibal přitáhl až k římským (brána). Voda se rozváděla do polí úzkými (strouha). U potoka rostlo mnoho (jíva). Na tvých posledních (práce) je již vidět pokrok. Přišli jsme k romantickým (skála). V některých vařících se topí (líh). Vozka byl poraněn těžkou (kláda). V mladém srdci žije mnoho smělých (touha). Zajíček prchal před hladovými (vrána).

Babyloňané byli vynálezci délkových (míra) a vah. Čápi se živí většinou (žába). Traktorista přivezl několik (fůra) sena. Úroda byla zničena přívalem ledových (kroupa). Čeští lidé vytrpěli v koncentračních táborech mnoho nevýslovných (bída).

9. *Diktát.*

Naše republika uzavřela s lidově demokratickými státy mnoho smluv. V našich žilách bude vždy proudit česká krev. V koželužství se používá různých druhů kůr. Výměšky žláz se vstřebávají do krve. Nepřátelská letiště byla poseta jámami. Mnoho lihu se vyrábí z bramborů. Lékař zjistil poruchu na žlázách. Zapějme si z plných plic! Staří lékaři pouštěli krev žilou. Průvod se ubíral k památným lipám. Které stromky vyrostou i na skalách? Zahradník věnuje pozornost zvláště choulostivým hlízám. Které pokrmy jíme lžicemi? Parou se pohánějí stroje.

PODSTATNÁ JMÉNA UTVOŘENÁ PŘÍPONAMI

-tel, -áč, (-eč, -ič), -dlo, -tko, -árna (-írna), -ář, -ctví

Některá podstatná jména utvořená příponami *-tel, -áč, (-eč, -ič), -dlo, -tko, -árna (-írna), -ář, -ctví* krátí dlouhou samohlásku v základu slova, jiná ji nekrátí.

Podstatná jména s příponou *-tel* (*-telka, -telství, -telstvo*):

- a) krátí: hlásati — hlasatel,
čítati — čítatel,
dobývati — dobyvatel ...
- b) nekrátí: trýzniti — trýznitel ...

Podstatná jména s příponou *-áč* (*-eč, -ič*):

- a) krátí: vysílati — vysílač (ale: vysílačka, protože je utvořeno z přídavného jména *vysílací* příponou — *ka*),
zaháleti — zahaleč,
říditi — řidič ...
- b) nekrátí: stříkati — stříkač (stříkačka),
potápěti — potápěč,
uváděti — uváděč ...

Podstatná jména s příponou *-dlo*:

- a) krátí: létati — letadlo,
počítati — počítadlo,
rýsovat — rýsovací ...
- b) nekrátí: drážditi — dráždidlo,
lákati — lákadlo,
říkati — říkadlo ...

Podstatná jména s příponou *-tko*:

Tato podstatná jména většinou nekrátí:

- chrániti — chránítko,
říditi — řídítko,
stíniti — stínítko ...
- krátí: pisátko, vytěrátko.

Podstatná jména zdrobnělá s příponou -tko také většinou nekrátí:

hádě — háďátko,
hříbě — hříbátko,
zvíře — zvířátko ...

krátí: dítě — děťátko ...

Podstatná jména s příponou -árna (-írna):

a) krátí: umývati — umyvárna,
péci — pekárna,
sázeti — sazárna ...

b) nekrátí: slévati — slévárna,
oblékati — oblékárna,
ohřívati — ohřívárna ...

Podstatná jména s příponou -ář, -ář:

1. *Trojslabičná a delší* krátí koncovku -ík, -íček, -íčko základního slova:

králík — králikář,
puntíček — puntičkář,
slovičko — slovičkář ...

2. *Dvojslabičná* píšeme dílem s příponou -ář, dílem -ář.

Předchází-li před příponou skupina souhlásek, bývá zpravidla -ář, na př.:

bajkář, bednář, cestář ...

Odchyly: pumpař, puškař, bruslař ...
Pozor! kolař = zloděj kol,
kolář = řemeslník.

Podstatná jména s příponou -ctví (-ctvo):

krátí: strojník — strojnictví,
papírník — papírnictví ...

Poznámka.

Tvoříme-li z přídavných jmen se dvěma -nn- podstatná jména příponou -ík, píšeme ie s jedním -n, na př.:

cenný — ceník,
denní — deník,
kamenný — kameník.

Výjimku tvoří jen podstatné jméno *vinník*. (Vinnice = provinilá žena. Vinice = vinohrad.)

1. Doplňte a napište!

Ř-kadlo, chr-nítko, n-sobitel, zah-leč, um-várna, král-kář, zámečn-ctví, l-tadlo, domk-ř, zv-řátko.

2. Doplňte správnými tvary a napište!

Muž, který svolává schůze, se jmenuje Zařízení, které zastiňuje světlo lampy, se jmenuje Řemeslník, který zpracovává kámen, se jmenuje Léky se prodávají v Malí žáci se učí počítati na

3. Ze slov v závorce utvořte vhodná podstatná jména a úkol napište!

V radiu se ozvalo volání (hlásati). Ve školní kuchyni máme pěkná (umývati). Návštěvníci Prahy šli do Národního (dívati se). Mléko se prodává v (mléko). Vedle nás bydlí dovedný (košík). Obrázková kniha je pro malé čtenáře veliké (lákati). Kdo nám někdy pomůže, je náš (po-máhati). Na Slovácku dovedou ženy krásně vyšívati; jsou zručné (vyšívati). Mám nové (ořezávati).

4. Doplňte a napište!

Proč je st-nítko obyčejně zelené barvy? V Bakově a Morkovicích kvete koš-kářství. Na Slovensku je mnoho dovedných vyš-vaček. Jaký účel má chr-nítko na očích? V naší škole není zah-lečů. Žáci jsou předč-tateli, předn-šeči i posl-chači. Ř-ditel je rádcem a přítelem. Zanes m-dlo do um-várny! Žák si koupil nový de-ík. Dříve psávaly malé děti kamenným p-sátkem. V pohádkách jednají zv-řátka jako lidé. Na kluzišti zřídili ohř-várnu. Děti znají různá ř-kadla a rozč-tadla. Můj bratr je velký král-kář.

5. Doplňte a napište!

Uv-děč, vi-ík, špendl-kář, sl-vač, zd-madlo, roln-ctví, zas-latelství, ř-dič, pos-pátko, sl-dič, h-ďátko, nesm-řitelný, nap-jedlo, p-sárna, ce-ík, pt-čátko, pop-tvárna, pern-kář, sl-várna, odes-latel, pot-pěč, st-nidlo, brank-ř, brzd-ř, uchv-titel.

6. Utvořte vhodná podstatná jména a úkol napište!

(Vino) réva na družstevní (vino) dala letos hojnou úrodu. Za prchajícími vojáky se hnali jejich (pronásledovati). Střechy pokrývá taškami (pokrý-vati). Ve škole máme radiový (přijímati). Čistotu ve škole udržuje svědo-mitá (uklízeti). Naši požárníci mají dobrou (stříkati). Pravá (vina) nebyla ještě dopadena. Dusivý plyn je nepříjemné (dráždit). Sýry se vyrábějí v (továrna na sýr). Muž, který udržuje v pořádku cesty, se jmenuje (cesta).

7. Diktát.

Z dějin.

Středověké řemeslnictvo se sdružovalo v cechy. Přední místo zaujímal zlatnictví a soukenictví. Dříve stávali vinníci a vinnice připoutáni u potupného sloupu, zvaného pranýř. Nejstarší zákoníky jsou psány na kamenech a pergamenech. Dřívější svítidla byla velmi nedokonalá. J. K. Tyl se stal svými divadelními hrami šířitelem národního uvědomění. Mnozí uchvatitelé moci se stali trýzniteli a pronásledovateli svých poddaných. Staří pisáři užívali místo ssacího papíru posýpátka. Vykonavatelé soudních rozsudků užívali dříve i stinadel. Na středověkých školách se většinou pěstovalo plané slovičkářství.

C

8. Doplňte a napište!

R-sovadlo, um-várna, bajk-ř, k-čátka, slov-čkář, uličn-ctví, pop-t-várna, zat-kač, naj-matelka, sl-dičství, ce-ík, stol-ř, mistr kol-ř, dět-tko, obl-hatel, nepop-ratelný, přechov-vač, tř-dírna, sv-tidlo, vyt-rátka, de-ík, odes-latel, nap-nač, punt-čkář.

9. Utvořte vhodná podstatná jména a úkol napište!

Kdo donáší klepy, je don-šeč. Zákony jsou napsány v knize, které říkáme (zákon). Herci mají různobarevná (líčiti). Mám nové (rýsovat). Začátek pražské revoluce oznámila (vysílati) Praha. Nebezpečný (kolo) byl dopaden. (Trýzniti) koní byl veřejně pokárán. Jezdci se učili jezdit v (jezditi). (Kominík) je zajímavé povolání.

10. Diktát.

Dětský časopis.

Vydavatelstvo dětského časopisu získalo četné přispěvatele, poutavé vypravěče a povídkáře, obratné překladatelky.

V sazárně je rušno. Sazeči i dělnictvo v třídně pracují jako o závod. Čtenáři netrpělivě čekají. Nejmenší se těší na skryvačky, říkadla a pohádky, než uslyší od svých předčitatelů. Pro dospělejší mládež nemá být lákadlem i vábidlem laciný dobrodružný obsah. Časopis chce být hlasatelem pravdy i pokroku, šířitelem zdravých názorů a pronásledovatelem každé ne-
octivosti.

SOUHRNNÁ CVIČENÍ K ODDÍLŮM 20–27

A

1. *Napište následující podstatná jména v 2. pádě čísla jednotného a v 1. pádě čísla množného a určete vzor, podle něhož se skloňují!*

Dělník, spisovatel, traktoristka, kolo, štěně, území, bratr, bič, vůle, pole, dub.

2. *Napište podstatná jména v závorkách v náležitém tvaru jednotného i množného čísla!*

K (ke): (velitel, přítelkyně, dílo, úderník, zub, zábradlí, poupě, srdce, jehla, kotel).

Pro: (vítězství, letadlo, jehně, hráz, lípa, motýl, ostrov, úl, vědec).

O (6. p.): (objevitel, seznam, kapsa, jedle, sloveso, pole, pytel, soudruh, kopí, kůzle).

S (se — 7. p.): (údolí, světlo, růže, stavba, ptáče, posel, kužel, koráb, budovatel, pole).

3. *Doplňte a napište!*

Na dvoře si pyšně vykračovali páv-. Hmyz ohmatává potravu jemnými tykadl-. Mám mnoho př-tel. Ty jsi můj nejlepší př-tel. Měli jsme pěkné počas-. Za lány úrodných pol- se táhly louky. Kočka deváděla se svými kot-. Máš pevnou vůl-? Námořníci se vrátili z dlouhé plavb-. Lesem zaznívaly ptačí hlas-.

4. *Slova v závorkách nahradte správnými tvary a cvičení napište!*

Zásluhou několika (pořadatel) byl udržen vzorný pořádek. Turisté přišli k vysokým (kopec). Na (nebe) nebylo ani mráčku. Náměstí starobylých měst jsou vroubena zajímavými (podloubí). V moderních (obydlí) je zavedeno ústřední topení. Kobyla klusala s pěkným (hříbě). Černí (kos) pěkně zpívali. V aréně cirkusu se objevil cvičitel s dravými (šelma). V čele průvodu šli svazáci v modrých (košile). Soused má dva páry bílých (holub). Každou práci zahajujeme s nejlepšími (úmysl). Ve všech našich (divadlo) bývá mnoho (návštěvník).

5. *Doplňte a napište!*

Na venkově.

Jeník je z Prahy. O letošních prázdninách jel se svými přátel- na venkov. Seznámil se s životem na vs- i s jejími obyvatel-. Vedle moderních domků ho /zajímaly také staré chaloupky pokryté šindel-.

Na dvoře dováděl se ps-. V jetel- chytal motýl-. Na opuštěných strništ- sbíral obilné klas- pro bílé holub-. Procházel se hlubokými les- mezi mohutnými dub- a jinými strom-. Rád hledal hřib-. Příjemně unaven usedal na nízké pařez-. Vysoko nad ním se vznášel- sokol- a jestřáb-. Také ochotně pomáhal družstevník- na jejich úrodných pol-.

Každý jeho den byl plný radostného vzruchu a příjemné zábav-. O svých dojm- psal dlouhé dopis- tatínkov-, mamince a svým sourozenc-. Odeslal i několik pozdrav- svým kamarád- a soudruhu učitel-.

Doplňte a napište!

6. Pionýrská chata.

Mezi stráněm- se táhne údol-. Vrbam- a olšem- vroubený potůček mu dodává krás-. Tam si postavili pionýři chatu.

Ze skál- si navozili kámen, z lesa dřív-. Po velikém pracovním úsil- všech pionýr-, svazáků i rodičů byla stavba dokončena.

Verandu opatřili zábradl- a pohodlnými sedadl-, dveře průhlednými skl-. Stěny si vyzdobili pěknými obraz- a vlastními kresb-. V prostorné polic- měli všechno nádob- a četné potřeb- k vařen-.

Všichni byli hrdi na svou chatu, kterou zbudovali společnou prac-.

7. Rady.

Nekupuj zajíce v pytl-! Nezpronevěř se přítel-, pomoz mi v nouz-! Nevěř lichotníkovi-, brzy ukáže dráp-! Nedej se zlákat lichými slib- a sladkými slov-! Nedbej nadměrné chvál-, posuzuj sám sebe přísně! Dbej ušlechtilé mluv-! Vyhledávej slušné zábav-! Čti poučné cestopis-!

8. Luhačovice.

V údol-, které se táhne mezi les-, vyrostl div krás-. Jsou to Luhačovice. Jejich půvab-, pěkné okol- a přírodní krás- spolu s minerálními pramen- činí z nich světové lázně. Nemocní, kteří hledají ztracené zdrav-, najdou tu k svému pohodl- vše. Jsou zde vkusné vil- a jiné výstavné budov-, restaurace s chutnými jídl-, sady s nesčetnými sedadl- a stol-.

Lákavé okol- vábí pacienty k vycházkám. Vrchy se střídají s kotlinam-, les- s mýtinam- a úrodnými pol-. Vzduch je velmi čistý. Nemocní s podrážděnými mluvidl-, průduškami a jinými neduh- tu jistě dojdou k cíl-: naleznou zase zdrav-.

9. Diktát.

Vysoké Tatry.

Slovensko oplývá mnohými krásami. Jedním z největších divů jejich přírody jsou Vysoké Tatry.

Řetězy Vysokých Tater se vypínají z údolí Popradu jako obrovské hradby. Nejvyšší vrcholy Tater jsou domovem kamzíků. Nad útesy skal se vznášejí dravci. V obrovské výši plují sokoli a orli. V úžlabinách mezi skalami se třpytí jezírka. Ve vysokých polohách leží vrstvy věčného sněhu.

Vysoké Tatry bývají cílem rekreatantů, turistů, lyžařů a odvážných horolezců. Pro jejich pohodlí jsou tu hotely, chaty a sruby. Pod vrcholy velehor je možno za bouře vyhledat útulek v turistických chatách. Ve Vysokých Tatrách je tolik krásy, že ji nelze vyjádřit slovy.

B

10. Určujte pád, číslo a vzor podstatných jmen v následujících výrazech!

Pilnou prací, bílou sůl, o tmavých lesích, nových stavení, žlutými kuřaty, milý příteli!, dravým ptákům, úrodná pole, malé červy, vlídného slova, vážení hosté!, o patentním klíči, ostrá břitva, k vylekané koroptvi.

11. Napište v množném čísle!

Za svým cílem, pro holuba, ryzímu kovu, od vychovatele, bez cihly, na bobuli, v obydlí, s jehnětem, na sedadle, na poli, na stepi, u zralé broskve.

12. Užijte ve větách následujících výrazů!

S radostí, z radosti, svědomitou prací, svědomitou prací, bílí motýli, bílé motýly, bílými motýly, pevnou vůli, pevnou vůlí, draví rysi, přesně vypracované rysy.

13. Doplněte a napište!

Mezi pravými úhl-, ostrými kužel-, bílými kachl-, užiteční datl-, k známým spisovatel-, krásnými básněm-, na suchých větv-, o svých povinnost-, slavnými vítězství-, o těžkých kladiv-, ve statečných srdc-, s nerozkvetlými poup-, u map- Evrop-.

14. Napište podstatná jména v náležitých tvarech s uvedenými předložkami!

Bez: révokaz, sůl, krása.
Proti: nepřítel, Bratislava, povinnosti.
Pro: Francouz, chvíle, motýl.
O (6. p.): pštros, ploutev, tělesa.
Za (7. p.): cíl, větev, Polabí.

15. *Doplňte a napište!*

Loď byla připoutána ke břehu pevnými řetězy-. Vojáci pochodovali se svými veliteli-. Zhotovili jsme si kolo na hřidel-. Kotelna byla vybavena nejmodernějšími kotli-. Pštros- rychle běželi. Dluh z mís- jídá. Letadlo bylo opatřeno třemi vrtul-. Traktory přijely k družstevnímu poli-. Husité se neohlíželi na množství- nepřátel. Veliké vzdálenosti překonáváme dopravními letadly-. V zimě chodíme v teplé obuvi-. Škvíra v lodi byla ucpána trvanlivou koudel-. Rodiče šli s dět- na vycházku. Jezevci tráví zimu ve svých doup-.

16. *Doplňte krátké nebo dlouhé samohlásky a cvičení napište!*

Vydechl z plných pl-c. Chlapci vyrobili mnoho ptačích b-d. Žijeme v mírném p-su. Voda mu sahala až do p-su. Na špatně obdělaném poli bylo mnoho syslích d-r. Houbař nasbíral mnoho h-b. Ve školní kuchyni máme několik velikých m-s. V pionýrském táboře jsme prožili mnoho krásných chvil-. Park byl oset jemnou trvou-. Do sběru jsme přinesli mnoho l-hví.

17. *Slova v závorkách napište ve správném tvaru!*

Na polévce jsme viděli masná (oko). Nejvíce důvěřujeme svým (oko) a (ucho). Pověděli si to mezi čtyřma (oko). Dopis mu vypadl z chvějících se (ruka). Potravu neohmatáváme nečistýma (ruka). Plášť volně splýval s obou (rameno). Staří lidé si často naříkají na bolesti v (noha). Pacientovi se vydral z (prsa) těžký sten. Hučelo mi v obou (ucho). Dlaždič klečel při práci na obou (koleno).

18. *Doplňte a napište!*

V přírodopisném kabinetě.

V našem přírodopisném kabinetě byste uviděli mnoho zajímavostí-. Máme tu nejen obraz-, ale i vycpaniny dravých ptáků-. Můžeme se pochlubit dvěma ještěři-, třemi sokoly-, orlem i dvěma tetřevy-. Máme také dva pávy-. Tetřev- a páv- jsou sice již opelichaní, je na nich vidět šv-, ale ještě vzbuzují obdiv. Ze zasklené skříně na nás hledí několik ježků-, tři sysli-, dva hnědí sobolí-, křeček a liška. Křeček stojí na zadních nožičkách a z tlam- mu visí klas-. Sysl- jsme dostali od Sdružen- rodičů a přátel škol-.

V lihu máme známé plazy- a žaby-. Plazy- jsou jako živi. Velmi pozorně jsem si prohlédl pružnou zmij-, kterou nám daroval známý lovec zmij-.

19. *Diktát.*

Turisté.

Turisté milují přírodu. Rádi se potulují s holí v ruce hlubokými lesy. Zdanlivě bez vytčeného cíle bloudí táhlými údolími a prodírají se mezi

rozervanými skalami. Rádi pronikají nebezpečnými roklími a zlézají i nejpříkřejší horské srázy.

Odvahou a pevnou vůlí zdolávají všechny překážky. Se svěží myslí se toulají přírodou v jakémkoli počasí. Nic jim nevadí, že se kolem nich ženou divou rychlostí automobily. Krácejí klidně po širokých silnicích i po úzkých stezkách mezi poli. Hřeje je vědomí, že vytrvalou chůzí upevňují své zdraví.

Staňte se také šířiteli a propagátory turistiky!

C

20. *Napište v množném čísle!*

Čestný diplom, pod kotlem, s přítelem, bystrý sokol, pro horala, s poslem, k motýlu, kopřivou, vědeckému badateli, pravým úhlem, pro hranol, za cílem, o penízi, o svízeli, o Francouzi, s Italem, s pytle, u jámy, tvrdým mozolem, k staré lípě, bez krychle, k posteli, pevnou nití, s neznámým člověkem, o pověsti, úrodnou step, úrodnou stepí, těžká otep, pevnou houžví, ve volné chvíli, za vysokou hrází, za roklí, k velké starosti, na korouhvi, k těžké tykvi, bez nesnáze, bez sňli, zajímavým kouzlem, na křesle, k divadlu, do pole, za rozsáhlým polem, na poli, k srdci, bez vejce, s malým seletem, o mláděti, nad příslovím, v čistém obydlí.

21. *Nahraďte správnými tvary!*

Za smělymi (budovatel). V dřevěném (kužel). Do modré (bluza). Vítězné (bitva). Pro nové (mapa). V ohnivě (koule). Dosáhli úspěchu svědomitou (píle). Na tenké (větev). Pod starou (hráz). K rozbité (láhev). Pro hedvábnou (příze). Ke krásné (chvíle). Planými (řeč). Pouhou (řeč). Bez veselé (mysl). Na naší (náves). K této (směs). Za vysokými (zeď). K tomuto (pole). Na stříbrném (Labe). Našemu (kotě). Zrnko uvízlo ve (vole). Hustým (mřížoví). Na ostrých (kopí). Škodlivým (býlí). V českých (příslaví). O svých (povinnost).

22. *Doplňte a napište!*

Václavu Řezáč-. Pro Jiráskovy spis-. Ps- štěkali. Za naše holub-. K nenáviděným dráb-. Obraz- s pěknými rám-. S nepatrnými mol-. V tmavých les-. Čisté chlév-. S odvážnými cestovatel-. O svých přátel-. K smělym cíl-. Proti nepřátel-. Po neznámém pachatel-. V zeleném jetel-. Ve starobylých městys-. Za starobylými městys-. U pěkné kresb-. S hlubokými jizv-. Do neproniknutelné tm-. S prázdnými konv-. Nad štíhlou jedl- (4. p.). Nad štíhlou jedl- (7. p.). S nabitými pistol-. V prázdných lahv-. K zralým tykv-. Zdravými čelist-. Ve svých mysl-. S malými myš-. Pro naše města i vs-. K těžkým obět-. Na zelených ratolest-. Chodil s bílou hol-. Pod dřevěnými bidl-. V moderních sídl-. Za těmi pol-. Za hustým

křov-. O hravých mládat-. V Pošumav- a v Polab-. Ve společných hospodářstv-.

23. Několik hlubokých str-h. Štítnou žl-zou. Prudkým mr-zem. Do čistého l-hu. Kutálel se ve sn-hu. Urazili několik m-l. Ve stodole bylo několik hr-bí. Vytrpěli mnoho b-d. S dojnou kr-vou. Mnoho těžkých pr-cí. Oblíbený předč-tatel. Vytrvalý pron-sledovatel. Moderní stř-kačka. Nové r-sovadlo. Veselé ř-kadlo. Prostorná um-várna. Zručný bedn-ř. Naše strojn-ctví. Zajímavý de-ík. Přihlásil se pravý vi-ík. V dbou noh-. Nosil pytle na ramen-. Bolesti na prs-. Pevná půda pod noh-. Čtyři krásné dn-. S vranými ko-. O Českých brat-. O svých brat-. Mezi cizími lid-.

24. V tiskárně.

Před několika neděl- jsme byli na exkurs^{zi} v tiskárn-. Nejprve jsme přišli do s-zárny. S-zeči hleděli do rozmanitých rukopis- a lehkými dotěky vytukávali písmena z liteřiny. Písmena se řadila v slova a v řádky. Potom je s-zeči spojovali ve stránky a převazovali pevnými motouz-~~y~~ Vysázené stránky odnášeli do tiskařských stroj-.

V tiskárn- není zah-lečů, není však ani popoh-něčů. Každý pracuje radostně, neboť ví, že pomáhá tvořit národní kult-ru. Vytištěné noviny dávají balíči do svazků, ř-diči aut je rozvázejí, rozn-šečky a listonoši je roznášejí. Po práci ukl-zečky zametou a hl-dač zamkne tiskárnu.

25. Diktát.

Desáté výročí.

V prvních májových dnech roku 1955 jsme oslavovali desáté výročí našeho osvobození. Tehdy jsme vzpomínali na doby fašistického bezpráví a nejhrubšího násilí. Vzpomínali jsme na mnoho těžkých chvil, které prožíval náš národ zvláště za pražského povstání. Vzpomínali jsme na hrdinství sovětských tankistů, kteří se přehoupali se svými děly přes pohraniční vrcholy a řtili se mezi lesy, poli a lukami k cíli své cesty — k ohrožené Praze. Svou rychlostí překazili fašistům jejich zločinné úmysly. Zástupy jásajících Pražanů je vítaly provoláváním slávy, davy je zahrnovaly kyticemi a slovy nadšených diků, neboť všichni v nich viděli posly nového, šťastnějšího údobí našich dějin.

Ve dnech desátého výročí jsme vzpomínali nad mohylami padlých sovětských vojáků s nesmírnou vděčností svých osvoboditelů, kteří se bili za naši svobodu jako lvi a nelekali se žádných obětí. Svou krví zpečetili věčné přátelství mezi našimi národy a národy Sovětského svazu.

PŘÍDAVNÁ JMÉNA TVRDÁ A MĚKKÁ

1. Přídavná jména tvrdá: vzor mladý.

Čís.	Pád	mladý hoch (dub)	mladá žena	mladé děvče
jedinotné	1.	mladý	mladá	mladé
	2.	mladého	mladé	mladého
	3.	mladému	mladé	mladému
	4.	mladého (mladý)	mladou	mladé
	5.	mladý!	mladá!	mladé!
	6.	mladém	mladé	mladém
	7.	mladým	mladou	mladým
množné	1.	mladí (mladé)	mladé	mladá
	2.	mladých	mladých	mladých
	3.	mladým	mladým	mladým
	4.	mladé	mladé	mladá
	5.	mladí (mladé)!	mladé!	mladá!
	6.	mladých	mladých	mladých
	7.	mladými	mladými	mladými

Přídavná jména tvrdá mají koncovku měkké *-í* jen v 1. a 5. pádě množného čísla, a to stojí-li u podstatného jména mužského rodu životného. Koncovka 7. pádu množného čísla *-ými* je zakončena měkkým krátkým *-i*. Všude jinde je v koncovce jen tvrdé dlouhé *-ý*. Slabý hoch (hochu!) — 1. a 5. pád j. č. — jako mladý hoch (hochu!) Slabí hoši — 1. a 5. pád mn. č. — jako mladí hoši. Se slabými hochy — 7. pád mn. č. — jako s mladými hochy.

2. Přídavná jména měkká: vzor jarní.

Čís.	Pád	jarní motýl (oblek)	jarní práce	jarní kvítko
jednotné	1.	jarní	jarní	jarní
	2.	jarního	jarní	jarního
	3.	jarnímu	jarní	jarnímu
	4.	jarního (jarní)	jarní	jarní
	5.	jarní!	jarní!	jarní!
	6.	jarním	jarní	jarním
	7.	jarním	jarní	jarním
množné	1.	jarní	jarní	jarní
	2.	jarních	jarních	jarních
	3.	jarním	jarním	jarním
	4.	jarní	jarní	jarní
	5.	jarní!	jarní!	jarní!
	6.	jarních	jarních	jarních
	7.	jarními	jarními	jarními

Přídavná jména měkká mají ve všech koncovkách měkké dlouhé *-í-*.
Koncovka 7. pádu množného čísla končí měkkým krátkým *-i*.

Rybí vzhled, rybí šupina, rybí oko — přídavné jméno měkké,
tedy *rybími* šupinami jako *jarními*.

3. Přídavné jméno se shoduje se svým podstatným jménem v rodě, čísle a pádě.

Přídavné jméno v přívlastku:

Rod	mužský živ.:	mužský než.:	ženský:	střední:
1. p. j. č.:	<i>milý</i> druh	<i>milý</i> strom	<i>milá</i> žena	<i>milé</i> slovo
2. p. j. č.:	<i>milého</i> druha	<i>milého</i> stromu	<i>milé</i> ženy	<i>milého</i> slova
1. p. mn. č.:	<i>milí</i> druhové	<i>milé</i> stromy	<i>milé</i> ženy	<i>milá</i> slova

Přídavné jméno v přísudku:

Zajíc je <i>bázlivý</i> .	Řeka je <i>dravá</i> .
Zajíci jsou <i>bázliví</i> .	Řeky jsou <i>dravé</i> .
Proud této řeky je <i>dravý</i> .	Jablko je <i>zralé</i> .
Proudy těchto řek jsou <i>dravé</i> .	Jablka jsou <i>zralá</i> .

Poznámka:

Přídavná jména mužského rodu životného měkkí v 1. a 5. pádě množného čísla tvrdou souhlásku v základu:

ubohý hoch — ubozí hoši

tichý hoch — tiší hoši

dobrý soudruh — dobří soudruzi

chrabrý voják — chrabří vojáci

B

1. *Napište v 1. pádě jednotného čísla jména rostlin, o kterých se mluví v této větě:*

V knize jsou obrázky čapího nůsku, dubu korkového, fialky psí, hníláku žlutavého, jetele plazivého, jílku mámivého, jílku ozimého, kakostu krvavého, kaštanu jedlého, koziho pysku, lanýže bílého, lišejníku sobího, mochny husí, narcisu bílého, plaménku přímého, pryskyřníku plazivého, rozchodníku nachového, rybízu červeného, skočce obecného, slezu lesního, šachoru papírového, štavele kyselého, vraniho oka, žabího vlasu.

2. *Doplňte, odůvodněte pravopis koncovek přídavných jmen a napište!*

Zdrav- člověk, s mil-m přítelem, škodliv- brouci, s ostr-m- drápy, za mrtv-m bratrem, pod štíhl-m- topoly, v rozsáhl-ch lesích, mraziv-vítr, kamenn- svědci zašl-ch dob, mezi star-m- stromy, s vesel-m- hochy, slep- psi, se znám-m spisovatelem, několik bos-ch chlapců, škodliv- ptáci, ryb- tuk, u neznám-ch lidí, z ryz-ho zlata, mluví ciz- řečí, tučn- koz- sýr, vonn- lipov- květ, horliv- dělníci, hus-m pochodem, v minul-ch dnech.

3. *Napište v množném čísle!*

Paví pero, krátký den, kopavý kůň, veselý hoch, horlivé děvče, kousavý pes, krotké hříbě, spravedlivý soudce, liščí doupe, milý přítel, smuteční host, zlý člověk, hladové kuře, poctivý nálezce, holý vrch, na štíhlém koni, hezký chlapec, zelený skokan, měkký červ, včelí úl, nedělní jítro, táhlá ozvěna, za zářivým příkladem, s plechovou konví, v pravém úhlu, milý člověk, žluté house, známý umělec, v bukovém lese, lipovou alejí.

4. *Napište v 7. pádě množného čísla!*

Spolehlivý posel, cizí žena, rozsáhlý les, rybí šupina, smělý jezdec, ryzí kov, osamělá chalupa, drzý ptačí lupič, šedivý vlas, holubí mládě, orlí spár, bosý hoch, zlý sen, známý básník.

5. *Doplňte, odůvodněte pravopis a napište!*

Noc na vsi.

Ve večern-m soumraku zhasínal červnov- den. Nad mal-m rybníčkem se rozestřel závoj šedobíl-ch mlh. Ojediněl- ps- štěkot se mísil s žab-m kuňkáním. Na horn-m konci vesnice se ozývaly hlučn- hlasy a tlumen- zpěv. To vesel- hoši se bavili po denn- práci. Občas sem zalétlo sov- zahoukání. Mal-m- okénky prozařovaly do tmav- noci žlut- pruhy světla. Hlasy ztichly. Chaloupky zavíraly ospal- oči. Nad tmav-m- lesy se vyhoupl měsíc okrouhl- jako ryb- oko. Žlutav-m světlem ozářil kraj. Na zemi kreslil ostře ohraničen- stíny štíhl-ch topolů. Ciz- muž prošel vesnicí. Byl provázen vytrval-m ps-m štěkotem. Potom vše utichlo. I žab- skřehot ustal. Vesnička usnula klidn-m spánkem. Jen z koz-ch chlívků se občas ozvalo zamečení. I zvířata jsou asi někdy trápena oškliv-m- sny.

6. *Doplňte a napište!*

O národní slavnosti ve Strážnici.

Jižn- Morava je kraj velmi znám- a zajímav-. V zeleni smav-ch zahrad a rozsáhl-ch vinic, zaplaven-ch tepl-m sluncem, jsou skryty vesnice i města. Je to prav- pozemsk- ráj. O národn- slavnosti ve Strážnici nás vítají přivětiv-m- úsměvy vesel- Slováci ve vyšívan-ch košilích s bíl-m- rukávy a ve vysok-ch leskl-ch botách. Ženy vypadají v naškroben-ch sukních a s malebn-m-, vábn-m- šátky na hlavách jako květy. Zakládají si na tom, že jejich kroj je prav-. Přesvědčili jsme se o pravdivosti výroku, že Slováci jsou ohniv-. I ti mal-, usměvav- hoši jsou živ- a prav- synové přírody. Zdrav- slováck- humor a jásav- zpěv se uplatňuje na různ-ch lidov-ch slavnostech a veselících.

7. *Diktát.*

Ve zdravém těle zdravý duch.

Zdraví lidé vykonají více práce než lidé churaví. Tělesné zdraví udržujeme vhodnými tělesnými cviky a ušlechtilými sporty v tělovýchovných organizacích. Z letních sportů jsou nejvydatnější sporty vodní, ze zimních sportů lyžování. Dokonalý sportovec je ušlechtilý. Není nikdy hrubý ani závistivý a vždy se řídí sportovními pravidly. Suroví lidé by se neměli objevovat na našich sportovních hřištích.

C

8. *Doplňte, pravopis odůvodněte a napište!*

a) Zdánliv- pohyb, rozpustil- hoch, bručiv- medvědi, trpčliv- ošetřovatelé, zpustl-m lesem, ran- salát, na porostl-ch stráních, laskav-m- po-

hledy, drav- pták, ušlechtil- lidé, spolehliv- posel, bos- člověk, znám- spisovatel, čap- hnízdo, sokol- pero, rezav- hřebík, ryb- jikry, s prav-m drahokamem, člověk ryz- povahy, nad slohov-m úkolem.

b) Lv- spáry, orl- zrak, s pronikav-m úspěchem, ps- vytí, ryb- oko, kou- sav- štěňata, na motýl-ch křídlech, ve vos-m hnízdě, širok- ramena, v ošu- měl-ch šatech, modrav-m vzduchem, hověz- jazyk, spolehliv- lidé, rozsáhl- pozemek, nezral- jablka, před hroziv-m- mraky, s podezřel-m- ciz-m- lidmi, hrav- koťata, mnoho uvědoměl-ch občanů, z kos-ho hnízda, z vyzrál-ch plodů, mil-m rodičům, do jestřáb-ch drápů, ze sobol-ch kožešin.

c) Dusiv- plyn, se slab-m odporem, rychl-m poh-bem, holub- vejce, se zinkov-m plechem, sob- kůže, nedůvěřiv- lidé, podezřívav- pohled, směl- orl- let, hověz- maso, slep- muži, na osmahl-ch tělech, drz- čtver- noh- lupič, pomal- žáci, jestřáb- mládě, ciz- bezzub- stařec, toulav- psi, vytrval-m během, s čil-m- bos-m- hochy, pod svěž-m jiskřiv-m sněhem.

9. *Napište ve všech pádech jednotného i množného čísla tato slovní spojení:*
cizí hladový muž, ryzí ušlechtilý charakter, drzý pohled!

10. *Napište v 1. a 7. pádě jednotného čísla a v 1., 6. a 7. pádě čísla množného!*

Dubového listu, účelivého psa, milého přítele, o červivém jablku, horli- věho čtenáře, cizího výrobku.

Vzor: Dubový list, dubovým listem, dubové listy, na dubových listech, dubo- vými listy.

Doplňte, odůvodněte pravopis a napište!

11. V Sovětském svazu.

Měl jsem letošn-ho roku štěstí pobývat po delš- dobu v Sovětsk-m svazu. Ačkoli v posledn-ch letech byl jsem v něm často, byl jsem znovu uchvácen velkolep-m obrazem, který jsem viděl. V Sovětsk-m svazu se uskutečňuje opět nov- rozmach, rozmach v ještě větš- síle, k ještě větš-mu bohatství, k nov-m formám života. Viděl jsem nov- moskevsk- universitu velkolep-ch rozměrů, mnoho nov-ch obrovsk-ch domů. Moskva dnes žije nádhern-m kulturn-m životem, překvapuje však také přepychov-m- hotely a mnoh-m- skvěl-m- zábavním- podniky. Může se chlubit vzorn-m- oděvn-m, obuvn-ckým a jin-m spotřebn-m průmyslem. A je-li tak So- větsk- svaz zářiv-m sluncem, budme vděční, že pod jeho hřejiv-m- pa- prsky může se i naše vlast rozvíjet bohat-m- květy svobody a blahobytu.

(Z řeči Václava Kopeckého.)

12. Rodinný domek.

V naší ulici vyrostl nov- dům. Je to pěkn- rodinn- domek, ale má ne- obvykl- ráz. Jeho průčelí je ozdobeno pískovcov-m- sochami, schodiště

obrazy ciz-ch krajin. Obrazy a sochy jsou ryz- uměleck- díla. Majitelem domku je znám- malíř. Cel- domek se skrývá ve svěž- zeleni. Po světl-ch zdech až k ploch- střeše se pne ps- víno. Zahrada hoří fialov-m-, červen-m-, bíl-m- a jin-m- květy, ladně rozsázen-m- na záhoncích. Na skalce rostou ciz- rostliny a zvláštn- mechy. Zahrádka vyžaduje pečliv-ch a laskav-ch rukou.

13. Zimní pohádka.

Krajina s osaměl-m- vrchy oslňovala oči bíl-m jiskřiv-m sněhem. Les se skvěl v zimn- nádheře. Větve stromů, ověšené ledov-m- krystaly a spojen- dlouh-m- skvěl-m- šňůrami jíní, blýskaly se v slunečn-ch paprscích jako ryz- diamanty a upoutávaly hrou duhov-ch barev. Střechy mal-ch domků, rozběhl-ch po stráních, bíl-ch, pruhovan-ch i tmav-ch, skrčen-ch, a obložen-ch chvojím i stelivem, s okny mal-m-, pln-m- ciz-ch květů vymalovan-ch mrazem, byly pokryty tlust-m-, bíl-m-, kypr-m- čepicemi a jejich okapy ozdobeny visl-m- leskl-m- rampouchy. Na zamrzl-m rybníčku se projížděli bruslaři mal- i velc- v tepl-ch kabátech a čepicích a s palcov-m- rukavicemi, chráníc-m- před štiplav-m mrazem.

(Podle K. V. Raise.)

14. Na Valašsku.

Stoupáme-li táhl-m temenem Radhoště, spatříme panorama valašsk-ch horsk-ch strání, jež jsou pokryty rozsáhl-m- jehličnat-m- a listnat-m- lesy. Strídají se se šťavnat-m- lukami, na nichž je stále svěž- zdrav- vzduch a plno léčiv-ch bylin. Tento dříve téměř neznám- kraj je nyní hojně navštěvován letn-m- hosty, zejména továrn-m- dělníky, trávíc-m- zde svou dovolenou. Pod námi leží v údolích vesničky s bíl-m- kostelíky. Valem ubývá dřevě-n-ch chalup s mal-m- okénky a šindelov-m- střechami. Málokde nás již uvítá přívětiv- bača. Houževnat- obyvatelé, kteří dříve lopotili po cel- život na strm-ch stráních a v úzk-ch údolích, pracují nyní většinou v průmyslov-ch závodech nebo se zabývají pastevn-m chovem hověz-ho dobytka. Rozlehl- vesnice jsou spojeny autobusov-m- linkami. Již tu není pověřčiv-ch, neuvědoměl-ch lidí. Stali se uvědoměl-m- pracovníky, kteří chtějí povznést svůj kraj, kdysi tak odlehl- a zanedban-.

Diktáty.

15. Šípkový keř.

Na kraji lesního porostu před štíhlými jedlemi rostl starý šípkový keř. V zimě jeho pichlavými pruty prosvítalo několik opuštěných ptačích hnízd. Bázlivi zajáci nacházeli pod ním ochranu před krvežíznivými nepřáteli. Na jaře šípkový keř ožil zelenavými pupeny. Rozvil se první narůžovělý květ. Brzy byl keř obsypán vonnými květy. Později opadával růžový

plátek za plátkem. Květy byly vystřídány malými nazelenalými šípky. Každý šípkový plod v hřejivých slunečních paprscích rostl a červenal. Na podzim keř svítil zralými rudými šípky.

16. Naše hory.

V zdravých horských krajích, se vzduchem neznečištěným škodlivým dýmem továrních komínů, hledají churaví lidé záchranu svého zdraví. Zejména sluneční paprsky na vysokých horách mají velmi léčivý účinek. Proto by měli slabí lidé často pobývat v hornatých krajích. Lyžování na sněhových pláních ve vysokých polohách je velmi zdravý sport. Není třeba vyhledávat sanatoria v cizích zemích. Naše vlast oplývá léčivými místy, která vracejí churavým lidem zdraví. V našich přepychových lázních, do nichž dříve jezdili cizí hosté, léčí se zdarma churaví dělníci. Stát a Revoluční odborové hnutí posílají do horských krajů vynikající pracovníky.

NĚKTERÉ PŘÍPONY PŘÍDAVNÝCH JMEN

1. Přípony **-ivý (-livý, -elivý, -nlivý, -enlivý), -itý (-ovitý), -ičký, -inký**.

V přídavných jménech s uvedenými příponami píšeme v předposlední slabice vždy **-i-** měkké krátké: červivý, bázlivý, účelivý, mlčenlivý, barvitý, pánovitý, maličký, malinký.

2. Přípona **-ký (-oký)** měkkí v 1. a 5. pádě množného čísla v mužském rodě životném **k v c**: hlad-ký, hlad-cí; malič-ký, malič-cí; div-oký, div-ocí.

3. Přípony **-ský (-enský, -anský, -ovský)**.

a) Kde při tvoření přídavných jmen příponou **-ský** vznikla skupina **s-ský**, zjednodušuje se na **-ský**: Rus — ruský, Sasy — saský, Brandýs — brandýský, Oděsa — oděský.

b) Skupina **šť-ský** se mění na **-štský**: Radhošť — radhoštský, Náměšť — náměštský, Pešť — peštský.

c) Přípony **-ský (-enský, -anský, -ovský)** znějí v 1. a 5. pádě množného čísla mužského rodu životného **-ští (-enští, -anští, -ovští)**: městský — městští, slovenský — slovenští, pohanský — pohanští, obrovský — obrovští.

d) Přípona **-cký** v týchž pádech zní **-čtí**: dělnický — dělničtí.

e) K podstatnému jménu **Čech** je přídavné jméno **český, čeští**.

4. Přípony **-ný, -ní**.

Připíná-li se k základu končícímu souhláskou **-n** přípona **-ný** nebo **-ní**, píše se přídavné jméno s dvěma **-n-** (**-nn-**): den — denní, kámen — kamenný, rameno — ramenní.

Pozor: ranní slunce — slunce, které svítí ráno,
raná zelenina — zelenina časně vypěstovaná.

Podstatná jména příbuzná s těmito přídavnými jmény se však píší jen s jedním **-n-**:

denní časopis — deník

kamenné schody — kameník

týdenní noviny — týdeník

soukenná látka — soukeník

ranní noviny — raník

vinná réva — vinice (vinohrad)

5. Přípona **-cí** a zakončení **-ící, -ící.**

Krátké **-i-** před příponou **-cí** dává přídavnému jménu význam účelový, nač předmět je:

kreslící papír — papír na kreslení; žehlící prkno — prkno na žehlení;
honící pes — pes vycvičený k honění zvěře.

Dlouhé **-í-** před příponou **-cí** vyjadřuje činnost osoby, zvířete nebo věci (co právě dělá):

kreslící hoch — hoch, který kreslí; žehlící dělnice — dělnice, která žehlí; pes honící zajíce — který zajíce honí.

Poznámka. Jsme-li na rozpacích, jaké **i-i** máme napsat, zjistíme, zda přídavným jménem vyjadřujeme činnost: Bal-cí papír. Papír balí? Nikoli. Je na balení. Tedy krátké **-i-**. Zaměstnanec bal-cí knihy. Zaměstnanec balí? Ano. Tedy dlouhé **-í-**.

B

1. Z podstatných jmen a sloves v závorkách utvořte přídavná jména příponami **-ivý, -livý, -elivý, -nlivý, -enlivý, -itý, -ovitý, -íčký** nebo **-ínký** a cvičení napište!

(Bláto) cesta, (suk) dřevo, (maso) jídlo, (závist) člověk, (náležeti) pozornost, (jehlanec) koruna, (pohybovati se) hoch, (mlčeti) soudruh, (pracovati) dělník, (chlubiti se) dívka, (velmi tenký) motouz, (vzdorovati) chlapec, (snášeti se) lidé, (kopec) krajina, (spolehnouti se) úředník, (pecka) ovoce, (lenost) Karel, (horlivost) sběratel, (nakaziti) choroba, (péče) rodiče.

2. Napište v množném čísle!

Krotký sob, divoký holub, prudký člověk, těžký kůň, veliký učenec, blízký příbuzný, sladký lichotník, břitký řečník, hladký kapr, kluzký úhoř.

3. Napište v množném čísle!

Sovětský člověk, mořský živočich, dělnický dopisovatel, slovanský bratr, nelidský fašista, řílnský předák, městský obyvatel, strážnický šohaj, pražský umělec, olomoucký herec, ruský přítel, rolnický delegát, krkonošský horal, dětský lékař, francouzský horník, český strojník, vesnický hoch, krajský poslanec, saský příslušník, náměstský občan, kroměřížský dělník.

4. *Vyjádřete dvěma slovy, a to přídavným jménem s příponou -ný nebo -ní a podstatným jménem!*

Dům pro rodinu; květy, které voní; ohrada z prken; noviny, které vycházejí ráno; úkol stanovený na den; zvířena, která žije v jeskyních; práce, kterou konáme týden; vědomosti, které mají cenu; mapa, která visí na stěně; tuk vyrobený z rostlin; památky týkající se rodiny; potrava skládající se z bylin; kost v rameni; činy, které vykonal hrdina; schod vyrobený z kamene; řeč ohnivá jako plamen; oblek ze sukna; kraj, v němž se rodí víno; člověk, který není vinen; svícen se dvěma rameny.

5. *Napište věty s těmito přídavnými jmény: holicí, holící, čistící, čistící, plnicí, plnicí, honící, honící, lepící, lepící!*

6. *Slov v závorkách užíjte jako přídavných jmen a úkol napište!*

(Město a venkov) lidé si vzájemně pomáhají. (Sověty) obránci Stalingradu a Leningradu připravili porážku německým fašistům. (Slovensko a Čechy) partyzáni bojovali s německými okupanty tak dlouho, až na Slovensko pronikli (Sověty) vojáci. (Lužice) Srbové si zachovali svůj jazyk i přes veliký útisk. Jména (výkon) pracovníků byla na (stěna) tabuli. (Kámen) most v Praze je ozdoben sochami. Otec si koupil (ráno vycházející) noviny. Slované jsou známi jako lidé (pohostit). Lékař předepsal nemocnému (železo) víno. Můj známý je (horlivost) sběratel starožitností. (Prudkost) lidé často ukřivdí. Na sjezdu Světové rady míru byli delegáti (Sověty, Čechy, Slovensko, Německo, Polsko, Rumunsko, Maďarsko, Čína, Korea, Francie, Anglie, Švédsko) a jiní. (Krkonoše) pohádkový vládce měl (hrom) hlas a (suk) kyj.

7. *Diktát.*

Čeští dělníci byli vždy v cizině váženi. Naši blízcí příbuzní pracují jako zemědělstí dělníci na státních statcích. Týdenní tržba v prodejnách je letos vyšší než loni. Buď vytrvalý, trpělivý a bedlivý! Sklářští balíči balí sklo do dřevité vlny. Z vonných bylin se připravuje bylinný čaj. Horníctví, strojničtí a hutničtí učňové bydlí v internátech. Čest je nej-cennější statek. Rostlinný tuk je stravitelnější než živočišný. Na plovárně je prkenná přehrada pro neplavce. Na trh přivezli ranou zeleninu. V ranních hodinách se nejlépe učí. Vyžádal jsem si ceník zboží.

C

8. *Ze slov v závorkách utvořte přídavná jména, vynechaná písmena doplňte a cvičení napište!*

(Červ) jablka, (bázeň) zajíci, (pecka) ovoce, (barva) vypravování, (úpěti) prosba, učel-v- hoši, mal-nc- králíci, (nelidskost) fašisté, (Praha) umělci,

(město) zaměstnanci, (Čech) básníci, (Rus) hosté, (Sasy) průmysl, (Radhošť) hřeben, (Strážnice) rodáci, (blízko) sousedé, (vesnice) hoši, (moře) živočichové, (domýšlivost) lidé.

9. Z podstatných jmen v závorkách utvořte přídavná jména a věty napište!

Postavil si (rodina) domek. Keř byl obsypán (vůně) květy. Kolem staveniště byla (prkno) ohrada. Svůj (den) úkol jsem splnil. (Plamen) řeč všechny nadchla. Máme (týden) plán práce. Bylo objeveno nové (jeskyně) sídliště. Na vycházce nabyli žáci mnoho (cena) poznatků. Ve třídě visí (na stěně) mapa. Požíváme také (rostlina) tuhy. Schováváme (rodina) památky. Přezvýkavci se živí jen (bylina) potravou. Zlomil si (rameno) kost. Dělník byl vyslán na (týden) odpočinek do hor. Šeříkové květy jsou velmi (voněti). Sovětská armáda se proslavila (hrdina) obranou vlasti. Žáci rýsovali trojúhelníky (rovných ramen a rovných stran). Ke škole vede (kámen) schodiště.

10. Doplňte zakončením -icí nebo -ící a věty napište!

Myslivec si vychoval dva hon- psy. Žák, pln- přesně své povinnosti, byl odměněn pln- perem. Slevač, tav- kov, pracuje u tav- pece. Velká města mají krop- auta. Prodavač, bal- zboží do bal- papíru, byl volán k telefonu. Holíči mají dobré hol- mýdlo. Mlát-cím družstevníkům ulehčuje práci velký mlát- stroj. Auto, krop- ulici, právě odjelo. Hoch, lep- obrázky, byl spokojen s dobrou lep- pastou. Měřiči užívají měř- přístrojů. Žák, kresl- krajinu na kresl- papíře, nedal se v práci vyrušovat. Děvče, pln- inkoustem své pln- pero, umazalo si prsty. Montér zamontoval do stroje říd- zařízení. Řidič, říd- auto, je stále ve střehu.

11. Ze slov v závorkách utvořte přídavná jména a věty napište!

Netrpělivi (jezdec) koně odfrkovali. Na kraji lesa stál (suk) dub. Píšeme (plniti) perem. Občané, (kteří hasili) požár, uslyšeli (dítě) nárek a zachránili hošíka. V závodě se střídají (den a noc) směny. (Kapitalista) útočníci napadli Koreu. (Korea) vlastenci svou zemi bránili. Pomáhali jim (Čína) dobrovolníci. Naši požárníci mají moderní (hasiti) stroje. Učíme se (Rus) jazyku. Muž, (který kropí) záhony (na kropení) konví, si prozpěvoval (Bedihošť) cukrovar skončil kampaň. Za krále Karla IV. byl postaven (kámen) most (Praha) a dovezena burgundská (vino) réva. (Radhošť) socha Radigastova střeží (Valach) kraj. Pes, (který honí) dva zajíce, nechytí žádného. Obdivujeme se dílu českých kameníků, kteří vytvořili (kámen) básně. Stát poskytuje půjčky na stavbu (rodina) domků. V (Náměšť) tiskárně tiskli (Čech) bratří své knihy.

12. Diktát.

Do svého deníku zapisuji denní události. Na zapomnětlivého člověka nelze spoléhat. Prodavač, balící zboží, zásobil se balícím papírem. Každý

pes, honící zajíce, není ještě honící pes. Rakovničtí a žatečtí zemědělci pěstují výborný chmel. Krkonošští horalé se živili zejména plátenictvím. Toto je bezcenný padělek. Ranní rosa rychle osychala. Kameníci vytesali kamenné schody. Polští studenti zavítali do Prahy. Pražští studenti je uvítali na nádraží. Prohlédli jsme si saský porcelán. S radhoštského hřebenu je překrásný pohled. Odebíráme jeden deník a dva týdeníky. Houby nakládáme do vinného octa nebo do soli. Koupili jsme kropiči konev.

JMENNÉ TVARY PŘÍDAVNÝCH JMEN

Jmenné tvary přídavných jmen jsou zakončeny v ednotném čísle mužského rodu souhláskou, ženského a středního rodu krátkými samohláskami: mlád, mláda, mládo; rád, ráda, rádo; zdráv, zdráva, zdrávo; nevinen, nevinna, nevinno.

Jejich pravopis se řídí vzorem mlád, mláda, mládo (rád, ráda, rádo).

Píšeme: Hoši jsou zdraví, hotovi jako jsou mládi (rádi).

Ženy jsou zdravý, hotovy jako jsou mlády (rády).

Děvčata jsou zdráva, hotova . . . jako jsou mláda (ráda).

Jmenné tvary přídavných jmen bývají jen v neslovesném přísudku (*jsem zdráv*) a v doplňku (*cítím se zdráv, vrátil se zdráv*).

Zřídka se některých užívá také v doplňku ve 4. pádě: *Neuznal ho za hodna pohledu. Vidíme hochy bosal*.

V dnešní spisovné češtině se užívá hlavně těchto jmenných tvarů přídavných jmen:

bohat	jist	pamětliv	roven	vděčen
bos	laskav	podoben	samoten	vědom
dlužen	mlád	poslušen	schopen	vinen
dychtiv	mocen	povděčen	spokojen	zdráv
hladov	mrtev	povinen	svoboden	znám
hoden	nerad	přítomen	syt	zvědav
hotov	odpověden	prost	šťasten	ženat
churav	ochoten	rád	účasten	živ

a některých odvozenin, na př. trpělív — netrpělív, mocen — nemocen — nápomocen atp.

Jmenného tvaru stár užíváme jen v mužském rodě: děd je již stár-; avšak: babička je již stará.

Jmenného tvaru hoden užíváme jen ve smyslu zasluhuje: Tento hoch je hoden pochvaly (zasluhuje pochvalu). Ale: Hoch je hodný (t. j. dobrý, slušný).

B

1. Napište v množném čísle, koncovku přídavného jména odůvodněte!

Jsem svoboděn. Jsi šťasten? Byla jsi nemocna? Nebuď smuten! Bratr je doma samotěn. Je živ a zdrav. To děvče je hodno pochvaly. Jsem zvědav na vaše zprávy. Dítě vyběhlo boso. Stařec je sláb. Buď tak laskav! Dívka byla ráda. Co jsem vám dlužen? Štěně je syto.

2. Napište, jak by o sobě vypravovali starci, potom jak babičky!

Stařec vypravuje:

Když jsem byl mlád, byl jsem sláb a často churav. Býval jsem smuten a netrpěliv. Nyní jsem zdrav, spokojen, vesel a šťasten, že již nejsem nemocen. V létě rád chodím bos v ranní rose. Že jsem ještě živ a schopen práce, za to jsem vděčen dobré životosprávě.

3. Doplňte, odůvodněte pravopis koncovek a napište!

Sestra byla dlouho nemocn-. Nyní je již zase zdrav-. Hoši běhali po orosené trávě bos-. Ošetřovatelky jsou velmi laskav-. Oba moji dědečkové jsou již mrtv-. Dívky, buďte trpěliv- a poslušn-! Žáci se vrátili domů živ- a zdrav-, ale pořádně hladov-. Hoši, jste si tím tak jist-? Káčata byla syt-. Pionýři jsou pamětliv- svých povinností. Buďte tak laskav-, soudružky! Pořádní hoši jsou hodn- pochvaly. Dítě bylo sláb-. Zvířata jsou hladov-. Jsou dívky něco dlužn-? Někteří starci bývají mrzut-. Překvapení zajatci nebyli mocn- slova. Na 1. máje jsou lidé pln- radosti. Tyto pověsti nám nejsou znám-. Tělesně i duševně pracující jsou si rovn-. Moji bratři jsou ženat-. Všechna děvčata jsou přítomn-.

4. Diktát.

Hoši chodívali v létě bosi. Děti byly dychtivy spatřit Prahu. V zimě bývají ptáci hladovi. Šaty jsou hotovy. Naši přátelé jsou velmi laskavi. Zapražení koně byli již netrpělivi. Jsou vám tyto knihy známy? Pionýři jsou pamětlivi svého slibu. Nebuďte, děti, tak zvědavý! Kéž jsou rodiče dlouho živi a zdraví! Ženci byli hladovi a žíznivi. Všichni jsou žádostivi nových zpráv. Ranění jsou slábi. Ošetřovatelky jsou k nim laskavy. Tito hoši jsou nám známi. Žáci jsou si vědomi povinností. Ženy šly na louku boso. Chlapci jsou s prací hotovi.

C

5. Obměňte věty tak, že každou napíšete nejdříve v množném čísle, potom s podmětem ženského rodu v jednotném i v množném čísle!

Hoch není hotov s prací. Soused je churav. Syn je pamětliv otcových slov. Kůň je hladov a žízniv. Bratr je živ a zdrav. Žák je zvědav na vy-

svědčení. Občan je si vědom svých práv i povinností. Tento cizinec není u nás znám.

Vzor: Hoch se brouzдал v trávě bos. Hoši se brouzdali v trávě bosi. Dívka se brouzdala v trávě bosa. Dívky se brouzdaly v trávě bosy.

6. Jmenné tvary přídavných jmen doplňte správnou koncovkou, odůvodněte ji a věty napište!

Děti, buďte pamětliv- mých slov! Naši závodníci byli jist- svým vítěz-
stvím. Dítě je churav-. Dívky ještě nejsou hotov-. Jste-li, hoši, hotov-,
nečekejte a jděte! Mládež je prost- předsudků. Kotě bylo žízniv- a hladov-.
Starci jsou laskav-. Dívky nechodí bos-. Přátelé, buďte zdrav-! Dobří
vlastenci budou vždy věrn- naší lidově demokratické vládě. Všichni mladí
muži, kteří jsou tělesně schopn-, jsou povinn- vojenskou službou. Díla
Jana Amose Komenského jsou znám- celému světu.

7. Přídavných jmen v závorce užíjte v náležitém tvaru jmenném, odůvodněte pravopis a věty napište!

Občané si mají být (vědomý) svých povinností. Dívky se cítily (ne-
šťastný), neboť si byly (vědomý), že jsou nehodou samy (vinný). Hoši
by byli (rád účastný) na společné práci. Ženy dokázaly, že jsou (schopný)
i těžké práce a že se cítí za ni (odpovědný). Děvče leželo (nemocný) celý
měsíc. Buďte, soudruzi, tak (laskavý) a pomozte nám! Šlechetné činy jsou
vždy (hodný) chvály. V dobách nezaměstnanosti byli lidé (vděčný) za
jakoukoli práci. Kovářovy kobyly a ševcovy děti chodí (bosý). Buďte
(zdravý a šťastný), soudruzi! Jste-li, lidé, sami (sytý), nebuďte hluchí k těm,
kdož jsou (žíznivý a hladový)! Proč jsou ty ženy tak (smutný)? Zvířata
byla již (žíznivý a hladový).

8. Diktát (s obměnami).

Diktované věty napište v množném čísle!

Dělník byl šťasten a rád, že splnil plán. Žena byla dychtivá odpočinku.
Který žák je hotov? Dívka nebyla mocna slova. Které děvče je nepřítomno?
Tento výraz nám není znám. Nemocný je pamětliv příkazu lékaře. Děvče
se brouzdalo v trávě boso. Les je pln ptáčích hlasů. Alkoholik je brzy hotov
se svým zdravím. Po nemoci byla žena slába, bezmocna a sobě nepodobna.
Hoch se vrátil zdrav, vesel, spokojen a žízniv i hladov. Děvče nezůstalo
dlužno odpověď. Bratr odcházel z divadla pln dojmů.

PŘÍDAVNÁ JMÉNA PŘIVLASTŇOVACÍ

Přídavná jména přivlastňovací se tvoří většinou od jmen osob příponami *-ův, -ova, -ovo* nebo *-in, -ina, -ino*: otcův, otcova, otcovo; matčin, matčina, matčino.

Tato přídavná jména mají v 1. až 6. pádě jednotného čísla a v 1., 4. a 5. pádě množného čísla koncovky jako podstatná jména tvrdého sklonění: bratrův — syn (bez bratrova syna), bratrova — žena (bez bratrovy ženy), bratrovo — slovo (bez bratrova slova); v ostatních pádech mají koncovky jako přídavné jméno *mladý*.

1. Vzorem je přídavné jméno **matčin, matčina, matčino**.

Čís.	Pád	matčin bratr (kabát)	matčina sestra	matčino slovo
jednotné	1.	matčin	matčina	matčino
	2.	matčina	matčiny	matčina
	3.	matčinu	matčině	matčinu
	4.	matčina (matčin)	matčinu	matčino
	5.	matčin!	matčina!	matčino!
	6.	matčině (matčinu)	matčině	matčině (-u)
	7.	matčiným	matčinou	matčiným
množné	1.	matčiny (matčiny)	matčiny	matčina
	2.	matčiných	matčiných	matčiných
	3.	matčiným	matčiným	matčiným
	4.	matčiny	matčiny	matčina
	5.	matčiny (matčiny)!	matčiny!	matčina!
	6.	matčiných	matčiných	matčiných
	7.	matčinými	matčinými	matčinými

2. **Přídavných jmen přivlastňovacích užíváme:**

- a) *v přivlastku*: Bratrův dům vyhořel. Blaze je dítěti v matčině náručí. Matčina láska mě provází životem.
- b) *v přísudku*: Tento dům je bratrův, onen strýcův.

3. Přídavné jméno přivlastňovací se shoduje v rodě, čísle a pádě se svým podstatným jménem:

Karáskův Pepík (1. p. j. č.) se koupal s Janáčkovými hochy (7. p. mn. č.). —

Tento dům je matčin (mužský rod neživotný), zahrada strýcova (ženský rod), psi sou myslivcovi (mužský rod životný), stromy sousedovy (mužský rod neživotný), pero je bratrovo (střední rod).

4. Pravopis přídavných jmen přivlastňovacích se řídí pravopisem vzoru *matčin, matčina, matčino*:

V řece se koupali Novákovi (matčini) hoši.

Sešel jsem se s Novákovými (matčinými) hochy.

Potkali jsme Novákovy (matčiny) dcery.

5. Přípona -ův.

Přídavné jméno přivlastňovací utvořené z podstatného jména mužského rodu má v 1. pádě jednotného čísla v mužském rodě vždy jen příponu -ův: sousedův Jirka, otcův přítel, strýcův dům, předsedův podpis, Karlův slib.

6. Před příponou -in se mění souhláska *k* v souhlásku *č*:

mat-ka — mat-čin; Lid-ka — Lid-čin; soused-ka — sousedčin.

Je-li přídavné jméno přivlastňovací odvozeno od podstatného jména ženského rodu na -čka, píše se se dvěma -čč-, ačkoli ve výslovnosti slyšíme jen jedno -č-:

babič-ka — babič-čin; tetič-ka — tetič-čin; Anič-ka — Anič-čin.

7. Rozlišujte přídavná jména přivlastňovací od podstatných jmen!

Sousedovy (či?) krávy se zatoulaly. Příd. jméno přivlastňovací.

Sousedovi (komu?) se zatoulaly krávy. Podst. jméno.

Sousedovi (či?) hoši je našli. Příd. jméno přivlastňovací.

Přídavné jméno přivlastňovací má zakončení -ovi i -ovy.

Podstatné jméno má jen koncovku -ovi, a to v 3. a 6. pádě jednotného čísla.

B

1. Utvořte přídavná jména přivlastňovací od těchto podstatných jmen:

Řehák, Novák, soustružník, velitel, soused, družstevník, Rostislav, spolužák, zahradník, bratr.

2. *Z prvního podstatného jména v dvojici utvořte vždy přídavné jméno přivlastňovací a spojte je s druhým podstatným jménem!*

Otec — plán, matka — kniha, sestra — přání, dědeček — pokoj, Vlasta — zpěv, hlídač — pes, Jiřina — pravopis, Milan — upřímnost, teta — byt, Eva — záhonek, učitel — výklad, strýc — slovo, Brožík — obraz, Marx — Kapitál.

Vzor: Otcův plán...

3. *Utvořte přídavná jména přivlastňovací z těchto podstatných jmen:*

babička, tetička, matička, Anička, Boženka, Jenička, sestřička, Blaženka, Tonička, Vlastička, maminka, Zdenička, Pepička, Sonička, Jiřinka.

4. *Napište v množném čísle a odůvodněte pravopis!*

Presidentova řeč, Sládkův verš, Alšova kresba, Smetanova opera, Smetanův přítel, Nerudův spis, Kašparův obrázek, Alšův bratr, Jirkova kniha, Jeníkův holub, otcův známý, Karlův sešit, sousedův plot, lesníkův pes, Mánesův obraz, Přemyslův potomek, Svatoplukův prut, Maroldův Pařížan, dělníkův závazek, družstevníková jednotka, Dvořákova skladba, Bezručův Kovkop, Wolkerova báseň, Slavičková krajina, Máchův vrstevník, Horova báseň.

5. *Doplňte koncovkami přídavných jmen přivlastňovacích, odůvodněte pravopis a napište!*

Za Karl-panování, památky z doby Hus-, k předsed-domu, v soused-zahradě, o Jirk-svátku, k Svobod-stavení, ze soused-zahrádky, z Růžen-okna, na Božen-obrázku, k bratr-příteli, na soused-dvorku, na Karl-mostě, v Lenin-mausoleu.

6. *Doplňte, odůvodněte tvar i pravopis koncovek a napište!*

Putování po Praze.

Václav vyšel z Jungmann-náměstí. Ubíral se Vladislav-ulicí ke Karl-náměstí. Na Jirásk-mostě se zastavil a díval se na lodky. Krácel po Gottwald-nábřeží a odbočil do Myslík-ulice. Ve Vodičk-ulici potkal u strýc-domu Svatoše. Šel s ním do Havlíčk-ulice. Zašli pro Toníka a ubírali se různými ulicemi k Tyrš-domu.

7. *Podstatných jmen v závorkách užíjte jako přídavných jmen přivlastňovacích a věty napište!*

Na koledě.

Na Štěpána chodili (Prošek) chlapci na koledu do mlýna a do myslivny a (myslivec) hoši zase na Staré bělidlo. (Kudrna) děti chodily každý rok s Dorotou. (Kudrna) Václav byl králem, (Václav) sestra Lída Dorotou.

(Kat) pomocníky a (král) dvořany vyhledali ve vsi. Dorota měla (bratr) boty a místo roušky (matka) plachetku. Král byl oděn jako pláštěm (máma) květovanou zástěrou. Před (Prošek) stavením byla dlouhá klouzačka. (Král) dvořané i (kat) pomocníci se na ní vždy klouzali. Nedbali na (Lída) prosby, aby toho nechali. Konečně vešli do (Prošek) stavení a byli uvítáni náramným štěkotem (Prošek) psů. V (Prošek) rodině byly (Kudrna) děti vždy vítány.

(Podle Babičky.)

8. Doplňte tvary přídavných jmen přivlastňovacích a věty napište!

Milovník dějepisu.

Václav naslouchá se zájmem učitel- výkladům o Čech- příchodu na Říp- o Sám- potření Avarů, o Krok- dcerách, o Libuř- soudu, o Přemysl- potomcích. Rád čte povídky z doby Svatopluk- a Metoděj-. Husitskou dobu zná zvláště ze spisů Jirásk-. Velmi ho zajímal Wintr- Mistr Kampanus. Četl také některá díla Štorch-. Mnoho knih si vypůjčil ze strýc- knihovny. Chodí pro ně do Smetan- ulice. Václav- vědomosti vzbuzují obdiv jeho spolužáků.

9. Doplňte a napište!

Nezapomínáme.

Téměř ve všech větších městech mají ulici Palack-, Nerud-, Smetan-, Dvořák-, Lenin-. V Praze byla po Nerud- nazvána ulice, kde bydlili Nerud- rodiče, po Jirásk- pojmenován most blízko jeho bydliště, kde většinou vznikly Jirásk- spisy. Někdy označuje bývalé bydliště významné osobnosti deska na domě. Tak v Žitné ulici byla zasazena deska skladateli Dvořák-. V Michalské ulici nás deska upozorňuje, že v domě číslo 11 byly napsány Erben- básně. Vzpomínku na herecké výkony Vojan- budí poprsí Vojan- na domě na Klárově.

10. Diktát.

Malý vozka.

Strýc vyslyšel Karlíkovy prosby. Karlík bude řídit strýcovy koně. To budou sousedovi chlapi hledět! Karel převzal ze strýcovy ruky otěže a mlaskl. Koně nic. Zavolal. Zase nic. Koně dobře znali strýcovy poveiy. Karlík zamával bičem. V té chvíli se Karlíkovy nohy třepaly ve vzduchu, tetiny slepice se rozletěly, sousedovy husy zděšeně zakejhaly. Strýcovi koně vyletěli, zahnuli kolem Jiránkovy chalupy. Jiránkovi psi je uvítali zuřivým štěkotem. Než se Karlík vzpamatoval, byl již za vsí a otěže spočívaly pevně v strýcových rukou.

(Podle Fr. Vítka.)

11. Užijte v 2. pádě s předložkou od těchto slovních spojení:

Havlíčkova ulice, Dvořákovo nábřeží, Tylovo náměstí, Karlova univerzita, Husův pomník, Hálkova třída, Smetanovy sady, Tyršův dům, Karlův most, Leninova třída, Mánesův most, Heřmanův Městec, Králův Dvůr.

12. Napište slovní spojení ze cvičení 11 v 6. pádě s předložkou na nebo v!

13. Napište slovní spojení ze cvičení 11 v 3. pádě s předložkou k nebo ke!

14. Z podstatných jmen v závorkách utvořte přídavná jména přivlastňovací a slovní spojení napište!

V (Jungmann) pozůstalosti, o (Havlíček) životě, (Napoleon) vojáci, (Nezval) verše, v (Bezruč) kraji, z (Vančura) románu, z (Mácha) Máje, Balada o očích (topič), k (Myslbek) pomníku, za (Hálek) třídu, v (Jindřich) zpěvníku, o (Šafařík) spisu, ve (Wolker) pozůstalosti, z (Dvořák) opery, na (ošetřovatelka) stolku, o (herečka) výkonu, o (zpěvačka) hlasu, u (manžel) hrobu, na (básnířka) pomníku, o (vychovatelka) odpovědnosti, na (babička) moudrost, o (maminka) lásce, na (Hanička) skromnost, podle (Tonička) příkladu, o (Honza) síle, po (Hurvínek) vystoupení, ve (Skupa) souboru.

15. Napište slova v závorkách v náležitém pádě!

Těšíme se z (umění Mánesovo, Alšovo, Smetanovo, Dvořákovo). Z oper znám (Dvořákův Jakobín, Smetanova Libuše, Fibichův Vodník, Janáčková Liška Bystrouška). Jel jsem k (Jindřichův Hradec), k (Vrbatův Kostelec), k (Heřmanův Městec), ke (Královo Pole), k (Bláhova Lhota). Pověsti nám vypravují o (Krokovy dcery), o (Svatoplukovi synové), o (Libušina věštba), o (Horymířův Šemík), o (Šárčina lest), o (Čechův příchod), o (Sámovo vítězství). Prožívali jsme krásu (četné básně Nerudovy, Čechovy, Sovovy, Horovy, Halasovy, Wolkerovy, Seifertovy a Hrubínovy).

16. Z podstatných jmen v závorkách utvořte přídavná jména přivlastňovací a věry napište!

Mezi knihami.

Nahlédl jsem do (soused) knihovny. Se zalíbením jsem si prohlížel zažloutlé listy (Balbín) Obrany a (Jungmann) Slovníku, krásné vydání (Erben) Kytice a (Mácha) Máje. Dlouho jsem stál nad (Havlíček a Machar) epigramy. Mou pozornost upoutali (Jirásek) Psohlavci a (Bezruč) Slezské písně. Mohl jsem oči nechat na souborném vydání díla (Neruda, Čech a Sládek). Vedle básní (Březina a Zeyer) byly tam i verše (Nezval, Seifert, Hrubín a Závada), romány (Olbracht a Vančura) i díla (Řezáč, Drda, Čapek) a (Spáčil) Kroměřížský sněm. Z četných politických děl byly tam zejména (Marx) Kapitál a sebrané spisy (Gottwald).

17. Doplňte, odůvodněte pravopis a napište!

Umělecké poklady města Prahy.

V majetku města Prahy jsou Brandl- obrazy ze 17. a 18. století, Navrátil- krajiny a roztomilé venkovské výjevy Mánes-, v nichž se Mánes- podařilo zachytit národního ducha, obrazy Brožík- a Čermák- osmahlí Černohorci a ohnivé Černohorky. Dlouho postojíme nad Alš- kresbami z vojenského života a Alš- ilustracemi národních písní. Za ně náleží Alš- dík celého národa. Z Mařák- obrazů dýše příroda. Mařák- lesní partie jsou vzorem mladším malířům. Marold- studie z jeho pobytu v Paříži zachycují život Paříže v té době. Marold- Pařížané na jeho obrazech žijí. Největším Marold- dílem je panoráma bitvy u Lipan. Při malování obrazu stáli Marold- modelem význační lidé z veřejného života. Úprk- skvělé obrazy hýří pestrými barvami národních krojů. Však se také Úprk- dostalo uznání i na výstavě v Paříži.

18. Diktát.

Otcovi a matčini bratři jsou mými strýci, otcovy a matčiny sestry mými tetami. Strýcovy a tetiny dcery jsou mé sestřenice, strýcovi a tetini chlapci moji bratřenci. Otcovi a matčini rodiče jsou naši dědové a babičky. — Děti přály panu prezidentovi. Presidentovy projevy nacházejí v národě živý ohlas. Které Jiráskovy knihy jste již četli? Kteří Jiráskovi hrdinové vás nejvíce zajímali? V Jiráskových knihách nacházeli Čechové posilu v zlých dobách. Jak se vám líbí Alšovi husitští bojovníci? Viděli jste Alšovy obrázky k Slabikáři? Četli jste Seifertovy verše „Šel malíř chudě do světa“?

STUPŇOVÁNÍ PŘÍDAVNÝCH JMEN

1. Některá přídavná jména se stupňují. Rozeznáváme tři stupně přídavných jmen:

1. stupeň — krásný, 2. stupeň — krásnější, 3. stupeň — nejkrásnější.

2. Druhý stupeň tvoříme z prvního příponami

- a) -ější (-ejší): stál-ý — stál-ější
- b) -ší: mlad-ý — mlad-ší
- c) -í: křehk-ý — křehč-í

Příponou -í tvoří druhý stupeň tato přídavná jména na -ký: *hezký* — *hezčí*, *křehký* — *křehčí*, *mělký* — *mělčí*, *tenký* — *tencí*, *hebký* — *hebčí*, *trpký* — *trpčí*, *vlhký* — *vlhčí*.

Třetí stupeň tvoříme z druhého stupně předponou -nej: *milejší* — *nejmilejší*, *jasnější* — *nejjasnější*.

3. Při stupňování pozorujeme tyto hláskové změny:

- a) před příponou -ší se mění
 - h* v *ž*: *drah-ý*, *draž-ší*;
 - ch* v *š*: *tich-ý*, *tiš-ší*; *plach-ý*, *plaš-ší*;
 - z* v *ž*: *blíz-ký*, *bliž-ší*; *úz-ký*, *už-ší*;
 - s* v *š*: *vys-oký*, *vyš-ší*;
 - d* v *z*: jen ve slovech *snad-ný*, *snaz-ší*; *zad-ní*, *zaz-ší*.
- b) před příponou -í se měkčí *k* v *č*: *křehk-ý*, *křehč-í*;
- c) přídavná jména na -ký s druhým stupněm na -ší krátí dlouhou samohlásku v základu: *blízký* — *bližší*, *krátký* — *kratší*, *nízký* — *nížší*, *řidký* — *řidší*, *úzký* — *užší*;
- d) přídavné jméno *bílý* má druhý stupeň *bělejší*;
- e) přípony -ký (-oký, -eký) a u přídavných jmen *snadný* a *zadní* přípony -ný a -ní se v druhém stupni často odsouvají a přípona -ší se připojuje k slovnímu základu: *úz-ký*, *už-ší*; *dal-eký*, *dal-ší*; *hlub-oký*, *hlub-ší*; *snad-ný*, *snaz-ší*; *zad-ní*, *zaz-ší*.

4. Některá přídavná jména mají v druhém stupni dva tvary:

snazší i snadnější, zazší i zadnější, tmavší i tmavější, hebký i hebkější, trpčí i trpčejší, vlhký i vlhčejší.

5. Čtyři přídavná jména tvoří druhý a třetí stupeň od jiného základu:

dobrý — lepší — nejlepší

malý — menší — nejmenší

zlý — horší — nejhorší

velký — větší — největší

B

1. Z přídavných jmen utvořte druhý stupeň a cvičení napište!

Věrný přítel, slabý hlas, dlouhý prut, dobrý nápad, bledá tvář, jiskrný pohled, hrdý muž, mlčenlivý les, osamělý kraj, zdvořilý hoch, rozumné děvče, vzdálená vesnice, pevný provaz, stará borovice, pilný hoch.

2. Následující spojení napište s přídavnými jmény v druhém stupni!

Hezký oblek, snadný úkol, trpký osud, široký rozhled, lehké břímě, tenký papír, vysoký strom, mělká voda, blízká vesnice, tichá chůze, křehká nádoba, sladká řeč, suché místo, vlhký vzduch, měkká látka, hebké listí, hustý vlas, prudký proud, tuhý papír, řídký les.

3. Z přídavných jmen utvořte třetí stupeň a cvičení napište!

Hluboký a hustý les, měkký chléb, jasný den, křehké sklo, trpké ovoce, prudký tok, jemná mouka, tvrdý kámen, zřejmý pokrok, jednoduché pravidlo, raný salát, vlhký sklep, ješitný člověk, krátká cesta, vysoká hora, tenké vlákno, jednoduchý příklad, lehká práce, jímavá slova, suchý měsíc, křehký nerost, jižní město, hluboká tuň, hezký rozhled.

Přídavná jména v závorkách dejte do stupně naznačeného číslicí a věty napište!

4. Zahradník.

Zahrada je dědečkovi (milým 3) místem. V ní jsou jeho kroky hned (jistě 2, pružné 2 a lehké 2). Dojde vždy až na (zadní 3) konec zahrady. Mezi stromy je hned mnohem (vlídný 2 a příjemný 2). Zjišťuje, o kolik je který strom (vysoký 2), o kolik květů je (bohatý 2). Ví, který strom rodí jablka (sladká 2), který (kyselá 2), které ovoce je (velké 2) a které (drobné 2), které třešně jsou (rané 2), které (pozdní 2), který strom po-

třebuje půdu (suchou 2), který (vlhkou 2). (Velkou 3) péči věnuje stromkům (slabým 3 a útlým 3). Ze zahrady se vracívá vždy (veselý 2 a usměvavý 2). Tvrdí, že zahradnictví je (zajímavé 3, hezké 3 a zdravé 3) zaměstnání. Kromě rodiny je zahrada jeho srdci (blízká 3).

5. Diamant je (čistý 3) uhlík; je (tvrdý 3 a drahý 3) ze všech drahokamů. Na houslích (tlustá 3) struna g vydává (hluboký 3) tón, na (tenké 3) struně e lze hrát tóny (vysoké 3). Sacharin je mnohem (sladký 2) než cukr, cukr je však (chutný 2, zdravý 2 a výživný 2). Ocel je (tvrdá 2), avšak (křehká 2) než železo. Bystřiny bývají (prudké 2 a čisté 2) než veletoky. (Jižní 3 a severní 3) kraje zeměkoule pokrývá led. V červnu bývají noci (krátké 3) a dni (dlouhé 3). Listopad je (vlhký 3) měsíc.
6. Být nezištný ve všem a (nezištný 3) v přátelství, v tom bývá (čistá 3) radost dobrého člověka. V knihách máme (dobrý 3) výběr (dobrých 3) myšlenek (slavných 3) lidí. Čím (velká 2) hlava, tím (velký 2) klobouk. S (vysokého 2) kopce je (široký 2) rozhled. I (malý 3) a (slabý 3) může zvítězit. Dobré jméno je (dobré 3) dědictví. Vlastní spokojenost je (sladká 3) odměna. Tím není řeka (zlá 2), že z ní psi pijí. Hlad je (dobrý 3) kuchař. Obdělávání půdy velkými stroji je (dobré 2, snadné 2 a výnosné 2) než stroji malými. Krkonoše jsou (nízké 2) než Tatry.

7. Rodná řeč.

Rodná řeč je ten (krásný 3, cenný 3 a drahý 3) poklad, který jsme zdědili po předcích. V (zlých 3) dobách bývala (pevným 3) pojítkem všech příslušníků národa. Její zvuk je nám (sladký 2, milý 2) a pro nás (jímavý 2) než všechny řeči ostatní. Jí dovedeme vyjádřit i (jemné 3) odstíny myšlení. V (těžkých 3) chvílích života vnímáme její krásu nejlépe. Je (hebká 2) než samet, (měkká 2) než matčina dlaň a (hezká 2) než rozkvetlá louka s mořem květů. Někdy je (křehká 2) než útlá květinka, (trpká 2) než pelyněk, (prostá 2, jednoduchá 2, skromná 2 a pokorná 2) než Popelka — ale jindy zvoní jako (tvrdý 3) kov, burácí jako (prudká 3) bouře a její oděv je (bohatý 2) než roucho královské. Proto jí mohli vyjádřit své (vřelé 3) city naši (velcí 3 a slavní 3) básníci.

8. Diktát.

Sovětský svaz.

Sovětský svaz je největší evropský stát. Hustota jeho osídlení je však řidší nežli u nás. Sovětští lidé vybudovali nejprepychovější a nejčistší podzemní dráhu, nejvýkonnější elektrárny, největší říční přehrady a nejvelkolepější zavodňovací soustavy. I nejsušší pouště v nejjihnějších krajích změnili v úrodnou půdu. Mají nejrozsáhlejší kolchozy a sovchozy a dosahují stále vyšší sklizně. Jejich průmyslové závody náležejí k nejmohutnějším závodům na světě. Lenin vychoval nejoddanější a nejobětavější stoupence komunismu, kteří v nejkratší době zdolávají i nejtěžší úkoly.

9. Z přídavných jmen utvořte druhý a třetí stupeň a cvičení napište!

Tuhý život. Vysoký strom. Blízký cíl. Snadná práce. Krátká cesta. Mělká písčina. Hustý les. Jasný den. Horký vzduch. Hebký povrch. Jednoduchá práce. Široký pruh. Tichý šelest. Úslušný člověk. Řídká tráva. Nízké osení. Jímavá hudba. Tenký motouz. Čistá voda. Jemná tkanina.

10. Napište otázky tak, že přídavných jmen v závorkách užijete v naznačeném stupni!

Dovedete odpovědět?

Který nerost je (tvrdý 3)? Co je (tenké 2) než nit? Která hora v Evropě je (vysoká 3)? Co je (tlusté 2) a co (tenké 2) než provaz? Který oceán je (hluboký 3)? Který kov je (drahý 3)? Která oběžnice je (blízká 3) Zemi? Které je (jižní 3) město v naší republice? Kdy bývá u nás (suché 3) počasí? Kdy je den (dlouhý 3) a kdy (krátký 3)? Které domácí zvíře má (jemný 3) čich? Který náš kraj je (bohatý 3) na uhlí? Která je naše (vysoká 3) hora? Jak nazýváme (suché 3) kraje? Které uhlí je (mladé 3)?

11. Utvořte věty na tato slova:

nejjasnější, nejjasnější, nejhorčejší, nejhorčejší, nejjistější, nejjistější, nejjednotnější, nejjednotnější, sušší, suší!

12. Napište následující slova a podtrhněte v nich místa, v kterých jsou změny hlásek nebo významnější pravopisné obtíže!

Měkčí, nejjižlivější, nejúspěšnější, řidší, vyšší, dražší, nejjednodušší kratší, nižší, snazší.

13. Vypište z četby deset příkladů stupňovaných přídavných jmen a označte jejich stupeň číslicí!

14. Užijte přídavných jmen v závorkách v naznačeném stupni a věty napište,

K vazbě knihy jsem použil (tuhé 2) lepenky. Rád se toulám po (tichých 3 a zapadlých 3) místech. V horských potůčcích bývá (čistá 2 a chladná 2) voda než v řekách v rovině. Emil má raději (horkou 2 a hořkou 2) kávu než Karel. (Dlouhá 3) evropská řeka je Volha. New York je (velké 3) město světa. V Mrtvém moři je (hustá 2) voda než v jiných mořích. Čím (velká 2) výška, tím (řidký 2 a lehký 2) je vzduch. Doprava vzduchem je (přímá 3 a rychlá 3). Průplav Panamský je (krátký 2) než (starý 2) průplav Suezský. Řečiště bývá někdy (mělké 2) uprostřed řeky než u břehu. (Svědomitým 3) pionýrům byl svěřen (těžký 3) úkol. V (raném 3) novověku byly podnikány (smělé 3) plavby. Padaly sněhové vločky (lehké 2) než prachové peří a (hebké 2) než hedvábí.

15. Diktát.

V minulosti měli nezaměstnaní nejtrpčí úděl: nejmenší a nejtvrdší krajíc, nejhlubší a nejvlhčí byt, nejstudenější postel a nejtuzší zápas o holý život. V zápase nejslabší podlehl. Čím přirozenější řeč, tím pěknější. Čím prostší, skromnější a střídmější život, tím větší spokojenost. Nejvyšší hory snášeji nejtěžší hromobiti. Čím vyšší strom, tím bližší hrom. Čím prostší jednání, tím příjemnější. Začíná práci nejtěžší, končí nejlehčí! Rodiče jsou nám nejdražší a nejbližší ze všech lidí. Od nich dostáváme nejlepší rady. Když je hra nepříjemnější, přestaň! Matčina náruč je nejměkčí, matčin úsměv nejsladší. Nejjednodušší pravidlo bývá nejlepší. Z mnoha řemesel nejjistější žebrota.

SOUHRNNÁ CVIČENÍ K ODDÍLŮM 29–33

B

1. *Napište v množném čísle!*

S pavím perem, milý přítel, v liščím doupěti, od poctivého nálezce, s plechovou krabicí, drzý lupič, s ryzí povahou, pověřivý chlapec, od čadivé lampy, Jiráskova kniha, brandýský občan, slovácký zemědělec, Vojtěchův holub, ruský skladatel, hladový pták, lovecký pes, od spolehlivého zpravodaje, český člověk, učitelovo slovo, krkonošský tkadlec, před zlobivým krocanem, lyžařský závodník, otcův přítel, poctivý muž, za netrpělivým člověkem, s Karlovým bratrem, sovětský učenec. Sláb je ten, kdo nemá v sebe víru. Hoch nebyl mocen slova. Dítě bylo netrpělivé, poněvadž bylo žíznivo. Tento hoch není tím vinen. Děvče je hladové. Byla bys toho schopna?

2. *Ze slov v závorkách utvořte přídavná jména a cvičení napište!*

V (babička) světlici, (strýc) nový (rodina) domek, v (Neruda) ulici, (Anička) bratranci, (dělník) mozoly, z (otec) návratu, (město) národní výbor, (Francouz) příslušníci, Bezručovy „(Slezsko) písně“, (cena) rada, (bylina) výtažek, (sukno) kabát, (vůně) květ, (den) světlo, (víno) réva, (Čechy) řeky, (Kosmonosy) závody, (Náměšť) bratrská tiskárna, (Kono-
piště) zámek, (okno) rám.

3. *Přídavných jmen v závorkách užíjte v naznačeném stupni, z ostatních slov v závorkách utvořte přídavná jména a cvičení napište!*

Lenin na brigádě.

(Leningrad) dobrovolníci odnášeli klády. Voják, (který pracoval) vedle Lenina, dával Leninovi do rukou vždy (tenký 2) konec klády a sám bral (velkou 2) váhu břemene na sebe. Lenin to zpozoroval a od té chvíle se vždy chápal klády první. „Vždyť jsem (mladý 2) než vy, je mi osmnáct a vám již padesát,“ pravil voják. Lenin uchopil (těžký 2) konec klády, položil si jej na rameno a zasmál se: „Když jsem (starý 2) než vy, tak se se mnou nehádejte!“

4. *Doplňte vynechaná písmena, ze slov v závorkách utvořte přídavná jména v naznačeném stupni a cvičení napište!*

Čtyři dívky byly nepřítomn-, poněvadž byly nemocn-. (Velké 3) (kože-
luh) závody jsou v Otrokovicích a v Bošanech. Bratři jsou již zdráv-;

jsou však ještě sláb-. Dub- nábytek je (těžký 2) než jasano-. Kráčmer- děti bydlí v Hálkov- ulici blízko Lenin- mostu. Kráčmerov- hoši půjčili Václavov- knihu. Ryz- zlato je měkké. Červenec a srpen bývají (horké 3) a často i (suché 3) měsíce. Listopad bývá obyčejně (vlhký 3). Přez- žvýkavci se živí (rostlina) potravou. Král Václav IV. byl velmi prchliv-. Buď zvidav-, ne však drz-! Každý občan je povinen (brániti) povinností civilní nebo vojenskou. Naši (pohan) předkové mrtvé spalovali. Četl jsem (Jirásek) kroniku „U nás“. Na sjezdu byli přítomni (novinář) zpravodajové. Chinin je (hořký 3) lék. (Proti zákonu) činy jsou stíhány a trestány. Byl krásný (slunce) den. Známe slovesný rod (činiti a trpěti). Pracujeme podle (týden) rozvrhu hodin.

5. Diktát.

Občané jsou povinni zachovávat zákony. Nebuďte slabošští a zbabělí! Děti chodí rády bosy. V květnu 1945 povstali pražští obyvatelé proti okupantům. Zemědělství dělníci na státních statcích usilují o vyšší sklizeň. Rádi jsme poslouchávali babiččiny pohádky. Navštívili nás ruští spisovatelé. Za mrazivých nocí bývají hvězdy nejjasnější. Skončili jsme svůj týdenní úkol. Dražší oblek bývá trvanlivější. Alšovi domažličtí Chodové mají ve znaku psí hlavu. Jitro bývá moudřejší večera. Čeští koželužští dělníci jsou vynikající odborníci.

C

6. Napište v množném čísle!

Nad holou strání, v bezlesém kraji, oděský námořník, s otcovým přítelem, kroměřížský občan, Nerudův spis, ruský básník, od spravedlivého rozhodčího, český malíř, podle příznivé zprávy, zahálčivý povaleč, od uvědomělého pracovníka, mužský krejčí, za cizím člověkem, letecký důstojník, mělnický vinař, matčina slza, před slabou dívkou, Alšův husita, žatecký chmelař, toulavý pes, ve včelím úlu. Český člověk je šťasten, že je opět svoboden. Bylas nemocna? Nebuď smutna! Bratr je živ a zdrav. Ta báseň mi není známa.

7. Ze slov v závorkách utvořte přídavná jména a cvičení napište!

Na (Erben) třídě, (řidič) průkaz, vchod (po straně), (Rus) literatura, (víno) ocet, k (Hus) pomníku, (Praha) památky, papír (na balení), k (Mrázek) domku, hoch (který kreslí), (Tupesy) keramika, (týden) přehled, (Pešť) paláce, (kapitalista) společnost, člověk (který balí), (Sasy) vodstvo, pes (vycvičený pro honění), kromě (Soukup) bratra, páska (na lepení), člověk (který není vinen), (Radhošť) Pustevny, (Sověty) taneční soubor, skot (na plemeno), (rostlina) tuk, (Hradiště) kroj, pes (který právě honí), (Oděsa) přístav, list (na kreslení), žák (který lepí), (Bedihošť) pole.

8. Doplňte písmenem -n- (-nn-) a napište!

Kame-ý podstavec, kame-ík, oke-ice, oke-í malba, varha-í koncert, varha-ík, souke-ík, souke-ý oblek, de-í noviny, de-ík, ce-ík potravin, vi-á réva, dívka je vi-a, mělnické vi-ice, týde-ík, vi-ice (dívka), ce-ý dar, týde-í zpráva, ra-ý salát, ra-í mlha.

9. Přídavná jména v závorkách dejte do naznačeného stupně, z ostatních slov v závorkách utvořte přídavná jména a cvičení napište!

Dvě cesty.

Jsou dvě cesty. Jednou kráčeji národy (které milují mír), druhou se berou (válka) štváči. Čí cesta je (dobrá 2)? Cesta obránců míru, kteří chtějí, aby život všech (kteří pracují) byl (krásný 2, radostný 2, bohatý 2 a kulturní 2)? Čí cesta vykořisťovatelů, kteří chtějí pro vlastní blahobyt uvrhnout svět do války ještě (kruté 2, hrozné 2 a ničivé 2), než byla válka minulá? Čí cesta je (čistá 2, spravedlivá 2, pevná 2 a lidská 2)? Pro nás není pochyb. (Československo) lidé jdou cestou (dobrou 3 a jistou 3), cestou míru, jako lidé (Sověty, Polsko, Bulharsko, Rumunsko, Maďarsko, Čína, Korea) a příslušníci všech ostatních (lidová demokracie) států.

10. Doplňte písmena, přídavných jmen v závorkách užijte v naznačeném stupni a z ostatních slov v závorkách utvořte přídavná jména!

Karlov- rodiče jsou již mrtv-. Domove, domove drah- a jedin-, (drahý 3, sladký 3) nad světa končiny! Dobré činy jsou hodn- chvály. Nezapomeneme na slova z (Moskva) rozhlasu, síl-c- nás v dobách (těžkých 3). Ocel je (tvrdá 2, pružná 2 a křehká 2) než kujné železo. Muž (který se holí) užívá mýdla (na holení) a břitvy nebo strojku (na holení). (Řemeslník) mistři se sdružovali v cechy. Které (neskloňují se) druhy slov znáte? V Sovětském svazu i (jalovou 3) půdu mění v půdu (úrodnou 3). Poslouchali jsme (president) projev vysílaný rozhlasem. V naší vlasti není (hladověti) lidí. (Slaměník) sestry jely do Králov- Dvora k dědečkov-. Potkal jsem Novákov-. Přišli k nám Novákov-. Navštívíte Svobodov-? Svobodov- právě odcházejí. Podej strýčkov- vody!

11. Pracujte jako cvičení 10!

(Anglie) (sukno) látky byly považovány za (dobré 3); ale naši souke-íci později vyrobili stejně (cena) sukna. (Kapitalista) válečn- štváči připravovali válku, avšak státy (milovné míru) učinily potřebná (obrana) opatření. (Jižní 3) končiny zeměkoule jsou (studené 2) než končiny (severní 3). (Plachta) lodě čekají na přízn-v- vítr. V každém závodě jsou (na hašení) přístroje. (Bylina) výtažky slouží k přípravě léků. Dělník (který hasí) vápno promyšleně polévá pálené vápno vodou. Na (hasiti) vápně se tvoří (vápno) mléko. (Tuhé 2) maso se naklepává, aby bylo (křehké 2). Na (Čechy) vi-icích byla vysázena burgundská (víno) réva. Ve sklenicích

a v pařeništích se pěstuje ra-á zelenina. Někdy je obtížné rozeznat (cena) originál od (bez ceny) padětku. (Ráno) (slunce) paprsky probudily spáče.

12. Diktát.

a) Lidé plní přesně své povinnosti jsou váženi. Olbrachtovy povídky z českých dějin jsou nám známy. Klatovští zahradníci vypěstovali vonné karafiáty. Do obchodu došla zásilka čisticích potřeb. V Krušných horách se paličkovaly nejjemnější krajky. Jan Amos Komenský se skrýval na brandýském panství. Na hradištských slavnostech bývá veselo. Dopoledne bývá člověk nejvýkonnější. Mužští obyvatelé Lidic byli fašisty postříleni. V dalekohledu se nám vše jeví bližší a větší. Na pražskou manifestaci přijeli francouzští dělničtí delegáti. Spolehliví pracovníci jsou hledáni. Nevinní často trpívají s vinnými. Černošští obyvatelé Konga bývali loupeni bílými otrokáři. Babiččiny narozeniny oslavila celá rodina. Kamenné chrliče chrámové jsou uměleckým dílem kameníků.

b) Výstupy na Mount Everest.

Mount Everest je nejvyšší hora světa. Je obklopena strmými himálajskými horskými hradbami. Stojí jako lákavý a sebevědomý hrad, k němuž se toužebně upírají lidské zraky. Celý její vrchol je věčně zahalen mlhovým závojem, neboť je bičován neustálými sněhovými vánicemi.

Bylo vykonáno několik smělých pokusů o dosažení strmého vrcholu. Znovu a znovu přicházeli noví vytrvalí odvážlivci, kteří hrdinně bojovali s nejtěžšími překážkami. Řidší vzduch a divý víchř jim způsoboval největší muka. Vrhli, omrzali, takže boj o každý nový metr výšky byl vlastně zoufalým zápasem o holý život.

Mount Everest stál osamělý a záhadný až do 29. května 1953, kdy horolezecká výprava po prvé zlezla jeho vrchol.

ZÁJMENA OSOBNÍ BEZRODÁ: *JÁ, TY, ZVRATNÉ SE*

Pád	já	ty	my	vy	se
1.	já	ty	my	vy	—
2.	mne, mě	tebe, tě	nás	vás	sebe
3.	mně, mi	tobě, ti	nám	vám	sobě, si
4.	mne, mě	tebe, tě	nás	vás	sebe, se
5.	—	ty!	—	vy!	—
6.	mně	tobě	nás	vás	sobě
7.	mnou	tebou	námi	vámi	sebou

Pravopis zájmena *já* se řídí pravopisem zájmena *ty*.

Tobě (3. p.) se něco přihodilo.

Rozhodovalo se o *tobě* (6. p.).

Tatínek *tě* (4. p.) pochválil.

Bez *tebe* (2. p.) se to neobejde.

Půjčí *ti* (3. p.) sestra knihu?

Pionýrský oddíl se *tě* (2. p.) ujal.

Mně (3. p.) se to nepřihodilo.

Rozhodovalo se o *mně* (6. p.).

Tatínek *mě* (4. p.) pochválil.

Beze *mne* (2. p.) se to neobejde.

Půjčí *mi* (3. p.) sestra knihu?

Pionýrský oddíl se *mě* (2. p.) ujal.

Kde *tebe*,

tam *mne*.

Kde *tobě*,

tam *mně*.

Kde *tě*,

tam *mě*.

Kde *ti*,

tam *mi*.

Zájmena *já, ty, se* mají v 3. a 4. pádě dvojí tvary:

a) *kratší*: mi, ti, si; mě, tě, se;

b) *delší*: mně, tobě, sobě; mne, tebe, sebe.

Delších tvarů užíváme:

a) *po předložkách*: přišel **pro mne**, **ke mně**;

b) *je-li na zájmenu důraz*: **Tobě** se to nepřihodilo. Dnes **mně**, zítra **tobě**. **Mne** isi nepřesvědčil.

Začíná-li věta zájmenem, je na něm vždy důraz: *Tobě* to rád udělám (t. j. tobě, nikoli jinému). Proto na začátku věty můžeme užít jen delšího tvaru.

Kdy píšeme *mi* a kdy *my*?

Pověděl *mi* (3. p. j. č.) pravdu.

Jako: Pověděl *ti* (3. p. j. č.) pravdu.

My (1. p. mn. č.) máme pravdu.

Jako: *Vy* (1. p. mn. č.) máte pravdu.

Poznámka.

1. U zvratného zájmena *se* je třeba rozlišovat 7. pád prostý a 7. pád s předložkou *s*:
Prostý: Ryba *sebou* házela. Házeti *čím*? Kamenem. Tedy *sebou*.
S předložkou *s*: Vzal mě *s sebou*. *S kým*? Jako *s bratrem*.
Nesprávně je: Pojď *s sebou* do kina. To by znamenalo, že *má jít sám se sebou*.
Správně: Pojď *se mnou* (*s námi*) do kina.
2. Zvratné zájmeno *se* (*si*) klademe ve větě za první větný člen (holý nebo rozvitý):
Spolužáci *se* vrátili z výletu. (Nikoli: Spolužáci *vrátili se*.)
Můj bratr *se* vyučil strojníkem. (Nikoli: Můj bratr *vyučil se*.)

B

1. *Užijte zájmen já a my s předložkami v pádech uvedených v závorkách!*

Se (7, 2), o (6), při (6), u (2), beze (2), pro (4), ze (2), mimo (4), kromě (2), nade (4, 7), za (4, 7), ke (3).

Vzor: Za mne, za nás, za mnou, za námi...

2. *Doplňte příslušným tvarem zájmena já a věty napište!*

Slíbil *-*, že *-* vyprovodíš. Pověřili *-* tou prací. *-* pověřili tou prací. Pro *-* a za *-*, ať se hněvá, aspoň *-* dá pokoj. Když jsi ode *-* odešel, napadlo *-*, že bys měl ke *-* přijít častěji. Vzkázali *-*, že *-* čekali, že se po *-* ptali, že *-* něco uchystali, že by *-* to rádi dali. *-* tím sotva pomůžeš.

3. *Napište pět vět se zájmenem mi a pět vět se zájmenem my!*

4. *Doplňte podle začátečního písmene zájmenem mi, my nebo vy!*

Buď *m-* svědkem! Kam půjdete *v-*, tam půjdeme *i m-*. Foukej, větríčku, shod' *m-* hruštičku! *M-* se hlásíme na brigádu první; půjdete *i v-*? To se *m-* líbí. Ne *m-*, nýbrž *v-* se mýlíte. *V-* jste *m-* dobře poradili a také jste *m-* pomohli. Vysvětlíš *m-* ten úkol? *V-* zazpíváte a *m-* zase předneseme báseň. Uvolníte *m-* laskavě místo?

5. *Doplňte tvary zájmen uvedených v závorkách a věty napište!*

Pojďte *s (my)*! Jsem rád mezi *(vy)*, nerad se *s (vy)* loučím a bude se *mi* po *(vy)* stýskat. Dobře ještě *s (my)*, dokud vy jste mezi *(my)*. Proč jste

(my) to neřekli? Pozdravujeme (vy) a těšíme se, že brzy mezi (my) zavítáte. Tma před (my), tma za (my), jen jasné hvězdy nad (my). Přijdeme k (vy) v neděli a doneseme (vy) slíbené knihy. Očekávejte (my)! Těšíme se na shledání s (vy).

6. Doplňte správnými tvary zájmena se a věty napište!

Mám to u -. Co o - napíšeš? Zavolej ho k -! Co máš na -? Starej se o -! Věř -! Máš život před -. Nedělej ze - hrdinu! Zkoušku máš již za -. Uklid po -! Vinu hledej v -! Odlož - kabát! Hleď si -!

7. Doplňte tvarem zájmena já, odůvodněte pravopis a věty napište!

Na prázdninách.

Strýc přijel pro -. Vzal - s sebou na vesnici. Ukázal - hospodářství JZD. Zavedl - do družstevního lesa. Dovolil -, abych jezdil s koňmi. Vždy však seděl vedle -, aby - koně neutekli. Každé ráno postavila teta přede - velký hrnek mléka. To -, pane, chutnalo!

O žních - strýc naučil skládat snopy do panáků. Napřed - bolelo celé tělo. Brzy však - svaly zesílily a práce - nedělala potíže. Práce na poli - těšila. Stal se ze - dobrý pracovník. Strýc o - psal rodičům a velmi - chválil.

V srpnu přijel pro - tatínek a odvezl - domů. Doma se - všichni divili. Chválili, jak - slunce opálilo. Vypravoval jsem, jak se - na vesnici líbilo a jak se strýc mohl na - spolehnout. Však - také slíbil, že si pro - za rok přijede zase.

8. Diktát.

Vlast volá.

Přiblíž se ke mně co nejvíce! Poznej mě! Procestuj mě křížem krážem! Miluj mě! Važ si mě! Šetři mě a chraň mě! Znej se vždy ke mně s hrdotí! Nezapírej mě! Neodvracej se ode mne! Tvé srdce nechť mi stále patří! Mluv o mně vždy pěkně a vzpomínej na mne v cizině! Podle tvé lásky ke mně budou tě cizí lidé oceňovat. Neopouštěj mě! Opustíš-li mě, zahyneš.

C

9. Doplňte zájmeny mi — my — vy a věty napište!

M- již odcházíme, ale v- ještě zůstaňte! Listonoš m- donesl dopis. V- ještě spíte, a m- jsme již udělali kus práce. Kdepak m- proti v-! Slzy m- ještě neoschly, a v- m- přinášíte nové smutné zprávy. Je rozdíl v tom, co děláme m- a cc v-. Půjč m- tuto knihu! M- chceme pracovat, m- nechceme zahálku; m- chceme mír, m- nechceme válku. Kdo m- poradí? M-o vlku, a vlk za humny. Řekni m-, s kým se stýkáš, a já ti řeknu, kdo jsi. V- jste měli příležitost lépe poznat tento kraj než m-.

10. Napište vyznačená zájmena v množném čísle!

Pojď se *mnou*! Raduji se s *tebou*. Pošlu ho za *tebou*. Předě *mnou* je nový úkol. Jdi za *mnou*! Pamatujte na *mne*! Slitujte se nade *mnou*! Je to od *tebe* hezké. Máme jíti s *tebou*? Nezapomeň na *mne*!

11. Doplněte náležitými tvary zájmen uvedených v závorkách!

Přiď ke (já)! Mezi (my a vy) není rozdílu. Věř (já), že se na (ty) těším. Poradím se s (vy). Nenech (já) dlouho čekat! Měl ses (já) na to otázat. Zastavíš se pro (já)? Na (já) nezáleží, nýbrž na (ty). (Já) nepřemluvíte. Přišel jsem pro (vy). Kdo na (já) volá? Půjдете s (my)? Pořád (já) dávají, co se (já) nelíbí. Věřte (já), že to s (vy) dobře myslím. (Já) se to nelíbí.

12. Doplněte náležitým tvarem zájmena v závorce!

Pozvání.

Máš-li (já) ráda, přiď zítra ke (já)! Bude (ty) u (já) dobře. Slib (já), že jistě přijdeš! Nedělej si ze (já) žerty! (Já) je velmi líto, slíbíš-li (já) něco, ale nesplníš. V kolik hodin ke (já) přijdeš, záleží na (ty). Mám pro (ty) něco připraveno. Uděláš (já) radost a přijdeš ke (já)?

13. Doplněte tvary zájmena já a věty napište!

Řeka vypravuje.

Mech pod lesní skálou — vypustil na sluníčko. Skákala jsem po kamenech, které — stály v cestě. Lesní zvěř ze — pila. Často i člověk — vyhledal, aby se ze — napil. Ptáci — zpívali. Vodní hmyz se na — proháněl. Pomněnky — věnčily břehy.

Cesta — vedla do údolí. Tam se ke — připojily jiné potůčky. Vody ve — přibývalo. Proháněly se ve — rybky. Děti se ve — koupávaly. Bývalo — veselo. Lidé — nutili, abych otáčela mlýnskými koly. Nové potůčky — přiváděly novou vodu. V údolí — bylo těsno.

Vběhla jsem do roviny. Tam ve — rybáři lovíli velké ryby. Pluly po — lodi. Lidé — dali novou práci. Postavili blízko — továrny nebo odvedli ze — část vody k svým průmyslovým závodům. Udělali si ze — služebníka. Neuškodilo — to. Je ve — tolik síly, že taková práce je pro — malíčkostí.

14. Sebou nebo s sebou? Doplněte a napište!

Vezměte — batoh! Házel — celou noc. Neber nikoho —! Šli ve dvojicích za —. Lovci měli — psy. To se poddá samo —. Hodil — na postel. Nevzal jsem — klíče. Dělal si mezi — z něho žerty. Žoldnéři odvěkli — mnoho mužů. Otec mě vzal —. Lítostí nad — div se nerozplakal. Nemám — peníze. Zavřete za — dveře! Ryby — mrskaly.

15. *Diktát.*

Milý Jirko!

Když jsem byl o pololetí u vás, slíbil jsem vám, že mi návštěvu oplatím. Blíží se prázdniny. Máš tedy příležitost strávit u mne několik dní. Uvidíš, že se Ti bude u nás líbit. Bude Ti s námi tak dobře, jako mně bylo s vámi. Vezmi s sebou plavky! Mám pro Tebe překvapení. Ale nenuť mě, abych Ti je prozradil! Přijď ke mně a uvidíš! Znáš mě a víš o mně, že neslibuji naplano. My všichni se na Tebe těšíme. Napiš mi, kdy přijedeš! Přijdu Ti naproti. Pozdravuj ode mne strýčka a tetičku!

Tvůj bratranec Pavel.

ZÁJMENA OSOBNÍ: ON, ONA, ONO

Pád	on	ona	ono	oni, ony, ona
1.	on	ona	ono	oni, ony, ona
2.	jeho, ho	jí	jeho, ho	jich, jejich
3.	jemu, mu	jí	jemu, mu	jím
4.	jej, jeho, ho	ji	je	je
6.	něm	ní	něm	nich
7.	jím	ji	jím	jimi

Po předložkách bývá místo počátečního j — ň: z něho, k němu, s ním, pro ni, pro ně, s nimi, o nich.

Delších tvarů (jemu, jeho) užíváme:

- a) po předložkách: Utíkal pro něho;
- b) při důrazu: Jemu jsme to nemohli udělat. Psal jsem to jen jemu. Jeho jsme také pozvali.

Tvar jej, něj může být jen ve 4. pádě: Tam je Říp. Vidiš jej? V 2. pádě je jen jeho (ho): Sestupuji s Řípem. Sestupuji s něho. Ve 4. pádě užíváme tvaru jeho jen o životných při důrazu: Jeho jsem nepotkal.

Pravopis zájmen on, ona, ono se řídí pravopisem zájmen ten, ta, to.

Týkalo se to té žákyně. (Dlouhé é). Týkalo se to jí. (Dlouhé í.)

Mám rád tu knihu. (Krátké u.) Mám ji rád. (Krátké i.)

Za tou stodolou. (Dlouhé ou.) Za ní. (Dlouhé í.)

K těm našim lukám. (Krátké e.) K nim. (Krátké i.)

1. ona	— ta	1. oni, ony, ona	— ti, ty, ta
2. jí (z ní)	— té	2. jich	— těch
3. jí (k ní)	— té	3. jím	— těm
4. ji (pro ni)	— tu	4. je	— ty
6. o ní	— o té	6. o nich	— o těch
7. jí (s ní)	— s tou	7. s nimi	— s těmi

Delšího tvaru 2. pádu množného čísla *jejich* užíváme jen ve smyslu přivlastňovacím: Je to *jejich* práce. (Čí?)
 Jindy užíváme jen tvaru kratšího: Václav měl mnoho vad, ale již se *jich* zbavil. (Čeho?)

B

1. *Nahraďte podstatná jména příslušnými tvary zájmen a věty napište!*

Pes.

Dostal jsem (psa) od babičky. Rád si s (psem) hraji. Každý hoch k (psovi) nesmí. Někteří mají z (psa) strach. Mám v (psovi) svého ochránce.

Městský sad.

Znáš (sad)? Právě jsem z (sadu) přišel. Co se ti v (sadě) líbí? Vede k (sadu) dlážděná silnice. Můžeme se (sadem) pochlubit.

2. *Vypracujte cvičení 1 tak, že bude nadpis „Moji dva psi“ a „Městské sady“!*
3. *Nahraďte podstatná jména příslušnými tvary zájmen a cvičení napište!*

Škola.

Rád (školu) navštěvuji. Jsem (škole) vděčen za vše, čemu jsem se v (škole) naučil. Rád do (školy) denně spěchám. Těžce se s (školou) budu loučit.

Naše město.

Před několika lety byste (město) marně hledali na mapě. Kdybyste do (města) přijeli dnes, jistě by se vám zalíbilo. Bylo pro (město) určeno místo, kde byla dříve pustina. Dnes v (městě) žije několik tisíc obyvatel. Rád se na (město) dívám s nedalekého kopce.

4. *Nahraďte podstatná jména v závorkách zájmeny a věty napište!*

Pomáhám mamince.

Donesla jsem uhlí a přiložila (uhlí) do sporáku. Do vroucí vody jsem dala vejce a uvařila (vejce) na měkko. Vzala jsem bratříčka na klín a nakrmila (bratříčka). Přinesla jsem jablíčko, omyla (jablíčko) a dala (bratříčkovi) (jablíčko), aby si s (jablíčkem) pohrál. Potom jsem bratříčka uložila do postele. Když jsem (bratříčka) uspala, napsala jsem psaní, zalepila (psaní) nalepila na (psaní) známku a zanesla (psaní) na poštu.

5. Doplňte náležitým tvarem zájmena ona a věty napište!

Na trhu.

Teta mě vyzvala, abych — doprovodila na trh. Šla jsem s — a nesla jsem — tašku. Pomáhala jsem — nést nákup. V Dlouhé ulici jsme potkali sousedku. Pozdravila jsem — a teta se s — zastavila. Nedaleko stála Lidka. Když jsem — zpozorovala, zavolala jsem na — a domluvila se s —, že — odpoledne navštívím. V řadě prodávajících stála družstevnice z Bílan. Teta — uviděla, zamířila k —, jednala s — a koupila od — dvacet vajec. Vraceli jsme se ulicí Komenského. V — je naše škola. Právě byla na — vztyčena státní vlajka. Byl na — pěkný pohled, jak — větřík vesele třepetal.

6. Podstatná jména v závorkách nahraďte zájmeny osobními a věty napište!

Rodiče.

Děti (rodičům) projevují lásku a vděčnost. Když rodiče zestárnou, děti (rodičům) oplácejí jejich péči a starají se o (rodiče). Rády se k (rodičům) vracejí a s (rodiči) se potěší.

Nezapomínají, že matka (dětem) dala život, naučila (děti) mateřskému jazyku a vychovala (děti). Nikdy (matku) nezarmoutí, váží si (matky), ctí (matku), pomáhají (matce) a zastávají se (matky). Mají pro (matku) vždy laskavé slovo. Vědí, že celá domácnost spočívá na (matce).

Otec se tak s (dětmi) nelaská, ale má (děti) rád, pracuje pro (děti) a živí (děti). Těžký by byl život bez (otce). Rád vypravuje o své práci, neboť v (práci) nachází štěstí. Díváme se za (otcem), když odchází do práce, a těšíme se s (otcem), když se z (práce) vrací.

7. Doplňte tvarem zájmena ona a cvičení napište!

Přijela babička.

Očekávali jsme —. Těšili jsme se na —. Šli jsme — všichni naproti na nádraží. Poznáme — nebo nepoznáme? Dávno jsme se s — neviděli. Naposled jsme — spatřili před pěti lety, když jsme u — trávili prázdniny. Dlouho jsme potom na — vzpomínali. Viděli jsme — stále před sebou. Až se objeví, obklopíme — a všichni se na — pověsíme.

Vlak přijíždí. Vyhlížíme babičku nedočkavě. Jeník — spatřil první. Rozběhl se k —, pověsil se — na krk, tiskl se k — a zahrnoval — polibky. Dostaneme se k — také? Konečně — Jeník pustil a teď jsme u — my. „Babičko, babičko!“ voláme jeden přes druhého a tlačíme se kolem —.

8. Diktát.

Králíci.

Toužil jsem mít králikárnu. Co jsem se o ni naprosil, než mi ji tatínek udělal! Teď se jí všichni obdivují. Nedal bych ji za nic na světě. Chovám

v ní králíky. Mám z nich radost. Chodím jim na trávu a dávám jim také mrkev a chléb. Jsou rádi, když se s nimi někdo laská. Když odvážu Ořecha, hned je u nich, ale dovnitř k nim nemůže. Ten by byl s nimi brzy hotov!

C

9. Utvořte předložkové pády zájmen on, ona, ono, oni! Číslice udávají pád.

Nad (7), na (4), s (7), za (4), o (6), vedle (2), u (2), pro (4), k (3), bez (2).

10. Doplněte náležitými tvary zájmen on, ona, ono, oni a napište!

Náš vedoucí PO.

Cítíme k — úctu a lásku. Učíme se od — pravému soudružství. Rádi s — pracujeme. Vše se nám na — líbí. Prožíváme s — pěkné chvíle. Jsme — nadšení. Neradi bychom se s — loučili.

Česká kniha v době Temna.

Naši předkové si — velmi vážili. Nacházeli v — útěchu v těžkých dobách. V noci se u — scházeli a čítávali v —. Pečlivě — ukryvali před jesuity, kteří po — slídili a lidi pro — pronásledovali. A přece čeští lidé — zůstali věrni, i když pro — trpěli.

Moje rodiště.

Srostl jsem s —. Mám — rád. Poutají mě k — vzpomínky na šťastné dětství. Nerad jsem se s — loučil. Stále na — vzpomínám a občas se do — vracím. Zajímá mě, co je v — nového.

Sovětští hrdinové.

Od — se učíme obětavosti. Láska k vlasti — dodávala síly a utvrzovala v — víru ve vítězství. Žádná překážka — neodolala. Mnoho z — padlo v boji proti nacistům. Zprávy o — poslouchali čeští lidé u svých přijímačů. V duchu s — prožívali těžké boje. S toužebností — očekávali. — vděčíme za své osvobození. Cítíme k — lásku a úctu.

11. Doplněte tvary zájmena ona a napište!

Ropucha.

Hoši uviděli na cestě ropuchu. Neuvažovali o její užitečnosti a chtěli — kamenovat. Jistě jen proto, že o — slyšeli nesmyslné povídky a že se — štilili. Dříve než měli čas kamenovat —, přihrčel po cestě povoz. Rychle se k — blížil. Hoši myslili, že je již po —. Ale stalo se něco neočekávaného. Kůň ropuchu uviděl a projevil s — více soucitu než člověk. Opatrně se —

vyhnul a neublížil — ani kopytem, ani kolem vozu. Hoši se na sebe udiveně podívali, kameny odhodili a ropuchu postrčili do trávy, aby — nikdo neublížil.

12. Doplňte tvary zájmena ona a cvičení napište!

Silnice.

Okresní úřad — postaví jako spojku se státní silnicí. Je — třeba. Bylo pro — vykoupeno několik pozemků. Inženýři vyhotovili na — nákresy, vypočítali náklad na —, vyměřili — a vykoličkovali. Dělníci dělají pro — pevný základ. Až bude silnice zpevněna, budou na — navážet štěrk. Několikrát — zvalcují. Potom — polijí asfaltem a zvalcují — znovu. Po stranách upraví příkopy, aby s — do nich stékala voda a nerozrušovala —. Podél příkopů vysázejí stromy, aby — krásnily a stínily. Děti budou po — pohodlně chodit do školy a dělníci do práce, neboť nebude na — bláto. Automobilisté si — budou pochvalovat a turisté budou po — vesele vykračovat vzhůru k lesům.

13. Dosadte do vět místo podstatných jmen v závorkách vhodná zájmena! Věty napište!

Hoši ze Záluží.

Báli jsme se (hochů ze Záluží). Vyhybali jsme se (hochům), jak jsme jen mohli. Rozešli jsme se s (hochy). Byli jsme jednou (hochy) poraženi v zápase a pak jsme se s (hochy) poprali. Styděli jsme se za to a měli jsme z (hochů) trochu strach. Zařekli jsme se, že s (hochy) nebudeme již nikdy hrát.

Včera přišlo od (hochů) poselství. Přiběhl s (poselstvím) chlapec, který v neblahém zápase soudcoval. Dohovořili jsme se s (chlapcem) docela po přátelsku. Podali jsme si s (chlapcem) na usmíření ruce. Hoši ze Záluží nám vzkázali, abychom s (hochy) obnovili staré přátelství a nevyhybali se (hochům). Máme se s (hochy) příští neděli utkat v odvetném zápase. Co jsme (hochům) odpověděli? Rádi jsme (hochům) vzkázali své ano. Postavíme se opět proti (hochům) jako opravdoví sportovci.

14. Užijte místo slov v závorkách vhodného zájmena a věty napište!

Dobrý hospodář.

Vozka si pohrával s bičem a pošvihoval (bičem) nad hřbety koní. Pobízel (koně) k rychlejšímu kroku, ale neublížil (koním). U hospodářského stavení se otevřela vrata. Koně (vraty) projeli do dvora. Tam (koním) vozka odepjal postraňky a zavedl (koně) do stáje. Sňal s (koní) postroj a zavěsil (postroj) na skobu. Koně uvázal ke žlabu. Vzal džber a šel s (džberem) k pumpě. Načerpал do (džberu) vody a koně napojil. Nasypal (koním) ovsu a hodil sena. Vzal hřebelec a koním (hřebelcem) očistil srst. Zbavil (srst) tak prachu. Potom (srst) vykartáčoval, až se leskla.

15. Diktát.

Na dovolené.

Psal mi bratr, abych s ním jel na výlet. Od něho pojedu k sestře. Už se na ni těším. Vyřídím jí pozdrav od rodičů. Budu s ní chodit na pole a pomáhat jí. Sestra má malou Zdeničku. Přivezu jí velkou pannu. Bude si s ní hrát, vozit ji, vypravovat jí, oblékat ji a koupat se s ní. Navštívím také známé družstevníky. Rád se s nimi stýkám, beseduji s nimi a seznamuji se s jejich zkušenostmi. O žních jim pomohu. Mají mě rádi a dávají mi to často najevo.

ZÁJMENA PŘIVLASTŇOVACÍ

Pád	Bratr (strom)	Sestra	Slovo	Bratr (strom)	Sestra	Slovo
1. 2. 3. 4.	můj mého mému mého (můj)	má, moje mé mé mou, moji	mé, moje mého mému mé, moje	náš našeho našemu našeho (náš)	naše naší naší naší	naše našeho našemu naše
5. 6. 7.	můj mém mým	má, moje mé mou	mé, moje mém mým	náš našem naším	naše naší naší	naše našem naším
1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.	mí, moji (mé, moje) mých mým mé, moje mí, moji (mé, moje) mých mými	mé, moje mých mým mé, moje mé, moje mých mými	má, moje mých mým má, moje má, moje mých mými	naši (naše) našich naším naše naši (naše) našich našimi	naše našich naším naše naše našich našimi	naše našich naším naše naše našich našimi

Zájmena *tvůj* (*tvá*, *tvé*) a *svůj* (*svá*, *své*) se skloňují jako zájmeno *můj* (*má*, *mé*).

V 1., 4. a 5. pádě jednotného čísla zájmen *má* a *mé* užíváme tvarů kratších i delších: *má* i *moje* sestra, *mé* i *moje* slovo, *mou* i *moji* sestru. V množném čísle *má* v těchto pádech oboje tvary i zájmeno *můj*: *mí* i *moji* bratři, *mé* i *moje* sestry, *má* i *moje* slova.

V ostatních pádech užíváme jen tvarů kratších: podle *mých* slov, k *mým* přátelům, z *mých* knih.

Zájmeno *váš*, *vaše*, *vaše* se skloňuje jako zájmeno *náš*.

Pravopis zájmen *náš*, *váš* se řídí pravopisem zájmen *ten*, *ta*, *to*:

U té naší (vaší) stodoly (2. p.).

Tu naší (vaší) školu navštívil cizinec (4. p.).

Projížděl tou naší (vaší) vesnicí (7. p.).
 Za tím naším (vaším) domem (7. p.).
 U těch našich (vašich) vrat (2. p.).
 Oznámil to těm našim (vaším) známým (3. p.).
 Poučil se těmi našimi (vašimi) chybami (7. p.).

Třetí osobě přivlastňujeme v jednotném čísle zájmeny *jeho, její, jeho*, v množném čísle ve všech rodech zájmenem *jejich*.
 Přivlastňovací zájmeno *její* se skloňuje jako přídavné jméno *iarní*:

Pád	Bratr (strom)	Sestra	Slovo	Bratři, sestry, stromy, slova
1.	její	její	její	její
2.	jejího	její	jejího	jejích
3.	jejímu	její	jejímu	jejím
4.	jejího (její)	její	její	její
5.	její	její	její	její
6.	jejím	její	jejím	jejích
7.	jejím	její	jejím	jejími

Přivlastňovací zájmeno *její* má ve všech pádech v koncovce dlouhé *-í* a v 7. pádě množného čísla kromě toho na konci krátké *-i*: *jejími*.

Zájmena *jeho* a *jejich* se nesklonují.

Pozor na rozdíl *jejich* a *jejích*!

a) Přivlastňujeme-li něco *jedné osobě ženského rodu*, píšeme *jejích*:
její ruce — z *jejích* rukou.

Tyto záhony patří sestře; jsou to *její* záhony. Tedy: na *jejích* záhonech,
 z *jejích* záhonů, do *jejích* záhonů.

b) Přivlastňujeme-li něco *několika osobám*, píšeme *jejich*: ruce rodičů;
 jsou to *jejich* ruce. Tedy: v *jejich* rukou, na *jejich* rukou.

Lidé na samotě mají zlé psy. To jsou *jejich* psi. Děti se bojí *jejich*
 psů, vyhýbají se *jejich* psům, nehrají si s *jejich* psy.

Jsme-li na rozpacích, řekneme si 1. pád: *Její* děti (sousedčiny), tedy
 knihy *jejích* dětí. — *Jejich* děti (dělníků), tedy knihy *jejich* dětí.

Poznámka.

Zájmeny *svůj, svá, své* přivlastňujeme podmětu:

Ztratil jsem *svůj* klíč.

Sestra navštívila *svou* spolužačku.

Milujeme *své* rodiče.

Jaký je významový rozdíl mezi následujícími větami?

Otec otevřel byt mým klíčem.

Otec otevřel byt svým klíčem.

Otec otevřel byt jeho klíčem.

Navštívili jsme své přátele.

Navštívili naše přátele.

B

1. *Uvedená slovní spojení napište s předložkami od, k, pro, bez, o, s (se)!*
Můj bratr, má sestra, mé pero, náš soudruh učitel, vaše teta, naše kolo.

Vzor: Od mého bratra, k mému bratru, pro mého bratra, ...

2. *Vypracujte cvičení 1 tak, že podstatných jmen užijete v množném čísle!*

Vzor: Od mých bratrů, ...

3. *Doplňte správnými tvary zájmen v závorkách a napište!*

Nad (má) knihou, u (můj) stolu, za (můj) sousedem, k (moji) přátelům, o (moje) sestře, pro (moje) matku, nad (moje) čistými sešity, s (moje) spolužačkami, mnoho (moje) knih, s (moje) kolem.

4. *Nahraďte zájmena v závorkách správnými tvary a napište!*

V (naše) městě, za (váš) domem, z (naše) školy, pod (váš) krovem, v (naše) vesnici, do (vaše) třídní kroniky, v (naše) vlasti, pro (naše) vlast, pod (naše) okny, za (naše) poli, v (naše) příslovích, k (vaše) očím, pro (naše) babičku, v (naše) světnici, u (vaše) strojů, pod (váš) stromem, pro (moje) sestru, s (můj) přítelem, o (moje) knihách, v (moje) knihovně, nad (tvůj) prospěchem, se (svoje) starostmi, pro (vaše) nedbalost, z (náš) kraje.

5. *Doplňte a napište!*

Poslali mě naš- k vaš-, aby přišli vaš- k naš-. Nepřijdou-li vaš- k naš-, nepřijdou též naš- k vaš-. Přeli jsme se s naš- strýčkem, kdo měl náběh před zajíčkem. Počkáte-li u nás do zimy, setkáte se jistě s naš-. Fouká vítr, bouře straší, naš- domů nepeláší. S naš- Jendou těžce snáším, že je dlouhá cesta k vaš-. Pod tím naš- okénečkem bývá velký mráz a v té naš- studánečce zmrzne voda zas. Pod naš-, za naš- kamenný chodníček. Šohaji, naš- tě volají. Pod naš- okny teče vodička.

6. *Doplňte zájmenem její, nebo jejich a napište!*

V naší zahradě roste několik jabloní; radujeme se z — úrodnosti. Naše maminka se mnoho nstará, ale málokdo ví o — starostech. Přiběhla

k nám sousedova holčička; z — uplakaných očí jsme viděli, že se u nich něco stalo. Když se hoši vrátili z výletu, z — očí zírala spokojenost. Vlasta hrála vílu; s — ramenou splýval závoj.

7. *Doplňte tvary zájmen její, jejich!*

Naše chaloupka.

Naše chaloupka stojí na kopečku. K — dveřím vede travnatá pěšina. Po — zdech se pnou růže. V — zdech je veselo. Pod — krovy se nám dobře dýchá. Před — okny stojí dvě lípy. V červnu v — korunách bzučí včely. V horkém létě rádi odpočíváme v — stínu. Starou hrušeň na zahradě sázal náš děd. Na — větvích bývá mnoho sladkých hrušek. V — kmeni měli sršní hnízda. Vedle nás bydlí Stodolovi. — dcery pracují v továrně. S — hochy se často stýkám.

8. *Doplňte tvary zájmen její, jejich!*

Matka.

— srdce je plno lásky. Starosti — děti jsou i — starostmi, — radosti i — radostmi. — strádání naplňuje — srdce bolem. Když je dětem nejhůře, čekají vždy na — radu. Co vše musí projít — srdcem a — myslí!

Malým dětem se nejblazeňěji usínalo v — náručí, ale i dospělé děti si často vyžadují — objetí. Dotyk — ruky uklidňuje. — polibek stírá slzy, — objetí udusí vzlykání. Děti jsou si vědomy — citů a jsou jisty, že matce ze všeho nejvíce záleží na — klidu a štěstí. Kéž by jim mohla být ochránkyní až do konce — života!

9. *Doplňte náležité koncovky zájmen a napište!*

Naše zahrada.

Uprostřed naš- vsi vidíš naš- chaloupku. Jej- bílé zdi v slunci přímo oslepují. V jej- oknech lahodí oku květiny. Pod jej- krovy hnízdí vlaštovky. Na jej- dvoře rostou dva ořechy. Jej- větve se dotýkají naš- střechy. V jej- stínu rádi za horka posedíme. Za naš- dvorkem je zahrada. Na jej- záhoncích pěstujeme zeleninu a květiny. Tatínek si hledí stromů. Prořezuje jej- koruny a hubí jej- škůdce. Zvláště se chlubívá sv- jabloněmi. S jej- větví sklízí chatné ovoce. Na jej- kmeny připevnil ptačí budky. Když se do nich nastěhují ptáci, zní zahrada jej- zpěvem. Za naš- zahradou teče bystřina. V jej- vodách je hojně malých rybek. Ty se však musí mít na pozoru před naš- kachnami, sv- hubiteli.

10. *Diktát.*

Rolníci dříve.

Byly doby, kdy rolník nebyl svým pánem. Tehdy vládly našim rolníkům šlechtické vrchnosti. Cizí šlechta s našim lidem necítila. Lid byl jejím

nevolníkem. Bez jejího svolení nesměl si zařídit život po svém. Robotoval na pozemcích vrchnosti a byl otrokem jejich drábů. Na svých polích pracoval často až v noci. Poddaní se bouřili proti svým vrchnostem, zapalovali jejich dvory a mstili se na jejich služebnících. Vrchnost krutě potlačovala jejich vzpoury, ale jejich touhu po svobodě nadobro umlčet nemohla.

C

- 11.** *Podstatná jména v jednotném čísle převedte do čísla množného a podstatná jména v množném čísle do čísla jednotného! Tvary zájmen upravte!*

K mé spolužačce, v mých rukou, můj přítel, bez mých modelů, před svým zrakem, pro mé zábavy, o své starosti, s mými výrobky, na mých obrazech, s mou knihou, k mým přátelům, se svým spolužákem.

- 12.** *Doplňte náležitým tvarem zájmena náš, naše!*

Chvála hor.

Lyžaři, není nad — hory. Nad — horami svítí to nejlaskavější slunce. V — horách je zdrávo v létě i v zimě. Na — horách leží sníh dlouho do jara. Kdekoho zveme do — hor. Kdo by nebyl s — horami spokojen? Lyžovali jste již v — horách? Přijďte letos do — hor! Začínají již za — městem. Vystupují výš a výš a v kruhu se spojují s — obzorem. Přijedete-li, budete — horami nadšeni.

- 13.** *Nahraďte zájmena v závorkách jejich správnými tvary a napište!*

Zůstaň věren (svůj) přátelům. V (náš) vlasti je mnoho krásy. S příslušníky (náš) národa se setkáváme v celém světě. Nad (náš) krajem se rozpoutala bouře. Svěřil jsem se matce se (svůj) starostmi. Svatopluk Čech napsal krásnou báseň o (náš) řeči. Soudruh učitel byl spokojen s (můj i tvůj) úkoly. Do (náš) vesnice přišli cizinci. Divili se (náš) úpravným domkům. Ve (tvůj) úkolu jsem nenašel ani jedné chyby. V (náš) horách bývá mnoho turistů. Přišli jsme k (váš) chatě. Kdo šel s (náš) Jiřinou? Spěchala za (váš) rodiči.

- 14.** *Neúplné tvary zájmen doplňte a věty napište!*

Horlivý čtenář.

Dostal jsem ke sv- narozeninám od sv- příbuzných několik pěkných knih. Jsou v krásných vazbách a vyjímají se mezi m- starými knihami jako princezny mezi Popelkami. Přeješ-li si, vyber si některou z m- knih. Půjčuji ti sv- knihy rád, protože dovedeš nejen se sv-, ale i s vypůjčenými knihami dobře zacházet. Ty mi také sv- ochotně půjčuješ. Dovolíš-li, vyberu si mezi tv- knihami některou. Se sv- knihami jsem již hotov.

15. *Doplňte tvarem zájmena její, odůvodněte pravopis a napište!*

Maminka.

Mám rád naši maminku. Na — dlaních jsou mozoly práce. Okolo — očí jsou vrásky. Z — očí září добрota. Na — ústech sídlí vždy úsměv. Nikdy neslyším z — úst zlá slova. Vážím si — dobrého srdce. Každá bolest bývá vyhojena — laskavými slovy. — radami se budu vždy řídit. Nevím ani, jak se jí odvděčím za — lásku.

16. *Napište věty cvičení 15 o rodičích! Odůvodněte pravopis!*

17. *Doplňte příslušnými tvary zájmena její nebo tvarem jejich! Odůvodněte pravopis a věty napište!*

Král zvířat.

Ne nadarmo jsou lvi nazýváni králi zvířat. — postava je vskutku královská. Nejsou tak krvežízniví jako jiné šelmy, nemají — lupičskou povahu, nepřepadávají zákeřně. Má-li lvice mláďata, bojuje statečněji než lev. Zdá se, že z — očí šlehají blesky. Pro svá mláďata a pro — bezpečnost obětuje lvice ochotně i svůj život. Ani ochočená lvice nedovolí, aby se — mláďat v prvních dnech — života někdo dotkl. Sleduje každý — projev života, pozoruje — růst, hry a vývoj. Nedivme se, jsou to — děti. — blaho je — největším uspokojením. — královský otec se o blaho svých dětí příliš nestará. Přenechává — výchovu — matce.

18. *Doplňte tvary zájmen uvedených v zářkách a napište!*

Největšími (tvůj) přáteli jsou otec a matka. Lenoch i pod (svůj) střechou mokne. Věř více (svůj) očím než cizím řečem! Služme (svůj) národu! Je to nejkrásnější, nejvyšší a nejsvětější z (náš) snah. Smysl (tvůj) práce je příprava pro (tvůj) budoucnost. Jazyk prozrazuje každému (náš) povahu. České národní písně žijí v (náš) prsou, na (náš) rtech, v (náš) domácnosti.

19. *Užijte naznačených zájmen v náležitém tvaru a napište!*

Táboříme.

Každému naš- chlapci se objeví nový svět, když může tábořit se sv- kamarády. Často jsem záviděl sv- spolužákům, že mohou naslouchat šumění naš- lesů a obdivovat se kráse naš- přírody. Bylo to vždy m- vroucím přáním. Rodiče konečně vyhověli m- ustavičným prosbám. Nikdy nebudu litovat sv- pobytu v přírodě.

V táboře bývalo hodně návštěvníků, kteří se divili naš- vzornému pořádku, naš- kuchařům, strážím i naš- samostatnosti. Chválili n-, že děláme čest sv- škole, sv- obci i sv- učitelům a rodičům. A což kdybyste byli na naš- táborovém ohni! Všichni jsou tiši a je- oči sledují plameny a jiskry z n- vyletující. A potom báseň! Z jej- veršů šlehá síla jako z t- plamenů.

Několik m- vtipných druhů by vás pobavilo sv- žertovnými výstupy k vaš-
úplné spokojenosti. Učíme se tu milovat sv- krásnou vlast a všímat si jej-
přírodních krás, milovat lidi a jej- krásnou práci.

20. Diktát.

Prožívali jsme vzrušené chvíle, když naším krajem procházela fronta. Božena Němcová milovala prostý lid; ze všech jejích děl nejvíce vynikla „Babička“. Národ je vděčný svým spisovatelům, neboť z jejich spisů čerpá posilu. Vítězství náleží statečným lidem; z jejich úst neuslyšíte slova nářku. Jdi neochvějně za svým cílem! Snaž se poznat svoji mateřskou řeč a čerpej z jejích pokladů! Zamýšlíte se často nad svými povinnostmi? Pracujeme rádi pro svou republiku, neboť její budoucnost je v našich rukou. Pokračujeme v díle započatém našimi předky.

ZÁJMENA UKAZOVACÍ

1. Ten, ta, to; tento, tato, toto; tenhle, tahle, tohle.

Pád	Jednotné číslo			Množné číslo		
1.	ten	ta	to	ti (ty)	ty	ta
2.	toho	té	toho	těch	těch	těch
3.	tomu	té	tomu	těm	těm	těm
4.	toho (ten)	tu	to	ty	ty	ta
6.	tom	té	tom	těch	těch	těch
7.	tím	tou	tím	těmi	těmi	těmi

Zájmena *tento* a *tenhle* se skloňují jako zájmeno *ten*, jen k tvaru zájmena *ten*, *ta*, *to* připojujeme - *to* nebo - *hle*: tohoto, tohotohle, tomuto, tomuhle, těmito, těmihle.

2. Týž, táž, též; tentýž, tatáž, totéž.

Pád	Jednotné číslo			Množné číslo		
1.	týž	táž	totéž	tíž, titíž	tytéž	táž
	tentýž	tatáž		titěž (tytéž)		tatáž
2.	téhož	téže	téhož	týchž	týchž	týchž
3.	těmuž	těže	těmuž	týmž	týmž	týmž
4.	téhož	touž	totéž	tytéž	tytéž	táž,
	(tentýž, týž)					tatáž
6.	těmž	těže	těmž	týchž	týchž	týchž
7.	týmž	touž	týmž	týmiž	týmiž	týmiž

Zájmena *týž*, *táž*, *též*, *tentýž* skloňujeme podle vzoru *mladý*.

Složeného zájmena *tentýž*, *tatáž*, *totéž* se užívá jen v některých pádech, a to:

v jednotném čísle — v 1. pádě (*tentýž*, *tatáž*, *totéž*),

ve 4. pádě mužského rodu neživotného (*tentýž*)
a středního rodu (*totéž*);

v množném čísle — v 1. pádě (titiž, tytéž, tatáž),
ve 4. pádě (tytéž, tatáž).

Ve středním rodě je v 1. a 4. pádě jednotného čísla jen tvar *totéž*,
v ženském rodě v 1. a 4. pádě množného čísla jen tvar *tytéž*.

Tvary *tutéž*, *toutéž*, *tomtéž*, *tímtéž*, *těchže* a jiné tvary ve vzoru neuvedené
jsou nespisovné.

3. **Sám, sama, samo.**

Pád	Jednotné číslo			Množné číslo		
	1. pád	2. pád	3. pád	1. pád	2. pád	3. pád
1.	sám	sama	samo	sami (samy)	samy	sama
2.	samého	samé	samého	samých	samých	samých
3.	samému	samé	samému	samým	samým	samým
4.	samého(sám)	samu	samo	samy	samy	sama
6.	samém	samé	samém	samých	samých	samých
7.	samým	samou	samým	samými	samými	samými

Poznámky.

- Některé tvary zájmena *sám, sama, samo* jsou podle vzoru *mlád*: 1. p. j. č. — *sám, sama, samo*; 4. p. j. č. — *sám* (neživ.), *samu, samo*; 1. a 4. p. mn. č. — *sami, samy, sama*.

Ostatní tvary jsou podle vzoru *mlady*.

- Kdy užíváme zájmena *sám, sama, samo*, kdy *samý, samá, samé*?

a) **Sám**: 1. Zduřazuje osobní zájmeno nebo podstatné jméno:

Ty sám jsi to řekl. Sám pan prezident to řekl.

2. Bývá v doplňku: Rána se zahojila sama.

b) **Samý**: Bývá v přívlastku: Strom je samý květ. Žena viděla ve skále samé zlato.

B

1. Napište v jednotném čísle!

S těmi přáteli, mám radost z těch knih, nevěřím těm zprávám, jdu
k těm lidem, v těch pohádkách, před těmi dětmi, vzhůru na ty hory,
z těch dob, do těch pokolení, těmi ulicemi.

2. *Napište v množném čísle!*

Od toho člověka, s tou dívkou, pro tu knihu, z té země, k tomu domu, pod tím stromem, v tom slově, to kuře, tomu příteli, na toho spisovatele, ten básník, po té cestě, za tím lesem, v tom rybníku, z té řeči.

3. *Doplňte náležitým tvarem zájmena ten, ta, to!*

V — naší zahrádce kvete růže květ. Za — naší stodoličkou je moc. ječmene. Muzikanti, zahrajte — mou! Jak jsi k — penězům přišel? O — věci jsme již mluvili. Znáte — písničku, která nemá konce? Kam s — spěcháte? S — lidmi je kříž! Co je v — nádobách? Na mne si s — nepřiďte. Mé rodiště je za — horami. — chyby bys neměl dělat. Kam — lidé stoupnou, tam tráva neroste. Na — pražském mostě konvalinka roste. Dejme my se za — myškou do skoku!

4. *Doplňte tvary zájmena tento, tato, toto a napište!*

— slovy ukončil řeč. Mám již dosti — řečí. Pod — stromem jsme si hrávali. K — domům vedla dříve jen blátivá cesta. Z — knih jsem načerpal nové vědomosti. S — penězi dlouho nevystačíš. Nad — úkolem jsem seděl do pozdní noci. — lidé mi dobře poradili. — děvčata čistě zpívají. Rád vzpomínám na — skromné ženy. Všimni si vzácných rytin na — nádobě. Již po druhé čtu — knihu. Pod — střechou jsem se narodil.

5. *Doplňte tvary zájmena týž, táž, též!*

V — kraji, v — slově, na — dobu, v — počtu, na — místě, — dopisem, s — úlohou, — rozhodnutím, podle — pokynů, k — nařízením, v — osadách, — spolužákovi, — dělníci, — pilná družstevnice, — číslo, v — časopisech, nad — prací, pod — krovem, s — jménem, k — osobě, od — muže, — slovy, — kniha, podle — pravidel, s — mužem, od — osoby

6. *Doplňte tvary zájmen tentýž, tatáž, totéž!*

a) Vracejte se k — knihám, které jste četli! V — okamžiku byl dům v plamenech. Přijel z ciziny s — láskou k vlasti, s jakou ji opouštěl. Jezdíme na zotavenou vždy do — míst. Loď se vrátila do — přístavu, z něhož vyplula. Probouzím se vždy v — hodinu. Všichni lidé nekrácejí — cestami. Užij — poučky i zde! Stále se zde objevují — lidé. — dne se vrátil i bratr. Včera jsme slyšeli — slova. Bydlíme s Václavem pod — střechou, v — chaloupce. Žena oblékala do práce vždy — šaty.

b) K — zdroji chodí pít často i vlk i beránek. V — domě různí lidé, na — stromě různé ovoce. Ve státě se všichni lidé řídí — zákony. Z — ústa hana i chvála vychází. Neřídí-li se lidé — pravidly, nemohou dojít k — výsledkům. Dejte mi — hrušky a — jablka jako včera. Marnotratník dochází k — koncům jako lenoch. Kupujeme vždy — druh čaje. Jsou

to — lidé, které jsme včera potkali. Často lidé vychvalují dnes — věc, — jednání, — osoby, které včera haněli. Za stodolou se denně shromažďovaly — děti. Došel k — názoru jako já.

7. Doplňte zájmeny sám (sama, samo) nebo samý (samá, samé)!

Můj dědeček byl — žert a smích. Ty — tam nepůjdeš? Dívky šly lesem —. Na koupališti byli — chlapci. Někdo má — smůlu. Cvičení se hemžilo — chybami. Housata se pásla —. Na louce byly — květiny. Dítě si hrálo —. Na horském políčku bylo — kamení.

8. Diktát.

Neužívej stále týchž výrazů. K městu dojdeš tímto směrem. Denně se tu setkáváme s týmiž lidmi. S těmi vědomostmi daleko nedojdeš. Nad těmi verši se zamysli! Hloupost a pýcha vyrůstají z téhož kořene. Vlastovky se usadily pod týmž krovem jako loni. Co tím chceš říci? Octl se týmž okamžikem na zemi. Tímto perem nelze psát. Jsou zde sami dobří borci. Hoši se sami nabídli, že pomohou o žních. Ženy se přihlásily na brigádu samy.

C

9. Spojte zájmena ten, ta, to, ti s těmito předložkami:

k (3), s (7), u (2), o (6), na (4).

V závorce je uveden pád.

10. Spojte s předložkami ze cvičení 9 zájmena týž, táž, totéž, titíž!

11. Spojte s předložkami ze cvičení 9 zájmena sám, sama, samo, sami!

12. Dejte zájmena uvedená v závorkách v 1. pádě jednotného čísla mužského rodu do náležitého rodu a tvaru!

Co s (ten) obrazem uděláš? Na (tento) chvíli nikdy nezapomenu. Natři figurky (týž) barvou! Čím hrnec navře, (ten) zapáchá. Ještě (týž) dne se babička vypravila na cestu. Nehrej si s (ten) zápalkami! Zároveň s (tento) dopisem poukazují peníze. O (týž) událostech vypravoval každý jinak. K (týž) cíli vedou různé cesty. Z (tento) mračen nebude dešť. V druhém dílu knihy se vypravuje o osudu (tentýž) lidí. Oba díly jsou ilustrovány (týž) malířem. Nechoď za mnou s (tento) povídkami! Děláš si něco z (ten) řečí? Zabývám se (týž) věcí již delší dobu. Od (ten) událostí uplynulo již mnoho času. Mám (týž) knihy jako ty.

13. Doplňte zájmenem sám nebo samý!

Od časného rána do — večera byl — práce. Děti zůstaly doma —. V jeskyni bylo — zlato. Na svých cestách se dostal až k — moři. Nemohu

ho tu nechat —. Sestra opatruje své květiny —. Má tělo — ránu. Hájovna byla u — jezera. Balvany se — drobily vlivem povětrnosti. Jeho šaty jsou — záplata. Vyprávěl nám — známé věci. Otec se vrátil před — polednem. Hoši — upravili trávník před školou. Osada byla obydlena — rybáři.

Mrzlo až před — svátky. Spoléhejte — na sebe! Ne — chlebem živ je člověk, ale také slovem. Nic se neudělá — sebou. Pole se táhlo až k — lesu. Byli jsme — doma. Stál na — kraji. Visel nad — propastí. Věrka se bála jít domů —. Honzu přivedli k — králi. A já — své koníčky osedlám. Měl kabát — záplatu. Ať si to sestra rozhodne —. Život neplyne jen v — radostech. Ženy zůstaly ve vsi —. Autobus nám ujel před — nosem. My — bychom nic nepořídili.

14. Slova v závorkách nahraďte náležitými tvary!

Hoši tam byli (sám). Jdeme (týž) směrem. Vypravuješ stále o (tytéž) věcech. Letadlo se vznášelo nad (sám) střechami. Kočata si hrála (sám). Krávy byly na pastvě (sám). Matka zešedivěla (sám) starostmi. Děti často kráčejí za (týž) cíli jako jejich rodiče. Jel jsem (tentýž) cestou jako vy.

15. Diktát.

Na hřišti byli s učitelem sami hoši. Po odchodu učitele zůstali tam sami. Budka byla osídlena týmiž špačky, kteří v ní byli loni. Za tím vrchem uvidíte kopec s hradem. Dívky se samy postaraly o úklid. Pod těmi horami jsou malé vesnice. Letadlo přeletělo nad samými střechami. Žáci si sami ošetřují své záhonky. S těmi psy není radno žertovat. Oblaka plula nad samými lesy. Řid se těmi radami! Zamysli se nad tím! Voda se vylila až k samým domkům. Rodiče mě těmito dárky velmi překvapili.

ZÁJMENA TÁZACÍ A VZTAŽNÁ

A. **Kdo** není ve škole?

Co se ti stalo?

Jaký je ten míč?

Který sešit je tvůj?

Čí je to pouzdro?

B. Nevím, **kdo** tu byl.

Povím, **co** jsem slyšel.

Ukaž, **jaký** oblek sis koupil.

Žák, **který** se učí, prospívá.

Nevím, **čí** jsou to knihy.

To je ten hoch, **jenž** zvítězil na závodech.

Zájmeny **kdo?**, **co?**, **jaký?**, **který?**, **čí?** se tážeme.

Zájmeny **kdo**, **co**, **jaký**, **který**, **čí** a **jenž** připojujeme větu vedlejší k větě hlavní.

Jsou to **zájmena** **tázací**.

Jsou to **zájmena** **vztažná**.

Pozorujte!

To je ten *muž*, *jenž* zachránil tonoucího chlapce.

To je ta *dívka*, *jež* vyhrála první cenu.

To je *dítě*, *jež* přestálo těžkou nemoc.

To jsou *požárníci*, *již* se vyznamenali při požáru.

Ty dva *stromy*, *jež* byly skáceny, jsou již pořezány.

Dvě *broskve*, *jež* byly vysazeny loni, zmrzly.

Tato dvě *družstva*, *jež* byla založena před pěti lety, velmi dobře hospodaří.

Zájmeno *jenž* můžeme vždy nahradit zájmenem *který*: muž, *který* zachránil; dívka, *která* vyhrála; dítě, *které* přestálo nemoc.

Jen v 2. pádě ve významu přivlastňovacím bývá vždy pouze zájmeno *ienž* ve tvaru *iehož*, *jejíž*, *iejichž*:

Žena, *jejíž* děti jsou u nás, je nemocna. (Nikoli: *které* děti.)

Žáci, *iejichž* rukopis je úhledný, byli vyznamenáni. (Nikoli: *kterých*.)

Muž, *iehož* dopis čtu, není mi znám. (Nikoli: *kterého* dopis.)

Správné ovšem je: Muž, *kterého* si vážím, je u mne vítán. Zájmeno *kterého* tu nemá význam přivlastňovací.

Zájmeno *jenž, jež, jež* se skloňuje podle zájmena *on, ona, ono* (přidá se -ž).

Pád	Chlapec,	Žena,	Děvče,
1.	jenž	jež	jež
2.	jehož, bez něhož	jíž, bez níž	jehož, bez něhož
3.	jemuž, k němuž	jíž, k níž	jemuž, k němuž
4.	jež, jehož	již, pro níž	jež, pro něž
6.	pro nějž, pro něhož		
7.	o němž	o níž	o němž
	jímž, s nímž	jíž, s níž	jímž, s nímž

Pád	Chlapci,	Stromy,	Ženy,	Děvčata,
1.	již	jež	jež	jež
2.	jichž, bez nichž, jejichž			
3.	jimž, k nimž			
4.	jež, pro něž			
6.	o nichž			
7.	jimiž, s nimiž			

ten — **jenž**
ta, to, ty, ta — **jež**
ti — **již**

Poznámka.

1. Pamatuje, že před zájmeny vztažnými v souvětí podřadném píšeme čárku, na př.: Nevěděl jsem, kdo mi poslal ten dárek. Táral jsem se, jaký to má význam. Řekněte, co se vám nelíbí! Strom, který ovoce nenese, bude vyřát. Ten člověk, jenž se mnou hovořil, je velmi rozumný.
2. Místo zájmena *již* bývá v 1. pádě množného čísla mužského rodu životného zpravidla zájmeno *kteří*.

B

1. Doplňte vynechané čárky a věty napište!

Jsem zvědav co tomu řekneš. Jeník mi vyprávěl jakou jsi měl radost. Dones knihu kterou jsi mi slíbil! Četl jsem román o mořeplavci jenž obeplul svět. Pamatuji si letopočty událostí jež měly dějinný význam.

2. *Doplňte tvary zájmena jenž, jež, již a věty napište!*

Plníci pero, — píši, daroval mi dědeček. Dívka, — splnila svůj úkol, byla pochválena. Byl vyznamenán hoch, — projevil velkou statečnost. Letadlo, — zůstalo na letišti, bylo poškozeno. Ty továrny, — zařízení bylo zničeno, již zase pracují. Pusté pozemky za městem, — byly na zkoušku osázeny, daly pěknou úrodu. Dvě mláďata, — zůstala na zemi, úzkostlivě pištěla. Půjčím ti knihy, — se ti tak líbily. Jabloňka, — jsem sám sázel, rodí už ovoce. Pavel a Milan, s — se často stýkám, mi již v mnohém poradili. Bezručovu báseň „Ostrava“, — mám velmi rád a — jsem se naučil zpaměti, přednesl jsem na besídce.

3. *Doplňte zájmeny vztažnými a napište je s podstatnými jmény, k nimž se vztahují, na př.: voják, jenž - dívka, o níž — les, k němuž.*

Povstání v Praze.

a) Po poledních zprávách 5. května 1945 se ozval hlasatel, — vzrušeným hlasem oznamoval zahájení odboje Pražanů proti fašistům. Revoluci zahájili vlastenci, — byli připraveni a — bylo jasno, že rozhodná chvíle nadešla. Byla to odvaha, — naplnila celý národ nadšením a hrdostí. Vždyť Pražané neměli děl, — by mohli použít v boji. Neměli tanků, s — by se mohli vyřítit proti nepříteli. Neměli letadel, — by mohli útočit na protivníkovy posice. Neměli ani jiné zbraně, bez — je moderní válka nemyslitelná. Měli však zbraň, — nepřítel podceňoval: chrabrá srdce, — byla naplněna vírou a odhodláním.

Pražská vysílačka, o — se prudce zápasilo, hlásila chvílemi průběh bojů. Byly okamžiky, v — se zdálo, že je vše ztraceno. Od Benešova se blížily nepřátelské tanky, — měly posílit nepřítele. Hlasem, v — se chvělo prudké pohnutí, volal hlasatel o pomoc.

b) Jeho volání zaslechli i v Sovětském svazu, k — se upíraly naše naděje. Maršál Koněv se dal na pochod, — uvedl v úžas celý svět. Vždyť od Prahy ho dělilo sto kilometrů, — urazil za velmi krátkou dobu.

Je těžko popsat radost, s — byla Sovětská armáda v Praze uvítána. V očích statečných obránců se zatřpytily slzy, — byly nejlepším důkazem jejich citů. Němci, — se zmocnilo zděšení, kapitulovali.

Český národ vzpomíná s vděčností sovětských vojsk, — se nelekala žádných obětí pro bratrský slovanský národ.

Pátý květen je datum, — nikdy nevymizí z našich myslí.

4. *Diktát.*

Alois Jirásek napsal díla, v nichž jsou poutavě vylíčeny slavné i smutné doby českého národa. Čtu Nerudovy básně o lásce mateřské, již se nic nevyrovná. Konečně mám knihu, na niž jsem se tolik těšil. Přátelé, jimž jsem napsal dopis, dosud mi neodpověděli. To jsou lidé, s nimiž se denně vídávám a k nimž pociťuji náklonnost. Do našich záležitostí se plete osoba,

jíž se vůbec netýkají. Mapa je pomůcka, bez níž se těžko pracuje. Teploměr je přístroj, jímž měříme teplotu.

C

5. *Doplňte zájmenem jenž v pádě naznačeném v závorce a cvičení napište!*
Na výstavě nábytku.

Zde vidíte křeslo, v (6) si můžete příjemně odpočinout a (7) se můžete pochlubit. Zde je postel, z (2) se obratem ruky stane skříň, do (2) můžete uložit peřiny. Pohovka, (4) vidíte, poslouží vám také jako postel. Doporučuji tento psací stůl, (1) je vybaven zásuvkami a odkládací deskou. K němu patří tato židle, na (6) se při psaní pohodlně sedí. Jsou tu dvě knihovny, k (3) si můžete kdykoli přikoupit nástavky. Prohlédněte si naše záclony, na (6) jsou jemné vzorky! Tu jsou koberce, o (6) se tvrdí, že se nikdy neprošlapou. A což tento stojan, na (6) by se pěkně vyjímal umělecká socha! Doporučuji vám jen ten nábytek, s (7) budete jistě spokojen a za (2) jakost ručím.

6. *Nahraďte zájmeno který zájmenem jenž!*

U Pozdětína.

Z jehličnatého lesa vyjely sáně na silnici, *která* běží k severu do Krkonoš. Koně řídil starý muž široké hlavy, na *které* měl naraženu mrazovku. Na nohou měl kozlovice do shrnovaček, nad *kterými* visely kožené trápce. V koutcích jeho úst byly vrásky, *které* mu dodávaly stálého úsměvu. Vedle něho krácel mladík s černým šátkem na krku, nad *kterým* vybíhaly bílé proužky límečku. Zimní slunce stálo nad dolem, *který* byl pln růžového úsvitu, a hledělo na pahorkovitou krajinu, po *které* se krčily chaloupky. Osvětlovalo stráně, na *kterých* seděla malá dědinka, a vnikalo do mlh, *které* zahalovaly krkonošské obry. Rozhled k jihu byl zastřen mlhami, do *kterých* vnikaly krvavé pruhy zapadajícího slunce. Jeřáby podél cest měly na větvích celé provázky jíní, mezi *kterými* jen málokde visely zahnědlé korálky.

(Podle K. V. Raise.)

7. *Diktát.*

Kudy kam?

Vidíte hrušeň, za níž se otáčí cesta doleva? A potom tůňku, k níž se sklání košatá vrba? Půjďte od tůňky k hrušni. Pak stále rovně až k vesnickým chalupám, jež brzy uvidíte a před nimiž odbočíte cestičkou vzhůru do stráně, po níž vystoupíte nahoru. Od bludných balvanů, kolem nichž půjdete, přijdete na pláň. Na ní rostou tři smrky, od nichž je krásný rozhled. Stezka vás dovede k turistické chatě, na níž jste se ptal a pro níž jste se rozhodl. Správce chaty je ochotný člověk, s nímž se snadno dohodnete o noclehu.

SOUHRNNÁ CVIČENÍ K ODDÍLŮM 35–39

B

1. *Zaměňte tvary zájmena on za tvary zájmena já!*

Přišel k němu. Jeho nikdo neviděl. Poznal ho. Šel s ním. Dal mu knihu. Jemu přinesl dárek, nikoli tobě. Bez něho nic neudělají. Ve všem spoléháte jen na něho. Pozvali ho na schůzi. Jeho to potěšilo. Podej mu vody! Zavolejte ho! Nemluv tak o něm! Dveře za ním zapadly.

2. *Ve větách cvičení 1 zaměňte zájmeno on za zájmeno my a věty napište!*

3. *Dejte do náležitého tvaru zájmena v závorkách! Pád je uveden za zájmeny.*

Šel jsem s (on — 7). S (oni — 7) jsme se dobře bavili. (Ona — 3) to nepomůže. Neviděl jsem (ona — 4) už dávno. Bez (ony — 2) nemůžeme pracovat. Podej vrták, provrtám (on — 7) zde otvor. Jsem (oni — 7) nadšen. Z (oni — 2) budou dobří čtenáři. Již jsem (ona — 3) to řekl. Právě jsem (ona — 4) potkal.

4. *Dejte zájmena v závorkách do náležitého tvaru, podstatná jména v závorkách nahraďte zájmeny a věty napište!*

Z humoru lidové poesie.

Koza leze na břízu, já tam za (ona) polezu. Koza spadla, já na (ona): To máš, kozo, snídani! Nebožka babička chodila na švestky, nebožtík dědeček vybíral z (švestek) pecky; nebožka bába bývala ráda, když (babičce) ten dědeček dával z (pecek) jádra. Pojďte, děti, pojďte domů, táta na (vy) volá, bude u (my) posvícení, zabili jsme vola. Moje máma vždycky říká, že (já) strčí do pytlíka. Kočka sedí za kamny, vylizuje kuthany. Pes na (kočku) vrčí, že (kočku) dolů strčí. Kohout na (kočku) kokrhá, že (kočce) kožich roztrhá. Vesele, muziko, vesele (já) hrejte, však já (vy) zaplatím, nic se nestarejte!

5. *Doplňte náležitými tvary zájmena on nebo oni!*

Král Václav IV.

O králi Václavu IV. se vypravuje, že vycházel v přestrojení mezi prostý lid a stýkal se s — v ulicích, na tržištích a v různých hostincích. Mísil se do rozhovoru občanů a rozmlouval s —. Dověděl se od — mnohé, co — otevřelo oči. Nechal se — poučovat a vážil, si — přirozené moudrosti.

I když — mnozí poznali, mluvili s —, jako by to nevěděli, a snažili se, aby se od — dověděl pravdu. Pražští prostí občané byli — nadšeni a věřili —.

6. Doplňte zájmena naznačená prvním písmenem a věty napište!

Z písní o vojně za starých časů.

Chovejte m-, m- matičko, jako míšeňské jablíčko, chovejte m-, m- matičko, jako růže květ! Jen až v- m- vychováte, v- se na m- podíváte, jak m- bude pěkně slušet bílý kabátek. M- drahá matičko, vyplatte m- z vojny, m- tam dobře není. Husaři, husaři, pěkné koně máte, j- s v- pojedu, kterého m- dáte? Vyber s-, šohaji, který se t- líbí, on t- zaveze pod zelené duby. Ještě m- v kolíbce kolíbali, a už m- o vojně povídali. Má zlatá matičko, m- bolí srdíčko tuze pro v-.

7. Dejte zájmena v závorkách do náležitého rodu a pádu a cvičení napište!

Naše řeč.

Naše řeč je (náš) nejvzácnějším pokladem. Milujeme (on) a vážíme si (on) jako matky. Vždyť z úst matčiných jsme (on) uslyšeli po prvé.

Mateřská řeč nepatří jenom (já). Je společným majetkem (my) všech. Je to kouzelný nástroj, (jenž) se dorozumívá celý národ. Zná z úst dětí. (jenž) otvírá svět poznání. Hlaholí v písni, (jenž) zpívá lid. Zvučí v básni, v (jenž) básník opěvuje svou vlast. Zaznívá v (naše) slovech, (jenž) vyjadřujeme radost i žal.

Národ užívá (její) služeb už od věků. V sedmnáctém a osmnáctém století byla v úpadku, ale (náš) buditelé (on) vzkřísili znovu k životu. Dnešní bohatství české řeči je výsledkem (jeho) veliké práce.

Mateřská řeč (my) slouží a my musíme sloužiti (on). Budeme dbáti (jeho) pravidel a naučíme se mluvit (jeho) nejkrásnějšími slovy.

8. Diktát.

Božena Němcová.

Božena Němcová si zajistila přední místo mezi našimi spisovateli svými povídkami. Nejkrásnější z nich je Babička. Němcová se v ní jeví jako dokonalý znalec české vesnice, kterou poznala na svých cestách a k níž se přiblížila jako málokdo.

Babičku napsala v nejtěžších chvílích svého života. Hlad a bída, s nimiž musila neustále tvrdě zápasit, přinutily ji k vyličení šťastného dětství, jak žilo v jejích vzpomínkách. Zdařilo se jí to znamenitě.

Prostá krása děje i slova, jež dovede každého uchvátit, radí Babičku k našim nejlepším knihám. Štěstí a spokojenost, jimiž je kniha proniknuta, vyjadřují nesplněnou touhu nešťastného srdce velké spisovatelky.

9. *Užijte zájmen v závorkách v náležitém tvaru a místo podstatných jmen a jmen přídavných v závorkách dejte zájmena!*

S (můj) bratrem, za (náš) zahradou, o (váš) plánech, za (týž) cílem, k (sestra) bratrovi, pod (náš) krovem, od (můj) přítele, s (Zdeňčinou) spolužačkou, (děvčat) zábavy, s (Jiřinými) přítelkyněmi, od (náš) lípy, (děvčat) bratři, hoši jsou (sám), tváře (sám) smích, pod (týž) stromy, v (matčiných) očích, s (náš) strýcem, s (týž) knihou, na (tetiných) šatech, v (týž) lesích, šel s (hochy) domů.

10. *Doplňte místa označená jedničkou (1) zájmenem osobním, označená dvojkou (2) zájmenem přivlastňovacím a trojkou (3) zájmenem vztažným!*

Betlemská kaple.

Betlemská kaple byla velká přednášková síň, do (3) chodil prostý český člověk. Tam mu před (2) oči stavěl mistr Jan Hus svět, v (3) není utrpení a bídy, nýbrž v (3) jsou všichni bratřími a sestrami. V kapli byly na zdech nápisy, (3) úkolem bylo šířit myšlenky hlásané mistrem Janem Husem a získávat lid pro (1) uskutečnění. Kaple Betlemská byla roku 1786 zbourána a (2) místo zaujalo státní skladiště. Později na (2) místě byl postaven obytný dům. Tak po Betlemské kapli nezbylo téměř stopy. Zachránilo se z (1) jen několik náhrobků, (3) se ujala Královská česká společnost. Výzkum v letech 1919 a 1920 však ukázal, že některé (2) podstatné části se zachovaly. Architekt Kubíček odhalil několik (2) původních zbytků. V r. 1948 se vláda usnesla na (2) obnovení. A tak obnovená Betlemská kaple připomíná nám českou reformaci a duchovní odkaz (2) proroků: Milíče, Husa, Jakoubka a Jednoty bratrské.

(Podle F. M. Bartoše.)

11. *Nahraďte slova v závorkách zájmeny a místo zájmena který užijte zájmena jenž!*

Na brigádě.

Na návsi zastavil autobus, *kterým* přijeli brigádníci, padesát hochů a děvčat. Nejvíce (brigádníků) bylo z Tesly a z Dukly. Lidé ze státního statku připravili pro (brigádníky) nové ubikace, aby se (brigádníkům) tu líbilo. S hudbou (brigádníky) vyprovázeli do (brigádníků) nových domovů.

Druhého dne (brigádníky) vedoucí statku seznámil s (brigádníků) úkoly. Byl (brigádníkům) přidělen celek o výměře 280 ha, z *kterých* 80 ha nebylo dosud obděláváno. První týden (brigádníkům) vedoucí přednášel ve škole, v *které* (brigádníky) seznamoval se zemědělstvím. Po ranním rozkazu, při *kterém* se seznamují s úkoly dne, nastupují do práce.

Zatím co na pracovišti brigádníci plní (brigádníků) úkol, připravuje (brigádníkům) kuchařka vydatný oběd. Má ráda (kuchařčiny) brigádníky. Vždyť je mezi (brigádníky) i (kuchařčin) syn, s *kterým* zároveň přijela.

Po splnění denního úkolu věnují se brigádníci (brigádníků) zálibám. Večery (brigádníkům) zpestřuje kulturní program. (Brigádníků) zábavu končí večerka. Vše tichne, jen šumot lesů, *kterými* je tento kraj bohat, neustává.

12. Diktát.

Kryštof Kolumbus vypravuje.

Cesta do Indie byla mým snem. Potřeboval jsem k ní lodi. Šel jsem za svými krajany. Vysmáli se mým návrhům i mně. Pak mě osud zavál k Portugalcům. Pověděl jsem jim o svých plánech. Mluvili o nich pohrdavě. Odmítli mě. Teprve Španělé mi pomohli.

Přišel den naší plavby. Co jsme při ní zažili! Rozbouřené vlny si pohrávaly s našimi loďmi, zmítaly jimi, zápasily s nimi. Lodníci zoufali. Povzbuzoval jsem jejich odvahu takto: „Potřebuji vaší důvěry. S vámi zvítězím, bez vaší pomoci padnu. Pak ovšem zahyneme všichni, neboť vy sami zabloudíte.“

Nemluvil jsem k nim nadarmo. Vzpamatovali se a dopluli jsme.

ČÍSLOVKY

1. Číslovky základní:

a) Číslovky **jeden, jedna, jedno a všechen, všechna, všechno** se skloňují podle zájmen **ten, ta, to**:

1. jeden	jedna	jedno
2. jednoho	jedné	jednoho
3. jednomu	jedné	jednomu
4. jednoho	jednu	jedno
jeden (neživ.)		
6. jednom	jedné	jednom
7. jedním	jednou	jedním

1. jedni, jedny (neživ.)	jedny	jedna
2. jedněch	jedněch	jedněch
3. jedněm	jedněm	jedněm
4. jedny	jedny	jedna
6. jedněch	jedněch	jedněch
7. jedněmi	jedněmi	jedněmi

1. všechen	v všechna	v všechno (vše)
2. všeho	vší	všeho
3. všemu	vší	všemu
4. všechen	v všechnu (vši)	v všechno (vše)
6. všem	vší	všem
7. vším	vší	vším

1. všichni	v všechny	v všechna
v všechny (neživ.)		
2. všech	v všech	v všech
3. všem	všem	všem
4. všechny	v všechny	v všechna
6. všech	v všech	v všech
7. všemi	všemi	všemi

b) *Číslovky dva (dvě), oba (obě) se skloňují takto:*

1. dva — oba	1. dvě — obě
2. dvou — obou	2. dvou — obou
3. dvěma — oběma	3. dvěma — oběma
4. dva — oba	4. dvě — obě
6. dvou — obou	6. dvou — obou
7. dvěma — oběma	7. dvěma — oběma

c) *Číslovky tři, čtyři se skloňují podle vzoru kost:*

1. tři	čtyři
2. tři	čtyř
3. třem	čtyřem
4. tři	čtyři
6. třech	čtyřech
7. třemi	čtyřmi

d) *Číslovky pět až devadesát devět mají jen příponu -i:*
pěti, šesti, sedmi, osmi, čtrnácti, pětaosmdesáti . . .

e) *Číslovka sto se skloňuje podle vzoru město (výjimka dvě stě).*

Někdy se skloňuje výraz, který vyjadřuje předmět počítaný, a *sto* zůstává beze změny:

1. sto (lidí)	1. (sto) lidí
2. sta (lidí)	2. (sto) lidí
3. stu (lidí)	3. (sto) lidem
4. sto (lidí)	4. (sto) lidí
5. sto (lidí)!	5. (sto) lidí!
6. stu (lidí)	6. (sto) lidech
7. stem (lidí)	7. (sto) lidmi

Někdy se skloňují výrazy *oba*, *na př.*:
ke stu lidem, po stu letech a pod., ne však v 7. pádě.

f) *Číslovka tisíc se skloňuje podle vzoru stroj.*

1. tisíc (lidí)	4. tisíc (lidí)
2. tisíce (lidí)	6. tisíci (lidí)
3. tisíci (lidí)	7. tisícem (lidí)

I zde bývají vazby odchylné (z celých tisíc korun, s tisíc lidmi); užívejme vazeb náležitých: z tisíce korun, s tisícem korun, s tisícem lidí, s dvěma tisíci lidí, ke třem tisícům lidí atp.!

- g) Číslovka **milion** se skloňuje podle vzoru **hrad**.
 h) Číslovka **miliarda** se skloňuje podle vzoru **žena**.
 ch) Číslovky neurčité **mnoho, několik, tolik, kolik, málo** se skloňují takto:

1. těch mnoho, několik, tolik, kolik lidí — těch málo lidí,
2. těch mnoha, několika, tolika, kolika lidí — těch málo lidí,
3. těm mnoha, několika, tolika, kolika lidem — těm málo lidem,
4. těch mnoho, několik, tolik, kolik lidí — těch málo lidí,
6. v těch mnoha, několika, tolika, kolika lidech — v těch málo lidech,
7. těmi mnoha, několika, tolika, kolika lidmi — těmi málo lidmi.

2. Číslovky řadové, druhové, násobné se skloňují:

- a) podle vzoru *mladý*: první, druhý, čtvrtý, sedmý, osmý atd.,
 čtvrtý, paterý atd.,
 dvojnásobný, trojnásobný atd.;
- b) podle vzoru *jarní*: první, třetí, tisící atd.,
 dvojí, trojí.

Za číslovkami řadovými vyjádřenými číslicemi píšeme tečku, na př.:
 o 10. hodině. — Bylo to 23. dubna 1955. (Podrobnější poučení o tom
 viz v oddílu 3!)

3. Máme-li napsat číslovky slovy, píšeme takto:

33	třiatřicet nebo třicet tři,
105	sto pět,
132	sto dvaatřicet nebo sto třicet dva,
765	sedm set pětasedesát nebo sedm set šedesát pět,
1289	tisíc dvě stě devětsmdesát nebo tisíc dvě stě osmdesát devět.

Číslovky 21—29, 31—39, 41—49 atd. se vyslovují a píší zpravidla:
 jedenadvacet, pětatřicet, sedmasedmdesát atd. až devětadevadesát.
 (Jen při výkonech početních a při diktování čísla se říká: dvacet
 devět, třicet pět, sedmdesát sedm, devadesát devět.)

**Pozor na pravopis číslovek: čtyři, sedm, osm, jedenáct,
 čtrnáct, šestnáct!**

B

1. *Napište slovy!*

V 1 zahradě, na 1 straně, na 1 stromě, bez 1 žáka, s 1 knihou, v 1 túni, s 1 hochem, o 1 hříběti, k 1 hodině, za 1 kyticí, na 1 poupěti, o 1 chlapci.

2. *Napište slovy!*

Bez 2 dětí, s 2 hochy, mezi 2 městy, ve 2 domech, na 2 střechách, do 2 oken, k 2 stromům, za 2 dny, o 2 knihách, pod 2 deskami, u 2 domů, s 2 dívkami.

3. *Pomlčky nahraďte správnými tvary číslovky oba (obě) a celé cvičení napište!*

U — domů, mezi — kameny, k — stromům, nad — věže, na — papíry, s — psy, v — krabicích, do — dř, za — lesy, z — měst, v — knihách, s — třídami, před — lety.

4. *Číslice nahraďte slovy a úkol napište!*

Do 3 knih, o 3 zlatých vlasech, u 3 topolů, ve 3 sešitech, u 4 chlapců, se 4 míči, o 8 hodinách, do 5 oken, ve 4 knihách, bez 17 květů, za 7 horami, s 3 přáteli, o 3 kolenech, na 16 polích, v 8 závodech, u 3 pštrosů, s 9 trpaslíky, o 12 labutích, o 12 měsících.

5. *Číslice napište slovy! Číslovky v závorce nahraďte správnými tvary!*

Líbila se mi pohádka o 3 přadlenách. Výprava se vrátila bez 1 účastníka. Vytáhl skobu 1 trhnutím. Nesedej na 2 židlích! V (oba) úkolech byly chyby. Přespolní žáci odcházejí z domova před 7. hodinou. 4 závodníkům bylo uděleno vyznamenání. Od 8 do 9 mám češtinu, od 9 do 10 matematiku. Sbírali jsme maliny do 1 nádoby. Přijdu o 2 hodinách. Mezi 2 vesnicemi leží táhlé údolí. Přišel ke 3 soudruhům s 2 návrhy. Jenda měl hlídku od 3 do 4, Karel od 11 do 12. Most spočívá na 4 pilířích. Nabral vody do (obě) dlaní. Vůz byl tažen 4 koňmi. Uchopil ho (obě) rukama. Vyhověli jsme (oba) uchazečům.

6. *Číslice nahraďte slovy a napište!*

Se 2 žáky, do 3 dnů, u 4 kamenů, s 1 člověkem, s 2 prsty, pod 3 střechami, u 3 sloupů, mezi 4 stěnami, za 3 horami a 7 řekami, o 1 kůzleti, u 2 přátel, bez 1 hráče, se 3 sty, k 10 filmům, ve 3 letech, po 6 měsících, za 2 roky.

7. *Číslice nahraďte slovy a úkol napište!*

128 květů, 200 lidí, 300 stromů, do 200, ke 300, mezi 400, za 800 Kčs, od 900, bez 300, nad 200 m, ke 200 kroků, bez 107 obyvatel, se 116 dělníky, s 300 pracovníky, bez 200 km, od 20 do 300 ha.

8. Doplňte příslušnými pády neurčité číslovky všechny, všechna, všechno!

— lidem se nezavděčíš. Pracujeme ze — sil. Ptáci se rozletěli — směry. Fr. Lad. Čelakovský sepsal skoro — slovanská přísloví. Rozmlouváme o — možném. Ozvěna se vracela se — stran. Jsou tu již —? Věnoval jsem tomu — svůj volný čas.

9. Napište slovy!

16, 18, 22, 41, 53, 64, 25, 68, 87, 231, 342, 333, 594, 656, 378, 921, 1353, 1955, 2789.

10. Číslice nahraďte slovy! Číslovky v závorce nahraďte správnými tvary!

Než bys napočítal do 3, byl ve vodě. Práce se zdařila (oba) žákům. Letos je u nás o 1 žáka méně. (Dva) pánům nelze sloužit. Byl to dům U 4 rybníků. Byl jsem v domech U 3 kosů a U 3 pštrosů na Malé Straně. Útočníků bylo kolem 200. Na (oba) kopcích plály ohně. Mohu přijít o 4 hodinách? Nad 1 příkladem jsem seděl bezradně téměř hodinu. Žák se dopustil chyby ve 4 pádech. Konec představení byl oznámen 3 údery. 1 žákovi se to podařilo. Malý bratr již dovede počítat do 100. Nakreslil zvíře 4 tahy. Prostranství bylo zastavěno 300 domky. Stalo se to asi před 300 lety. Nejstarší památky českého písemnictví byly napsány před 7 až 8 stoletími. Máš ve (všechny) sešitech úhlednou úpravu? Všiměj si (všichni) lidí, s nimiž se stýkáš! (Všechny) školám byla zpráva oznámena. Život vnímáme (všechny) smysly. Jejich domácnost při (všechna) prostotě zářila čistotou. Nepleť se do (všechno)! Podivujeme se (všechno), co je krásné.

11. Číslice nahraďte slovy a napište!

Za 3, 4, 7, 8 horami. Před 9, 10, 100, 1000, 7, 8, 3, 4 lety. Se 3, 4, 7, 8, 100, 1000 ženami. Za 3 řekami a 3 horami bylo království. S 3 svými sestrami tam žil princ. Za těmi 3 princeznami chodili cizí princové, až je bratr zasnoubil se 3 podivuhodnými ženichy: Větrem, Měsícem a Sluncem. Za 3 horami, 4 řekami, za 7 moři, 8 vesnicemi, za 9 struhami a za 10 kroky bylo nebylo království.

12. Napište tyto řadové číslovky!

Přišel (1), (3), (15), (25). Boleslav (I), Václav (II), Karel (IV). Bylo to (24) dubna 1956.

13. Diktát.

Několik letopočtů ze středověku.

Zapomínati letopočty je lidské. Nesvědčí však o vzdělání, neznáme-li letopočty významných událostí. Je dobře si uvědomit, že první samostatný slovanský stát na západě — říše Sámova — byl založen již okolo r. 620

n. 1. O 250 let později měli Slované již své vlastní písmo. Roku 1278 padl král Přemysl Otakar II. na Moravském poli, r. 1306 rod Přemyslovců vymřel. Významný rok je 1348, kdy byla založena Karlem IV. universita v Praze.

Nezapomenutelným dnem je pro nás 6. červenec 1415. Brzy poté nastaly husitské války, které trvaly od r. 1420 do r. 1434. Jan Žižka z Trocnova zemřel 11. X. 1424.

Za středověkem zavírá dveře rok 1492, kdy Kryštof Kolumbus objevil Ameriku.

C

14. Číslice nahraďte slovy a úkol napište!

Bez 1 příkladu, s 3 žáky, na 2 židlích, do 4 hodin, do 3 záhonů, přes 200 lidí, mezi 2 sloupy (7. p.), do 4 dnů, v 1 roce, od 800 nahoru, do 300 m, mezi 400 lidmi, do 2 řukou, pod 2 kameny (7. p.), s 4 vozy, s 2 dobrými přáteli, stůl s 3 rozviklanými nohami, hrnec se 3 uchy, hnál se za 2 pavími oky, s 2 dobrými spolužáky.

15. Napište slovy!

7, 8, 19, 38, 55, 104, 294, 299, 387, 724, 839, 1231, 1304, 1648, 2270, 2407, 203, 392, 51, 163, 222, 999.

16. Číslovky nahraďte číslicemi a úkol napište!

Do devíti hodin, o desáté hodině, sedm dní, do pátého týdne, třetí díl, v sedmé třídě, do osmnáctého února, mezi druhým a třetím poschodím, v patnácti letech, do dvou měsíců, po dvacátém červenci, ve třetím století, za třicet let.

17. Za některými číslovkami jsou vynechány tečky. Doplňte je a úkol napište!

Od 8 hodin ráno. Stalo se to 10 května. Ve 14 oknech jsou květiny. Za 25 minut. V 25 minutě. Mezi 28 lidmi. Mezi 27 a 28 únorem. Ve 4 díle. Kniha má 4 díly. V 10 letech. Po 20 letech. Do 30 let. V 16 roce věku. Na konci 19 a na počátku 20 století.

18. Doplňte vynechané tečky a napište!

Božena Němcová se narodila 24 II 1820 ve Vídni a zemřela 21 I 1862 v Praze. Alois Jirásek se narodil 23 VIII 1851 v Hronově u Náchoda, Jiří Wolker 29 III 1900 v Prostějově, Julius Fučík 23 II 1903 v Praze.

Za domácí cvičení z matematiky vypočtete příklad 6 a 8 ze cvičení 10 na straně 23. Za úkol z češtiny napíšete 7 cvičení na 56 stránce. V Pravidlech českého jazyka se poučte o číslovkách na 47 stránce, paragraf 52, 53 a 54, bod 4!

Karel IV založil pražskou universitu dne 7 IV 1348 Narodil jsem se v Praze 14 II 1942, do školy chodím od 1 IX 1948 Nyní navštěvuji 9 osmi-letou střední školu v Praze 2 v Charvátově ulici č. 7

19. Číslice nahraďte slovy a napište!

Odebírám 3 noviny. Mám doma 2 housle a klavír. Zemědělec zasel 2 pšenici. Koupil si 3 látku na šaty. To slovo má 3 význam. Do našeho domu vedou 2 dveře, má 3 schodiště. Hrajeme skladbu pro 3 housle a harmonium. V obchodě mi nabídli 6 druhů látek. U sousedů tikají 5 hodiny. Na zimu mám 2 šaty a 3 boty. Kdo má 5 věcí na starosti, na všechny zapomene. U nás se střídá 4 ročních období. Některý člověk má 2 loket. Nabízeli mi 5 ponožky, 3 rukavice a 2 šle.

20. Diktát.

Z historie nedávných dob.

Dne 21. ledna 1924 zemřel v Gorkách u Moskvy V. I. Lenin. Pro ČSR je významný 25. únor 1948. 5. května 1955 tomu bylo 10 let, kdy pražský lid povstal proti fašistickým okupantům. První tank Sovětské armády přešel hranice Velké Prahy ve 4 hodiny ráno dne 9. května 1945. Slovenský lid se rozhodl účtovat s okupanty již 29. srpna 1944. Rok předtím, 8. září 1943, popravili nacisté Julia Fučíka. Dne 19. prosince roku 1884 se narodil v Zákolanech u Kladna prezident Československé republiky Antonín Zápotocký. 7. listopad je výročí Velké říjnové socialistické revoluce.

SLOVESA – OZNAMOVACÍ ZPŮSOB

Oznamovacím způsobem vyjadřujeme oznámení:

1. os. č. j.:	nesu	mažu (-i)	peku	prosím
2. os. č. j.:	neseš	mažeš	pečeš	prošíš
3. os. č. j.:	nese	maže	peče	prosí
1. os. č. mn.:	neseme (nesem)	mažeme (mažem)	pečeme (pečem)	prosíme
2. os. č. mn.:	nesete	mažete	pečete	prosíte
3. os. č. mn.:	nesou	mažou (-í)	pekou	prosí
1. os. č. j.:	sázím	dělám	jsem	vím
2. os. č. j.:	sázíš	děláš	jsi	víš
3. os. č. j.:	sází	dělá	je, jest	ví
1. os. č. mn.:	sázíme	děláme	jsme	víme
2. os. č. mn.:	sázíte	děláte	jste	víte
3. os. č. mn.:	sázejí	dělají	jsou	vědí

Pozor na tvary:

- piši, kupuji, pozdravuji (— 1. os. č. j.: já),
píší, kupují, pozdravují (— 3. os. č. mn.: oni);
- peku — pekou, vleku — vlekou, tluku — tlukou, uteku — utekou,
mohu — mohou, umřu (umru) — umřou (umrou), třu — třou,
dřu — dřou, zavřu — zavřou, vezmu — vezmou, lžu — lžou.

Poznámky.

- U sloves, která mají před *-ati* souhlásku *s, z, k, ch*, jsou v 1. os. č. j. a v 3. os. č. množ. dva tvary (jako sloveso mazati):

1. os. káži — kážu	3. os. káží — kážou
pláči — pláču	pláčí — pláčou
- Některá slovesa mají v 1. os. jedn. čísla a 3. os. množ. čísla tři tvary:

1. os. řeži-řežu-řezám	3. os. řeží-řežou-řezají
češi-češu-česám	češí-češou-česají
- Je-li tvar spojen s přičestím minulým, které má při sobě zvrtné *se*, užíváme raději tvarů zkrácených, na př.:
Ty sis vzal (místo: Ty jsi si vzal).
Ty ses učil (místo: Ty jsi se učil).

4. Slovesa, která mají v 1. os. č. jedn. koncovku *-u* nebo *-í*, mohou mít v 1. os. množ. č. vedle koncovky *-me* koncovku *-m*:
nesu: neseme i nesem,
kupuji: kupujeme i kupujem.
5. Při tvoření třetí osoby množ. č. u sloves na *-ěti*, *-iti* (*-ítí*) bereme na pomoc rozkazovací způsob.
(Viz poučení v oddílu 43!)

A

1. *Napište tato slovesa v 3. osobě množného čísla oznamovacího způsobu! Spojte je s podstatnými jmény žáci, děti nebo děvčata! (Žáci sáňkují.)*

Děkovati, pracovati, rýti, uhrabovati, lyžovati, mýti se, smáti se, zpívati si, hráti si, malovati, rýsovat, počítati, šíti, běhati, nepokřikovati.

2. *Slovesa z úkolu 1 napište v 1. osobě jednotného čísla přít. času!*
3. *Slovesa v závorce nahraďte správnými tvary (1. os. čís. jednotného nebo 3. osobou čísla množného) a cvičení napište!*

Lidé (pracovati). Rád (pracovati). Děti (děkovati). Dívky (šíti). Když přijdu ze školy, (malovati a rýsovat). Všichni tě srdečně (pozdravovati). Hoši v zahradě (rýti a uhrabovati). Lidé (vstupovati) do obchodu a (kupovati) zboží. Kořata si (hráti). Rád (hráti) na housle. Přátelé ti (důvěřovati). I já ti (důvěřovati). V zimě děti (lyžovati). I já rád (lyžovati a sáňkovati). V rozhlase (vypisovati) soutěž. Rodiče (věnovati) Evě na památku Babičku. Ptáci (oživovati) zahrady a lesy.

4. *Napište v 1. a 2. osobě jednotného čísla!*

Slyšíme, čteme, voláme, dáváme, musíme, kreslíme, rysujeme, děkujeme, hrajeme, pracujeme.

5. *Nahraďte správnými tvary a napište!*

Lesy (mlčeti). Staří lidé (šedivěti). Neposedné děti (křičeti). Pilní žáci všecko (uměti). Na chodbách (viseti) obrazy. Zahradníci (sázeti) keře a stromky. Děti (pouštěti) za vsí draky. Údržbáři (čistiti) každodenně stroje. Statečný člověk vždycky (mluviti a hájiti) pravdu.

6. *Vynechané koncovky doplňte a napište!*

Všichni lidé pracuj-. Také já rád pracuj-. Dokud bude- chodit do školy jen proto, že musí-, škola ti bude cizí. Žij- tak, jak mi kapsa stačí. Národové, kteří žij- prostě a střídně, maj- velkou budoucnost. I já miluj- svůj ma-

teřský jazyk, neboť všichni lidé jej miluj-. Veselé děti se rády zasměj-. I já se rád zasměj-. Děti slušně pozdravuj-, děkuj- a nepokřikuj-. Neslibuj-, když nemohu splnit. Žalobníci rádi žaluj- a na jiné si stěžuj-. Marnotratní lidé utrácěj- mnoho peněz. Mnozí ptáci v zimě hladov-.

7. Diktát.

Červencový večer.

Sedím nad řekou a pozoruji zhasínání dne. Zapadající slunce obklopují oranžové skvrny červánků. Podivuji se jejich barvám. Slunce klouzá za obzor a barevné červánky se rozptylují po celé šíři západu. Lesy v soumraku podřimují. Louky vydechují silnou vůni léta. Nad zahradami ve výši přeletují ptáci a pátrají po kořisti. Sleduji se zájmem jejich let. Na strání po sobě pokřikují pastevci. Ryby vystřikují do výše vodotrysky stříbrných perel a někde koncertují žabky.

Zapisuji si několik poznámek do deníku o této náladě. Pak se zvedám a pomalu si vykračuji k domovu.

B

8. *Napište tato slovesa v 3. os. čís. množ. ve spojení se slovem lidé!*

Budovati nový život, pojišťovati se, radovati se z úspěchů, otužovati se, odsuzovati špatné činy, přibližovati se k cíli, zavazovati se k dobrovolné práci, potřebovati pomoci, podporovati se, správně usuzovati.

Vzor: Lidé se smějí, pracují...

9. *Slovesa uvedená v předešlém úkolu napište v 1. os. čís. jednotného!*

10. *Slovesa v závorce nahraďte správnými tvary (1. osobou jedn. čísla nebo 3. os. čísla množného) a cvičení napište!*

Všichni obyvatelé naší republiky (budovati) lepší život. Lidé se (pojišťovati) proti ohni. Upřímní přátelé se (radovati) z našich úspěchů. Sportovci se (otužovati) v zimě i v létě. Soudcové (odsuzovati) podle zákona. Závodníci se každým krokem (přibližovati) k cíli. Pionýři se (zavazovati) k zlepšení svého prospěchu. Někteří žáci v matematice (potřebovati) pomoci. Skuteční přátelé (podporovati se) i v dobách zlých. Já své jednání (schvalovati) rovněž.

11. *Každé z těchto sloves napište v 1. a 2. osobě jedn. čísla a v 3. os. množ. čísla!*

Péci, vléci, utéci, moci, pomoci, vzíti, lháti, tříti, zavřít, přít se.

Vzor: Tluku — tlučeš — tlukou.

12. *Doplňte a napište!*

Zahradníci sáz- zeleninu. Děti brusl-. Někteří lidé mysl-, že všemu rozum-. Krátkozrací nos- brýle. Děti z horských krajin um- dobře lyžovat. Kočky a sovy vid- i v noci. Výři v noci lov-, ve dne sp-. Hluchoněmí lidé nemluv- ani neslyš-. Nemocní trp- při změně počasí. Vodní páry se sráž-. Kam běž- ti závodníci? Žáci se vzájemně zkouš-.

13. *Slova v závorkách napište v náležitém tvaru!*

Žáci 8. třídy se pečlivě (připravovati) ke zkoušce. (Sdělovati) vám, že jsem šťastně dojel. Děti (opatrovati) zestárlé rodiče. Psi (výti) na měsíc. Motýli (přeletovati) s květu na květ a (opylovati) je. Někteří lidé se rádi (přítí). Než se nadějem, mladá léta nám (utéci). Rodičům nic (nezapřítí — 1. os. j. č.). Až (umřítí — 1. os. j. č.), nic na tomto světě se nestane a (nezměnití). Víím, že ani já trestu (neutéci). Čestní lidé (nelhátí). Já sám také nikdy (nelhátí). O posvícení se v každé chaloupce (péci) koláče. Proč (moci) žáby žít na souši i pod vodou? Proč se ryby (třítí) v teplých vodách?

14. *Diktát.*

Veřejné vystoupení.

V blízkosti hřiště se děti rojí ulicemi a radostně se smějí. Já nastupuji mezi prvními. Dva moji sousedé chybějí pro nemoc. Za mnou se řadí další cvičenci. Všichni se pohybují ukázněně. Teď už nesmějí vycházet z řady. Co chvíli nás míjejí proudy starších, kteří vyhlížíjí velmi radostně. Někteří stavějí bradla a hrazdy, jiní opravují nástup.

Sleduji je s nadšením a pozoruji, s jakým zájmem na nás hledí i diváci. Již znějí fanfáry. Pěkně to začalo a nadšení cvičenci jistě vydrží až do konce a neumdlejí.

ROZKAZOVACÍ ZPŮSOB A 3. OSOBA ČÍSLA MNOŽNÉHO OZNAMOVACÍHO ZPŮSOBU

Rozkazovací způsob vyjadřuje rozkaz nebo přání, na př.:

Pracuj samostatně! Nekoupej se na neznámých místech! Vrať mi knihu!

2. osoba čísla jednotného: vez! utec! veď! myj! padni! neutrácej! slyš! uhas!

1. osoba čísla množného: vezme! utecme! veďme! myjme! padněme! neutrácejme! slyšme! uhasme!

2. osoba čísla množného: vezte! utecte! veďte! myjte! padněte! neutrácejte! slyšte! uhasťe!

Pozor!

Upec! tlucme! vlezte! pomozte! vizme! jez! pověz! pověš!

Koncovky třetí osoby množného čísla způsobu oznamovacího u sloves na -ěti, -iti (-íti).

Místo 3. osoby množ. čís. (oni) **trpí, prosí** atp. psává se někdy chybně „trpějí“, „prosejí“ atd. — a místo 3. osoby množ. čís. (oni) **umějí, sázejí**, bývá někdy chybně (oni) „umí“, „sází“.

Takových chyb se můžeme u mnohých sloves uvarovat, když vezmeme na pomoc rozkazovací způsob: v 3. osobě množ. čís. mají -ějí nebo -ejí ta slovesa, která mají -ěj nebo -ej také v rozkazovacím způsobu.

poroučej! — poroučejí	lež! — leží	pros! — prosí
sázej! — sázejí	hleď! — hledí	nos! — nosí
krájej! — krájejí	křič! — křičí	voz! — vozí
vycházej! — vycházejí	trp! — trpí	has! — hasí
uměj! — umějí		

Poznámky.

1. U některých sloves má 3. os. množ. čísla dva tvary, na př.:

Lesy šumí. — Lesy šumějí. Oba tvary (-í, -ejí) jsou dovoleny u těchto sloves: boleti, čnítí, dlítí, hovětí, chtítí, mizeti, náležeti, pomníti, rdítí se, skvítí se, slzeti, šumětí, tkvítí, tlítí, večereti, vonětí, záležeti, znítí, želeť.

Jste-li na pochybách, podívejte se do Pravidel

2. Pozor! lejl i ljl, ale jen sejl, sejmel, sejtel

1. *Utvořte od těchto sloves 2. os. jedn. čís. rozkaz. způsobu! Ke každému slovu připojte do závorky 3. os. množ. čís. zp. oznamovacího!*

Křičeti, scházeti, stříleti, běžeti, bručeti, skláněti, překážeti, stáčet, sázeti, probouzeti, nehlučeti, hořeti, vypláceti, ležeti, zkoušeti.

Vzor: Hleď! (Hledí.)

2. *Napište v množném čísle!*

Družstevník sváží obilí. Stařec trpí nespavostí. Nemocný večerí lehkou stravu. Zajíc uhání po poli. Slepice snáší vejce. Vodopád hučí. Matka krájí dětem chléb. Hrom burácí a blesk rozráží vzduch. Herec umí svou úlohu z paměti. Vinník se stydí za svůj čin. Trám stářím práchniví. Dřevorubec poráží stromy. Výtah vynáší horníky ze šachty. Stará vrba se sklání nad řekou. Les mlčí, podřimuje.

3. *Napište v rozkazovacím způsobu (v 2. os. č. j.)!*

Ve štěstí (nedoufat), v neštěstí (nezoufat)! Ústa (zacpat), oči (napnout)! Časně (vstávat)! (Být) věrným přítelem! (Povědět) mi, co čteš, a já ti povím, jaký jsi! Práva svého (bránit) důstojně! (Stát) zpříma! (Hledět) mi do očí! (Jíst) hodně zeleniny! (Pověsit) obraz na stěnu! (Ohlásit) nalezenou věc!

4. *Napište v 3. os. č. mn. způsobu oznamovacího!*

Nemocní lidé často bolestně (trpět). Už mně koně (vyvádět). Lodní sirény pronikavě (ječet). Upřímní Čechové se (snášet) a za svůj jazyk se (nestydět). Přátelé (přicházet) a (odcházet). (Nescházet) se hory s horami, ale lidé s lidmi. Rodiče mnoho (odpouštět). Marnotratní lidé nescelně (utrácet). Prodáváci (nabízet) zboží. Prázdné sudy nejvíce (dunět). Moderní domy se (vytápět) parou nebo horkým vzduchem. Včely (přenášet) pyl s květu na květ.

5. *Diktát.*

U stolu.

Před jídlem odlož knihu! Než začneš jíst, umyj si ruce! Když jíš polévku, nesrkej! V pravé ruce drž nůž, v levé vidličku! Jez pomalu a všechno rozkousej! Mysli pouze na jídlo, nekaz si žaludek polykáním nedostatečně rozkousané potravy! Ať jíš cokoliv, jez co nejtišeji a seď rovně! Dej pozor, nemluv, nerozlij vodu po stole! Po jídle si umyj ruce a vyčisti si zuby!

6. *Od každého slovesa utvořte rozkazovací způsob v čísle jedn. i množ. a cvičení napište!*

Napéci, roztlouci, přemoci, pomoci, jísti, věděti, viděti, státi, jíti, sítí, přikryti, píti, rýti, líti, přijmouti.

Vzor: Tluc, tlucme, tlucte!

7. *Od každého slovesa napište 2. os. jedn. č. zp. rozkazovacího a 3. os. množ. č. zp. oznamovacího!*

Neubíjeti čas čtením bezcenných knih, rozmyšleti se, nemrzeti se pro neúspěch, sjížděti se stráně, zavrtěti hlavou, mlčeti o tom, přemýšleti o úkolu, udíleti rady, nevraceti se, nikdy nezaháleti, rozuměti příkladu, uměti.

Vzor: Snášeji! Snášejí.

8. *Napište v rozk. způsobu (v 2. os. č. množ.)*

Hněv a jazyk na uzdě (míti), málo (mluviti), mnoho (rozuměti)! (Jísti) do polosyta, (píti) do polopita! (Nebýtí) zbaběli! (Věděti), že se mýlíte! (Pomoci) mu! (Utéci), honí vás!

9. *Napište v 3. osobě množ. čísla zp. oznamovacího!*

Ptáci v zimě.

Když lesy (mlčeti) a stromy (skláněti) větve pod tíhou sněhu, mnozí ptáci (hladověti). Těžce (sháněti) potravu a (spokojiti) se i s bodláky, které (trčeti) ze sněhu. Zatím co větry (fíčeti), ptáci se (chvěti) zimou, (ztráceti) svou plachost a (přicházeti) až k lidským obydlím. Soucitní lidé jim (krájeti) vařené odpadky od jídla. Nasycení ptáci (mizeti) zas v blízkém lese. Nedávejte jim drobty chleba a koláčů, ty je přímo (zabíjeti). Na jaře ptáci (oplácěti) lidem zimní péči hubením škůdců a krásným zpěvem.

10. *Diktát.*

Po první v dole.

To je výstrah, povelů a rad! — Pusť se mě, nedrž se mě jako klíště! Buď odvážný! Pohleď, již se blížíme k cíli! Vyjdi z klece a rozhlédni se! Všude elektrická světla a bezpečnostní opatření. Nestůj tak bezradně a pojď za mnou! Shýbni se a nerozbij si hlavu o výdřevu! Přijmi radu od soudruha! Pomoz mu nakládat do vozíku uhlí! Drž se své skupiny a od ní se nevzdaluj! Po práci se v umyvárně umyj, pověš kahanec, převlec se a přijď za mnou do kanceláře!

SLOVESA – PODMIŇOVACÍ ZPŮSOB

Podmiňovací způsob vyjadřuje:

1. Zpravidla přání nebo děj, který je něčím podmíněn.
Na př.: *Kdybych já věděla*, či jsou to koníčky,
nažala bych já jim zelené travičky.
 2. Někdy mírný rozkaz: *Měl bys* mu napsat.
 3. Někdy také děj nevyjádřený určitě: *Já bych* k němu *zašel*.
- Podmiňovací způsob může být v čase přítomném nebo minulém.

Podmiňovací způsob času přítomného:

1. Měl **bych** úspěch, **kdybych** byl vytrvalý.
2. Měl **bys** úspěch, **kdybys** byl vytrvalý.
3. Měl **by** úspěch, **kdyby** byl vytrvalý.
1. Měli **bychom** úspěch, **kdybychom** byli vytrvalí.
2. Měli **byste** úspěch, **kdybyste** byli vytrvalí.
3. Měli **by** úspěch, **kdyby** byli vytrvalí.
1. Uplatnil **bych** se, **kdybych** pracoval.
2. Uplatnil **by ses**, **kdybys** pracoval.
3. Uplatnil **by se**, **kdyby** pracoval.
1. Uplatnili **bychom se**, **kdybychom** pracovali.
2. Uplatnili **byste se**, **kdybyste** pracovali.
3. Uplatnili **by se**, **kdyby** pracovali.
1. Čtu, **abych** se poučil.
2. Čteš, **aby ses** poučil.
3. Čte, **aby se** poučil.
1. Čteme, **abychom** se poučili.
2. Čtete, **abyste se** poučili.
3. Čtou, **aby se** poučili.

Podmiňovací způsob času minulého:

1. *Kdybych se byl lépe učil, byl bych postoupil.*
2. *Kdyby ses byl lépe učil, byl bys postoupil.*
3. *Kdyby se byl lépe učil, byl by postoupil.*
1. *Kdybychom se byli lépe učili, byli bychom postoupili.*
2. *Kdybyste se byli lépe učili, byli byste postoupili.*
3. *Kdyby se byli lépe učili, byli by postoupili.*

1. Napište v 2. osobě čísla množného!

Zpíval bych, kdybych nebyl nachlazen. Malovala bych, kdybych měla barvy. Učil bych se hrát, kdybych měl housle. Závodil bych, kdybych byl připraven. Psala bych lépe, kdybych nebyla unavena. Šel bych do školy, kdybych byl zdrav. Bruslil bych, kdybych měl brusle.

2. Napište 2. os. jedn. čísla a 1. os. množ. čísla!

Co bych dělal, kdyby se kamarád topil.

a) Co bych dělal? Napjal bych všechny síly, abych ho zachránil. Nerozmýšlel bych se ani chvilku. Několika hbitými pohyby bych shodil šaty, aby mi při plavání nepřekážely. Potom bych na kamaráda křikl, aby vydržel, že mu chci pomoci, a skočil bych do vody. Prudkými rozmachy bych rozrážel proud, až bych se k němu přiblížil. Kdyby byl již pod hladinou, nadýchl bych se vzduchu a šipkou bych se ponořil v místě, kde kamarád zmizel. Oči bych měl otevřeny.

b) Jakmile bych nahmatal jeho tělo, uchopil bych ho za vlasy jednou rukou, druhou bych si pomáhal, abych co nejdříve vyplul nad hladinu. Poté bych ho vlekl ke břehu a křičel bych, aby mi někdo pomohl. Nečekal bych však na pomoc bezradně. Na břehu bych kamaráda položil na břicho a snažil bych se, abych ho co nejdříve zbavil vody. Kdyby měl ústa křečovitě sevřena, snažil bych se mu je otevřít. Aby se co nejdříve probral k životu, zavedl bych umělé dýchání. Prováděl bych je tak dlouho, dokud bych nezjistil známky života. Když bych byl jist, že je kamarád mimo nebezpečí života, co nejrychleji bych ho zavedl domů nebo k nejbližšímu lékaři.

Vím, že bych nepropadl bezradnosti. Vím také, že bych nasadil život za každého.

3. Napište v 2. os. čísla množného!

Dbej, aby ses včas vrátil! Dej pozor, aby ses neuhodil! Uč se, aby ses připravil pro život! Pracuj, aby ses uživil! Nekuř, aby sis uchránil zdraví! Otušuj se, aby ses nenastudil! Uvažuj, aby ses nezmýlil! Jeď pomalu, aby ses neporánil! Nechoď na tenký led, aby ses neutopil! Nesahej na kamna, aby ses nepopálil! V lese dávej pozor, abys nezabloudil! Opakuj si učivo, abys je nezapomněl! Opatrně našlapuj, abys neuklouzl! Dobře počítej, aby ses nepřepočítal! Jdi rychle, aby ses brzy vrátil!

4. Napište v 2. os. jednot. čísla!

Kdybych byl letcem.

Kdybych byl letcem, uvědomil bych si, že lid mi svěřil drahocenný stroj. Musil bych se dlouho a pilně učit, abych si osvojil theoretické

i praktické vědomosti o létání, musil bych se seznámit i s naukou o létání. Teprve potom bych si mohl sednout k řídicí páce a brázdit vzdušný oceán. Nesměl bych se nikdy zmýlit, neboť kdybych se zmýlil, dopustil bych se omylu nenapravitelného. A to bych nechtěl. Nechtěl bych si vzít na svědomí ani ztrátu lidských životů, ani zkázu letadla, také bych se nechtěl zabít.

Kdybych se stal letcem, vynasnažil bych se, abych si zasloužil důvěry a pochvaly svých představených.

5. Doplňte tvarem podm. způsobu!

Z národních písní.

(.....) já věděl, že letos umru, dal (.....) si dělat dubovou truhlu. (.....) byl, Jeníčku, poslouchal matičku, nebyl (.....) nosíval po boku šavličku. (.....) mi to Pánbůh dal, (.....) si mě dudák vzal. Dudy (.....) mu nosila, chleba (.....) mu prosila. (.....) měla, má panenka, sto ovec. (.....) moje milá samé pentle byla. Na koníčka (.....) vyskočil, bílým šátkem (.....) zatočil. Proč (.....) se netěšili, když nám Pánbůh zdraví dá? (.....) se cos takového a tobě dozvěděla, krutou pomstychtivou zlobou na tě (.....) zanevřela.

6. Napište v osobě a čísle, jež jsou uvedeny v závorce!

Nepřivýkej špatnému, abys nemusel odvykat! (1. os. č. m.) Musíš mnoho vědět, abys poznal, jak málo víš. (1. os. č. m.) Mluv vždy pravdu, i kdybys věděl, že je nepříjemná! (2. os. č. m.) Nedůvěřujte příliš, abyste nebyli zklamáni! (2. os. č. j.) Co by se stalo, kdybys dělal, co bys chtěl? (1. os. č. m.) Dbejme, abychom byli strážci svého mateřského jazyka! (2. os. č. m.) Přáli bychom si, aby Čechové vynikali v práci a vědění. (1. os. č. j.) Jednejte vždy tak, abyste se sami za to nemuseli stydět! (2. os. j. č.) Pracuj tak, jako bys věčně žítí měl, chovej se k lidem tak, jako bys měl zítra odejít! (2. os. m. č.) Abych splnil svou vlasteneckou povinnost, musím se pilně učit. (2. os. m. č.) Při každém probuzení si položte otázku: „Co dobrého bych mohl dnes vykonat?“ (1. os. m. č.) Nepovažuji žádnou věc za tak malichernou, abych jí nemusel věnovat pozornost. (2. os. m. č.) Mysli vždy na to, abys v životě mnoho vykonal! (1. os. m. č.)

7. Diktát.

Plány na neděli.

Kdyby v neděli zasvitlo sluníčko, zastavili bychom se pro vás a vydal bychom se někam na výlet. Musili byste se však již předem připravit! Přáli byste si, abychom jeli raději vlakem než parníkem? Nedávno jste se nám svěřili, že byste rádi navštívili přehradu ve Vraném. Proto jsme si ujednali, že bychom vám navrhli tento výlet. Ručíme za to, že by se vám líbil. Kdyby se vám chtělo, mohli bychom se tam i vykoupat. Nezapomeňte vzít s sebou míč, abychom si po vykoupaní mohli zahrát! My bychom s sebou vzali kytaru a dobrou náladu.

PŘÍČESTÍ MINULÉ

Slovesným tvarům

sjednotil	sjednotila	sjednotilo,
nesl	nesla	neslo,
spal	spala	spalo,
zmizel	zmizela	zmizelo atd.

říkáme **příčestí minulé**.

1. Příčestí minulé zakončené na *-el*, *-ul* nebo *-il* (*-yl*) má před *-l* vždy krátkou samohlásku, na př.:

zmizel,	kul,	poručil,	byl,
ležel,	vanul,	myslíl,	myl,
přemýšlel,	plul,	vrazil,	ryl.

2. Příčestí minulé, v jehož koncovce nebo slovním základu je samohláška *a*, má někdy samohlásku dlouhou, jindy krátkou. Jsme-li na rozpacích, jaké *a* máme napsat, pomůžeme si koncovkou ženského rodu. Na př.:

Karel si uděl-l model letadla. (*a* nebo *á*?)
Řekněme si . . . udělala . . .

Slyšíme zřetelně krátké *a*, proto je napíšeme také v mužském rodě: *udělal*.

Podobně píšeme:
nechal, protože: *nechala*,
stál *stála*,
zajal *zajala*,
hrál *hrála*.

3. V některých příčestích je samohláška v základu na rozdíl od infinitivu krátká, na př.:

kvěsti	kvetl,
lézti	lezl,
nésti	nesl.

4. Příčestí minulé od slovesa *čísti*:

četl četla i četla,
četli i četli.

1. Napište v minulém čase!

Prosím o vodu. Mýlím se. Kovář kuje železo. Eva kreslí tužkou. Děvče mele kávu. Nosím pionýrský odznak. Bratr mě doprovází. Kosím obilí. Nahybám se přes okraj. Dcera nese matce květiny. Sníh zmizí. Hoch spí. Louka kvete. Přemýšlím o úkolu. Marta plete věnec. Hajný bydlí nedaleko. Parník pluje po řece. Rak leze pozpátku. Sestra čte zajímavou povídku. Náš Karel také rád čte.

2. Napište v minulém čase!

Pes se rve, hrabe, spí, skáče přes plot, hraje si, bojí se. Kuň skáče, kope, tahá. Karel čerpá vodu, sbírá houby, řeže, čte, hraje si, ničeho se nebojí, nelže. Kočka přede, mňouká, vyhřívá se u kamen, chytá myši, bojí se vody. Hříbě se bojí, hraje si, poskakuje, válí se v trávě.

3. Utvořte přičestí minulé v jednotném čísle muž. rodu od těchto sloves:

hýbati, museti, svaliti, hnouti se, vésti, bráti, státi, státi se, žehnati, podati, váleti, praviti, žíti, ohnouti, zráti, váti, přáti, poručiti, býti, viseti, znáti, poddati se, zdobiti, ležeti, mysliti, kárati, ssáti.

4. Napište v minulém čase!

Požár.

Kraj se halí v soumrak. Náhle se ozve poplašný křik: „Hoří!“ Volání o pomoc se rozléhá po kopcích, nese se do údolí a burcuje ze spánku odpočívající lidi. Kdekdo utíká k Hančikově hořící chalupě. Mezi prvními se objeví náčelník požárníků. Pevným hlasem udílí rozkazy. Nikdo nedbá, že oheň plá jako zběsilý, že duje prudký vítr, jenž rozmetává daleko široko jiskry.

Opodál stojí houf dětí. Se zájmem pozoruje zápas požárního sboru, který se nebojí dravého živlu a statečně se s ním rve. Oheň na štěstí netrvá dlouho. Náhle se spustí prudký déšť, který se stane rázem vydatným pomocníkem požárníků.

Před půlnocí je všude zase klid. Ohořelý domek ještě slabě doutná a nad ním se vznáší chuchvalec dýmu. Starý Hančík obchází okolo a dbá, aby se některá skrytá jiskra znovu nerozhořela.

5. Diktát.

Unavený turista spal, jako by ho do vody hodil. Zadul teplý vítr a sníh zmizel se strání. Posel nám přinesl dobrou zprávu. Kovář kul železo, dokud bylo žhavé. Vanul vítr od jihozápadu. Do přístavu připlul bitevní křižník „Albatros“. Kapitán poručil spustit kotvy. Lékař vymyl ránu

desinfekčním prostředkem. Dlouho přemýšlel o početním příkladu a uvažoval, neudělal-li chybu. Výsledek však byl správný. Zahradník zryl zahrádku již v březnu. Delegát odjel na poradu do ciziny. Letos bujně rozkvetl šerík a jasmín. Geolog narazil na rudnou žílu. Vypasený jezevec zalezl do své nory, aby přečkal zimu. Jirásek napsal mimo jiné dramata „Jan Hus“, „Jan Žižka“, „Jan Roháč“.

PŘÍČESTÍ TRPNÉ

Zrádce byl potrestán.

Slovo potrestán je **příčestí trpné**; vyjadřujeme jím, že zrádce (podmět) něco utrpěl.

Příčestím trpným označujeme spíše stav než děj.

1. V **příčestí trpném** se **mění** u některých sloves **kmenová souhláska** (nebo skupina souhlásek), na př.:

s se mění v	š:	uhasiti — uhašen,
z se mění v	ž:	ohroziti — ohrožen,
ď se mění v	z:	ohraditi — ohrazen,
t se mění v	c:	vrátiti — vrácen,

st se mění v	št:	propustiti — propuštěn,
sl se mění v	šl:	promysliti — promyšlen,
zd se mění v	žd:	zpozdití — zpožděn.

2. **Pozor na příčestí trpné od těchto sloves!**

nadchnouti	— nadšen i nadchnut,
zamknouti	— zamčen i zamknut,
tisknouti	— tištěn i tisknut,
obouti	— obut,
hnísti	— hněten,
snísti	— sněden,
vyvésti	— vyveden.

3. U některých sloves se **kmenová souhláska příčestí nemění**, na př.:

voditi — voděn,	pokositi — pokosen,
zděditi — zděděn,	kresliti — kreslen,
zřediti — zředěn,	zahnízditi — zahnízděn a j.
zpečetiti — zpečetěn,	

Poznámky.

1. vézti — vezen,	voziti — vožen,
nésti — nesen,	nositi — nošen.
- ale

2. Některá slovesa podle vzoru *tisknouti* mají v přičestí trpném dva tvary, jichž se užívá

a) **ve stejném významu:**

Dům byl zamčen — zamknut.

Rozsudek byl vyřčen — vyřknut.

Maso bylo nabodeno — nabodnuto na vidlici.

b) **v různém významu:**

Bible Kralická byla tištěna v Kralicích.

Obráncé byli přitisknuti ke zdi.

Zloděj byl zatčen.

Kopí bylo zatknuto do dřevěného sloupu (t. j. zabodnuto).

Nebudete-li někdy vědět, jak zní tvar přičestí trpného, podívejte se do Pravidel

B — Ć

1. Slovesa v závorce nahradte správnými tvary (přičestím trpným)!

Město bylo (oblehnouti) nepřítelem. Posluchači byli (nadchnouti) koncertem. Koně byli z vozu (vypřáhnouti). Dveře byly (zamknouti) na dva západy. Děvčata byla (obléci) prostě, ale vkusně. Kosy byly (nabrousiti). Požár byl (uhasiti). Zloděj byl (chytiti) a (odsouditi). Byl jsem (nachladiti). Prapory byly (vyvěsiti). Příhoda byla doslova (vymysleti). Květiny byly (přesaditi). Dřevo bylo (hoditi) do vody. Dívka byla velmi (uraziti). Byla mu (přeraziti) ruka. Škodná zvěř byla (vyhladiti). Požárem byly (ohroziti) naše domy. Účty byly včas (zaplatiti). Maso bylo (zkaziti). Lesy byly (vymýtiti). Nalezené peníze byly (vrátiti). Žárovka byla (rozsvítiti). Zkušenostmi jsme byli (obohatiti).

2. Nahradte přičestí minulé přičestím trpným a upravte pořadí slov!

Jídlo řádně omastili. Oblek již dávno nečistili. Dobře mě tam pohostili. Při vaření šťávu dobře zahustili. Tak jsem to nemyslel. Vlaky se zpozdily. Lékař mě ujistil, že jsem již zdrav. Zprostiti ho přísahy. Pachatele chytil; při činu a odsoudili ho. Sovětská armáda rozdrtila fašistická vojska. Dobře, že jsme se pojistili proti požáru! Auta cestu brzičko ujezdila.

Vzor: Včera vypustili rybník. Včera byl rybník vypuštěn.

3. Slovesa v závorce nahradte správnými tvary (přičestím trpným)!

Jeník byl (vyděsiti, uchvátiti, nésti, vzkřísiti, nasytiti, prohlásiti vítězem).

Věra byla (uštknouti, obvázati, odvésti domů, ošetřiti).

Koně byli (napojiti, nakrmiti, zapřáhnouti, pobídnouti do klusu).

Pařezy byly z lesa (odvézti, rozštípati, odnésti).

Zahrady byly (ohraditi, vyčistiti, vysaditi stromky).

4. Slovesa v závorce nahraďte správnými tvary (příčestím trpným)!

Děti byly čistě (umýti). Růže byly na podzim (zakrýti). Zahrada byla (rozrýti) krtky. Věnce byly (uvíti) z lučních květů. Nikdy nejsem doma (bíti). Bylí bylo včas (vyplíti). Země byla (obeplouti) již v 16. století. Byl (přitisknouti) autem ke zdi. Váša byl (štípnouti) vosou právě do nosu. Jeho žádost byla (zamítnouti a vrátiti). Všichni jsme byli (dojmouti) jeho příběhem.

5. Slovesa v závorce nahraďte správnými tvary!

Námořní loď.

a) Veliké plakáty oznamovaly, že parník „Evropa“ bude (spustiti) na vodu, aby vykonal svou první plavbu. Diváci, kteří byli (vpustiti) do přístavu, byli (okouzleti) pohledem na obrovskou loď. Její paluba byla (vyčistiti) a komíny čerstvě (natříti). Někteří diváci byli (vpustiti) na loď, aby se mohli podívat, jak je (zaříditi). Obdivovali se pohodlí, jež tam bylo (připraviti) pro cestující.

b) O několik dní později byla „Evropa“ (přichystati) k odplutí. Zavazadla cestujících byla (odnésti) do lodního skladiště, kde byla pečlivě (uložiti). Do kotelny byly (návoziti) nesmírné zásoby uhlí. Každý cestující musil prokázat, že má (zaplatiti) jízdné a že jsou jeho osobní doklady úřady řádně (potvrditi). Potom byl (zavésti) do kabiny, která mu byla (vykázati). Konečně byly kotvy (zdvihnouti) a loď vyplula.

První noci byli cestující (vyděsiti) pokřikem, který se strhl v podpalubí. Bylo tam (dopadnouti) několik „slepých“ pasažérů. Když byli (vyslechnouti), kapitán prohlásil, že je při nejbližší příležitosti vylodí.

6. Diktát.

Nedopalek cigarety, který byl odhozen nesvědomitým výletníkem, způsobil požár lesního porostu. Na štěstí byl rychlým zákrokem požárníků brzy uhašen. Neopatrný kuřák byl zanedlouho dopaden a přísně potrestán. Nepomohly mu výmluvy, že si nevšiml tabulky, která byla zavěšena na pokraji lesa. — Slibná úroda byla v posledním týdnu ohrožena deště. — Koncentrační tábory byly ohrazeny zdmi a ostnatými dráty, které byly nabity elektrickým proudem. — Voda byla vypuštěna, rybník byl vyčištěn a bahno odvezeno na louku.

SHODA PŘÍSUDKU S PODMĚTEM

1. Přičestí v přísudku se shoduje s podmětem v rodě a čísle.

Koncovka přičestí se řídí podmětem.

- a) **Sokoli** poletovali nad skalami.
Sokoli byli zastřeleni.
Slované se sjednotili.
Bývali Čechové statní jonáci.

Je-li podmět v množném čísle rodu *mužského životného*, má přičestí koncovku měkké *-i*.

- b) **Stromy** kvetly.
Lesy byly vykáceny.
Stroje rachotily.

Je-li podmět v množném čísle rodu *mužského neživotného*, má přičestí koncovku tvrdé *-y*.

- c) **Stodoly** vyhořely.
Dívky zpívaly.
Stodoly byly naplněny obilím.
Lodi pluly.
Čepice visely.

Je-li podmět v množném čísle rodu *ženského*, má přičestí koncovku tvrdé *-y*.

- d) **Kuřata** pípala.
Kuřata byla usmažena.
Světla zářila.
Moře se vlnila.

Je-li podmět v množném čísle rodu *středního*, má přičestí koncovku *-a*.

Pozor! **Oči** slzely.
Uši neslyšely.
Děti si hrály.
Rodiče odešli.
Vraní koně se pásli.
Dni se krátily.

Poznámka k bodu b:

V biblické a básnické řeči se někdy píše: dnové, větrové, hrobové, stromové, ohňové a pod. Přípona *-ové* dává podstatnému jménu význam životný (mluvnický oživuje), proto píšeme:

Dnové mĭjeli. Vĕtrové váli. Hrobové se otvírali. Zelení hájové, bývali jste mého srdce potĕšení.

2. Jsou-li podmĕty různorodé, na př.:

a) rodu mužského a ženského, má přednost rod mužský,
(Dĕlníci a dĕlnice spĕchali do továrny.

Koroptve i zajíci byli zastřeleni.

Otec a matka pracovali na poli.);

b) rodu ženského a středního, má přednost rod ženský,

(Na louce se pásly husy a housata.

Husy a kuřata byly upečeny.

Kráva a telátko ležely ve stínu.);

c) rodu mužského, ženského a středního, má přednost rod mužský,

(Malá dĕvčátka, dospĕlí muži a ženy spĕchali na nádraží.

Kuřata, husy a krocani pobíhali po dvoře.

Muž, žena a dítě vešli do obchodu.)

3. Příčestí se řídí podmĕtem i tehdy, není-li podmĕt vyjádřen:

a) Byli jsme v lese. -i Nevyjádřený podmĕt (na př. hoši)
je rodu mužského životného.

b) Koupaly jsme se v řece. -y Nevyjádřený podmĕt (na př. dívky) je
Byly jsme spokojeny. rodu ženského.

c) Učili jsme se o Africe. -i Vztahuje-li se přísudek k několika
Vidĕli jsme film o životĕ různorodým nevyjádřeným podmĕ-
na poušti. tům (na př. hoši a dívky), řídíme se
pravidly uvedenými v odstavci 2.

4. Jsou-li ve větĕ podmĕty rodu muž. živ. i neživ., má přednost podmĕt rodu mužského životného.

Příklad: Uvědomĕli dĕlníci a nové stroje zvýšili výrobu v našich továrnách.

5. Je-li podmĕt všeobecný (neurčitý), píšeme v příčestí měkké -i.

Říkali mu bratr Paleček.

Zvonili poledne.

Už se po vás ptali.

Poznámky.

1. Několik podstatných jmen může být v *mluvnici* rodu *mužského životného i ne-
životného*, na př.:
ledoborec, slcd, uzenáč, slaneček, panák, koníček.
Podle toho píšeme:
Sověťští ledoborci vypluli — sovětské ledoborce vypluly,
chutní uzenáci leželi — chutné uzenáče ležely,
čerství slanečci šli na odbyt — čerstvé slanečky šly na odbyt,
žitní panáci stáli — žitné panáky stály.
2. *Pozor na takovéto a podobné případy:*
Ženy s muži kráčely v průvodu.
Dělnice s dělníky vyšly z továrny.
Slepice s kohouty zobaly zrní.

A

1. Napište v množném čísle!

Jaro.

Příkop se zazelenal. V trávě se objevila sedmikráska a pampeliška. Jabloň a třešeň rozkvetla. Zahrada zavoněla. Les dýchal vůni. Husa se pásala a proháněla v trávě a kachna na vodě. Na břehu se kolébalo žluté housátko. Muška vířila ve vzduchu a bzučela. Včela poletovala s květu na květ a přenášela na ně pyl. Chlapec otloukal vrbový proutek, děvčátko vílo z kvítí věnečky.

2. Napište v množném čísle!

Pouť.

Kolotoč se točil. Hudba hrála na všech stranách. Prodavač vychvaloval své zboží a nabízel je. Chlapec se díval na závody elektrických automobilů, děvče prohlíželo stánek s panenkami. Větší dívka se zajímala o skleněnou ozdobu na šaty, parádivá toužila po šperku, který se třpytil na slunci, jako by byl z pravého zlata. A toho hluku! Některý hoch troubil na trumpetku, div návštěvníkům pouti nepraskl ušní bubínek, některý se pokoušel zapískat na píšťalu písničku, jiný bušil paličkami do plechového bubínku. Labužník však dal přednost cukrové vatě, mlsalka si pochutnávala na čokoládovém dortu. Do pouťového hluku přispěla svým zvoněním i tramvaj a auta. Inu, pouť musí být veselá!

3. Napište v množném čísle!

Strom se ve větru chvěl a ohýbal. Květ se rozvíjel a voněl. Balvan se řítíl se stráně a lámal mladé stromky. Nad městem rachotilo letadlo.

V městě bylo zřízeno nové hřiště. Pes za každým běhal a štěkal. Kos po-
letoval po stromech, skřivan létal v oblacích. Na nebi zmizel mrak a za-
zářila hvězda. Srnka vyběhla na palouk. Srnec ji doprovázel. Louka byla
posečena. Růže byla utržena. Kolo se točilo. Vejce se rozbilo. Pole se
zazelenalo. Děvče zpívalo a tančilo. V kovárně bušilo kladivo. Cvičení
bylo dobře napsáno.

4. *Doplňujte!*

Na řece.

Na řece plul- vory. Voraři odrážel- vory dlouhými b-dl-, aby vory ne-
vybočil- z proudu. Někteří rychle vesloval-. Voraři spěchal-, neboť po-
slední paprsky ozařoval- krajinu. Čáp- nám letěl- nad hlavami. Ps- z blízké
vsi zaštěkal-. Za chvíli se objevil- první chalup-. Voraři položil- b-dla
i vesla na trám- a vory zpomalil- svůj běh. Sotva se vory dotkl- břehu,
vyskočil- voraři na hráz a vory připoutal- provaz- a řetěz-.

5. *Slovesa v závorkách nahraďte správnými tvary (přičestím minulým)!*

Ve vlaku.

Kola stejněměrně (odřikávati) svůj takt. Chomáče kouře se (valiti) do
zeleného kraje. Jiskry (létati) jako zlaté hvězdy. Brzdy (skřípati). Cestující
ve vozech se hlasitě (baviti). Některé děti (státi) u zavřených oken a (dívatí)
se na krajinu. Všecky obrazy (býti) pro ně nové a (zajímati) je. Lidé venku
jim (připadatí) malí jako trpaslíci. Děti na ně (ukazovati) a (diviti) se.
Inu, (býti) to ještě malé děti, které (nevěděti), že se předměty vzdáleností
zdánlivě zmenšují. Ženy v koutech vozů (podřimovati). Dvě laskavé
paní (rozbaliti) balíky a (rozdávati) dětem sušené ovoce a perníky.

6. *Diktát.*

V divadle.

Opona se rozevřela a před námi se objevila královská síň. Ozařovaly ji
žárovky a skryté světlomety. Vzadu stály trůny, které čekaly na krále
a královnu. Kolem dokola se vypínaly vysoké bílé sloupy. Náhle se otevřely
dveře a přišli trubači. Přitiskli trubky ke rtům a zatroubili. Poté vstoupili
královští manželé. Po nich vešly krásné princezny. Měly zlaté vlasy a třpy-
tivé šaty. Rukávy králova pláště se leskly zlatem. I lemy královniny sukně
měly zlaté ozdoby. Když usedl král, posadily se na křesla i princezny.
Opět zazněly trubky a do síně vstoupili rytíři. Měli nohavice různých
barev a i jejich kabátce byly zdobeny zlatem. Rytíři se hluboce poklonili
královské rodině a usmáli se na princezny. Král pokynul rukou. Ozvaly se
tlumené tóny skryté hudby a rytíři zahájili ples.

7. *Napište v množném čísle!*

Pták zpíval. Holub letěl do polí. Páv se chlubil svým peřím. Soused přišel na návštěvu. Horal pásal ovce. Sběratel si vyměňoval známky. Dlaň ztvrdla. Hůl se zlomila. Dobrá vlastnost vynikla. Úl se plnil medem. Mez voněla mateřídouškou. Skála pukala a drobila se. Jez hučel. Větev se ohýbala. Po silnici jezdil automobil. Čas se změnil. Světlo se rozzářilo. Hoch šel do školy čistě umyt.

8. *Napište v minulém čase!*

Kočky a psi odpočívají. Tchoři a kuny navštěvují kurníky. Hoši a děvčata si hrají. Kachny a káčata plovou. Holubi, slepice a kuřata zobají zrní. Kozy a kůzlata poskakují. Koně, krávy a telata se pasou. Holubi, vrány a vrabci hledají potravu. Krávy a koně odpočívají. Jablka a hrušky voní. Jahody a rybíz se červenají. Mrkev a celer se zelenají. Kapusta, květák a zelí dozrávají. Křen a ředkvička chutnají štiplavě. Růže a tulipány odkvétají. Rýč a motyka se otupí. Sad, zahrada a pole se připravují na zimu.

9. *Slovesa v závorce převeďte do trpného rodu minulého času a cvičení napište!*

Mouka, šrot a zrní (uložiti) do skladiště. Cukr a mouka (prodávati). Salám, šunka a uzené maso (objednati). Koření a fazole (roztřídit). Ženy a muži (obsloužiti). Stůl, zásuvky a police (umýti). Štětky, hřebeny a kartáče (spočítati). Šaty a kabáty (vyčistiti). Nalezené peníze a doklady (vrátiti). Jídla řádně (omastiti). Příklad a postup řádně (promyslit). Nitě a motouzy (zavěsiti). Cesty a silnice (ujezdit).

10. *Napište v minulém čase!*

Dělníci a dělnice (splniti) své závazky k Svátku práce. Na stromech (zrání) hrušky, švestky i jablka. Na pastvištích se (pásávat) krávy, volí, koně a telata. Děla, kulomety a pušky (kositi) u Stalingradu fašistické útočníky. V křovinách se (ozývati) pšenice a strnad. Mládenci a dívky (tančiti) národní tance. Učedníci a učednice se (zúčastniti) naší besídky. Krejčí a švadleny (míti) na jaře mnoho práce. Kuchařka a kuchař (připravovat) hostinu. Výkladní skříně a okna se (rozbíti). Kůň a hříbě (odpočívati).

11. *Doplňte přičestí správnými koncovkami!*

Bouře.

a) Chýlilo se k večeru. Na obloze se ukázal- mraky, které nevěstil- nic dobrého. Ženci a žnečky rychle dodělal- poslední práce a spěchal- ke vsi,

kde zůstal- slabí starci, stařenky a nemluvnata. Náhle se přihnal prudký vítr a již dopadl- k zemi první kapky. Na obloze se křížoval- blesky a hromové rány duněl- krajem. Slepice a holubi se schoval-, psi a kočky rovněž vyhledal- bezpečné úkryty. Vrabci a vlaštovky přestal- poletovat a krčil- se ustrašeně ve svých hnízdech. Po návsi spěchal- s pastvy krávy a telata. Pasáci a pasačky je pobízel-, aby byl- co nejdříve pod střechou.

b) Vtom se ozval- zděšené výkřiky: „Kroupy!“ A jaké kroupy! Některé se podobal- holubímu vajíčku, jiné byl- větší než slepičí. Nejvíce byl- poškozen- okna a střechy. Okenní tabule s řinkotem padal- na zem, rozbité tašky byl- odnášen- víchrem do dálky několika desítek metrů. Když se vlny víchřice utišil-, otevřel- se dveře chalup a lidé vyšl- ven, aby zjistil-, jaké škody jina kroupy natropil-.

12. Společná práce.

a) Kdo po delším čase zavítal do Lhoty na Tábořsku, nevěřil svým očím. Již se nepásl- husy na návsi, chalupy nevolal- po důkladné opravě, do stodol nefícel vítr. Také z dvorků již neplynul- na náves špinavé a páchnoucí potůčky močůvky. Časy se změnil-, lidé se změnil-. Dnes je Lhota jednou z nejkrásnějších obcí v tábořském kraji. Kterí kouzelníci způsobil- tuto změnu? Žádní kouzelníci. Obyvatelé sami pochopil-, co je pro ně výhodnější. Spojil- své síly a brzičko se nezbytně musil- ,dostavit výsledky. Náves proměnil- v dětské hřiště, upravil- cesty, na nichž se kdysi bořil- vozy do bláta až po nápravy a koně si lámal- nohy, stráně vysadil- ovocnými stromy.

b) Při této práci se velmi osvědčil- lhotské ženy. Upravil- obecní domek na mateřskou školu, postaral- se o společnou prádelnu a pomohl- mužům při stavbě družstevního kravína.

Dnes- už se nevinou mezi poli meze a stezičky, které odděloval- úzké pruhy polí. Lhotští rozoral- meze traktory. Krávy a telata se pasou na družstevních pastvinách, pro koně zřídil- prostranné výběhy.

Avšak i děti se přičinil-, aby jejich obec byla první v soutěži čistoty. Odevzdal- do sběren průmyslové odpadky a zavázal- se, že si zřídí v bývalé panské zahradě pokusné mičurinské pole.

A tak muži, ženy i děti se přičinil- společnou prací o šťastnější život ve své obci.

13. Diktát.

Malý sportovec vypravuje.

Zápasily spolu dva známé sportovní kluby. Těžko říci, kteří z hráčů byli vyspělejší. Znalci se shodovali v úsudku, že obě mužstva jsou naprosto rovnocenná.

Lidé z okolí se dostavili včas a usadili se na lavice. My chlapci jsme obsadili všechny koruny kaštanů. Odtamtud jsme mohli dobře a zdarma

pozorovat zápas. Nejdříve jsme se znamenitě bavili tím, že jsme po sobě házeli zralými kaštany. Po chvíli však píšťala oznámila začátek a my jsme se věnovali hře. Někteří hoši stranili místním hráčům, jiní se obdivovali jejich soupeřům. Naše výkřiky povzbuzovaly však obě mužstva a pozdravovaly vítězné branky. Zápas na hřišti skončil nerozhodně, ale naše zápasy v korunách stromů měly vítěze i poražené.

C

14. *Doplňte a napište!*

Tři ženy a jeden muž pracoval- ve skladišti. Karel a Václav se nepohodl- Chlapci a děvčata zpíval-. Města a tvrze byl- vypálen-. Dívky a chlapci se rozběhl- po lese. Mařenka a Jeníček přišl- k perníkové chaloupce. Učitel a děti zpíval-. Větší hoši, dívky i malé děti plovat-. Maminky a děti se procházel-. Pohár, sklenice a těžítka se rozbil-. Otec, matka a děvče odešl- domů. Vůz a auta se rozjel-. Dvůr, továrna i hřiště odpočíval-. Vichr i moře bouřil-. Voda, oheň a vítr se spikl- proti člověku. Kopce, pole i údolí se zamlžil-. Tráva a obilí se ohýbal- větrem. Brigádníci a děti pomáhal- na poli. Hoši a dívky běžel- do lesa sam- bos-. Malé děti nesměl- do lesa.

15. *Doplňte a napište!*

Davy lidu proudil- z přilehlých ulic na náměstí. Čety vojáků pochodoval- za zpěvu národních písní. Skupiny dělníků obdivoval- nový soustruh. Zástupy pracujících vyslechl- pozorně projevy řečníků. Dvě třídy našich žáků jel- na výlet. Chroustí ožíral- listí ovocných stromů. Smečky psů ucítil- jelena a hnal- se za ním k lesu. Dvě dvojice chlapců stál- na stráž u pomníku padlých sovětských hrdinů. Dělníci se zasloužil- o úspěšné splnění plánu. Vyrovnané řady příslušníků VB defiloval- před prezidentem republiky.

16. *Napište v množném čísle!*

Zpíval jsem. Učila jsem se. Pomáhal jsem na poli. Byl jsem venku. Svezla jsem se. Otužil jsem se. Závodil jsem v běhu. Nebyla jsem ráda. neradovala jsem se. Ptal ses? Neuhodil ho? Zamlčela vám to? Našel peníze a ihned je vrátil. Odevzdal je majiteli. Uhodla všechno. Proč jsi nám o tom neřekl? Nač ses ptala? Kam odešla? Na co čekala? Zač jsi prodal? Povídal, že mu hrál. Já jsem k vám nepřišel posedět, já jsem k vám přišel postát. Dítě plakalo, ale za chvíli se smálo.

17. *Doplňte a napište!*

Dívky a chlapci šl- společně na houby. Brzy se však dívky s chlapci nepohodl- a sam- se vrátil- domů. Po poli pobíhal- myši s hladovými sysly.

Ze vrat továrny ČKD Sokolovo vyšl- dělnice s několika dělníky. Tři ženy s jedním pomocníkem stačil- na celou práci. Prodavačky s prodavači dokončil- inventuru včas. Čtyři žákyně s dvěma žáky byl- přijat- do PO. Později vstoupil- do PO ještě tři hoši a dvě dívky. Dívky se s chlapci dobře shodl-. Školní lékařky s okresním lékařem navštívil- naši školu a prohlédl- všechny děti. Krmičky vepřů, předseda JZD a agronom byl- veřejně vyznamenán- a odměněn-. Kromě toho obdržel- všichni poukaz na rekreaci. Herečky se předstihoval- s herci v dokonalých výkonech. Viděl jsem, jak se měl- strýček- kočky rád- s Alíkem. Kočky si s ním hrál-, kousal- ho do uší a tahal- za ocas. Kočky i Alík byl- dobrými kama-rády.

18. *Napište následující článek tak, jak by jej napsali chlapci, potom tak, jak by jej napsaly dívky!*

Gestou.

Vystoupil- jsme z vlaku. Naše oči udiveně bloudil- po známé krajině. Nemohl- jsme ji poznat, neboť spousty sněhu zavál- údolí. Cesty byl- zasypány. Čerstvé stopy několika chodců nás však zlákal-, a tak jsme statečně vykročil-. Za chvíli jsme se octl- v lese. Větve stromů se prohýbal- pod tíží sněhu a jen naše kroky rušily tajemný klid. Nadýchal- jsme se čerstvého vzduchu, uviděl- jsme u krmítka několik srnců, ale sotva jsme již vytahoval- nohy z hlubokých závějí. Vyšl- jsme raději z lesa a zamířil- k cíl- naší cesty.

19. *Doplňte!*

V autobusu.

Nedávno jsme se velmi pobavil- rozhovorem, který jsme vyslechl- v autobusu. Chlapci a děvčata si vyprávěl- o mičurinské zahradě. „Obdělal- jste již své záhonky?“ tázal- se chlapci dívek. „Snad bychom nečekal- na vás?“ smál- se dívky. „To bychom si dal-! Však jste se na ně mohl- podívat!“ „No, ale jistě jste to neudělal- tak pořádně jako my!“ dorážel- znovu hoši. „Co bychom se o to přel-!“ ozvala se jedna rozumná žákyně. „Soudruh učitel řekl, že záhonky, které jsme vyplel- my, změnil- se k nepoznání.“ „A všiml- jste si morčat, kter- byl- zakoupen- pro naši zoologickou zahradu?“ vyhrkl živě kučeravý hoch. „Včera tam přivezl- i želvy, které zakoupil- až v Praze!“ „Byl jsem tam v neděli se svými rodiči,“ řekl jiný hoch. „Velmi se divil-, jak pěkně je zahrada upravena. Když jsme přicházel- k zoologickému oddělení, ozval- se odněkud podivné skřeky. Šl- jsme po hlase až ke kleci, v níž jsou fretky. Myslíl- jsme, že spolu zápasí, a ony si zatím hrál-.“

20. Pravda zvítězila.

a) Toho nezapomenutelného 5. května 1945 po prvé po šesti letech zavál- v pražských ulicích československé prapory, zahořel- v slunci

rudé prapory sovětské s kladivem a srpem. V ulicích proudil- davy jásajícího lidu, které směřoval- do středu města. Muži se usmíval-, tiskl- si vzájemně ruce, znám- se objímal-. Ženy plakal- radostí. Děti mával- vlajkami, líbal- své rodiče; prožíval- svůj nejslavnější den s dospěl-mi.

b) Německé nápis- zmizel- jako kouzlem. Také z tramvají již odstranil- zkomoleniny jmen ulic a čtvrtí. Na dlažbě se válel- obrazy, které po šest let hyzdil- tvář Prahy. Nad matkou měst se však již hromadil- mraky. Padl- první výstřel-, vybuchl- kouřové pum-, zarachotil- kulometry. Na ulicích se objevil- krvavé skvrny, zákeřníci ostřeloval- se střech, vikýřů i z oken jásající Pražany. Ochotné ruce zvedal- první raněné, řidiči je odvážel- do nemocnic, kde měl- lékaři plné ruce práce. Mrtví ležel- na chodnících se zaťatými pěstmi a otevřenými ústy, jako by volal- o pomoc.

A pomoc přišla. Po přemožení posledního odporu hitlerovských vojsk v Berlíně přispěchala vítězná Sovětská armáda a rozdrtila zbytky armády, která chtěla dobýt celého světa.

21. Diktát.

Jedeme na hory.

a) Žáci 8. třídy se již od vánoc připravovali na výcvikový lyžařský zájezd do Špindlerova Mlýna v Krkonoších. Nemohli se ani dočkat a netrpělivě počítali, kolik dní ještě uplyne do odjezdu. Konečně se dočkali! Hoši sháněli vosk na lyže, čistili obuv, maminky jim pekly na cestu oblíbené pokrmy. Dívky chtěly být i na sněhových svazích půvabné. Hbitě doplétaly rukavice a šály, žehlily, také pekly a smažily. Všichni počítali hodiny, všichni toužili, aby se přiblížily chvíle odjezdu. Toho dne se sešli časné ráno na nádraží se svými učiteli nevyspalí, nedočkaví, ale plni radostného vzrušení. Poslední polibky starostlivým maminkám, které je přišly doprovodit, poslední pozdravy tatínkovi a bratrovi — a už se jede. Píсты se pohnuly, kotouče páry se vyvalily z komína a po chvíli fičel rychlík do dále.

b) Ve vlaku se naši lyžaři cítili jako doma. Ozývaly se žerty, zahlaholily písně, zakvílely harmoniky. Když dívky písně unavily, hrály s chlapci různé hry. Když je i hry přestaly bavit, pustily se do chlebičků. Objevily se i balíčky cukroví. Aby ani hochům pusy nezahálely, pochutnávali si na vepřových řízcích. Panečku, ty chutnaly!

Ale všechno uplyne. I cesta do Krkonoš. Brzdy zaskřípaly, dveře se otevřely, je slyšet povely: „Vrchlabí, vystupovat!“ Ale co to? Nemýlí nás sluch? Nemýlí! Prší, prší, jen se leje.

Ale dobře to dopadlo. Naši lyžaři se dočkali sněhu i slunce. Vrátili se zdraví a osvěžení. Jsou si vědomi, že za svůj pobyt vděčí pracujícím, kteří naši mládeži poskytují radost, ale vyžadují za ni důsledné plnění povinností.

SOUHRNNÁ CVIČENÍ K ODDÍLŮM 41—47

A

1. Časujte následující slovesa v přítomném čase! 1. osobu jednotného čísla a 3. osobu množného čísla napište a srovnejte jejich koncovky!

a) Jeti, píti, brusliti, sedati, býti, vážiti si, péci, mýti se, báti se, umývati se, umiňovati si.

b) Milovati, pracovati, pozorovati, bojovati, budovati, děkovati, vzkazovati, litovati, sledovati, strachovati se.

c) Jísti, věděti, lháti, tlouci, péci, moci, obléci, utéci.

2. Sloves v závorkách užijte ve správných tvarech přítomného času!

(Žíti) tak, jak mi kapsa stačí. Národy, které (žíti) prostě a střídme, mají velkou budoucnost. I já (milovati) svůj mateřský jazyk, neboť všichni lidé jej (milovati). Jasně si (uvědomovati), že i já jsem člen národa. (Neslibovati), co nemohu vykonati. (Důvěřovati) svým rodičům a učitelům, neboť i oni mi (důvěřovati). Žalobníci rádi (žalovati) a na jiné si (stěžovati).

3. Napište ve 3. osobě množného čísla oznamovacího způsobu!

Prázdné sudy nejvíce (duněti). Nerozumní lidé zbytečně (utráceti). Rodiče mnoho (odpouštěti). (Nescházeti) se hory s horami, ale lidé s lidmi. Přátelé (odcházet), jiní (přicházeti). Už mi koně (vyváděti). Se štafetou (běžeti) naši nejlepší sportovci. Rozumní lidé (nepíti) lihovin.

4. Řekněte a napište ve všech osobách rozkazovací způsob těchto sloves:

pracovati, čísti, býti, kopati, spáti, choditi, hlídati, mýti, kresliti, přivézt.

5. Užijte sloves z úkolu 1 a) ve větách v rozkazovacím způsobu!

6. Utvořte od následujících sloves 2. osobu jednotného čísla rozkazovacího způsobu! Ke každému tvaru připište do závorky 1. osobu jednotného čísla oznamovacího způsobu!

Víti, líti, píti, mýti, věsti, vézti, mésti, klásti.

Vzor: Viji! (viji) . . .

7. Utvořte od následujících sloves 2. osobu jednotného čísla rozkazovacího způsobu! Ke každému tvaru připište do závorky 3. osobu množného čísla oznamovacího způsobu!

Běžeti, vypláceti, útočiti, hořeti, ležeti, vyráběti, probouzeti, nezaháleti, seděti, svážeti.

Vzor: Běž! (běží) ...

8. *Následující slovesa časujte v minulém čase!*

Véztí, viděti, sjednotiti, nechati, léztí, slyšeti, vykopati, kráčetí, nésti, seděti.

9. *Tvořte a pište věty v minulém čase s těmito podmínky:*

- a) piloti, kosi, vlci, lidé, hosté, horníci, psi, vrabci, přátelé, soudruzi;
- b) stromy, kameny, domy, potoky, stroje, klíče, kopce, keře, nože;
- c) krávy, slepice, laně, kosti, růže, rány, dlaně, myši;
- d) letadla, hlediště, hřibata, slavná vítězství, včelstva, statečná srdce, mláďata, česká přísloví.

Vzor: Piloti se pilně připravovali na slavnostní přehlídku.

10. *Následujících skupin podmětů užíjte ve větách s přičestím minulým:*

a) Otec, Jan a František — matka s Alenou — stroj, svěrák i kladivo — pole i políčka — pilné družstevnice i brigádnice — zedník s tesařem — města i městečka — borovice, břízy a jedle — pionýři i svazáci;

b) zemědělci, družstevnice i děvčata — špačci, pěnkavy i jejich mláďata — dělníci a dělnice — krahujci i káně s kánaty;

c) lesy, pole i louky — slova i skutky — džbány, talíře i umyvadla — vozy, auta a jízdní kola — lodi i čluny — stromy, květiny i jejich listí — provazy, kladiny i šplhadla;

d) slepice a kuřata — krávy s telaty — kachny i kachňata — husy a housata — kozy i kůzlata — slunce i hvězdy — stodola i obytné stavení — omítka i smetí — prkna a klády — výkladní skříně i okna obchodů — růže s poupaty.

11. *Doplňte a napište!*

Ráno v JZD.

Sluneční paprsky vnikl- na dvůr JZD. V drůbežárnách zakejhal- husy, zakdálal- slepice. Kuřata se hnál- k násypům. Na střeše zavrkal- holubi.

Ve vratech se objevil- družstevníci a družstevnice. Muži se rozběhl- k traktorům a vozům. Ženy se zase otáčel- mezi drůbeží, krmil- a napájel- dobytek.

K ruchu na dvoře se připojil- nové hlasy. Vesničané, brigádníci, ženy i děvčata se rozjížděl- do polí. Ženy s děvčaty si vesele zpíval-. Téměř celá vesnice se rázem vyprázdnil-.

12. Diktát.

Na pastvě.

Podnikavější pasáčekové si na pastvě i vařili. Nejlépe to uměla děvčata. My kluci jsme všelijaká ta jídla přímo smolili.

Jednou se kluci i děvčata rozhodli, že si upekou koláč. Chlapci přinesli mouku, děvčata dodala vejčka a máslo.

Těsto jsme zadělali a hnětli na placatém kameni. Poněvadž jsme se při té těžké práci střídali, byly koláče umouněné až běda. To nám však ani trochu nevadilo. Chlapci svítili očima na smažící se vdolky, děvčata polykala sliny. Vdolky se konečně upekly, ale neměly žádné chuti. Vrchní kuchař zapomněl těsto osolit.

(Podle Josefa Lady.)

B — C

13. Časujte následující slovesa v přítomném čase! 1. osobu jednotného čísla a 3. osobu množného čísla napište! Napsaných tvarů užíjte ve větách!

Přítí se, zavřítí, vléci, třítí, utéci, lhátí, moci, vzítí, pomoci.

14. Časujte následující slovesa v rozkazovacím způsobu!

a) Pověsiti, navléci, hlásiti, péci, vézti, utéci, nekaziti, klásti, řešiti, hladiti;

b) pomoci, mazati, povědětí, jísti, vésti, vědětí, rýti, státi, síti.

Vzor: Pověsl, pověsmel, pověstel

15. Od každého slovesa utvořte a napište 2. osobu jednotného čísla rozkazovacího způsobu a 3. osobu množného čísla oznamovacího způsobu!

Vraceti, sjíždětí, ubíjetí, odváháletí, udíletí, nerozmýšletí se, zavrtětí, rozumětí, mlčeti, shánětí.

Vzor: Vracej! — vracejí...

16. Slovesa v závorkách řekněte a napište ve správném tvaru!

a) Slova (povzbuzovati), příklady táhnou. (Sdělovati) vám, že jsem šťastně dojel. Důležité zprávy se (sdělovati) tiskem a rozhlasem. Jak se (krátiti) zlomky? Jdu-li domů, (krátiti) si cestu chodníkem. (Stríci) se alkoholu, neboť by tě oloupil o zdravý rozum! Jsem rád, když sám (moci) někomu pomoci. Chci-li ušetřiti, leccos si (odepřiti). Malicherní lidé se rádi (přítí). Slíbil jsem rodičům, že jim nikdy nic (nezapřítí).

b) Dobré rady.

Milí mládí přátelé!

Ptáte se, co (musíte) dělat pionýři, žáci, malí kolchozníci? Řeknu vám, co (děláte) naši chlapci a naše děvčata.

(Sbíráte) semena, pečlivě je (udržujete) v dobrém stavu a (připravujete) k seti. (Zřizujete) pod dohledem učitelů při školách pokusné zahrady a políčka. Povinně (pěstujete) vlastní pláňata. (Roubovate) je lepšími šlechtěnými odrůdami. (Zkoumate) u rostlin odolnost, vytrvalost a jakost plodů. (Sháníte, vybíráte, vysazujete a šlechtíte) stále nové a nové odrůdy.

Nikdy zbytečně (nesedíte) a (nezaháleté), protože (žíté) a (pracovate) jako dobří hospodáři.

(Podle dopisu I. V. Mičurina.)

17. Časujte následující slovesa v podmiňovacím způsobu přítomného času! 1. a 2. osobu množného čísla napište! Napsaných tvarů užíjte ve větách!

Závodití, malovati, zpívatí, tančítí, stříletí, učití se, myslití si, koupatí se, zařídití si, nehněvatí se.

Vzor: Závodili bychom — závodili byste. Závodili bychom poctivě. Závodili byste jistě rádi.

18. Následující věty napište ve 2. osobě čísla jednotného!

Proč bychom se neradovali, kdybychom zvítězili? Na koníčka bych si vyskočil a bílým šátečkem bych si zatočil. Dbejme, abychom byli strážci svého mateřského jazyka! Jednejte vždy tak, abyste se nemuseli za své činy stydět! Mluvil bych pravdu, i kdybych věděl, že ti bude nepříjemná.

19. Následující věty napište v 1. a ve 2. osobě množného čísla!

Nepřivýkej špatnému, abys nemusel odvykat! Musíš mnoho vědět a mnoho umět, abys byl platným členem socialistické společnosti. Co by se stalo, kdybych dělal, co bych chtěl? Nepovažuj žádnou věc za tak malichernou, abys jí nemusel věnovat pozornost! Myslíš vždy na to, abys v životě mnoho vykonal?

20. Časujte následující slovesa v minulém čase!

Nechati, zajeti, udělati, psáti, dáti; státi, hráti, smáti se, váletí se, káceti.

21. Následující slovesa časujte v minulém čase! Srovnejte délky kmenových samohlásek v jednotlivých tvarech přičestí minulého s infinitivem téhož slovesa!

Léztí, néstí, pléstí, kvéstí, čístí, hnístí, přístí, vadnoutí, rvátí se, spátí.

Vzor: Lezl jsem — léztí ...

22. Tvořte věty s těmito podměty a s přičestím minulým v přísudku:

- a) auta, továrny, traktory, hutníci, stroje, piloti, pionýrky, děvčata;
- b) oči, uši, děti, rodiče, lidé, koně, dni;
- c) mouchy a ovádi — požárníci a samaritánky — muži, ženy, hoši i děvčata — chodníky a cesty — jabloně, třešně i okrasné keře — koně i hříbata, krávy i telata — kozy i kůzlata — kapusta i zelí.

Vzor: Auto vyjždělo do vrat továrny.

23. Následující věty napište, jak by je o sobě řekli:

- a) muži, b) ženy, c) my všichni!

Koupal jsem se v lázních. Byla jsem na I. spartakiádě. Byl jsem významován. Viděla jsem film z festivalu mládeže. Četl Jiráskovy spisy. Hrál si s míčem. Sbíral jsem semena lípy. Viděla jsem Slapskou přehradu. Pracoval na chmelové brigádě.

Vzor: Koupali jsme se v lázních. Koupaly jsme se v lázních. Koupali jsme se v lázních.

24. Utvořte přičestí trpné od následujících sloves!

a) Opřít, kreslit, malovat, pokosit, zředit, honit, trpět, zahnízdít, volat, zpečetit, číst;

b) vrátit, platit, vyhodit, přesadit, ohrozit, zarazit, uhasit, nabrousit, čistit;

c) spustit, zamyslet se, opozdit, nadchnout, zamknout, tisknout, obout, hnít, sníst, vyvést.

25. Doplňte vynechané koncovky!

Silné děti.

Sobecký milionář ukradl slunce. Zavřel se s ním do železobetonové budovy. Shořel a budova se stala jeho hrobem.

Stěny se zřítily, jako by byly vystavěny z písku. Slunce leželo na zeleném trávníku jako zlatý, ohromný balon.

Lidé se radovali. „Je vidět na cestu,“ říkali a smáli se. Pak ale zvažněl a radil se: „Kdo nám vynese slunce na oblohu?“

„My bychom je tam vynesli,“ volal Jeník a Mánička. Děti vzali slunce do náruče a vynesli je na oblohu.

„Vraťte se k obědu domů!“ volal za nimi rodiče. A obě děti se vrátily.

(Podle Jiřího Wolker.)

26. Diktát.

Chodové topí panský karabáč.

Celé Klenčí se na tu slavnost sešlo. Vážným krokem kráčeli Chodové v šedých šerkách, přišly selky v barevných šátcích, přiběhla i rozdováděná mládež.

Radost, pokřiky a smích přivítaly panské důtky, které chodští předáci shodili s pavlače. Dudáci spustili skočnou. Maškary vzaly důtky a odnesly je slaměnému jezdcí na slaměném koni. Lidé se chystali k odchodu, maškary obracely koně. Dva chlapci přivedli statné hnědáky a čekali s nimi na Brychtu a Ecla. Pak všichni společně táhli k panskému zámku do Trhanova.

Tam slavnostně utopili panský karabáč v rybníku.

(Podle Al. Jirásky.)

PŘEDLOŽKY A PŘEDPONY

I. Předložky jsou samostatná slova, proto je píšeme zvlášť, na př.: bez přítele, k lesu, od rána, se stolu, ze školy, u domu, u něho, podle tebe.

Přehled předložek:

a) *s 2. pádem:*

bez (přítele), **podle** (skal), **vedle** (tebe), **od** (řeky), **do** (města), **u** (školy), **místo** (sešitu), **okolo** (Třeboně), **kolem** (zahrady), **kromě** (toho), **s** (kopce), **z** (lesa), **za** (krásných večerů);

b) *s 3. pádem:*

k (potoku), **ke** (stodole), **ku** (Praze), **proti** (vám), **naproti** (divadlu);

c) *se 4. pádem:*

mimo (sestru), **přes** (louku), **na** (stůl), **pro** (bratra), **pod** (knihovnu), **nad** (školu), **před** (tabuli), **o** (tebe), **za** (mne), **mezi** (vás), **ob** (týden), **skrz** (les), **po** (pás), **v** (tu stranu), **ve** (středu), **v** (pondělí), **s** (to), (nejsem s to usnout);

d) *se 6. pádem:*

při (zápase), **o** (knize), **v** (údolí), **ve** (světě), **na** (stráni), **po** (roce);

e) *se 7. pádem:*

nad (horami), **s** (přáteli), **před** (továrnami), **pod** (střechami), **mezi** (skalami).

Pamatujte!

mimo to **mimo matku** 4. pád,
kromě toho **kromě matky** 2. pád.

II. Předponou se tvoří nové slovo svým významem příbuzné slovu základnímu.

Na př.: doskočil, beznadějný, sebral, nadzvedl, vletěl, odjezd, výstup, obklad.

Předpony jsou tedy části odvozeného slova, proto je píšeme se slovem dohromady.

Poznámky.

1. K neslabičným předložkám *k, s, v, z* připojujeme někdy pro lepší výslovnost *-e*, na př.:
ke kostelu, se stromu, se sestrou, ve vodě, ze závisti.
2. Vedle *k* a *ke* je také předložka *ku*, ale jen v těchto ustálených spojeních:
ku Praze, ku pomoci, ku podivu, ku prospěchu, ku příkladu.

B

1. Napište správně (odděleně nebo dohromady)!

(Do) lesa, (do) sáhnouti, (z) města, (z) mizel, (na) sadil, (na) stromy, (od) noci, (od) nesu, (bez) příčiny, (v) lézti, (k) vodě, (po) poli, (pod) raziti, (v) pisuji, (ve) vodě, (za) sází, (za) lesem, (po) dává, (pod) škrtnouti, (s) námi, (s) blížiti, (o) tobě, (o) bíliti, (k) vám.

2. Napište správně (odděleně nebo dohromady)!

(K) letnímu bytu, (před) naší školou, (před) stihl vůz, (za) skočil domů, (pro) běhl cílem, (po) sílá (pro) tebe, (u) tonul (v) řece, (u) starého mostu, (s) dřevěného stolu, (z) červeného plátna, (z) červenal studem, (na) jel (na) kámen.

3. Napište správně (odděleně nebo dohromady)!

(Pod) ložiti, (pod) sebou, (se) mnou, (se) skok, (se) známiti se, (v) něm, (v) nésti, (s) sebou, (k) nám, (bez) něho, (bez) hlavý, (k) osmi, (o) šesti, (o) mésti, (o) ní, (o) myl se, (pro) tebe, (pro) meškati, (za) rovnati, (za) deset, (ú) mysl, (u) nás, (před) dvaceti lety, (před) nes, (k) němu.

4. Nahraďte správnými tvary a napište!

Bez (on), mimo (teta), kromě (voda), od (on), z (ono), mimo (zahrada), vedle (on), okolo (ono), kromě (on), mimo (město), kromě (naše ulice), mimo (naše čistá ulice), mimo (elektrické světlo), kromě (elektrické světlo), kromě (dvacet korun), mimo (zdravé houby).

5. V následujícím cvičení užíjte správných tvarů předložek!

(V, ve) zahradě, (k, ke, ku) mlýnu, (v, ve) okně, (z, ze) školy, (k, ke, ku) Kolínu, (s, se) sestrou, (z, ze) kraje, (s, se) svými, (v, ve) skříní, (v, ve) hloubce, (v, ve) trávě, (k, ke, ku) prospěchu, (k, ke, ku) přátelům.

6. Diktát.

Věrný hlídač.

Brok je již starý pes. Prokázal však továrnímu hlídači soudruhu Bezchlebovi znamenité služby. Bývaly časy, že Brok nebyl ve dne v noci bez starosti. Jeho zásluh o bezpečnost národního majetku bylo již mnoho.

Však soudruh Bezchleba není z těch nevďečných a nevidí v něm bezcenného tvora. V rohu předsíně mu upravil teplý koutek, v němž tráví Brok bezstarostně své psí noci, zatím co jeho syn hlídá. Ale i teď, když vyběhne za hlídačem před dům, vycení v hlídací vášni zuby a chraplavě zašteká, není tak zcela bez ceny. Soudruh Bezchleba obyčejně pohlazením pochválí jeho beznadějnou snahu o zastrášení.

C

7. Napište správně (odděleně nebo dohromady)!

(Do) města, (do) myslím, (do) náška, (proti) všem, (proti) nožci, (u) vésti, (u) vozu, (ú) mysl, (při) volati, (při) práci, (za) měniti jméno, (za) plésti, (za) běhnouti, (u) znání, (za) přednes básně, (nad) saditi, (nad) zvednouti, (nad) lesem, (pod) vodník, ploval (pod) vodou, (pod) kopal, jdu (od) ní.

8. Napište správně (odděleně nebo dohromady)!

(Bez) vás, (bez) výsledně, (u) tebe, (u) zavřen, (s) dvanácti, (od) dvaceti, (s) sebou, (bez) dvou, (bez) tvárná hmota, (se) stěny, (se) trásti, (se) stup, (zá) stup, (zá) pis, (za) břednouti, (za) měniti, (s) námi, šel (s) ním, (před) vámi, (za) mnou, (v) pěti.

9. Nahraďte správnými tvary a napište!

Podle (on), kromě (ono), mimo (babička), místo (ono), u (ono), kolem (on), do (ono), mimo (stůl), kromě (stůl), podle (ona), mimo (ona), s (on), pro (ona), pro (já).

10. Na vynechaných místech použijte vhodných předložek!

V Čechách se vyskytuji téměř všechny nerosty (sůl). Dostal jsem několik pohledních lístků (výlet). Přehrál jsem již celou skladbu (poslední část). Přijeli hosté (daleká Čína a Indie). Cvičení se zúčastnila celá třída (nemocní žáci). Mnoho důležitých věcí se vyrábí (uhlí, dříví a nafta). Učím se denně (neděle), kdy jezdíme do chaty.

11. Diktát.

Jaro na předměstí.

Sotva jarní paprsky zahřejí trochu půdu předměstských ulic, náleží ulice dětem. Předzpěvem jara je skřípání dětských koloběžek, jejichž kolečka v zimě rezavěla. Největším světským bohatstvím pánů kluků jsou na jaře kuličky. Nevšímají si ničeho kolem sebe a nadšeně se vrhají do hry. Některý po chvíli odchází ochuzen o svůj těžce nabytý poklad, jiný se pyšně chlubí plnými kapsami vyhraných kuliček. Ale ať si vítěz uvědomí, že štěstí je vrtkavé. Dnes vyhrál, zítra může prohrát.

Malé děti sedí na bobku okolo důlku a hrají v kuličky tak dlouho, dokud je nějaký filuta neobehraje o všecko. Prohru však nesnášejí tak statečně jako jejich starší druhové. Obvykle se dají do pláče a běží si postěžovat mamince.

PŘEDLOŽKY s, z

Předložka s, se se pojí se 7. a 4. p. (b, c), s 2. p. jen tehdy, znamená-li směr s povrchu nebo shora dolů (a).

Všude jinde píšeme předložku z.

s

Předložku *s (se)* píšeme, znamená-li ve spojení s dalším slovem:

a) směr s povrchu (nebo shora) dolů:

Setřel *s* knihy prach.
(Prach byl *na* knize.)
Padal *se* skály.
(Byl *na* skále.)
na lavici — *s* lavice

b) společnost (7. pád):

Půjdeme *s* přáteli.
Udělám to *s* radostí.

c) má-li význam „stačiti na něco“:

Nejsem *s* to klidně uvažovat.
Kdo *s* koho, ten toho.

z

Předložku *z (ze)* píšeme, znamená-li ve spojení s dalším slovem:

a) pohyb zevnitř něčeho:

Dělníci vyšli *z* továrny.
(Byli *v* továrně.)
Vyndal pero *ze* stolu.
(Bylo *ve* stole.)
v továrně — *z* továrny.

b) látku, z níž je věc zhotovena:

Obal je *z* papíru.
Odlitek je *ze* sádry.

c) příčinu:

Udělal to *z* hlouposti.

d) část něčeho:

Někteří *z* našich umělců.

e) časové a místní východisko:

Z jara je v přírodě nejkrásněji.
Z počátku se mi dařilo dobře.
Přijel strýček *z* Krkonoš.
Vrátili jsme se *z* prázdnin.

1. Doplněte věty předložkami s, z, odůvodněte pravopis a napište!

Spadl jsem — stromu. Setřel jsem si — čela pot. Utíkám — kopce. Přicházím — školy. Veverka seskočila — vršku. Veverka vylezla — díry. Přival se žene — stráně. Odstranili jsme — stěny obraz. Dívám se — okna. Setřela si — tváře slzu. Otřela — oken prach. Lyžaři sjížděli — můstku. Odcházíme — domu. Odešli jsme — zahrady.

2. Půjdu — chlapci. Našel jsem aktovku — knihami. Ztratil jsem peněženku — penězi. Socha je — sádry. Dům se staví — cihel nebo — betonu. Hledám pouzdro — houslemi. Krabice — klobouky a — botami. Hřebík je — železa, sešit — papíru, láhev — skla. Jsem rád — tebou. Kam pojeděš — spolužáky na výlet? Co se dělá — vlny a — bavlny? Myslivci jdou na hon — psy. Mají broky — olova.

3. Doplněte vynechané předložky!

Kaše se vaří — krupičky. Chléb se peče — mouky. Čokoláda je — kakaa' buchty, — bílé mouky. Míváme buchty — tvarohem, — povidly nebo — mákem. Chléb — máslem nebo — tvarohem je sytý. Zedníci mísí vápno — vodou. Cukráři šlehají cukr — bílky. Slyšeli jsme skladby pro housle — průvodem klavíru. Děti šly — otcem na vycházku. — skal a — strá- ní padaly laviny sněhu. Také voda se valila — kopců. Žízňiví turisté se — chutí napili vody — lesní studánky. Vraceli se — výletu na Sněžku — radostným uspokojením.

4. Slézám — střechy. Pavučina visí — stropu. Mám hodinky — stříbra. Svlekl jsem — ruky rukavici. Mám — nachlazení rýmu. Beru si — věšáku kabát. Vycházíme — lesa. Hnízdo spadlo — stromu. Stůl je — lipového dřeva. — brambor-se vyrábí lih. Piji vodu — sklenice. Odcházím — školy. Vítal mě — radostí. Co se dělá — železa a — cementu? Otec mě vzal — sebou na výlet. Vypustil — myslí všechny starosti. Neslevuj — svých požadavků!

5. Vracím se — lovu. Přišel jsem — Slovácka. Úroda zmizela — pole. Bratři se vrátili — letního bytu. Odešli jsme — slavnosti. Vracíme se — polí. Co jsi mi přinesl — svatby? Pocházím — českých hor. Matka — radosti nad shledáním — dcerou zaplakala. Pokrokoví čeští spisovatelé byli za války vězněni; mnozí — nich byli popraveni. Beduíni kočují — místa na místo. Vlak vyjel — Hlavního nádraží. — vašeho hlediska je to správné. Učte se číst — mapy! Letci cvičili seskok — padákové věže. — náměstí se rozbíhají ulice všemi směry.

6. Diktát.

Stavby.

U nás se většinou staví z cihel a z kamene, v městech nahrazují cihly železovým betonem. Základ stavby však bývá z kamenných kvádrů. V zemích s hojnými lesy se staví ze dřeva. V tropických krajinách si se stavbou nedají tolik práce. Kostra domku se vyrobí z bambusu, střecha bývá pokryta palmovými listy. Někteří obyvatelé Afriky a Asie se spokojí chýšemi uplácanými z hlíny nebo jílu. Zcela jednoduché obydlí mají kočovní beduini. Je jím skládací stan, jenž se naloží na velblouda a snadno se přestěhuje. Laponci a Eskymáci za polárním kruhem si stavějí obydlí ze sněhu a z ledu. V některých státech se dějí pokusy se sklem. Kostra domu se vyrobí z betonu, stěny ze skla. Sklo je tedy stavivem budoucnosti.

C

7. Doplňte vynechanými předložkami!

Příслови, rčení a výroky slavných lidí.

Dávej — rozumem, ber — rozvahou! Co podnikáš — zájmem, potká se — úspěchem. Vždy — úsměvem! Chceš-li — polí bráti, musíš na ně dáti. Vlast se může obejít bez kohokoli — nás, ale nikdo — nás se nemůže obejít bez vlasti. O zloději se říkalo, že jde — jehličky na grešličku, — grešličky na truhličku, — truhličky na kravičku, — kravičky na šibeničku. — ničeho nebude nic. — dobrého vína dobrý ocet bývá. Hlad hnal lidi do lesa a vlky — lesa. — strachu se lidé dopouštějí násilí, — strachu lžou. — kým jsi, takový jsi. Ženci na pole, včely — pole. Přijel v noci — úterý na středu.

8. Z národních písní, přísloví a výroků.

Když jsem šel — Kutné Hory, viděl jsem Nové Dvory. Žabka jí skočila — kapsičky ven. Já jsem — Kutné Hory koudelníkův syn. Dám ti dělat podkověnký — samého — zlata. Bude-li každý — nás — křemene, je celý národ — kvádrů. Vijte věnec — chrp, ověncete srp! — chybičky bývá chyba, jako — rybičky ryba. Hajha, husy, — pšenice, hajha, husy, — žita! — chalupy se nechce, bylo-li v ní lehce. Raději — moudrým plakati, než — bláznem zpívati. — chutí do toho, půl je hotovo. Skoč, panenka, — kola ven, — kola ven! Lísteček — javora spadl mi do dvora. Utrhneme — růže květ, ovineme celý svět. Rozvíjí se — jara kvítí, už se rozvínuje. To naše stavení je celé — kamení.

9. V lese.

Jenda — Karlem si vyšli do lesa. Bylo po bouři, — stromů padaly dešťové kapky. Chlapci dýchali svěží vzduch — plných plic. Pojednou

se Karel zastavil a — varovným posunkem ukázal k houštině. Naslouchali — utajeným dechem. — křoví se ozývalo úzkostné pípání. Hoši šli po hlase a uviděli mladého kosa, který sebou bezmocně házel. Starý poletoval kolem — žalostným nářkem. Hoši zvedli mládě — země a ohlíželi se po hnízdě, leč marně. Karla napadlo, aby vzali kosí mládě — sebou domů a vyrobili mu hnízdo — travnatých stébel.

Zapomněl, čeho jsou schopni ptáci — lásky k mláďatům, i když jich mají sebevíce. Sotva se hoši o svém úmyslu domluvili, starý kos — úzkostným pípáním přiletěl až ke Karlovi a počínal si, jako by chtěl mládě — jeho ruky vysvobodit. Odvaha starého kosa a jeho láska k mláděti chlapce dojala. — novou chutí se dali do hledání hnízda, až je opravdu našli. Krčilo se v něm několik kosích holátek — rozevřenými zobáčky. Hoši k nim opatrně uložili ztraceného bratříčka a — pocitem radosti — dobrého činu pokračovali ve své cestě.

10. *Diktát.*

Kamenný památník feudální pýchy.

Albrecht z Valdštejna, císařský vojevůdce v třicetileté válce, nesmírný boháč a vykořisťovatel robitného lidu mnoha zemí, korunoval svou pýchu stavbou obrovského paláce na Malé Straně v Praze.

Po rozboření 21 domů byla po mnoha letech dokončena stavba s průčelím jednoduchým, ale uvnitř s oslňující nádherou a s královským přepychem. Čalouny byly modré se zlatými ozdobami, v rytířské síni stál trůn s nebesy z modrého damašku a se zlatým třepením. Ve dvoraně s nástropní malbou je obraz Valdštejna s vavřínem na skráních. Ze zahradní besídky byl okouzlující pohled na sad s květinovými záhony, s kašnami a s vodotrysky.

PŘEDPONY s-, z-, vz-, roz-

Předponu s- píšeme u slov, která znamenají:

a) **shromažďování** (sdružování, spojování), na př.:
Lidé se sbíhali.
Truhlář sbíjel prkna.
Podobně: slévati, svolávati, slet, schůze, sejít se, sbratřit se, slepiti, sehnati atd.;

b) **směr shora dolů, s povrchu**, na př.:
Hospodyně setřela prach.
Podobně: spadnouti, svléci, snést, skluzavka atd.

Předponu z- píšeme u slov, která znamenají:

a) **změnu stavu** (něco se změnilo), na př.:
Děvče zčervenalo.
Ovoce se zkazilo.
Podobně: zchudnouti, zčernati, ztvdnouti, zpráchnivěti atd.; zošklivěti (státi se ošklivým), zoškliviti (někomu něco), zkrásněti (státi se krásným), zkrásniti (učiniti krásným);

b) **odluku**, na př.:
Nezdárný hoch zběhl z učení.
Jak ses zhostil svého úkolu?
Podobně: zbýti se, zřící se.

U některých sloves se píše předpona s- i z-; ta slovesa mají však různý význam, na př.:

Někdo si rád stěžuje. (Stížnost...) Nedbalý žák ztěžuje učiteli práci. (Zatěžuje...)

Strhl obraz se stěny. (Dolů...) Vozka ztrhal koně. (Zničil...)

Chlapec slezl se stromu. (Dolů...) Turista zlezl nejvyšší štít Tater. (Vyšplhal se...)

Král byl svržen s trůnu. (Dolů...) Chov králíků se zvrhl. (Změnil se k horšímu...)

Na hřiště se sběhli všichni cvičenci. (Dohromady...) Jen zrádce zběhne od svého pluku. (Uteče, odloučí se...)

Z odpadového dřeva jsem sbil malou bednu. (Stloukl...)

Necitelný člověk zbil psa. (Ztloukl...)

Obchod byl sjednán velmi lehce. (Uzavřen...)

Na opravu kamen jsem zjednal komunální podnik. (Obstaral jsem si...)

Rozbité boty mi spravili brzy.
(Opravili, dali do pořádku...)

Dobytěk na pastvě sužovaly
mouchy. (Trápily...)

O dobrém výsledku jsem spravil
rodiče ihned po zkoušce. (Uvědomil
jsem je...)

Aleje se v dálce zdánlivě zužovaly.
(Zdály se užšími...)

Pamatujte: shořeti, shnít, strávit — zpívat, zklamat, zúčastnit se!

Předponu **vz-** píšeme u slov, která znamenají **směr vzhůru**, na př.:

Drak se *vznesl* do výše. Ujařmený národ se *vzchopil* k odporu.
Podobně: *vztyčiti se, vzplanouti, vzlet, vznešený, vzlétnouti, vznést se, vzpřímiti.*

Pozor na slovo **zvláště!**

Předponu roz- píšeme:

a) u slov, která znamenají **zesílení děje**, na př.:

Rozpršelo se tolik, že jsme nemohli ani na krok ven.

Hrubě se na ně rozkřikl.

Podobně: *rozplakati se, rozzlobiti se, rozpovídati se atd.*

b) **V odvozeninách**, které znamenají **oddělování**, na př.:

Rozloučili se na rozcestí.

Na rozhraní obou krajů se vine řeka.

c) U slov, která znamenají **rozdělení na několik dílů**, na několik stran:

Rozkrájel maso na malé kousky.

Rozebral kolo a vyčistil je.

Zpráva se roznesla na všechny strany.

B

1. *Doplňte vynechané předpony s-, z-, vz- a úkol napište!*

-bíratí brambory, -blednouti, -bohatnouti, -vázati pruty, brzy se -cho-
pil, - míchatí barvy, -eslábnouti, -hromažďovati, -červenati, letadlo -lé-
lo do výše, -měknouti, -létati se, -baliti, -cházetí se, -esmutněti, -pustošený
kraj, -blížiti se, -čitati, -chovati, -vážnět, -kaziti, -pěnití, -výšiti, -po-
mínali jsme dlouho.

2. -hoditi, -pyšněti, -přáteliti se, -epnouti, -celiti, lék nemocného -pružil,
-hledati se, -kliditi, -bíti prkna, -hrabati listí, -hrnouti na hromadu.
-hoditi se skály, -chudlý syn, -letěli dolů, -klouzl po slupce, poddaní se

-bouřili, -pouštěli na vodu loď, -pletla copy, -výšili plán, -orali pole, -velebili svou obec, vítr -trhal střechu, -volili ho poslancem, víno -kysalo, -klidili obilí, -tažné zájmeno.

3. *Doplňte vynechané předpony vz- a předložky s, z, odůvodněte jejich pravopis a úkol napište!*

Letadlo se -neslo k oblakům, oheň -planul, skřivan letí -hůru, ptáci -létal^í k obloze, -budili ho včas, přišel -sestrou, -dělává se na universitě, pracuje -chutí, semena -klíčila, -chopil se k činu, -kázali mi pozdrav, vyběhl -lesa, leknutím -křikl, náhle nastalo -rušení, úkol -pilnosti, dítě lítostí -lykalo.

4. *Doplňte vynechané předpony roz- a napište!*

-točil káču, -vázal uzel, -bil džbán, -milí rodiče, růže -kvetly, brzy nastal -chod, -mysli si to, -dmýchal oheň, housle se -klížily, nastal -mach v budování, -radostnilo ho to, -tloukl cukr, -trhaná chalupa, -viklal židli, na -cestí, -skřípal pero, -štípál dříví, zbytečně se -vzteklil, ne-zlobím se, pes se -zuřil a -štěkal, vlákno v žárovce se -žhavilo, potravu máme dobře -žvýkat, světla se -svítila, okna se -zářila, -sudek byl vynesena, cvičiště bývá -sáhlé, má velký -sah, -stříleli překážku děly, hrách se -sypal, -sázeli sazenice, rys -sápal koloucha, -stříhal látku.

5. *Doplňte předpony s- (se-), z- (ze-), vz- (vze-) a užíjte ve slovním spojení!*

-dělití, -hnílý, -hromáždění, -míchatí, -chránka, -přáteliti se, -hýbatí se, -bíječka, -hoditi, -hazovati, -jízdný, -tříti, -baliti; -blednouti, -tichnouti, -tvrdnouti, -chudnouti, -žloutnouti, -smutněti, -sláblý, -křehlý, -krátil, -pustl, -mřel, -zelenal, -temněl; -tyčiti se, -nésti, -růstí, -letěti, -chopiti se, -pomněl, -pomínka, -pruha, -planutí, -poura, -píná se, -táhnouti, -moci se, -rušení, -bouření, -tlak; -nikati, -stup, -jde, -douvati, -dušný, -dávati, -dychati, -línati.

Doplňte správnými předponami s- (se-), z- (ze-), odůvodněte je a napište!

6. JZD -celilo pozemky. Obě řeky -plynuly. U lesa se obě cesty -bíhaly. Ve válce je -běhnutí z armády trestáno smrtí. Nastal -běh a -hluk lidí. Nemohli se -hodnout. Pěvecké -družení moravských učitelů navštívilo Prahu. Zemědělci se -družují. Strom se -kácel. -mazal špatnou kresbu. -tloustl jako soudek. V nemoci -šedivěl. Sportem -sílila a -vážněla. Půda se musí -kypřit a -orat. Celý výjev -filmovali. -stárl o několik let.

7. *Bývávalo.*

O žních vládne na venkově -hon a ruch. Ještě nedávno staří sekáči -hledávali kosy, -koušeli jejich ostří a -koumavě -hlíželi k obloze. Časně zrána, sotva se -tratily poslední závoje noční tmy, -tichlý kraj oživil. Sekáči

-vírali ve -tvrdých dlaních kosa, které se zakusovaly do moře -žlutlého obilí. Ve chvílích oddechu si -tírali krůpěje se -pocených čel a -vlažovali vyschlé rty vodou. Ani -stárlí, tíhou let -hrbení výměnkáři nezůstali nečinní. Z dlouhých stébel slámy -plétali povřísla a -vazovali je v kopy. Děti -hrabovaly a -bíraly klásky.

Jak jiné je to dnes, kdy většinu dřiny za člověka vykonávají stroje!

Doplňte předponami s- (se-), z- (ze-), vz- a napište!

8. Všechno tu.

Ptáci se -létli v zahradě. -bíráme odpadky. Sotva oheň -planul, přijeli požárníci a -trhali hořící krovy. Na hřišti je skluzavka, po níž -jíždíme jako o závod. Letadla se -násela k zemi, ale brzy se zase -nesla -hůru. Mezi námi je úplná -hoda. Knihař -vázal knihy. Eva -červenala radostí z krásného dárku. Milosrdná tma se -nesla nad -pustošený kraj. Maminka mě -budila před šestou. Lidé se -bíhali ze všech stran. Byl jsem -klamán. -míchal červenou s modrou. Na schůzi bylo -hromážděno půl vesnice. Příčestí minulé se -hoduje s podmětem.

9. Diktát.

Zbytečné onemocnění.

Libuška stůně již několik dní z nastuzení. Onedhy se vydala bezstarostně na cestu do sousední vsi bez pláště, třebaže se schylovalo k dešti. Na zpáteční cestě důkladně promokla. Spěchala sice, ale bylo to už zbytečné. Vrátila se domů napolo zchvácena, s promodralýma, ztuhlýma rukama a zkřehlýma nohama. V posteli se prudce rozkašlala.

Druhého dne lékař prohlásil, že Libuška se vážně rozstonala. Jediné štěstí, že se nemoc nerozšířila a že nebyly zachváceny plíce. Libuška stráví v posteli ještě nejméně týden. Svou bezstarostností si zkazila celé velikonoce. Dnes už sice víme, že se zase vzchopí, ale bude to pro ni přece jen trpká zkouška.

C

10. Doplňte a napište!

Neztrácejme čas tím, co nemá -myslu! -výšená péče o zdraví -vyšuje i výkonnost národa. Společné zájmy -bližují lidi i národy. Prací -růstá blahobyt. Povaha poctivce se -pírá jakékoli lži. I nejbělejší stěna časem -černá. -chované věci se časem hodí. Nadšení -plálo v srdcích všech. Co zaseješ, to -klidíš. Kdo seje vítr, -klidí bouři. -hůru již hlavu, národe! -bystří svoje smysly!

11. Užijte ve větách těchto dvojic!

Sběhnouti se — zběhnouti, sbíti — zbíti, sjednati — zjednati, spraviti — zpraviti, sužovati — zužovati, stlouci — ztlouci, sklíčiti — vzkličiti, správa — zpráva, slézati — zlézati.

12. Doplnujte!

Pod vlastním krovem.

My pionýři jsme loni -trávili krásné prázdniny v hlubokých lesích na Slovensku. -jednali jsme si s lesní -právou, že si můžeme vystavěti poblíže osamělé hájovny srub. Na malé mytině jsme -kosili trávu a začali -hánět dřevo. Za málo peněz koupili jsme na pile odpadové dřevo. Hajný -jednal ve vzdálené vesnici povoz a kočího, jenž nám je naložil do vozu.

Dva dny jsme -trávili v pilné práci. Otesávali jsme trámy, -bíjeli prkna a -celovali plochu střechy úzkými latkami. Vedro -těžovalo naši práci. Když bylo dílo -končeno, -tyčili jsme naši vlajku na malém stožáru. Dlaně byly -puchlé od práce, ale nedbali jsme toho. Těšilo nás vědomí, že chata je výsledkem společné práce.

13. Utvořte věty s těmito slovy:

zvláštní — zvláštnost — zvláště — nejzvláštnější,
vzhůru — vzdálený — vzplanouti — vzpoura — vzdor — vzpor.

14. Diktát.

Pršívalo, bývalo bláto.

Cesta, ještě předevčírem ztvrdlá a rozžhavená sluncem, je dnes změkklá, rozmoklá a rozšlapaná. To způsobily ustavičné lijáky. Chůze v takovém bahně ztrpčuje naše cestování. Bratr je doopravdy rozzloben a rozčilen tímto zklamáním. Stále uvažuje, že se mohl vrátit a strávit drahocenný čas mnohem užitečněji než zmoklý šlapati blátem.

Přece se však nakonec vzchopil a se vzpomínkou, že i zlé má svůj konec, dal se do zpěvu. Rozhodl se správně. Píseň nás rozveselila a pomohla nám snášet nepříjemnosti rozmoklé cesty.

PŘÍSLOVCE (přísluvečné spřežky)

I. Některá příslovce jsou původní (ne, ni, tu, tam, hned, teď a 1.), **jiná vznikla spojením podstatných jmen, zájmen a číslovek s předložkami** (na večer = navečer, mezi tím = mezitím, bez mála = bezmála). Předložka se stála předponou a příslovce se píše jako jedno slovo. Takovým složeným příslovcím říkáme **přísluvečné spřežky**.

II. Přehled nejdůležitějších přísluvečných spřežek.

bezmála	nakrásně	okolo
bezpochyby	nalevo	opravdu
beztoho	nanic	poblísku
docela	nanovo	podnes
dočista	naplat	pohřichu
dodnes	napolo	ponejprv
dohromady	napoprvé	porůznu
dokola	napravo	pospolu
dokonce	napřed	poté
doleva	napřesrok	potichu
doprava	narychlo	potmě
dopředu	naspěch	potom
doslova	navečer	proto
dosyta	navenek	předtím
dovnitř	navlas	přitom
dovrchu	navrch	sbohem
dozadu	navrchu	sdostatek
kupředu	navzájem	shora
mezitím	navzdor	spánembohem
nablízku	navždy	spatra
nadarmo	nazdar	svrchu
nadmíru	nazmar	vbrzku
nadobro	nazpaměť	vcelku
nadto	občas	včas
nahlas	odedávna	vespolek
nahoru	odjakživa	vlevo
nahore	odpředu	vpravdě
najisto		vpravo

vpředu	zatím	znenadání
vtom	zato	zpaměti
vzadu	zblízka	zpravidla
vzápětí	zbrusu	zprvu
zadarmo	zdaleka	zúplna
zadlouho	zdůly	zvečera
zakrátko	zhloubi	zvenku
zanedlouho	zmíry	zvysoka

III. Rozlišujte!

Předložkové pády.

1. Stoupáme **na horu** Říp.

2. **Po tichu** před bouří
náhle zarachotil hrom.

3. Kdo bydlí **v tom** domě?

4. Pořadatelé nebyli při-
praveni **na tolik ná-**
vštěvníků.

5. Podobně:

do konce
(do ukončení)

na plat
(na mzdu)

na hlas
(na svůj hlas)

Přísllovečné spřežky.

1. Šel jsem **nahoru** do svého poko-
jíku.

2. Buďte **potichu**!

3. Chtěl jsem jít **na procházku**.
Vtom začalo pršet.

4. Buď bez starosti, **natolik** ti přece
důvěřuji.

dokonce

(docela)

naplat

(nic naplat)

nahlas

(hlasitě)

Pozor!

Po prvé, po každé, na příklad, ku podivu, z jara, z počátku.
Podruhé (jindy), po druhé (po kolikáté?).

IV. Příslovce způsobu, která jsou utvořena z přídavných jmen, můžeme stupňovat. Stupňování příslovčí je pravidelné a nepravidelné.

A. Pravidelné stupňování.

1. stupeň

upřímně

jemně

zřejmě

2. stupeň

upřímněji

jemněji

zřejměji

3. stupeň

nejupřímněji

nejjemněji

nejzřejměji

B. Nepravidelně stupňování.

1. stupeň	2. stupeň	3. stupeň
dobře	lépe	nejlépe
zle	hůře, hůř	nejhůře, nejhůř
mnoho	více, víc	nejvíce, nejvíc
málo	méně	nejméně
dlouho	déle	nejdéle
brzy	dříve, dřív	nejdříve, nejdřív

Poznámka.

Některá příslovce mohou mít ve 2. a 3. stupni dva tvary, na př.:

1. stupeň	2. stupeň	3. stupeň
blízko	blíž, blíže	nejblíž, nejbliže
vysoko	výš, výše	nejvýš, nejvýše

B

1. *Napište správně (odděleně nebo dohromady)!*

Jezdíme (v) pravo, vyhýbáme se (v) levo. (Ku) předu, zpátky ni krok! Nepoctivý žák opsal úkol (do) slova od kamaráda. Chodte (z) přima! Kámen se valil (s) vrchu. Rak leze (do) předu i (do) zadu. U auta bývá někdy motor (v) předu, někdy (v) zadu. Vylezl až (na) vrch stromu. (Na) vzájem si pomáhají. (Ode) dávna žili v této zemi Čechové. Neohlížel se (na) nic a kráčel (ku) předu. (Na) darmo jsem ho napomínal. Pracuje (na) pořád ledabyle.

2. Lidé se prou (o) pravdu. Pějme píseň (do) kola! (O) pravdu, na nic se nepamatují. (Za) nedlouho bude pršet. Zablýsklo se a (v) tom (na) blízku uhodilo. (Za) krátce uhodilo (v) levo od nás. (Na) večer se vrátíme. Praotec Čech vystoupil (na) horu Říp. Vytrval jsem (do) konce zápasu. Mluvte (na) hlas, ale nekřičte!

3. (Bez) mála jsem zapomněl, snídal jsem (na) rychle, jdu (s) hora dolů, těším se (na) večer, chodím (z) přima, dívá se (z) dola, odcházím (na) vždy, vcházím (do) vnitř, strčil ruku (do) kola, objevil se (z) nenadání, stojím (za) tím stromem, čeká (na) plat, hned (po) tom utekl, (za) tím se nehýbej, mám (na) spěch, byl jsem tam (po) prvé, (po) jednou upadl, bylo mu (na) nic, byl jsem (na) to zvědav, buď opatrný (na) hlas, hned (na) poprvé mu byl milý, myslí to (do) opravdy, (z) čista jasna uhodilo, (do) dnes to neumí (na) zpaměť, (za) krátce budu hotov, jablko bylo skrz (na) skrz zkažené, (z) nenadání nemám stání.

4. Příslovce v závorkách stupňujte a úkol napište!

Všude dobře, doma (dobře 3). Ar je všude dobře, doma je člověk přece jen (rád 3). Ve vlasti se žije (opravdově 3). Srdce tu bije (upřímně 3), (teple 2) cítí, hlava (bystře 2) myslí, oči se dívají (jasně 2). Doma i květiny (líbezně 2) voní, obloha se klene (velebně 2), voda plyne (rychle 2), slunce svítí (jasně 2).

Napište správně!

5. Tanec.

Děvčátka se točila na trávníku (do) kola. Potom jedno (z) nich vystoupilo a postavilo se (do) vnitř kruhu. (Před) vádělo taneční kroky, jež (po) ní ostatní dívky opakovaly. Děvče udělalo dva přisunné kroky (ku) předu a dva (do) zadu. Děti se tomu naučily (ku) podivu brzy. Po (té) změnilo děvče pohyby. Dělalो teď dva přisunné kroky (v) levo a dva (v) pravo, dva (v) levo, dva (v) pravo. Když i tomu se ostatní dívky naučily, zpívaly si (po) tichu podle taktu písňě.

6. Diktát.

Naše večery.

Tatínek říká, že není zdrávo najísti se večer před spaním dosyta. Chráníme se tedy, aby nám nebylo nanic od žaludku. Večeříme zpravidla lehce dvě hodiny před spaním.

Po večeři se my děti navzájem zkoušíme. Jirka umí všechny své úkoly po každé téměř z paměti. Napřed zkouší on nás, poté my jeho. A tak to jde každý večer napořád dokola. Tatínek s maminkou mezitím pospolu zticha hovoří. Zkoušíme se spíše potichu než nahlas. Nakonec si pak sedneme každý ke své knize. Malá Alenka nad ní zpravidla usíná.

©

7. Napište správně (odděleně nebo dohromady)!

Jez do polosyta, pij do polopita, vyjdou ti (na) plno léta! (Po) tom výstřelu nastalo ticho. (Na) večer jsme si vyšli na procházku. Chodil jsem do školy až (do) konce školního roku. Je to dole nebo (na) hoře? (Bez) toho pláště bych býval promokl. Nepůjdu tam, (bez) toho to za mnoho nestojí. Nic (na) plat, musíš se s tím smířit. Vystoupil jsem (na) horu Radhošť. (Po) tichu, které tam zavládlo, zaburácel sál hromovým potleskem. Kolem lože nemocného chodíme (po) tichu. Kdy si (pro) to přijdeš? Šel tam (pro) to, že ho věc zajímala. Napiši si úkol a (po) tom půjdu na hřiště. Chtěl jsem mu podat ruku, ale (v) tom zmizel pod hladinou. Kdo bydlí (v) tom krásném domku?

8. (Z) hloubi lesa se ozývaly rány. Je to (z) míry hodný člověk. Hleděl na něj (z) vysoka. Šel na to (z) krátka a (z) chytra. Pravidla mívají (z) pravidla výjimky. Mějte se tu (ve) spolek dobře. Pozdravili se hornickým zdařbůh a (po) maličku, (po) zvolna se vydali domů. To je (ku) podivu bystrý hoch. Jak bychom mohli nechat bližního (na) pospas bídě? Bylo tam toho dne všecko (na) ruby. Má matka je ještě (na) živu. Byl jsem tu (po) prvé, (po) druhé, (po) třetí. Přijde (po) druhé. Promokli jsme skrz (na) skrz. (Za) stara věřili lidé ve všelijaká kouzla a v čáry. Do myslivny jako by (z) čista jasna uhodilo. Každý je (z) jara veselejší. (Z) počátku mu to dobře nešlo.

9. *Užijte těchto dvojic ve větách a věry napište:*

na hoře — nahoře, do kola — dokola, na vrch — navrch, nad míru — nadmíru, nad to — nadto, za tím — zatím, na plat — naplat, do konce — dokonce.

10. *Diktát.*

Paměť zvířat.

Paměť zvířat je někdy vskutku obdivuhodná. Kočka odedávna lnula k místu, které bylo z počátku jejím domovem. Byla-li přestěhována, namnoze se stávalo, že ku podivu našla cestu i z daleka a objevila se znenadání ve starém domově. Její věrnost k místu byla doopravdy přesvědčující.

Není prazvláštní i paměť ptáků, kteří se rok co rok napořád, nanovo a najisto vracejí do téhož kraje a pod touž střechu? Paměti poštovních holubů bylo dokonce využito. Holubí pošta bývala odedávna dorozumívacím prostředkem.

SPOJKY

Spojky jsou slova neohebná, která spojují:

- a) jednotlivé větné členy,
- b) věty,
- c) uvozují samostatné věty.

1. Některé spojky spojují souřadné členy věty nebo souřadné věty; jsou to **spojky souřadící**.

Nejčastěji užívané souřadící spojky: a, i, také, též, ale, avšak, však, a přece, neboť, vždyť, totiž, proto, tedy, nýbrž, anebo, nebo.

2. **Spojky podřadící** spojují věty vedlejší s větami řídícími.

Spojky podřadící: aby, ačkoliv, ať, by, byť, jak, jelikož, jestliže, ježto, kdyby, když, než, poněvadž, protože, zda, zdali, že.

3. Někdy mívají obě spojované části svou spojku, čímž tvoří **spojkovou dvojici**.

Spojkové dvojice: buď — anebo, ačkoliv — přece, nejen — ale, nejen — nýbrž, buď — buď, ať — ať, jednak — jednak, dílem — dílem, ani — ani.

Příklady.

- a) *Větné členy spojené spojkami:*

Praha **a** Plzeň jsou největší města v Čechách, Brno **a** Ostrava na Moravě.

Budme sami sobě lékaři **i** učiteli. Máme častá, **ale** krátká cvičení.

- b) *Věty spojené spojkami souřadícími:*

Traktoristé splnili jarní plán **a** připravují se na plán letní. Lékař se snažil nemocného zachránit, **ale** jeho úsilí bylo marné. Doba Husova je slavná, **neboť** tehdy český národ vzdělaností převyšoval ostatní národy evropské. Sama práce za člověkem nechodí, **proto** musíme za ní.

c) *Spojkové dvojice:*

Buď přijdu sám, **anebo** zatelefonoji.

Ačkoliv je již duben, **přece** není teplo.

Buď půjdete s námi, **nebo** zůstanete doma.

Sovětská armáda **nejen** vyhnala fašisty, **ale** osvobodila ještě jiné země.

Na besídce jsme **dílem** zpívali, **dílem** přednášeli.

d) *Věty spojené spojkami podřadicími:*

Komenský žádal, **aby** jazykem vyučovacím byl jazyk mateřský.

Pracovali jsme pilně, takže můžeme říci, **že** je náš úkol splněn.

Vše dejme raději, **než** pld by měla ztratit naše řeč.

Družstevníci vyjeli do polí, **aby** byli včas hotovi.

Víme, **že** se žije lépe a radostněji.

Poznámka.

Před spojkami píšeme čárku. Jen před spojkami *a*, *i*, *ani*, *nebo* ve spojení slučovacím se čárka nepíše.

Na př.: Otec a matka šli do divadla.

Karel IV. i Václav IV. si oblíbili Karlštejn.

Nemá to hlavy ani paty.

Vypůjčím si básně Nezvalovy nebo Wolkerovy.

Před spojkou *a* čárku píšeme:

1. Dá-li se nahradit jinou spojkou (*ale*):

Několikrát jsme ho napomenuli, **a** on stále nic. (Význam odporovací.)

Jednou rukou chléb podává, **a** v druhé drží kámen.

2. Následuje-li hned po ní druhá spojka:

Diváci byli netrpěliví, **a** jakmile byl ohlášen výsledek závodu, propukli v jásot.

Vyrazil od startu poslední, **a** přece zvítězil.

Miluji hudbu, **a** proto chodím na koncerty.

Nebyl dobře připraven, **a** tak při zkoušce neobstál.

B — C

1. *Doplňte vynechané čárky a napište!*

Všehochut.

Je slunce je jaro je zelený máj. Práce živí povznáší zušlechťuje. An dobře nevidí ani dobře neslyší. Zvony nehynou stářím ale pukají naráz

Královna plakala avšak šašek se smál. Neboj se porážky v dobré věci neboť tehdy jsi blízko vítězství. Netrhej však jsi nesázel! Lidé odcházejí pravda však zůstává na věky. Proč běžíš k snídani vždyť jsi nemlátil! Není pražádnou zásluhou když je někdo vlastencem. Opatrujte světlo oheň ať není žádnému škoden!

2. *Doplňte vynechané spojky a čárky a napište!*

Umlklo stromů šumění () lístek sotva dýše. Často by si člověk posloužil () mlčel. Zazněla rána () se dům zachvěl. Chumelilo se tak () nebylo na krok vidět. Buď v Čechách bílý den () plno růží kolem! Studený vítr vál lesem () zvěř se dobře ukryla. Zůstaň zde u nás () jsme dobří lidé! Celý den bylo krásně () večer se obloha zatáhla mraky. Babička říkala o panu mlynáři () je rozšafný člověk. Vzkázali mu () ihned přišel () se chlapci něco stalo. Posluchači nadšeně tleskali () se jim hra velice líbila.

3. *Doplňte vynechané čárky!*

Dílo bylo přijato jednak s nadšením jednak s odporem. Cvičíme jak prostná tak na náradí. Nebylo tam ani ptáčka ani živáčka. Není ani ryba ani rak. Hus vynikal nejen učeností a odvahou ale i dobrotou srdce. Půda je buď majetkem státním buď družstevním anebo náleží jednotlivcům. Vojáci pochodují ať prší ať svítí slunce. Rozhodni se zdali s námi půjdeš či nepůjdeš! O věci jsem jednak neslyšel jednak se o ni vůbec nezajímám.

4. *Doplňte vynechané čárky!*

President mluvil před horníky a ti ho pozorně poslouchali. Dalo se do deště a proto se slavnost pokazila. Konečně byl doma a tudíž na nejkrásnějším místě na světě. Minulost zrodila přítomnost a přítomnost je matkou budoucnosti. Senoseč brigádníky těšila a tak netrvalo dlouho a svůj úkol splnili. V našich starších dějinách měly dvě bitvy pronikavý vliv na vývoj českého národa a to bitva u Lipan a na Bílé hoře. U kamen sedělo několik žen které tu byly na návštěvě a v koutě si hrály děti. Ivan Olbracht a Marie Majerová jsou zakladateli české socialistické literatury.

5. *Diktát.*

Praktická dívka.

Má rozpárat svůj starý vlněný kabátek a uplésti z něho bratrovi rukavice, punčochy a čepici, nebo ne? Něco jí říká, že to bude užitečné a moudré. Kabátek je jí malý, a proto ji netěší. Ráda by jej přepracovala, aby znovu někoho hrál a potěšil. Ale nesmí se dlouho rozmýšlet, sice se neodhodlá, aby kabátek rozpárala. Bratr má na počátku měsíce narozeniny, a tak tedy k činu! Sestřička bude mít pro něho ne obyčejný, ale skvělý dárek. Přála by si však, aby mu to nikdo neprozradil, poněvadž ho chce překvapit.

CITOSLOVCE

1. Citoslovce jsou slova, jimiž vyjadřujeme city nebo vůli, napodobujeme hlasy nebo zvuky:

hej, jejdá, vari, čehý, vrkú, břink, bouch, bác, brrr, ach, achich, ouvej, chichichi, kikiriki, prásk.

2. Citoslovce oddělujeme od ostatních členů větných čárkou nebo vykřičníkem.

a) Brr, to je hořké! Aj, to je krásná země! A výsknem si, juchej! Oh, byla to krása! Letíme jako vítr, hola, hej!

b) O půlnoci buch! buch! zase na ty dveře zpuchřelé. Mlč! hle husar a kočárek, hrej si, tu máš kohouta! Než kohout, vůz i kočárek bouch! bác! letí do kouta.

c) Někdy nahrazuje citoslovce ve větě slovesný přísudek a je pak větným členem. Taková citoslovce čárkou neoddělujeme. Hop do vody! (Skoč . . .) A chlapec hop do vody. (Skočil do vody.)

Poznámka: Když je citoslovci několik, píše se vykřičník, často čárka, jen při posledním.

Ach běda! Ach ouvej! Hola hej, otevřete vrata!

B – C

1. Užijte teček, čárek nebo vykřičníků!

A na okénko ťuk ťuk ťuk A třesk třesk huhu to hučí jí v patách ve vřchů klíně Bum bác to spadly šišky Požeňte, pasáci, kde jste jaký, pečeme brambory, dáme taky, hela hola holilahou Cupy dupy cvaky cvoky na podlahu, na půdu Ejhle vylétl ptáček Ouha ouha cestička dlouhá Vrrr vrrr zlou to předeš nit Ouvej ouvej táta dlouhej Aj dolina zelená Zvučné kuku kuku ohlašuje, že se k nám vrátila kukačka Houpy houpy houpy kočka snědla kroupy

2. V následujících větách doplňte rozdělovací znaménka! Rozlišujte, která citoslovce stojí samostatně a která nahrazují ve větě slovesný přísudek!

Když jsem k vám chodíval přes ty lesy ach ouvej přes ty lesy Najednou míč bum do okna a už se sypalo sklo Ach běda jaká proměna Za chvíli

se ozvalo tú tú a auto frr do kopce Hóp hej cibuláři jedou Děti si hrály
a najednou křáp do hrnce Psst mluvte potichu dítě právě usnulo Náš
Brok alou za zajícem Jéminkote to vám byla krása Hopsa hejsa pojedeme
do Brandejsa Náhle prásk a jelen se skácel Myš zavětrila a pak šup do díry
Fidli fidli fidli tak hrají housličky Chlapec cap do bláta a už to kolem
stříkalo Za tou naší stodoličkou jsou tam cikáni juchacha jsou tam cikáni
Ej ztepilí šuhaji v čizmách vy ej děvčata v suknici rudé

3. *Diktát.*

V červnu.

Nádherná červnová pohoda. Ach, to se to leží na sluníčku! Hle, obláčky
plují klidně a tiše a nikde ani hlásku. Rek, ležící před boudou, zavrčel
ze sna. Pst, pst, ať se ani nepohneš, ať neporušíš ten božský mír! Ó jé!
Koruna stromu se červená zralými třešněmi. Jejda, to je něco pro špačky!
Podívejme! Frr! už přilétají a klof, klof, pochutnávají si na nich. Ó, to
nezůstane bez trestu.

Soused Bělík se blíží od stodoly s puškou v ruce. Prásk, prásk! Ouvej,
tohle špačkové nečekali. Frr! rozletěli se zmateně na všechny strany.
A ještě jednou bouch, bác! Ale soused Bělík střílel jen tak pro strach.
A opět je kolem ticho, vůně a mír.

NEOHEBNÉ DRUHY SLOV

(Přehled)

Neohebná slova se neohýbají, t. j. ani se neskloňují, ani nečasují. Náleží k nim:

I. Příslovce: (Oddíl 52)

- a) místa,
- b) času,
- c) způsobu,
- d) příčiny.

Některá příslovce můžeme stupňovat.

II. Předložky: (Oddíl 50)

Každá předložka se pojí s určitým pádem; buď s jedním, nebo s několika.

III. Spojky: (Oddíl 53)

Spojky spojují jednotlivé členy větné a věty, anebo uvozují samostatné věty.

- Dělíme je na: a) souřadící,
b) podřadící.

IV. Cítoslovce: (Oddíl 54)

Cítoslovce vyjadřují nálady, city a vůli mluvícího nebo napodobují hlasy a zvuky.

B

1. Podtrhněte příslovce a určete jejich druh!

Záhy seje, záhy klidí. Chodil křížem krážem po kraji. Havlíček byl nejprve vězněn na Hradčanech, později souzen v Kutné Hoře, konečně převezen do Brixenu. Dávno, dávno již tomu, co jsem se posledně dívala do té milé tváře. Včera byl velmi krásný květnový den. Slunce vstalo zrána a zponenáhla se probírala ospalá země. Jižní vítr zlehka zadul, sněhy už i nahoře na horách tály. Přilítlo jaro z daleka a všude plno touhy. Koncert byl slabě navštíven, ale hluboce nás vzrušil. Proto jsme odcházeli domů dojati. Včera i dnes byly všechny domy vkusně a slavnostně vyzdobeny

2. *Podtrhněte předložky a napište pády, s kterými se pojí!*

Z údolí vyjel povoz s koňmi. Děti pobíhaly s místa na místo. Sejde s očí, sejde s mysli. Každý den mimo středu chodívaly děti s otcem a matkou na procházku do blízkého parku. Do Podhájí k myslivci, musím ke své dívčici. Pod svícem bývá tma. Dostal se z deště pod okap. Teče voda, teče od potoka k řece. Ženci na pole, včely s pole. Mimo mne tam nebyl z naší školy nikdo. Viděl jsem tam kromě tebe i jeho. Z počátku se mu práce nedařila, ale potom se ku podivu stal nejlepším pracovníkem.

3. *Podtrhněte spojky a doplňte čárkami!*

Žáci jednak pracovali v dílnách jednak se učili v učebnách. Navštívili nás čínští a korejští hosté dostavili se delegáti z Indie i z Vietnamu. Poznali jsme válku a proto bojujeme za mír. Mír zvítězí nad válkou neboť tábor míru roste. Vidíme že na našich polích jsou jarní práce skončeny. Družstevníci pilně pracovali a tedy skončili dřív než stanovil plán. Polní práce postupovaly totiž rychleji poněvadž bylo příznivé počasí. Traktoristé pracovali nejen v neděli dopoledne i odpoledne ale i v noci. K úspěchu přispěli také strojníci STS neboť včas a dobře opravili zemědělské stroje. Ať se v létě těší z ovoce své píce ať mají mnoho následovníků!

4. *Podtrhněte citoslovce a napište rozdělovací znaménka!*

Ach běda jaká přeměna Ach ouvej ouvej hlavička bolí Inu co jsem měl říci Och můj tatíčku Vrabec frrr a už byl na střeše Dobré lyže máme hola hej Fí fí letěly mi střely nad hlavou A do toho prásk bum bum zahoukala děla Z pokoje se ozývalo hlasité chrrr chrrr Úú úú zavylí v dálce hladoví vlci Brrr to jsem se lekl Hola hej napněte plachty Ahoj na shledanou Hudrú hudrú rozběhl se krocan za dítětem v červených šatech. Aj to je příjemné překvapení Vtom břink a okno se rozsypalo

Podtrhněte neohebná slova a doplňte věty rozdělovacími znaménky!

5. *Přijel cirkus.*

Hurá přijel cirkus S vozů se rychle skládají klece se zvířaty a součástky stanu Děti i dospělí radostně vítají vzácnou návštěvu a pozorují stavbu stanu I já se k nim připojuji a okukuji vše s nadšením Hurá cirkus bude Tú tú slyšíte jak vytrubují sloni A hle tam vzadu si vykračují velbloudi a tu zas hýkají oslíci své iá iá Ach tu je himálajský medvěd Jémine nechtěl bych se mu dostat do drápů A hleďme opice Šplhají po mřížích a pranic jim nevadí že se jim děti smějí Jejich soused však v sobě nezapřel důstojnost krále zvířat Lehl si do temného kouta svého vězení a s pohledem upřeným do neznáma sní o největším statku všech tvorů — o svobodě

6. *Srnčí rodina.*

Navečer je les tichý a paseka zalita měsíčním světlem. Nikde nablízku není člověka. Přesto však buď opatrný milý srnečku! Houští zapraskalo

a hned poté vychází srnec na paseku. Kráčí napřed za ním jeho rodina. Jdou potichu a nemají naspěch. Již dávno se klidně nepopásli neboť zpravidla bývají v nejlepším vyrušení ranou pytlákovy pušky. Dnes se však cítí vskutku bezpečni a proto rodina obchází mýtinu kolem dokola a spásá ji. Vtom zvedl srnec prudce hlavu a zavěťřil. Aj snad není nablízku liška? Ne, liška to není. Odněkud zdaleka přichází k jeho smyslům zpráva že se blíží člověk. Srnec o tom uvědomil svou rodinu a již cupy dupy všichni uhánějí do hloubi lesa. Dozněl jejich dupot a v lese opět zavládlo ticho. Psst nerušme je!

7. Diktát.

Když utichla děla.

Ach, byly to slavné dny, plné vzruchu a radosti i štěstí! Byly to i dny prvních starostí, a to nikoliv lehkých. Vždyť šlo o to, dát válkou rozvrácené hospodářství aspoň natolik do pořádku, aby byly zajištěny základní potřeby našeho lidu. Po slavných a svátečních dnech přišly rychle dny všední, pracovní. Na polích, jež doslova před několika dny brázdily pásy tanků a kde rozrývaly půdu výbuchy granátů, bylo třeba zasít, abychom měli včas chléb. V závodech bylo nutno obnovit výrobu i přesto, že některé haly byly napolo zbořeny.

Čekalo mnoho práce, a proto nová svoboda žádala nové oběti, nové hrdinství. Již ne hrdinství bojové, ale o nic méně slavné: hrdinství mírové, pracovní.

CVIČENÍ SOUHRNNÁ

A

Doplňte!

1. Na řece.

Na neb- se neob-v-l ani mráček. Slunce hýřilo po pol-ch světlem a roze-
hrávalo vlny na Lab-. Parník táhnoucí vlečné čluny v-pl-voval kotouče
dýmu, které stoupal- do v-še. Osmahl- kap-tán se rozhl-žel po Lab-
jako ř-dič po známé s-lnici. Mez- pol- v-skočila vozová cesta, rozb-tá
kol- těžkých vozů a kop-ty koní. Chv-l- b-žela podél řeky, pak v-tvořila
záhyb- a zm-zela za les-. Parník m-jel p-skařskou loď. P-skaři odstrkoval-
loď dlouhým- b-dl-, ab- uvolnil- cestu. Mez- pol- se již ob-vil- v-nice
a chmelnice.

2. Zahradníci.

P-onýři naší škol- založil- mičur-nský kroužek. Měl- nejlepší vůl-
pečl-vě se starat o zahrá-ku, kterou jim škola svěřila. Věnoval- se jí i v ne-
děl-. Již časně ráno se loučil- s postel- a hajdy do zahrá-ky. Překopával-
zem-, ab- ji připrav-l- k setí. Na jeden záhon zasel- cibul-, druhý bude
oset petržel-, třetí mrkv- a -tvrť osázejí kv-tinam-. Dívky co chv-l-
o-cházely- s konv-. Hoši se těšil- na pokus- s křížením a um-l-m op-lováním
rostlin. Ach, kdyb- se jim podařilo v-p-stovat nové druhy rostl-n! Třeba
ře-kv-čku vel-kou jako řepu nebo černou růž-! Jak je v-dět, hoši měl-
bujnou fantasií. Všichni p-onýři jsou na-šeni pr-cí, která jim poskytuje
mnoho poučení, zábav- a později i užitku.

3. *Doplňte vynechané hlásky a čárky a napište!*

Výletníci jdou!

Proč se schoul-l- a skrčil- kv-tky tam v mláz- pod křov-m? Loučí se
se životem. Bojí se že je dnes někdo zahub-. V-letníci -dou. Přivezl- je
vlaky parníky auta a autobus-. Obyvatelé města rádi opouští- za vedra své
přib-tky aby osvěžil- nerv- a nadýchal- se čerstvého vzduchu. Ale jak
vstoup- do lesa, již se jim ruka svírá ab- urvala co nejv-ce kv-tin a v-tví.
Rostl-ny však v ruce brz- us-chají. Co s nimi? Bez rozm-šlení je takov-to
„v-letníci“ odhazují do příkopu a trhají nové. Jak nerozu-ě hub- někteří
hrab-ví a neuvědom-lí v-letníci sl-čnou okrasu přírody! Na pokárání
odpov-daj- lhostejně: „Nev-dáno pro trochu tráv-!“ Dobře že takov-ch
v-letníků ub-vá!

4. Diktát.

Zdroje obživy.

Každý kraj není tak úrodný jako Polabí. Všude se nedaří obilí v takovém množství jako při Labi, v Hornomoravském a Dolnomoravském úvalu a v nížinách při Dunaji.

V Pošumaví využívají k obživě obyvatelstva bohatství dříví. Vyrábí se z něho nábytek, řeže se na pilách na stavivo, je surovinou v chemickém průmyslu. V Povltaví využili bohatství žuly, v Podkrkonoší pěstují na polích len a konopí. Proto se v severních Čechách vyvinul proslulý textilní průmysl. Okolí Litoměřic slyne již odedávna ovocnářstvím, Třeboňsko rybářstvím. Sklářství v Jablonci nad Nisou, v Železném Brodě a v okolí je světoznámé. Zvláště významné pro naše hospodářství a obživu lidu je uhlí. Dnes už není jen topivem, ale i nejvýznamnější surovinou pro průmysl.

B

5. Nahraďte správnými tvary a napište!

Dárce zachránil svou (krev) několik těžce nemocných. Přijel- korejské děti se sv-m- (učitelé a v-chovatelé). Ochrnul na obou (ruce i nohy.) U bl-zkého (městys) tábořil- pionýři pod širým nebem a vařil- si v železném kotl-. Za lůžko jim sloužil- (otep) slám-, někteří spal- ve spacích (p-tel). V-kračoval si s kabátem na (hůl) a vesele si hv-zdal. Měl- srdce ze zlata a sval- z (ocel). Pevnou (vůle) a (v-trvalost) dojdeš k (cíl). Při plavání dělejte správně tempa (ruce i nohy)!

6. Doplněte!

Přišla zima.

Loni b-la velm- tuhá z-ma. Cesty b-l- v-soko zaváty, takže auta a voz-si nemohl- prorazit cestu hlubokými závějemi, a proto se zpožďoval-. Děti však užil- mnoho zábav-. Denně se proháněl- na kluzišti nebo l-žoval- na blízké stráni. To b-lo v-skotu, p-skotu a pov-ku, až uši zaléhal-! Oči se jim leskl- radostí a tváře jim zčervenal- zdrav-m pohybem. Děti v-tal- zimu s jásotem a nedbal-, že je mráz štípe do tváří.

Hůře b-lo čtveřnožcům a ptákům. I/v-rům a s-čkům se vedlo zle. Koropty, zajáci a král-ci v pol-ch mrzl-. Ptáci pros-l- lidi o sl-tování a v úzkosti o život ztrácel- i s-korky svou plachost. L-dé i zv-řata se nemohl- již jara dočkat. Proto, když sluneční paprsky zahřál- v-chladlou přírodu, rádi přiv-tal- první pozdrav- jara.

7. Doplňte vynechaná znaménka a hlásky!

Před prázdninami.

Pojedu do -omnice nad -opelkou. Budeš-li v -elezném -rodě vidě že mne navštívíš ptala se -iřina. Určitě. Už se na to těším slíb-la -avla a stiskla přítelkyni ruku. Mně jsou m-lejší -rdské les-. Pojedeme asi k -ožm-tálu pod -řemšínem trochu chlub-vě se vm-s-l do řeči dívek -ladim-r. A mně zas je ze všeho nejm-lejší -odkrkonoší. Pojedu k tetě do -eske -kal-ce a odtamtud podnikneme v-let do -abiččina údolí a -atibořic do -ového -ěsta nad -etuji do -alých -vatoňov-c rodiště -arla -apka přidala se k nim -elena kterou pro její v-p-navost neměl- ostatní dívky rády. Nechlub se tak zamračila se -iřina vždyť jsme to od tebe všechno slyšel- již někol-krát. Aby zamez-la roztržce vykřikla drobounká -vička z první lavice Říkejte si co chcete já mám nejraději -ázavský kraj Není nad koupání v -ázavě.

8. Byl První máj.

Z továrny v-šl- dělnice s několika dělníky a zam-řil- rovnou na -áclavské náměstí. Tam již stál- dav- lidí, které si přišl- v-slechnout májov- projev. A přicházel- nové a nové průvody dělníků, připochoval- i čtyři vojáky a objev-l- se skup-ny závodních milicí. V čele krácel- pionýři a pionýrky. Pionýři mával- vlajkam-, pionýrky nesl- věnce z uměl-ch jabloňov-ch květů. Znamé sportovkyně s mistry sportu vedl- oddíl- tělov-chovných organizací. Před hlavní tribunou jako b- pochoduující mas- lidí oživl-. Děti, muži, ženy, vojáci a dělníci zdrav-l- provoláváním sláv- svého milého presidenta, -eskoslovenskou vládu i delegace spřátelených států, které se z-častnil- májov-ch slavností -ražského l-du.

Vzduch b-l pros-cen vůní májov-ch květů, na neb- sv-tilo májové slunce a v srdcích l-d- touha po trvalém m-ru.

9. Doplňte!

Voz- s p-tl- ob-l- b-l- opatřeny provaz- a řetěz-. Karlov- se po nemoci v-v-klal- přední zub-. V-těžní cyklisté defiloval- se sv-mi kol- před ob-vatel-města. Mluv-l- jsme s pokrokov-m- -paněl- a -rancouz-. Bratrov- přátelé se vrátil- z nemocnice zdrav-. Zav-tal- k nám sam- spolehliv- a přičinl-v- pracovníci Stalinov-ch závodů. Novákov- chlapci b-žel- za m-sl-vcov-m-ps- až ke ml-nu. Ml-nář právě v-s-pal z p-tlů ob-l- a chystal se je seml-ti. Sousedov- děti chodíval- na houb- sam-, ale nesměl- jít bos-. Na b-l-ch sněhov-ch -rkonošských pláních vál mraz-v- v-chr.

10. Diktát.

Člověk mění přírodu.

Otec se dvěma syny vstoupili do výzkumné zemědělské stanice. Bílými chodbami chodili mladí muži a dívky v bílých pláštích. Vypadali jako lékaři v nemocnici. Návštěvníci se zastavili na prahu jedné místnosti.

„Jen pojďte dál!“ zavolal na ně stříbrovlasý štíhlý muž, který se nakláněl nad mikroskopem. „Pohledte, co se nám podařilo!“ usmíval se vlídným úsměvem a otevřel ruku. „Prosím, ukažte mi to, pane,“ žádal dychtivý hoch. „To je něco, vidíte,“ řekl stříbrovlasý vědec a pomalu rozevíral ruku. Hoši se na sebe podívali a malý Slávek se zklamaně obrátil k tatínkovi: „Hm, obilí!“ „Ano, ale ne jen tak obyčejné. Tak veliká zrna jsme vypěstovali na našich pokusných polích. Člověk si musí na přírodě všechno vydobýt, nic mu nedá zadarmo.“ „Líbilo by se mi u vás,“ zašeptal Jirka. „Až vystuduješ, tak se u mne přiblas,“ vybídl ho laskavý učenec a podal všem ruku na rozloučenou.

11. Diktát.

Přijely traktory.

Na silnici zaburácely výbuchy. Zanedlouho se traktory objevily až u Újezdu a brzy se zastavily na návsi pod stromy právě proti škole. Řidiči zastavili motory a hbitě seskočili. Na bílé kostelní vížce právě byly hodiny dvanáct.

Sotva si otužilí chlapíci setřeli s tváří prach, otevřely se dveře školy a na náves vyběhly děti. Než uplynulo několik minut, stály kolem traktorů zástupy malých diváků. To byla podívaná! Traktory se třpytily novým šedivým nátěrem a lákaly zvláště hochy. Zvědaví pionýři Honzík a Pavlík zpovídali řidiče a pyšnili se svými vědomostmi o autech. Dívky se nakláněly nad lesklými plochami motorových krytů a zhlížely se v nich jako v zrcadlech. I jim se traktory líbily. Škoda, že tak brzičko Újezd opustily!

12. Diktát.

Ušlechtilá soutěž.

a) Dnes bylo ve třídě neobvykle rušno. Děti se ani nemohly dočkat konce hodiny. Konečně dozněly poslední údery zvonku a již se ozývaly hlasy dívek: „Zvítězily jsme my?“ Hoši se jen vyzývavě usmáli, ale mlčeli. Po chvíli však vystoupil z lavice vysoký, štíhlý chlapec bystré tváře a zdvihl ruku do výše, žádaje ticho. Poté vytáhl z kapsy papír a plynulou řečí oznamoval výsledek sběru odpadových hmot. Nejvíce se tedy přičinil Vítek Růžička z Vodičkovy ulice. Hoši Vítkovi radostně zatleskali a pohlíželi škodolibě na dívky.

b) Ale dívky zůstaly klidné. Nezáviděly chlapcům, že získali první místo. A proč by jim měly závidět? Však jejich mínění dobře vyjádřila Mirka Vyskočilová ve svém blahopřání vítězi Vítkovi. Pravila: „My jsme také pilně sbíraly, ale vy jste nás předstihli. Nezapíráme, že nás to mrzí. V příštím měsíci vás však předstihneme.“

Dívky si ihned zapsaly závazky do knížky, aby na to nezapomněly. Zvítězí?

13. Diktát.

Po prvé za volantem.

7

Pan Skočdopole je dnes po prvé za volantem. Vedle něho usedl jeho učitel, dovnitř vozu si však nesedl nikdo. Pan Skočdopole stiskl startér a zasunul rychlost. Vůz poskočil kupředu — motor se zastavil. Pan Skočdopole zapomněl, že má držeti nohu na páce od plynu. Nu, to se stává každému, kdo se ponejprv pokouší o řidičské umění. Po druhém pokuse se rozjel do vrchu, zatočil vpravo, vyrovnal vůz na pravou stranu silnice a jel.

S pana Skočdopole dočista spadla úzkost. Opřel se o opěradlo a chtěl si zahrát na závodníka. Přišlápl plynovou páku a vůz se vyřítíl vpřed. Nebýti učitele, bylo by se doopravdy stalo neštěstí. Měli namále. Začátečník se nedovedl vyhnout autu, jež jelo naschvál uprostřed silnice, strhl vůz k příkopu a pozbyl duchapřítomnosti. Učitel však trhl volantem doleva a tak zabránil neštěstí.

14. Diktát.

Požár.

V noci vypukl požár. Svobodovi psi zaštěkali. Lídé vybíhali z domu napolo bosi. Hořely Stejskalovy stodoly. Vesnice byla plna zmatku. Hrubešovy slepice a Novákovy husy pobíhaly po silnici. Krávy bučely, koně se plašili. Stejskalovy děti naříkaly. Pod Koudelkovými lipami se krčili Říhovi kohouti. Plameny šlehaly vysoko nad Stejskalovými střechami. Byly jakoby žíznivé a hladové. Ohrožovaly i susedovy a Hrubešovy chlévy. Blížily se k novým stodolám.

Ze Stejskalovy usedlosti nezbylo nic. Sousedé však byli laskavi. Nabízeli pomoc a povzbuzovali: „Nezoufejte! Budete-li živi a zdraví, přemůžete všechno.“ Dnes bydlí Stejskalova rodina opět ve svém.

15. Diktát.

Jan Amos Komenský.

Osobnost Jana Amose Komenského, velikého učitele národů, má světový význam. On první vyslovil zásadu, aby byli vzděláváni všichni lidé, muži i ženy, bohatí i chudí. První doporučoval, aby se lidé vzdělávali jazykem mateřským.

Nesmírné bohatství myšlenek o výchově a vyučování uložil do svých spisů. Z nich jsou nejznámější Didaktika, Labyrint světa a ráj srdce, Svět v obrazech, Brána jazyků otevřená. Jako exulant žil v různých evropských zemích, na př. v Polsku, v Anglii, v Uhrách a v Holandsku, kde také zemřel.

Český národ je hrdý na svého vynikajícího příslušníka, který už před třemi staletími hlásal moderní pedagogické zásady a opravdově usiloval o světový mír.

16. Diktát.

Ze života Eskymáků.

Život Eskymáků nelze srovnat s naším životem. Nemají polí, s nichž by sklízeli úrodu. Neznají domů s pohodlnými byty. Do nedávna neznali věci ze železa, ze skla ani z papíru. Zato znají spousty sněhu a dlouhé noci s mrazivými vánicemi.

Příbytky stavějí ze sněhu. Nežádka jim je vichřice smete. Ale Eskymáci jsou houževnatí. Vzchopí se a budují nanovo. Ze zvířat je pro ně nej-cennější sob. Z jeho kůže zhotovují oděvy, z parohů nářadí, z kostí zbraně. Maso pojídají. Ze šlach splétají provazy. Nepotřebné kůže zpracovávají, schraňují je a pak s nimi obchodují. Civilisace začíná pronikat i do jejich krajů.

Doplňte!

17. Památník zašlých dob.

a) M-nulou neděl- jsme uspořádal- v-let do bl--kého hradu. Ú-ká ste-ka nás vedla smrkov-m- a borov-mi les-, které opl-val- vůní jehl-čí a pryskyřice. Jak nám b-lo příjem-, jak m-l- b-l chladiv- stín v tom v-s-lujícím horku! Cestou jsme v-rušil- několik slep-šů, sm-kla se nám přes cestu i zm-je, která však hb-tým- pohyb- svého sv-žného těla zm-zela v křov-, jako když šv-hneš b-čem. A hle, na mýtině nás přiv-tal kame-ý památník ze 13. století. Zdálo se nám, jako b- ho někdo náhle v-čaroval. Procházel- jsme se nádvořím-, obrostl-mi b-l-m a plevelem, kde kdys-koně rytířů dupal- svými kop-ty a rozléhal se jásav- v-skot diváků, kteří nadšeně tleskal- vítězům v turnajích. Jindy se tu oz-val- křiky mučených poddaných. Vzpomínal- jsme si na ubohé robotníky, kteří musil- holýma rukama v-budovat tento p-šný hrad pro pány cí-krve.

b) Zam-šlení jsme v-stoup-l- po dubov-ch, nebe-pečně v-v-klaných schodech až na hlásnou v-žku, odkud b-l velkolep- v-hled do bl-zkého okol-. Vpředu se v-p-nal- vrchol- -alého a -elkého -laníka, vlevo u l-s-na-tého les-ka trčel- do v-še kom-ny cihelny a vpravo v-stupoval- táhlé hřbety nev-soké vrchov-ny.

Dvě ženy, které s nám- navšt-v-l- hlásnou věž, po chv-l- se zachv-val-z-mou a zatoužil-, ab-chom se vrátil- dom-. Proto jsme dal- památníku zašl-ch dob sbohem a ub-ral- jsme se po ú-ké ste-ce hus-m pochodem do světa živ-ch l-dí. Teprve doma jsme ocenil- v-moženosti a pohodl- našeho věku.

18. Poplach na dvoře.

A Byl tichý červencov- den, pros- cený vůní ro- kvetl- ch l- p. Mez- ob- vatel- dvora vládl z počátku nerušený m- r. Slep- ce a kohouti hledal- ve v- prahlé p- dě červ- a ob- lná zrna. Holub- se čep- řil- a nadouval- na b- dle, na přič- kách žebříku se usadil- dva páv-. Pronikav- m křikem se dožadoval- potrav-, přehlušující hlas ostatních zv- řat. Jako b- na tento povel čekal-, v- běhl- ze s- pky děti a nas- pal- jim na s- to méněce- é ob- l-, které naz- vají zadina. Holub-, páv- a slep- ce se přihnali- k s- tu a - pol- kal- ob- l- dřívě, než se odhodlal- dvě pěnkav- z- částniti se takov- ch skvěl- ch hodů. Vrabci také přiletěl- pozdě.

Náhle nastalo mez- ob- vytel- dvora vzrušení a pan- ka. Ve výši se objev- l- dva drav- ptáci, a m- hnuvše se - duchem, zaťal- dráp- do dvou b- l- ch holubů. Ps- se - tekle ro- štěkal-, děti se dal- do křiku a díval- se, jak dravci, b- l- to zřejmě jestřáb-, mizí s jejich b- l- mi holub- ve v- ši.

19. Pražské jaro.

a) Čechové jsou ve světě proslul- jako národ hudb- m- lovný. Do -rahy rádi zajížděl- proslul- v- rtuosové, d- r- genti, skladatelé i světoznám- pěvci. Pra- ký lid sv- m srdcem porozum- l Mozartovi v- ce než jeho krajané, l- b- lo se tu i Beethovenov- a Čajkovskému. Vždyť některé skladb- Mo- zartov- měl- u nás i prem- éru!

Po letech fašist- cké okupace, kdy tóny některých skladatelů nesměl- promlouvat k - eskému l- du, b- la slavná hudební trad- ce - echů obnovena. Každého jara se pořádá v - ražských i m- mopražských kon- ertních s- ních řada koncertů od českých, - ovětských i jiných ciz- ch mistrů. Z- částňují se jich proslul- světov- umělci, ab- dokázal- v- spělost svých národů v nejvznešenějším umění.

b) B- vají provozovány především skladb- - metanov- a - vořákov-, neboť - metanov- a - vořákov- se podařilo z- skat si srdce našeho l- du nejv- ce. Ale i - ibichov- a Janáčkov- se dostává čestného m- sta. Milovníci skladeb novodob- ch mohou v- slechnout skladby Sukov-, Novákov-, Foersterov- i díla našich i ciz- ch autorů nejmladších, a to pro orchestr s- mfonický i sm- čcový. M- lovníci opery mají možnost obdivovat se v - árodním d- vadle nově nastudovaným operám - metanov- m, - vořákov- m i Leoši Janáčkov-, jehož ryz- hudba mluv- - lástě k srdci - oravanů.

Snad se naše země opět stane hudebním střediskem - vrop-, jako jím b- la kdysi.

20. Zopakujte si pravidla o vlastních jménech (viz odd. 1⁴) a doplňte vynechaná písmena!

Procházka pražskými ulicemi.

Nejen cizince a hosty z - vropských zemí, z daleké - iny, ze - everní a - ižní - meriky, ale i - ražany láká procházka starými ulicemi - ražskými.

Každý nejdříve zam-ří na -taré -ěsto, -alou -tranu, -yšehrad a na -radčany. V úzkých -taroměstských a -alostranských ulicích na něho shlížejí kame-é památníky minul-ch dob i zašlé p-chy šlechtických v-kořistovatelů. Jakou kouzelnou s-lou jsou lidé vábeni do těch strm-ch, křivolakých uliček? Obv-kle vede cesta přes -arlův most na -alostranské náměstí a pak se v-ne vzhůru -erudovou ulicí. Co tu je starob-l-ch budov! A téměř nad každou v-sí nějaké domovní znamení. Hle, tu je dům - červeného beránka, za -erveným beránkem dům - zlaté hvězdy a nejvyš dům - dvou „slunců“, kde tvořil věčně živ- autor -ovídek -alostranských a -pěvů -átečních. Není divu, že si -eruda tento kout staré -rahy tolik zam-loval a zvěčnil pro nás i budoucí.

Doplňte a napište!

21. O prázdninách.

a) Nejobl-benější zábavou o prá-ninách je koupání. Koupají se rádi do-pěl- i děti. Děti b- v-držel- u vody cel- den, ba zapo-ěl- b- i na ob-d. Takové děti b-l- i v Bukov-ně na -áborsku.

Nejraději se koupal- v b-střině bl-zko ml-na, která se v-nula mez-os-kam-, l-skov-m- keři a vrbam- s přev-sl-m- větvem-. Hoši si počínal-bujněji než dívky. Jakm-le uv-děl- třp-tící se hladinu b-střiny, již v b-hu se svlékal- a hup do ní. Kr-pěje v-stříkl- a zasáhl- i -elenu a -ěru, které opatrně -koušel- teplotu pl-noucí vody. To b-lo v-skotu a křiku! Po chv-l- se však na hněv zapo-ělo a neb-lo rozdílu mez- dívkam- a chlapci. V-skal- a smál- se všichni.

b) Hlavní úlohu hrál- jako vždy Novákov- s-nkové -arel a Vítě-lav. B-l- to takov- znám- sm-škové. Vzáje-ě se potápěl-, v-řil- vodu a hmatal-pod 'kameny, kde prý v-děli -truhy. Sl-boval- dívkám, že jim nalov-cel- košík. Ale dívky znal- Novákov- chlapce. Věděl-, že mnoho sl-bují. M- vám nevěříme, mávl- dívky pohrdavě rukou a raději odběhl- do bl-z-kého lesa na bor-vky. Ať se chlapci koupají sam-.

22. Dívky pouštěl- s chlapci draky, kteří stoupal- v-š a v-še. Smetanov-a Dvořákov- opery si dob-l- sláv- nejen doma, ale i na jev-štích ciz-ch zem-. Kochov- pokus- s bacil- tuberkulos- způsob-l- obrat v léčení této metl- l-dstva. Pracov-té br-gádnice s někol-ka otužil-m- br-gádníky se pustil- do práce a brz-čko zm-zel- panáky s polí. Motýl- ani mol- nejsou vlastně škodl-v-. Prav-m- škůdci jsou jejich housenky. Mnohem těžší boj je s révokaz-, kteří ničí v-nice. V továrně měli kola s hřidel- z nejtvrdší ocel-. Děti si postav-l- na návs- sněhuláky. V noci zavál- tepl- větrové a sněhuláci do rána zm-zel-, rozpl-nul- se. Na spartakiádě stavěl- malé děti krychl- na krychl-, ženy cv-čil- s kužel-.

23. Slova v závorkách napište v náležitých tvarech a cvičení doplňte rozdělovacími znaménky!

Památky po trocnovském hrdinovi.

Různé místní názvy hlásají dosud jak se Žižkova památka vkořenila do srdcí Čechů. Na -áborsku nacház-me (Žižka) val-. V m-stech kde se odehrával- v-těžné b-tv- -usitů s nepřátel- kal-cha v-dáváme (Žižka) strom-. Jsou to obv-kle l-p- nebo dub- pod nimiž slep- ale nepřemožitelný hejtman -áborů odpočíval. Kdekoliv v-orají rezavé po-kov- s okrouhl-mi d-rkam- naz-vají je (Žižka) podkovam-. U -ysokého M-ta je (Žižka) stůl. Je to v-soký násep, který prý nas-pal- př-lbam- (Žižka) bojovníci ab-m-lený vůdce -usitských vojsk mohl pohodlně stolovat. V Čáslav- jsou uloženi- (Žižka) kosti a palcát. Jejich pravost není však naprosto bezpečně zjištěna. V mnoha -eských městech postav-l- (Žižka) pomník, ab- jeho potomci nezapomněl- že proti násil- se mají bránit i železem. Pomník u Přib-slav- který stojí na m-stě kde slep- vůdce -áborů zemřel je označen jmény (Žižka) v-těžných b-tev.

C

24. Diktát.

V osvobozené Praze 9. května 1945.

Do Prahy přijížděly stále nové a nové tanky a obrněné vozy s děly. V očích Pražanů se objevily slzy radosti. Na pražských nárožích stáli lidé a volali: „Ať žije Sovětský svaz!“

Davy lidí již neváhaly a obklopiley obrněné vozy. Muži i ženy vyzdobili sovětské tanky československými vlajkami a zasypávali vojáky květinami. Naši mluvili vzrušeně česky, sovětské vojáky jim odpovídali rusky. A rozuměli si. Osmahlí vojáci sestoupili s vozů. Dívky s chlapci je obklopiley, děti po nich vztahovaly ruce. Vojáci se usmívali a zvedali do výše děti, ty je radostně objímaly. Rudé prapory vlály a vlnily se. [V této radostné chvíli jsme brzy zapomněli na hrůzy války, radovali jsme se se svými osvoboditeli a připravovali jsme se na nové úkoly.]

25. Diktát.

Buď samostatný!

Zamyslíš někdy, co bys dělal, kdyby ses náhle ocitl ve světě sám? Kolik nových starostí by se ti rázem nakupilo!

Aby ses uživil, musel by ses hbitě ohánět. A všechno by sis musel obstarávat sám. Kdyby sis počínal nerozvázně, pocítil bys následky svých činů daleko tíživěji než nyní, dokud máš rodiče. Snad by se našli lidé, kteří

by tě chtěli podporovat. Myslím však, že by ses tomu bránil, aby sis nesvazoval ruce vděčností.

Chlapci a děvčata, zamyslete se nad tím, co byste dělali, kdybyste byli na světě sami! Poznali byste aspoň, kolik prací konají za vás zbytečně jiní lidé.

26. Diktát.

Znáte Prahu?

a) Víme, že máte Prahu rádi, a jistě ji i znáte. Dnes projdeme jejím středem a všimneme si toho, co snad uniklo vaší pozornosti. Od dolního konce Václavského náměstí doprava vede ulice Na příkopě, jedna z hlavních komunikačních tepen Prahy, která je zároveň hranicí mezi Starým a Novým Městem. Všimněme si domu U černé růže a průčelí sousedního domu. Na tomto je bronzové poprsí Boženy Němcové na paměť toho, že v domě U tří lip, který zde dříve stával, naše slavná spisovatelka žila a zemřela.

b) Pojďme dále kolem knihkupectví Kniha až k Prašné bráně a Celetnou ulicí na Staroměstské náměstí. Uvědomíme si, že toto prostranství hrálo v naší historii významnou úlohu. Bylo shromaždištěm Pražanů v dobách husitských, svědkem korunovace Jiřího z Poděbrad, bylo ztropeno krví popravených českých pánů 21. VI. 1621.

Staroměstská radnice, němý kamenný památník slávy i ponížení, byla svědkem zoufalých bojů o matku českých měst v květnovém povstání pražského lidu. Přivítala 9. V. 1945 již slepýma, vypálenýma očima vítěznou Sovětskou armádu.

27. Diktát.

Pád vzducholodi.

Brzy zrána jsme opustili točnu, nad níž jsme předtím kroužili. Bylo to z jará, ale zde kolkolem jen led. Z počátku mýjela cesta klidně. Brzy však zadul s boku vítr. Vál stále prudčeji a bouřlivěji. Vzducholod' se jen znenáhla brala kupředu.

Znenadání kdosi vykřikl: „Klesáme!“ Vskutku! Odzdola se vúčihledě blížily kry. Vyházeli jsme horempádem přítěž. Mimo to byl nakvap spuštěn třetí motor. Nic naplat. Vzducholod' přesto klesala. Vzápětí náraz, výkřiky, tma. Dusil jsem se ve sněhu. Stěží jsem se prodral nahoru. Vtom jsem spatřil zpola rozbitou vzducholod'. Ku podivu zase stoupala. Vevnitř jsem zahlédl několik mužů. Jeden zoufale volal: „Sbohem, přátelé!“

Poté jsem uviděl, jak sem tam se dobývají ze sněhu moji druhové. Bylo nás devět. Začali jsme život trosečníků. Trval bezmála dva měsíce.

Zachránil nás sovětský ledoborec Krasin.

(Podle Fr. Běhounka.)

28. Diktát.

Smetanova Vltava.

8 V orchestru byli připraveni. Nástroje měli naladěny. Jakmile dal dirigent znamení, zazněly první melodie. Co všechno jsme slyšeli, co všechno jsme v duchu viděli!

Dva praménky zvonily o kamení. Rostly v potůčky, které pospíchaly kupředu, aby se spojily v řeku Vltavu. Brzy jsme slyšeli zpívat splavy. Byly ozářeny měsíčním svitem. Pod nimi se smály rusalky, blízko tančili skřítkové a víly. **Za** dne se v řece koupaly děti. Rackové a husy se na ní kolébali, koně z ní pili a brodili se v ní.

A vlny Vltavy rostly. Byly jimi poháněny mlýnské stroje, pluly na nich ~~lodi~~. Proměněny v obláčky posílaly vlny vláhu polím. Tu zase zazněly z dálky písně a zašuměly tance. Lidé slavili dožínky.

Posléze Vltava dospěla k Labi. Hudební nástroje umlkly, sen skončil.

29. Diktát.

Loučení, loučení.

a) Ach, jak ten čas uběhl! Již jen čtrnáct dní vyučování, potom závěrečné zkoušky a konec. Je to možné? Vždyť jako by to bylo nedávno, co mě maminka vedla po prvé do školy. „Byl jsi malý jako knoflík,“ smává se mi, kdykoliv si na to vzpomíná. Ó, nebál jsem se. Doma mě školou nestrašili, nevyhrožovali zlými učiteli, naopak mi školu líčili růžovými barvami. Proto jsem se na ni těšil a s odvahou jsem si sedl do první lavice vedle Petříka. Celých pět let jsme vedle sebe seděli. Škoda, že se Novákovi před třemi lety odstěhovali do Karlových Var! V 6. třídě jsem se spřátelil s jinými chlapci. Jsou to Cyril Janovský a Michal Kovář. Společně jsme se učili, navštěvovali divadla, kopanou a hokejové zápasy. Ó, to byly časy!

b) Ale teď to přestane. Cyril chce studovat průmyslovou školu, Michal, říkali jsme mu světový vynálezce, půjde se učit strojním zámečnickem do ČKD Sokolovo. Večer bude navštěvovat kursy, aby získal vyšší vzdělání. A já? Budu-li přijat do 9. třídy, chtěl bych po maturitě studovat na universitě medicinu. Je to můj starý sen od doby, kdy jsem ležel v nemocnici se zápallem plic. Obdivoval jsem lékařovy obratné ruce a jeho úsilí vrátit trpícím zdraví.

Když si pomyslím, že náš krásný školní kolektiv se rozejde a vydá za různými cíli, je mi smutno. Ach, bude to těžké loučení! Ale nic platno, život volá. A my se ho nebojíme.

ODDÍL 57

PRAVOPISNĚ OBTÍŽNÁ SLOVA

A-B-C

Přesvědčte se diktátem, umíte-li napsat správně všechna tato slova! Slova, v nichž se dopustíte chyby, procvičujte tak dlouho, až v nich nebudete chybovat!

aby	<u>brzký</u>	<u>Cyril</u>
abych	<u>brzy</u>	
abyste	břečtan	<u>činnost</u>
angina	<u>bud!</u>	<u>činný</u>
<u>Anglie</u>	býček	čištění
Anna	býčí	čtvrt
<u>Australie</u>	bydliti	čtvrtletí
<u>až</u>	Bydžov	<u>čtyrka</u>
	bydžovský	
babiččin	Bydžovan	dcera
babyka	býk	děcko
babykový	býkovec	<u>deník</u>
batoh	býlí (plevel)	<u>denní</u>
<u>Beskydy</u>	<u>bylina</u>	dětský
bezbranný	bylinný	dětství
bezúhonný	býložravec	diktát
<u>bezzubý</u>	bystrost	dmýchatí
<u>bicykl</u>	bystrý	dobročinný
bíl (psa)	Bystřice	dobromyslný
bílý (dům)	bystřina	dobytěk
blízko	byt	dobývati
bližní	bývati	dolů
bluza		<u>domněnka</u>
blýskati se	<u>čavyky</u>	<u>domů</u>
blýskavice	cenný	domysleti
blýskavý	<u>cikán</u>	dosypati
blyskot	cikorka	dražší
<u>blyštětí se</u>	cizí	drůbež
<u>božský</u>	<u>ctnost</u>	družička
<u>brzičko</u>	<u>cyindr</u>	dva

dveře
dvoučlenný
dynamit
dynamo
džbán

elektrika
elektrický

filosof
football i fotbal
francouzský
fysika

gymnasium

hanba
hedvábi
historie
hlemýžď
hmyz
hmyzožravec
hockey i hokej
hradištský
hřbitov
hřibě
hřiště
hřmí
husité
hustší
hvízdati

chmýří
chránítka

inženýr

jablko
jazýček
jazyk
jazykozpyt
jelikož
jemně

jestli
jizva
již
jméno
jmění

kameník
kamenný

kapsa
kavka
kdybych
kdybyste
když
klatba
klubko

knížetství
kobyla
kobyłka
Kobylisy
kopyto
kratší
Kristus
krokodil
kružítka
Křesomysl
křišťál

kultura
kupředu

leccos

lehký
lékárna
letadlo
lidský
líh
lihový
literatura
Litomyšl
loni (vloni)
luna (měsíc)
lýčený

lýči
lýko
lýkový
lykožrout
Lysá hora
lysina
lyska
lysohlavý
lysý
lýtko
lyžař
lyžařský
lyže
lyžovati
lžice

malomyslný

mast

měkký

městský

městys

milý (host)

ministr

miska

mlátička

mlíti

mlýn

mlýnář

mlýnice

mlýnský

motocykl

mříž

mužský

my (všichni)

myčka

mydlář

mydliti

mýdlo

mýliti se

mýlka

mysl

mysliti
myslivec
myslivna
myš
myšlenka
mýti (umývati)
mýtina
mýtiti
mýtný
mýto
mýval (medvěd)

nábytek
nabývati
nadbytek
nadbývati
naděje
nakažlivý
napětí
napoprvé
naramně
na shledanou
násobitel
nasypati
nasytiti
návěsti
návyk
navykati
nazdar
nazdařbůh
nazpaměť
nazpátek
nazývati
ne
neboli
neboť
nedoslýchati
nejjemnější
nenasytný
není
neobyčejný

neomylný
nesmysl
nesmyslný
netopýr
nevinný
Nezamysl
nezvyklý
než
nežli
Nový rok (1. leden)

oba
oběd
oběh
objednal
objel
objevil
oblázek
obou
obyčej
obyčejný
obydlí
ocún
odbývati
oddaný
oddech
oddíl
odevšad
odmykati
odpadky
odpykati
odrůda
odtud
odvykati
omyl
oplýváti
opyliti
osm
osmnáct
osychati
osypky

ozývati se

pani
panna
paprika
pelyněk
pelyňkový
píščina
plíce
plicní
plyn
plynárna
plynný
plynouti
plytký
plýtvati
pobil (někoho)
pobyl (na návštěvě)
poddaný
podpatky
podruhé (jindy)
po druhé (po
kolikáté)

pojď!
pojďte!
pokud
polykati
pomněnka
poněvadž
po prvé
posýpátko
pošta
poštmistr
pouť
pověs! (kabát)
pověz! (pravdu)
povídal
povinnost
povyk
povykovati
povýšiti

prapor	pyšný	síto
prázdný	pytel	sklizeň
pražský	pytlák	skořápka
president	pytlovina	skromně
<u>promyslíti</u>		skrz, skrze
proslýchati se	radio	skvělý
provaz	<u>rané (brambory)</u>	skvíti se
prudký	rdousiti	slepýš
průsmyk	rozdmýchati	<u>Slovan</u>
přebytek	rozsekati	<u>slunný</u>
přebývati	rozskřípaný	slýchati
přece	rozsudek	slynouti
předseda	rozsypati	slyšeti
předsevzetí	rozsvítiti	slyšitelný
Přemysl	rozuměl	smyčec
přemýšleti	<u>rozumně</u>	smyk
prepych	<u>rozvzteklý</u>	smýkati
přes	rozzářiti	smysl
přezka (přazka)	rozzlobiti	smyslit si
přezuvky	rozžhaviti	Sokol (spolek)
přibil (prkno)	ruměný	sokolovna
přibylo (vody)	<u>rysovadlo</u>	<u>soukromě</u>
příbytek		splývati
přibývati	říjen	správa (obuvi)
přijde	říjnový	spravit (dveře)
přijďte!		srdce
přijed!	sběračka	srst
příjmení	sbíratí	ssáti
příjmu	sbíti (prkna)	ssavec
příliš	sblížiti	stezka
<u>připomněl</u>	<u>sbohem</u>	stěžovati si
přivykati	<u>scvrklý</u>	(někomu)
ptakopysk	sčertlý	stíhačka
půjčka	sděliti	<u>strakapúd</u>
pýcha	shledati se	<u>stráviti</u>
pykati	shlížeti (dolů)	student
pyl	shniti	stužka
pýr	shořeti	sušší
pýřavka	schovati	svatba
pýřiti se	síla	<u>světský</u>
pysk	Silvestr	svléknouti

sýc
sýček
syčeti
sychravý
sykavý
sýkora
sykot
symfonie
sypati
sýpka
sypký
sýr
syrob
syrový
syrup
sytití
sytost
syty
sžiravý

špižirna
švestka

táboři (husité)
tamější
tamní
tatínek
teď
technika
tenčí
tennis i tenis
těžký
tišší
titul
tkadlec
tlustší
torpedo
třpytiti se
třpytivý
turista
tuze

tužka
tužší
tygr

ubil (tchoře)
ubylo (světla)
ubývati
úmysl
úmyslný
umyvárna
umývati
upřímný
usmysliti si
usychati
uzemnění
úzký
už
užší

vánoce
včas
včera
vědomě
velbloud
velikonoce
velryba
vésti (vedu)
většina
véztí (vezu)
viděti
vír (ve vodě)
Vítězslav
vítězství
vinný
vítati
víti (věnce)
vížka (věž)
vjel
vjezd
vlast
vlevo

Volyň
Volyňka
volyňský
vozík
vozívati
vpravo
vrásčitý
vy
vydra
vydrovka
vyhrůžka
výhružný
vykati
výmysl
vymysliti
vyplýtvati
výr (pták)
výskati
vysočina
vysoký
vyssavač
vystříknouti
vysřikovati
výše
Vyšehrad
výšina
výška (hory)
výti (psi vyli)
vyzývati
vyzývavý
vzhlížeti (vzhůru)
vzkřikl
vzlykati
vzlykot
vzplanul
vzpomínka
vzpomněl
vzrůst
vztahovati se
vzteklý
vztyčiti se

vždycky
vždyť

zájmeno
zamykati
zamysleti se
zapomněl
zapýřiti se
zasyčeti
zasychati
zavýsknouti
zbíti (někoho)
zbystřiti
zbytek
zbývati
zdali
zhlédnouti (někoho)
zítra

zívat
z jara
zkouška
zkřehlý
zkusiti
zmije
zmizeti
zmýliti se
z paměti
zpátky
z počátku
zpoždění
zpráva (o něčem)
zpravit (někoho
o něčem)
zprvu
zpytovati
zrána

zrcátko
zřejmě
ztěžovati (někomu
práci)
ztratil
zúžiti
zúčastniti se
zúmyslně
zúrodniti
zvírátko
zvláště
zvyk
zvykati
zvyklý
zvyšovati
žízeň
žvýkati

SKLADBA

I. VĚTA JEDNODUCHÁ

1. Podmět

a) *Holý:*

1. Hvězdář objevil novou planetu.
2. Já to tušil.
3. Loupiti není koupiti.
4. Raněný byl odnesen na bezpečné obvaziště.
5. Ouvej je citoslovce.

b) *Rozvitý:*

1. V údolí se objevily rozptýlené domky.
2. Hustý oblak prachu zahalil celý lom.
3. Pěvecké sdružení moravských učitelů náleží k nejlepším světovým pěveckým sborům.
4. Ztichlé město zářící do hluboké noci pomalu usínalo.
5. Jednotné zemědělské družstvo v naší obci zakoupilo nové stroje.

c) *Několikanásobný:*

1. Čestnou stráž převzali svazáci a pionýři.
2. Děla, letadla i tanky podporovaly postup pěchoty.
3. Antoš, Bagár, Trnec i Rejzek se sešli na stejné barikádě.
4. Ustaraný, smutný otec, trpce plačící žena i zamklí a nezvykle vážní sourozenci nastoupili cestu ke hřbitovu.
5. Postupně rozkvétaly v parku fialky, různé druhy tulipánů, žluté i modré kosatce, orlíčky bílé i zlaté lilie, zvonky, rudé karafiáty, vznosné mečíky, astry a růže všech barev a odstínů.

d) *Nevyjádřený:*

1. Pustil jsem uzdraveného ptáčka na svobodu.
2. Byl jsi pozván k lékařské prohlídce.
3. Beze slova odešel domů.
4. Čekali jsme tě až do večera.
5. Přišli jste opravdu včas.
6. Vytrvali na ohroženém úseku do posledního muže.

e) *Všeobecný:*

1. Ze stadionu na Letné vysílali průběh spartakiády.
2. V horských krajích mívají žně velmi pozdě.

- 3. V rozhlase hlásili samé radostné zprávy.
- 4. Františka Palackého nazývali Otcem národa.
- 5. V několika domech svítili dlouho do noci.
- 6. V některých obchodech prodávají i v neděli.
- 7. V divadle se dnes nehraje.

f) *Věty jednočlenné (bez podmětu):*

- 1. Již několik dní vytrvale prší.
- 2. Nad horami se za bouře silně blýskalo.
- 3. Po průtrži mračen rychle přibývalo vody.
- 4. Spalo se mi dobře.
- 5. Udělalo se mu mdlo.

2. Příisudek

a) *Slovesný holý:*

- 1. Vitr fouká.
- 2. Brambory a řepa dozrávají.
- 3. Žáci i žákyně, dorost, muži i ženy cvičili.
- 4. Přijížděly vlaky, tramvaje, trolejbusy, autobusy i auta.
- 5. Přijeli návštěvníci z Čech, z Moravy, ze Slovenska i z ciziny.
- 6. Zahradní jahody a maliny se červenají.
- 7. Chlapci i děvčata, malé děti s maminkami i odrostlejší mládež se procházeli.
- 8. Dělníci i technické byli pochváleni.
- 9. Vynikající pracovníci budou vyznamenáni.
- 10. Byli by závodili všichni žáci.
- 11. Svazáci i vojáci, družstevníci i dělníci budou zpívat.

b) *Jmenný se sponou:*

- 1. Můj nejstarší bratr je pilotem.
- 2. Všichni účastníci slavnosti byli veselí.
- 3. Sestra se stala učitelkou.
- 4. Můj přítel bude horníkem.
- 5. Chodové bývali svobodní.

c) *Jmenný:*

- 1. Mladost — radost.
- 2. Sliby — chyby.
- 3. Mlčeti — zlato.
- 4. Zápis denně.

d) *Rozvitý:*

- 1. Dělníkovy ruce přinášejí blahobyť všem.
- 2. O lásce k vlasti se dočteme v Nerudových Zpěvech pátečních.

3. Zlatý kolovrat je pohádka z Erbenovy Kytice.
4. Za okupace byli Čechové soustavně pronásledováni.
5. Voda Slapské přehrady bude roztáčet lopatky turbin několika elektráren.
6. Rozdovádění chlapci by byli tančili radostí.
7. Táboři se stali obránci Husových myšlenek.
8. Nekupuj zajíce v pytli!
9. Mladí ležáci — staří žebráci.
10. Lid plný tvořivých sil vykročil na cestu k lidskému štěstí a blahobytu.

c) Několikanásobný:

1. Housle zpívaly a jásaly.
2. Motory letadel hučely, vrčely a svištěly.
3. Ve školní zahradě ryjeme, okopáváme, štěpujeme a zaléváme.
4. Osvobození občané se radovali, jásali, zpívali a tančili.
5. Kalná voda se vlnila, šplouchala, hučela a šuměla.

3. Přívlastek

a) Holý:

1. Plný soudek nezvučí.
2. Rožnovské hodiny pěkně bijí.
3. Zvyk je druhá přirozenost.
4. Po účinku zlá rada.
5. I pod ošumělým kloboukem moudrá hlava bývá.
6. Sousedova zahrada je pěkně upravena.
7. Hojná píce — plný krajáč.
8. Práce kvapná málo platná.
9. Žádný učený s nebe nespádl.
10. Každé proč má své proto.

b) Rozvitý:

1. Karel má velmi dobrý prospěch.
2. Čerstvě pečený chléb voní.
3. Předčasně zemřelý básník zanechal po sobě významné dílo.
4. Naši pozornost upoutala cihlově červená barva.
5. Věra přišla v šatech úplně nových.
6. Besídka se konala v slavnostně vyzdobeném sále.
7. Museu byl darován dosud neznámý rukopis.
8. Tento neobyčejně krásný obraz jsme obdrželi darem.
9. Antonín zatoužil po Smetanově líbezném hudbě.
10. Pracovité dělnické ruce proměnily varšavské trosky v krásné obytné domy a ve velkolepé obchodní paláce.

c) *Několikanásobný:*

1. Bratr psal pravidelným a úhledným písmem.
2. Dnes je žena skutečně svobodným a rovnocenným pracovníkem.
3. Národní výbory mají chránit veřejný i soukromý majetek.
4. Pracující hledají a vytvářejí nové, pokrokovější způsoby práce.
5. Nastala krásná, tichá, teplá letní noc.
6. V naší výrobě má velkou úlohu údernické, novátorské a zlepšovateľské hnutí.
7. V české národní písni je nezměrný hudební, slovní, umělecký i mravní poklad.
8. Slovenský lid dokázal svůj jasný, pokrokový a demokratický postoj v Slovenském národním povstání.
9. Sovětský svaz nám pomohl vybudovat novou, lidovou a demokratickou armádu.
10. Po porážce Německa stal se Sovětský svaz rozhodující politickou i vojenskou silou na celém eurasiském kontinentě.

d) *Shodný:*

1. Ranní ptáče dál doskáče.
2. Velké věci rostou pomalu.
3. Z malé jiskry velký požár bývá.
4. Podzim na strakaté kobyle jezdí.
5. Pěkně obdělaná, osázená a oplocená zahrada zdobí dům i chaloupku.
6. Nejvyšší hory nejtěžší hromobití snášejí.
7. Od myslí nepravých nečekej rad zdravých!
8. Často v haleně chatrné najdeš rozumy jadrné.
9. Strahovský stadion se o první celostátní spartakiádě pestřil zelenými, červenými, modrými, hnědými i bílými barvami.
10. Závistník vidí na sousedově zahradě sladší ovoce, na sousedově dvoře lepší drůbež, na jeho poli plnější klasy.

e) *Neshodný:*

1. Vtom se ozval dusot koňských kopyt.
2. O synovi v cizině neměl otec zpráv.
3. Vstoupila dívka s tvářemi jako růže.
4. U nás jsme odstranili vládu kapitalistů a velkostatkářů.
5. Cesta životem není procházka lesem.
6. Všechny národy touží po zmírnění mezinárodního napětí.
7. Chodům bylo vzato právo nositi zbraň.
8. Uprostřed předměstí stál dům na spadnutí.
9. Spisovatel Alois Jirásek napsal mezi jiným knihu Staré pověsti české.
10. Ženevská konference šéfů vlád v roce 1955 vzbudila naději na trvalý mír.

f) Přístavek:

1. Jen Václav, družba, se vesele smál.
2. Můj spolužák Kalina, pionýr, napsal pěkný článek do novin.
3. Karel Čtvrtý, král český, založil v Praze universitu r. 1348.
4. Karel Mrázek, žák sedmé třídy, byl pochválen za vynikající prospěch.
5. Oleg Koševoj, člen Mladé gardy, položil život za vlast.
6. Oporou míru ve světě je Sovětský svaz, první socialistický stát.
7. Dílo Aloise Jiráska, spisovatele historických románů, posiluje naše národní sebevědomí.
8. Byli jsme v Praze, hlavním městě Československé republiky.
9. Antonín Zápotocký, prezident Československé republiky, napsal knihy z dělnického prostředí.
10. Hlavní části věty, totiž podmět a přísudek, jsou obsahovým jádrem věty.

4. Příslovečné určení

A Příslovečné určení místa:

a) Holé:

1. Josef Jungmann se narodil v Hudlicích.
2. Mladý se i na ledě zahřeje.
3. Lepší vrabec v hrsti nežli zajíc v chraští.
4. Z tváří mysl září.
5. Z továrny vyšel průvod dělníků.
6. Partyzáni postupovali lesem.
7. Mezinárodní rychlík projížděl Polabím.
8. Výzkumná výprava odletěla k pólu.
9. Tryskové letadlo se vzneslo do výše.
10. Členové ČSM odjeli do pohraničí.

b) Rozvité:

1. Dnes většina mládeže nabývá svého vzdělání v osmileté střední škole.
2. Hoši se klouzali na klouzačce před Proškovým.
3. Na omšelém balvaně před tmavou skalkou seděla zamyšlená dívčina.
4. Z průmyslového Blanska se vyvázejí hospodářské stroje.
5. Z hlubokého lesa za řekou vyběhli lovečtí psi.
6. Labe protéká úrodným Polabím.
7. Křižáci vpadli do Čech pohraničními hvozdy.
8. Cesta se vinula úzkým průsmykem mezi horami.
9. Na lesní mýtinu vycházeli večer srnci.
10. Horolezci vystupovali na příkré štíty v Tatrách.

c) Několikanásobné:

1. Mezi roklemi a pastvinami bylo vidět osamělé selské dvorce.
2. V širých lukách, v rovině, výš v podlesí i na stráních vyrostla hejna stérých kupek sena.
3. V Trutnově, v Hostinném, ve Vrchlabí, v Jablonci, v Liberci a v menších místech vyrostl z malých počátků lehký průmysl.
4. Na spartakiádu přijeli účastníci z Čech, z Moravy, ze Slovenska i z ciziny.
5. Ze šachet, z hutí, dolů, továren a ze zemědělských závodů i ze škol sjeli se delegáti na mírovou manifestaci v Praze.
6. Všemi příkopy, úžlabinami a stružkami hrčela voda.
7. Šli silnicí, hrbolatou lesní pěšinou, po bujné stráni, úžlabím, opět příkrým úbočím vzhůru, úpadem a zas po pláni.
8. Okna třídy hleděla na západ a na sever k horským stráním.
9. Svěží, lahodná vůně pronikala do všech úžlabin, do lesů i do stavení.
10. Třídy osmileté střední školy se rozjely na Oravskou přehradu, do Tater, do Bratislavy a do Ostravy.

B) Přísluvečné určení času:

a) Holé:

1. K večeru přicházela Kristina navštívit babičku a děti.
2. Neštěstí nikdy nezahálí.
3. Každá babička stará je veselejší z jara.
4. Dědeček již rok odpočívá v chladné zemi.
5. Chodové byli odjakživa lidé svobodní.
6. Otec žil u syna až do smrti.
7. Zasedání trvalo do pátku.
8. Od rána padal drobný sníh.
9. Zasloužilý pracovník byl poslán na měsíc k moři.
10. Zeměpis máme ob den.

b) Rozvité:

1. Roku 1402 začal mistr Jan Hus kázat v kapli Betlemské,
2. Z hlasu a pohybu starého dobráka vycházela v této chvíli strhující síla.
3. Navštívím tě zítra mezi devátou a desátou hodinou.
4. Malá Strana byla vypálena za bojů s císařem Zikmundem.
5. Od svého mládí až do své smrti toužila moje maminka vystavět si domek.
6. Sloužil mu do poslední chvíle.
7. V nedalekém zámku meškala vrchnost téměř po celý rok.
8. Mateřštině třeba se doučovat po celý život.
9. Děti vybíhaly každou chvíli na cestu.
10. Od časného rána do pozdní noci vyjíždějí vozíky z dolů.

c) Několikanásobné:

1. Dopolodne i odpoledne byl na stadioně čilý ruch.
2. Členové místního národního výboru přijímají návštěvy občanů ve středu a v pátek.
3. Nejkrásnější rozhled s hor bývá na podzim a v zimě.
4. V hutích se pracuje ve dne i v noci.
5. V kině se hraje od 15 hodin do 17 a od 18 do 20.
6. Dobře se mu vedlo nejen dnes nebo včera, ale odjakživa.
7. Strýc k nám přijížděl na návštěvu vždy na jaře nebo na podzim.
8. Pršelo od rána do večera a od večera do rána.
9. Zuby si čistíme ráno, v poledne, večer a po každém jídle.
10. Český jazyk míváme v pondělí, ve středu, v pátek a v sobotu.

C) Příslovečné určení způsobu a míry:

a) Holé:

1. Privítali jsme nadšeně vítězné cyklisty.
2. Pole leželo ladem.
3. Prázdný sud se nejvíce ozývá.
4. Kniha stojí deset korun.
5. Měl tváře červené jako růže.
6. Dítě se vyspalo do červena.
7. Je tu lidí jako much.
8. Dělníci uspíšili stavbu o týden.
9. Byl jsem již třikrát na Radhošti.
10. Koupili jsme si radio za tisíc korun.

b) Rozvité:

1. Děvčata šla pomalým krokem.
2. Žížka oslepl na obě oči.
3. Čest je dražší nade všecko zboží.
4. Přeje mu co pes kočce.
5. Odříkal článek slovo od slova.
6. Sestra hraje na klavír velmi krásně.
7. Letos se v našem kraji urodilo mnohem více ovoce než loni.
8. Karel je o celou hlavu vyšší než Jeník.
9. Po týdnů vypadal nemocný trochu lépe.
10. Bylo to nade všechno očekávání příjemné.

c) Několikanásobné:

1. Máme mluvit prostě, správně, jasně, srozumitelně a výrazně.
2. Pracujeme neukvapeně, s rozvahou, klidně a přesně.

3. V charvátské zemi bytovala četná plemena příbuzná jazykem, mravy a způsobem života.
4. Babička při čtení pohybovala rty tiše, beze zvuku.
5. Poštovní zásilky se dopravují vlaky, auty, lodmi i letadly.
6. Do Národního divadla jsme si koupili lístky po pěti, po sedmi a po devíti korunách.
7. Ve škole píšeme perem, tužkou a křídou.
8. Vinníky potrestali napomenutím, důtkou, pokutou a vězením.
9. Rybáři chytají ryby na udici nebo do sítě.
10. Pověděl obsah článku několika slovy, stručně, jasně.

D) Příslovečné určení příčiny:

a) Holé:

1. Pro pravdu se lidé nejvíce hněvají.
2. Pro hluk nebylo slyšet vlastního slova.
3. Soused zašel k učiteli pro radu.
4. Pro slzy neviděl na cestu.
5. Teplem se hmoty roztahují.
6. V nočním chladu se hoch třásl zimou.
7. Mdlobou nemohl stát.
8. V létě chodily děti do lesa na houby.
9. Hoch ze strachu počal plakat.
10. Sovětská vojska spěchala Praze na pomoc.

b) Rozvité:

1. Samými starostmi mu vlasy zešedivěly.
2. Dlouhou nemocí hoch zeslábl.
3. Při dobré vůli vše jde dohůry.
4. Pro vysoký věk stařec se neodvážil na tak dlouhou cestu.
5. Mistr Jan Hus byl upálen pro boj proti zlořádům v církvi.
6. Pro velké sucho byla úroda toho roku nevalná.
7. Všichni pracujeme k zvýšení blahobytu pracujících.
8. Kvůli zajištění bezpečnosti našeho státu vybudovali jsme bojeschopnou armádu.
9. Jeník často chyboval z pouhé nepozornosti.
10. V únoru 1948 sjely se do Prahy delegace pracujících na obranu proti nepřátelským živlům.

c) Několikanásobné:

1. Mrazem, horkem a dešti se skály rozrušují.
2. Mnoho lidí přichází k úrazu neopatrností, lehkomyšlností a nedbalostí.
3. Pro svár a neshodu trátí lidé svobodu.

4. V jizbě se dosud nevyjasnilo pro dešť a sníh.
5. Lidé vytvořili národní písně pro radost i pro útěchu v zármutku.
6. Hoch se třásl zimou, báznil i strachem o sestru.
7. V létě chodily děti do lesa na houby, na jahody, na borůvky a na maliny.
8. Zákony jsou vydávány na ochranu občanů, kvůli zajištění veřejného majetku, pro zachování pořádku ve státě.
9. Očkujeme proti neštovicím, proti tyfu, proti tuberkulóze a proti mnoha jiným nemocem.
10. Kvůli ulehčení práce a zvýšení výnosu polního hospodářství seskupují se rolníci v jednotná zemědělská družstva.

5. P ř e d m ě t

a) *Holý:*

1. Slovo dělá muže.
2. Každá rána ho minula.
3. Čas na nikoho nečeká.
4. Kovářovy děti se nebojí jisker.
5. Tonoucí i stěbla se chytá.
6. Sytý hladovému nevěří.
7. Učili jsme se o pravěku.
8. Prudká vichřice lomcovala stromy.
9. Dobré nad zlým vítězí.
10. Každý sobě štěstí kuje.

b) *Rozvitý:*

1. Hoden je dělník mzdy své.
2. Děravého pytle nenaplníš.
3. Nikdo nemůže dvěma pánům sloužiti.
4. I nejdelší písnička má svůj konec.
5. Vlídne slovo železná vrata otvírá.
6. Pamatuj na zadní kola!
7. Božena Němcová píše v Babičce o svém dětství.
8. Úrodou zlatou kraj se pyšnil celý.
9. Husité vítězně bojovali s četnými nepřáteli.
10. Otec se snažil vstřípit svému synovi již v nejútlejším věku ušlechtilou ctižádost.

c) *Několikanásobný:*

1. Naše prababičky pěstovaly v zahrádkách nejčastěji růže, srdíčka, měsíčky, pivoňky a jiřiny.
2. Kováři vyráběli klíče, nože, vidlice, sekery, srpy, košy, rýče a řetězy.

3. Rád vzpomínám na svůj domov, na rozsáhlé lesy a zelené louky, na své spolužáky.
4. Návštěvníci spartakiády se zúčastnili také divadelních představení, různých estrád a večerů lidové tvořivosti.
5. Ve středověkém městě se zbrojírům, klenotníkům, soukeníkům a jirchářům nevedlo zle.
6. Šetřte sadů, lesů a všeho veřejného majetku!
7. Sousedé si povídali o svém mládí, o starostech, o rodinách, o synech ve světě a o rozličných trampotách.
8. Před večerkou se vojáci bavili četbou, sborovým zpěvem, společenskými hrami nebo posloucháním rozhlasu.
9. Na mezinárodním festivalu se sešla naše mládež se sovětskými komso-molci, s Francouzi, s Poláky, Angličany, Indy, Číňany a s příslušníky jiných národů.
10. Strýc žádnému neřekl ani bé ani cé.

6. Doplněk

a) *Holý:*

1. Pionýři se vrátili z letního tábora osvěženi.
2. Děti pobíhaly na louce boso.
3. Chlapec se cítil nevinně.
4. Statečný obránce padl k zemi mrtev.
5. Dědeček a babička nás rádi uviděli.
6. Nemocného spolužáka jsme zastihli veselého.
7. Vypůjčenou knihu jsem přečetl celou.
8. Vynikající pracovník byl nazván pro své úspěchy stachanovcem.
9. Zkušený důstojník byl jmenován velitelem.
10. Sovětští vojáci přijeli do Prahy na tancích usmívající se.

b) *Rozvitý:*

1. Na návštěvě u příbuzných jsme se cítili velmi spokojeni.
2. Včera jsem se necítil zcela zdrav.
3. Z daleké cesty jsem se vrátil domů velmi rád.
4. Pacient měl zraněnou nohu pečlivě ovázanu.
5. Soudruh učitel mě znal už jako malého chlapce.

c) *Několikanásobný:*

1. Sovětskému svazu zůstaneme vždy vděční a věrni.
2. Kryštof Kolumbus, objevitel Ameriky, zemřel chudobný, opuštěný a téměř úplně zapomenut.
3. Chlapci a děvčata jeli na školní výlet rádi, rozveseleni, nadšeni.
4. V první chvíli se nám zdál cizí návštěvník poněkud nesmělý, málo-mluvný, zaražený, ba až zakřiknutý.

II. SOUVĚTÍ

A) Souvětí podřadné

a) Vedlejší věta podmětná:

1. Kdo z české krve pochází, at zůstane ^{aby} při českém jazyku. (Němcová)
2. Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá.
3. Kdo chudý je, ten dvakrát dává. (Halas)
4. Je proti nám, kdo není s námi. (Sládek)
5. Sláb jenom ten, kdo ztratil v sebe víru. (Čech)
6. Co se vleče, neuteče.
7. Největší naději na úspěch má to, co děláme s chutí.
8. Zdálo se mi, že se od hor mračí. ✓
9. Potěšilo nás, že jste si na nás vzpomněli.
10. Komu jsem ublížil, odpusťte mi, koho jsem potěšil, zapomeňte! (Fučík)

b) Vedlejší věta předmětná:

1. Z nemocnice nám oznámili, že operace dopadla dobře.
2. Každý dobře ví, že i ten nejmenší dáreček z lásky je nejmilejší. (Čelakovský)
3. V pozdním středověku lidé poznali, že Země je kulatá.
4. Budeme znamenat pro svět jen to, co budeme chtít. (E. F. Burian)
5. Prosím, abyste se vespolek milovali. (Hus) ~
6. Rád bych věděl, kdo to udělal. *miloval*
7. Řekl jsem ti, aby sis to dobře zapamatoval. *murovan*
8. Nenadáli jsme se, že cesta do hor bude tak obtížná.
9. Komu se nelení, tomu se zelení.
10. Vždycky záleží na tom, jak se co udělá. (Čapek)

c) Vedlejší věta přívlastková:

1. Budoucnost náleží tomu národu, který bude pít méně lihovin. (Nejedlý)
2. Můj román Pole neorané je věc, při níž jsem vycházel z chudého lidu. (Jilemnický)
3. Ty tam jsou časy, kdy slovanské země byly rozděleny mezi evropské mocnosti.
4. Veselá mysl je lék, jehož by měl užívat každý.
5. Šťastná matka, o jejíchž dětech je slyšet jen chválu.
6. A lampa ještě svítila, co nad klekátkem visela. (Erben)
7. Babička neopustila své malé údolíčko, kde našla svůj domov. (Němcová)
8. Wolker měl štěstí, že našel brzy po svém příchodu do Prahy dva velké učitele: Neumanna a Nejedlého.
9. Literárnímu historikovi, který se narodí, odkazují lásku k Nerudovi. (Fučík)
10. Člověk, který svou vlast opravdu miluje, neleká se pro ni žádných obětí.

d) Vedlejší věta příslovečná:

d—1: Místní:

1. Kde jednou stál, zas bude státi Slovan. (Kollár)
2. Kam slunce nechodí, tam chodí lékař.
3. Kam ty vločky sněhové slétly, kališky něžné vzrostly. (Vrchlický)
4. Kam síla se napře, tam se svět pohne. (Tyrš)
5. Kde růže roste, i kopřivě se daří.

d—2: Časová:

- přísl. sloves. spoj. hovořího vyjmenování je - když*
1. A když matka zlato nese, dítě se tu na ni třese. (Erben)
 2. Sotva se začalo rozednívat, traktoristé vyjeli do polí.
 3. Zatím co dělníci klidně pracovali v továrnách, podněcovatelé války chtěli rozlítit nový světový požár.
 4. Jakmile Švejk vyšel z vězení, s úsměvem odpovídal na všechny otázky. (Hašek)
 5. Zůstanu doma, dokud mi neoznámíš, kde jsi.

d—3: Způsobová:

1. Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá.
2. Útok Talafúsova houfce působil v první chvíli, jako by udeřilo několik rot. (Jirásek)
3. Král byl tak rozumný, že rozuměl řeči všech živočichů. (Němcová)
4. Dej osud bojů nám, co muž a rek jich snese. (Neruda)
5. Čím prázdnější sud, tím více duní.

d—4: Příčinná (důvodová):

1. Učíme se rádi, protože svým vzděláním prospějeme celé vlasti.
2. Protože se Milan vzorně choval, byl vyslán do pionýrského tábora.
3. Proto mi drahá tak milá má matička, že je tak maličká, že je tak chudičká. (Neruda)
4. Národ dosáhl opět svobody, poněvadž se nikdy nesmířil se jhem otroctví.
5. Jelikož nastaly vytrvalé deště, žňové práce nebyly skončeny včas. a

d—5: Účelová:

1. Vtiskl jsem si poděbradku silně do čela, aby se těm policajtům slza nezablytěla. (Havlíček)
2. Sviť, měsíčku, sviť, ať mi šije nit! (Erben)
3. Jiřík šel do křišťálového zámku prosit krále, aby dal jeho králi svou dceru za manželku. (Němcová)
4. Dokud síla, hleďme díla, by památka po nás zbyla!
5. Všichni radostně pracujeme, aby byl náš společný život den ode dne krásnější.

d-6: Podmínková:

částice v opise sarkasmu 3. osoby

1. Řekneš-li Slovan, **nechtě** se ti ozve člověk. (Kollár)
2. Bude-li každý z nás z křemene, je celý národ z kvádrů. (Neruda)
3. Všichni nejlépe pracují pro národ, plní-li svědomitě své povinnosti. (Palacký)
4. Kdyby měli všichni lidé dobrou vůli, války by byly navždy vymýceny.
5. Každé zvíře, když je má člověk rád, je vděčno. (Němcová)

d-7: Přípustková:

přídavné umělo a p

1. A kdyby byla snad svázána v uzlíčku **přec** bych ji miloval, tu drahou matičku. (Neruda)
2. Ať lupičskou jsme obklopeni shodou, přec síla ocele nám v paže tryskne. (Majakovskij)
3. I kdybychom měli jen jednu jíst, stávkovat se bude. (Majerová)
4. Ač nuzný šat mu halí útlé tělo, přec hrdě, důstojně pne dumné čelo. (Čech)
5. Šel bych bránit vlast, třebaš by mě i zabili. (Jirásek)

e) Vedlejší věta doplňková:

1. Lidé nejsou vždy, jací se zdají.
2. Nejsi, nejsi, jak ses mi dělala.
3. Nejsi mi tím, čím by mi bratr býti měl.
4. Viděl jsem vězně, jak umírali v koncentračních táborech. (E. F. Burian)
5. Obdivoval jsem výsadkáře, jak se zvolna snášel k zemi.
6. Mladí mičurinci pozorovali tvarované zákrsky, jak se vyvíjely.
7. Lesník zahlédl veverku, která zmizela v dutině stromu.
8. Poslové kněžny Libuše zastihli Přemysla, an s dvěma strakatými voly pole oral.
9. Kníže Oldřich spatřil Boženu, ana u potoka prala.
10. Uviděl bílou ženu, ana sbírala klasy.

B. Souvětí souřadné

a) Slučovací:

1. Nepřátel se nelekejte, na množství nehleďte! (Husitský chorál)
2. Tma jako v hrobě, mráz v okna duje, v světnici teplo u kamen. (Erben)
3. Z červánků slunce vyskoč, lehni českým polem, buď v Čechách bílý den a plno růží kolem! (Neruda)
4. Miloval jsem život a pro jeho krásu šel jsem se bít. (Fučík)
5. Nemysleme jen na sebe, také k jiným lidem máme povinnosti.
6. Tělo potřebuje osvěžení, duch ho vyžaduje rovněž.
7. V dubnu někdy hned prší, hned svítí slunce.
8. Napřed se mlátí, potom se platí.

9. Soubor Víta Nejedlého koncertoval nejprve v Moskvě, potom pokračoval v cestě do Číny.
10. Naši žáci dílem odjeli do putovních táborů, dílem se zúčastnili prázdninových turistických vycházek do okolí města.

b) Stupňovací:

1. Plán byl nejen splněn, ale byl i překročen.
2. Zábrodský je nejen světovým mistrem v hokeji, ale vynikl i jako tenista.
3. Sovětská vojska nejen vyhnala fašisty ze své země, ale osvobodila i jiné národy.
4. Cestováním nepoznáváme jenom cizí země, nýbrž seznamujeme se i s krásami naší vlasti.
5. Chopin byl nejen vynikající hudební skladatel, nýbrž dosáhl i virtuosity ve hře na klavír.
6. Měl jsem úctu k hrdinům práce, ano cítil jsem i obdiv ke všem pracovníkům. *Volker*
7. Nedali mu zaměstnání, ba vysmáli se mu do očí.
8. Pršelo jako z konve, ba i kroupy po chvíli zabubnovaly na taškové střechy.
9. Bratr hraje pěkně na housle a na klavír, ba dokonce trubicí i na křídlovku.
10. Rozvojem společného hospodářství budou uspokojeny požadavky našich pracujících, a nadto bude zajištěn jejich blahobyt.

c) Odporovací:

1. Ještě mnozí padneme, ale poraženi budete vy. (Fučík)
2. Pozdětínský kantor po té besedě nevycházel mezi lidí, ale zůstával ve své světničce jako v klášteře. (Rais)
3. Rozum je v činu, avšak moudrost je v prožití. (Čapek)
4. Přec jen jsou chudé tábořské ty kraje, však mám je rád až k smrti neskonale. (Sova)
5. Chtěla liška hrozny, leč visely vysoko.
6. Ruce měly upracované, než tváře jim hořely nadšením.
7. Auto nezamířilo k nám, nýbrž odbočilo do sousední ulice.
8. Slunce je ještě za horami, a dědina je již vzhůru.
9. Nejel Toman doubravou, dal se cestičkou pravou. (Čelakovský)
10. Dělník je smrtelný, práce je živá. (Volker)

d) Vylučovací:

1. V létě sedala babička pod lipou, anebo si zašla s dětmi na procházku. (Němcová)
2. Ve volných chvílích čtu, nebo se učím cizím řečem.
3. Spíš, má panenko, nebo bdiš? (Erben)
4. Buď přiznáš pravdu, nebo se rozejdeme.
5. Brigádníci večer buď zpívali, nebo hráli v šachy.

6. Milého z ciziny mi vrať, nebo můj život náhle zkrat! (Erben)
7. Chcete si zazpívat, či byste raději hráli?
8. Kreslíš všechno jen tak z paměti, či jsi něco takového viděl?
9. Chodí bez klobouku ať mrzne, ať pálí slunce.
10. Nechť zářilo slunce, nechť večer se šeril, já semknutou brvou jsem vrahy ty měřil. (Bezruč)

e) Důsledkové:

1. Chceme zvýšit výrobu, proto rozvíjíme údernické hnutí.
2. Mateřská řeč je naším nejvzácnějším pokladem, proto ji milujeme.
3. Poznali jsme válku, a proto bojujeme za mír.
4. Metuje je horská říčka, proto má i v létě studenou vodu.
5. Vlák již přijížděl, dali jsme se tedy do běhu.
6. Jádro je hlavní věc, nedej se tedy oklamat třpytnou slupkou.
7. Měli jsme mnoho práce, pracovali jsme tedy dlouho do noci.
8. Děj se nám nelíbil, a tak jsme šli raději domů.
9. Přišlo sucho, pročez nastal v zemi hlad.
10. Mlha padá, bude tedy krásný den.

f) Důvodové:

1. Rozvíjíme údernické hnutí, neboť chceme zvýšit výrobu. (Zápotocký)
2. Nazítří ráno dělníci zastavili práci, neboť jim stejně padala z rukou. (Pujmanová)
3. Chraň se zahálky, neboť ona je počátek všeho zlého!
4. Mír zvítězí nad válkou, neboť mírová fronta stále sílí.
5. Na nádraží jsme nešli, vždyť jsme od tebe nedostali zprávu.
6. U nás nemusí nikdo hladovět, vždyť je práce pro každého.
7. Možná bude pršet, nad horami totiž stojí těžké mraky.
8. Karel s námi nemůže vystoupit až na vrchol, není totiž zdrav.
9. Věřím tvému vypravování, neboť i já jsem prožil podobnou příhodu.
10. Buďme pracovití a šetrní, práce a šetrnost budují blahobyť.

III. SOUHRNNÁ CVIČENÍ K VĚTNÉMU ROZBORU

5. post. ročník

Lov na slony.

Černí lovci zalehli po stranách „Cesty slonů“. Ženy připravily před touto cestou hranice dříví na poplašné ohně.

Nadháněči vyplašili sloni stádo bubnováním. Sloni se polekali. Prchali známým směrem. Cestu jinam jim zahrazovaly zapálené ohně. Prchali statné slonice, mladá slůňata i staří sloni. Všichni bezhlavě běželi, dupali, troubili. Zuřivě tloukli choboty.

Schovaní lovci zastřelili několik nejstatnějších zvířat. Kmen získal velkou zásobu masa, vzácnou slonovinu a pevnou kůži. Večer lovci hodovali, pili, zpívali a tančili. Oslavovali dobrý lov. Zpívali a tančili všichni, muži, ženy, mládež, staří i mladí. Vždyť si všichni odnesli do svých chýší řádnou zásobu masa.

(Podle L. M. Pařízka.)

Čmeláci vymírají.

Vždy na podzim vypustí svou čmeláčí duši všichni trubci. Zemřou také pilné dělnice. Jen některé čmeláčí matičky se ukryjí v trávě, mechu nebo v jiných doupatech.

Jara se dočká jen nepatrné množství matiček. Slabší matičky zmrznou, zahynou. Mnohé z nich zničí různí čtvernozí lupiči. Také nerozumní kluci jich mnoho zahubí.

Naše zemědělství tím mnoho ztrácí. Červený jetel a vojtěška nebudou mít semena. Zemědělské výzkumné ústavy si pomáhají samy. Pěstují čmeláky uměle ve zvláštních přezimovacích stanicích.

(Podle O. Sekory.)

Janošík a panduři.

Ve vsi vznikl poplach. Panduři chytali Janošíka. Ten před nimi ustoupil do vsi. Schoval se u chudé vdovy. Panduři obstoupili ves. Hledali, slídili, vyslýchali a zuřili.

Janošík si oblekl ženské šaty. Panduři vnikli do domku. Vdova, její děti i rodiče trnuli hrůzou. Jen Janošík se nebál. Dělal pilnou hospodyňku. Myl podlahu, drhl a utíral. Cákal vodou po pandurech.

Panduři prolezli celý domek. Nakonec odtáhli s nepořízenou. Ti budou ještě dlouho zuřit! Janošík je opět řádně napálil.

(Podle slovenské lidové pověsti.)

6. post. ročník

Jak vznikl rybník Rozkoš.

Purkrabí Straka šel kdysi na procházku. Na louce se dal do řeči s chudým pasákem ovcí. Pasák seděl, hlídal, díval se, přemýšlel.

Po chvíli řekl chudý pasák bohatému purkrabímu Strakovi: „Vidím krásný rybník. Zřídil bych jej v dolině před námi. Nepotřeboval by ani velké hráze. Rybník by byl velmi laciný.“

Purkrabí Straka slíbil chudému pasákovi bohatou odměnu za dobrou myšlenku. Ihned nařídil hloubit rybník. Poddani, robotníci a rybníkáři se dali do práce. Od rána do večera se rozléhalo údolím práskání panských karabáčů. Robotníci si ani neoddechli.

Tak vznikl rybník Rozkoš.

Purkrabího Straku velebili za jeho moudrost. Chudého pasáka si nikdo ani nevšiml. Sliby — chyby.

(Podle české lidové pověsti.)

Rudá záře nad Kladnem

Na hutské haldě vylihl strusku. Rozžhavená láva se valí po úbočí haldy. Rudá záře sálá ze žhavé hmoty. Rázem zaplašuje noční temnoty. Z temnoty se vyhouply dýmající věže Vojtěšské hutě a Poldovky, věže kladenského kostela i radnice. Vystoupily obrysy lesů i těžních šachet. Také okolí starého Engertu se osvětlilo. Vidíme hloučky temných postav. Havíři jdou na ranní směnu.

(Podle Ant. Zápotockého.)

Neobratní lidé.

Někteří lidé jsou kouzelníky. Jejich pouhý dotek vdechne neživým věcem nevypočitatelnou bujnost. Při zatloukání hřebíku oživne jim kladívko v ruce podivně a nezkrotně. Buď rozbije stěnu nebo jejich prst nebo nějaké okno.

(Podle K. Čapka.)

Útok.

Útok začal před polednem. Z cípu lesa byl veden hlavní nápor proti silnici. Prudká střelba rozžhavlala vzduch. Vojáci a havíři útočili společně. U silnice prorazily ruské tanky německou obranu. Jako záplava rozlila se fronta vpřed. Valila se kupředu po silnici i v polích. Houra a Chytil se setkali za vsí. Kolem jedou kolony vojáků. Proti nim bez výstřelu pochodují po polích Němci. Všechno se pohybuje přesně. Všechno míří na místa dávno určená. Vesnice dýmá. Štáb se stěhuje z lesa do vsi.

(Podle Jiřího Marka.)

7. post. ročník

Ranní Praha.

Novými zámeckými schody vyšli jsme na Hrad, chloubu našeho hlavního města. Ponořena v lehkých ranních parách dřímá pod námi Praha. Sluneční paprsky, zdolávající ranní mlhy, probouzejí město. Nastává slunné jítro. Po ulicích spěchají lidé do ranního zaměstnání. Nákladní auta, plně naložená, rozvázejí do obchodů ranou zeleninu. Tramvaje zvoní. Strážníci s bílými rukavicemi řídí dopravu. Na křižovatkách ulic se střídavě rozžihají červená, žlutá a zelená světla.

Nepřátelé českých knih.

Roku 1729 vyšel v Hradci Králové pověstný a zlořečený „Klíč“ jezuity Koniáše. Obsahoval seznam zapovězených nekatolických českých knih. Jesuité tyto knihy důsledně ničili. Koniáš sám ročně vyslidil zhruba tisíc zapovězených knih. Pálil je hromadně a slavnostně za zpěvu pusté štvavé písničky. Za svého života zničil tak na třicet tisíc českých knih. Čtenáři zakázaných knih byli odsuzováni k těžkým trestům, ba i k smrti. Slídění po českých knihách bylo

prováděno soustavně výpravami neboli misiemi. Hrůzu misíí vylíčil věrně Alois Jirásek v knize „Temno“.

(Podle F. M. Bartoše.)

O sovětském lidu.

V Moskvě nás upoutá vědomá snaha navázat na historii. Při oslavách osmi-
stého výročí založení města byl položen základ k pomníku knížete Dolgorukého,
zakladatele Moskvy. Dům rodiny Tolstých je proměněn v museum. Vše je
v něm ponecháno na svém místě jako za života velkého myslitele. Správkyně
musea nám svou krásnou ruštinou vypráví o návštěvách slavných lidí u Tolstého.
V historickém museu skupinky dětí dychtivě naslouchají výkladu průvodce.
Velké davy procházejí rozsáhlými sály Leninova musea. Vše si pozorně pro-
hlíží. V obrazové galerii stojí lidé před historickými obrazy Řepinovými
a Verěščaginovými. Tato galerie byla nazvána galerií Tretjakovskou. Ruský
člověk je vnímavý a inteligentní. V sovětském lidu jsou uloženy veliké hodnoty
mravní i fyzické. Raduje se z každého zlepšení slibujícího budoucí blahobyť.
Přeje si mír.

8. post. ročník

1. Chléb s uhlím беру si do práce, z roboty jdu na robotu, při Dunaji strmí
paláce z krve mé a z mého potu. (Bezruč) — 2. Rád bych složil starou hlavu do
hrobu, kdybych se dočkal napravení stavu našeho. (Tyl). — 3. Narodilo se
mezi vámi něco nového, kus nového života se vám urodil, a vy byste si toho
málem nepovšimli. (Řezáč) — 4. Nenarodil se ten, kdo by se líbil všem. (Čela-
kovský) — 5. Když jsem jim pohrozil kladivem, kdekdo se začal mi smáti.
(Bezruč) — 6. Klidným, železným krokem přirazily 1. května bataliony děl-
nické, přčetné, nepřehledné a vřadily se do nepřehledného šiku. (Něruďa) —
7. Přísahám, že budu nemilosrdně mstit vypálená, zpusťšená města a vesnice,
krev našich lidí a mučednickou smrt hrdinných havířů. (Fadějev) — 8. Vpisoval
jména volitelů do hlasovacích lístků občanů, kteří přicházeli k otci, aby jim
hlasovací lístky vyplnil, aby to sami nepopletli a nepokazili. (Zápotocký) —
9. Při vítání osvoboditelů byli vesničané hluboce dojati, mnozí dokonce radostí
plakali. — 10. Pobratří se lidstvo volné, klesnou pouta otroků a též prapor náš,
ó bratři, zavlá v jasném vysoku. (Čech) — 11. Řekl bych, že v životě zvítězí
jen ten, kdo si nepřipustí myšlenku vlastní podřazenosti. (Majerová) — 12. To
když panna zpívala, v oči se mu dívala. (Čelakovský) — 13. Halačka si několikrát
po straně stěžovala, že jí Lechora nemůže přijít na jméno. (Pujmanová). —
14. Vybíhali, aby naposled pohlédli do tváře lidí, kteří zachránili jejich životy
a vlast. (Řezáč) — 15. Buď potáhneme všichni za jeden provaz, nebo se nám
dílo nepodaří. — 16. Madla, jestliže nepřišel jeden den žebrák, šla ho hledat
na rozcestí. (Němcová) — 17. Žil jsem pro radost, umírám pro radost, a byla
by to křivda, kdybyste mi na hrob postavili anděla žalu. (Fučík) — 18. Zástup
táhne šíří ulice a ta se pod jeho nohama vlní jako rozhoupaný most. (Olbracht)

- 49. Husité bojovali za velikou ideu, proto byli nepřemožitelní. — 20. S každou prací jsem hotov včas, protože si ji dovedu naplánovat. — 21. My nevíme, co budoucnost nám chová, však ještě žije českých bitev bůh. (Neruda) — 22. A já se zatím hemžil na ubohém slamníku a každého večera a každého rána se úporně obracel na bok, abych mohl Gustině zazpívat písně, které měla ráda. (Fučík) — 23. Hasly hvězdy, bylo k ránu, do mraků se Lysá zdvihla, v dáli věže Ratiboře. Tatry obzor zastínily, kosi zdvihli píseň v sosnách, šel jsem dolů do Frýdlantu, (Bezruč) — 24. Pan Brouček si potichu povážlivě hvízdal, ale poznamenal, jen, že boj s řádně komandovaným vojskem nebude hračkou. (Čech) — 25. Otevřelo se jaro, jež přineslo mimo květ a zpěv také červánky a skvělou zář nové doby, po které národové absolutismem sklíčení toužili a dychtili. (Jirásek) — 26. Ve schůzi pionýrského oddílu měli všichni slavnostní náladu, neboť mezi ně zavítal předseda okresního národního výboru. — 27. A právě proto se hlásíme k Jiráskovi, proto je nám blízký, že on ve svém díle mistrně vystihl, které to naše tradice vedou vpřed k svobodě a rozkvětu národa. (Nejedlý) — 28. Když ale vidím na obzoru uprostřed kraje bílou horu, na nebi mráček běloskvoucí, přestane srdce na chvíli tlouci. (Seifert) — 29. Volám vás, jak se volá den, volám vás, jak se volá štěstí. (Nezval) — 30. Trubka vřeští, kola hrčí, jedem k Jihlavi. (Havlíček) — 31. Kdo věrně sloužil budoucnosti a pro její krásu padl, je postavou z kamene vytesanou. (Fučík) — 32. Jednomu dali, by tisícům vzali, tisícům dali, by ukovali miliony. (Hora) — 33. Rámě mé toužebně hrdlo Tvé ovíjí, byť Ti zlá choroba visela na šíji. (Neruda) — 34. Kdybych já věděla, že budeš můj, dala bych já tobě prstýnek svůj. (Národní píseň) — 35. Antonín rukama, jež nad ohněm ztuhly, přikládá plnou lopatu uhlí. (Wolker) — 36. Kolem šesté hodiny se vynoří ze sazárny pan metér a chmurně se ptá, kde jsou rukopisy. (Čapek) — 37. Nejsi však, nejsi, jak lidé Tě dělají: ruce a šíje Tvá sněžně se bělají. (Neruda) — 38. Když jeli vnitřním městem, Anna neodvracela oči od okna. (Olbracht) — 39. Loučení bude lehčí, když víme, že naši přátelé už si nacházejí pravou cestu. (Drda) — 40. Kde je zaveden socialistický řád, tam není bídy a strádání

OBSAH

I. MLUVNICKÁ A PRAVOPISNÁ CVIČENÍ

1. Velké a malé začáteční písmeno	6
2. Dělení slov	11
3. Rozdělovací znaménka	13
4. Čárka	19
5. Přímá řeč	28
6. Tvrdé a měkké souhlásky	33
7. by—bi	37
8. ly—li	41
9. my—mi	45
10. py—pi	49
11. sy—si	53
12. vy—vi	58
13. fy—fi; zy—zi	64
14. Souzvukná slova s obojetnými slabikami	67
15. Cizí slova s i po tvrdých souhláskách a s y po měkkých souhláskách	69
16. u—ů—ú	72
17. Skupiny bě-pě-vě-mě; -ie	75
18. Spodoba a splývání hlásek	79
19. Souhrnná cvičení k oddílům 1—18	85
20. Podstatná jména rodu mužského: pán, hrad (tvrdé vzory)	94
21. Podstatná jména rodu mužského: muž, stroj (měkké vzory).	100
22. Podstatná jména zvláštní a odchylná	105
23. Podstatná jména rodu ženského: žena, nůše, píseň, kost	108
24. Podstatná jména rodu středního: město, moře, kuře, stavení	113
25. Podstatná jména oči, uši, ruce, ramena, prsa, kolena, nohy	118
26. Krácení kmenové slabiky podstatných jmen	120
27. Podstatná jména tvořená příponami -tel, -áč (-eč, -ič), -dlo, -tko, -árna (-írna), -ář, -ctví	125
28. Souhrnná cvičení k oddílům 20—27	129
29. Přídavná jména tvrdá a měkká	135
30. Některé přípony přídavných jmen	142
31. Jmenné tvary přídavných jmen	147
32. Přídavná jména přivlastňovací	150
33. Stupňování přídavných jmen	156
34. Souhrnná cvičení k oddílům 29—33	161
35. Zájmena osobní bezrodá: já, ty; zvrtné se	165
36. Zájmena osobní on, ona, ono	170
37. Zájmena přivlastňovací	176
38. Zájmena ukazovací	183

39. Zájmena tázací a vztažná	198
40. Souhrnná cvičení k oddílům 35—39	192
41. Číslovky	196
42. Slovesa — oznamovací způsob	203
43. Rozkazovací způsob a 3. osoba čísla mn. oznamov. způsobu	207
44. Slovesa — podmínovací způsob	210
45. Příčestí minulé	213
46. Příčestí trpné	216
47. Shoda přísudku s podmětem	219
48. Souhrnná cvičení k oddílům 41—47	228
49. Předložky a předpony	234
50. Předložky s, z	238
51. Předpony s-, z-, vz-, roz-	242
52. Příslovce (příslopečné spřežky)	247
53. Spojky	252
54. Citoslovce	255
55. Neohebné druhy slov (přehled)	257
56. Cvičení.souhrnná	260
57. Pravopisně obtížná slova	271

II. SKLADBA

I. Věta jednoduchá	277
Podmět	277
Přísudek	278
Přívlastek	279
Příslopečné určení	281
místa	281
času	282
způsobu a míry	283
příčiny	284
Předmět	285
Doplňk	286
II. Souvětí	287
A. Souvětí podřadné	287
vedlejší věta podmětná	287
předmětná	287
přívlastková	287
příslopečná	288
doplňková	289
B. Souvětí souřadné	289
slučovací	289
stupňovací	290

odporovací	290
vylučovací	290
důsledkové	291
důvodové	291
III. Souhrnná cvičení k větnému rozboru	291
5. postupný ročník	291
6. postupný ročník	292
7. postupný ročník	293
8. postupný ročník	294
Obsah	297

POZNÁMKY

POZNÁMKY

František Omelka, Oldřich Horák, Josef Hubáček, Čeněk Charous

Č E S K Ý P R A V O P I S

*Mluvnická a pravopisná cvičení pro 5. až 8. postupný ročník
všeobecně vzdělávacích škol*

★

Obálku navrhl Antonín Hachle

Vydalo Státní pedagogické nakladatelství, n. p., v Praze
jako svou publikaci č. 61-0-01

Edice Pomocná kniha pro všeobecně vzdělávací školy

Odpovědná redaktorka: Věra Pelikánová

Technický redaktor: Jiří Krejsa

★

Z nové sazby písmem Plantin vytiskly Pražské tiskárny, n. p., závod 03
Formát papíru 86 × 122 cm — PAP 9,55 — AA 17,36 — VA 17,87 —
HSV 38 872/55/SV3 - D - 564511

Thematická skupina a podskupina 16/1

Vydání 1.

Cena váz. výtisku Kčs 12,85

56/XI-7